

Kati Rantala, Sasu Tyni, Lauri Koskenniemi, Anu Liimatainen ja Henri Kääriäinen

TUTKINTAVANKIEN OLOT JA OIKEUKSIEN TOTEUTUMINEN

Julkaisija Helsingin yliopisto
Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
www.helsinki.fi/krimo

PL 24, Unioninkatu 40
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Sarja Tutkimuksia 4/2017

ISSN 2342-7752 (painettu)
ISSN 2342-7760 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-951-51-0646-9 (painettu)
ISBN 978-951-51-0647-6 (verkkojulkaisu)

Unigrafia, Helsinki 2017

ESIPUHE

Tämän tutkimuksen kohteena on tutkintavankien asema, olot ja oikeuksien toteutuminen. Raportti on osa laajaa arviointitutkimusta, jossa vuonna 2006 voimaan tulleen vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen toimeenpanoa ja tavoitteiden toteutumista on tutkittu eri aineistojen ja näkökulmien avulla. Uudistuksessa tutkintavankeuteen liittyviä tavoitteita olivat muun muassa tutkintavankien oikeusturvan tehostaminen ja tutkintavankien oikeuksia koskevan sääntelyn täsmentäminen perustuslain ja kansainvälisten sopimusten edellyttämälle tasolle.

Analyysi perustuu tutkintavangeille suunnattuun lomakekyselyyn, joka toteutettiin loka–marraskuun vaihteessa 2015. Raportti sisältää tietoa niin hyviksi koetuista kuin ongelmallisiksi osoittautuneista seikoista. Tuloksia voi käyttää hyödyksi kehitettäessä tutkintavankien oloja.

Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto on rahoittanut tutkimusta yhdessä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Tutkimusta on tukenut edellä mainittujen tahojen edustajista koostuva ohjausryhmä: ylitarkastaja Ilppo Alatalo (pj), hallitusneuvos Ulla Mohell, neuvotteleva virkamies Marianne Mäki, erikoissuunnittelija Mika Junninen ja lakimies Anne Kohvakka. Suuri kiitos heille kannustuksesta ja asiantuntemuksesta.

Lisäksi haluamme kiittää lämpimästi kaikkia tutkintavankeja, jotka ovat kertoneet näkemyksistään tutkimuksen kyselyssä sekä Rikosseuraamuslaitoksen ja vankiloiden henkilökuntaa avusta kyselyn järjestämisessä. Kiitos myös OTT Jyri Paasoselle panostuksesta kyselylomakkeen suunnitteluun, samoin tutkimusavustaja Mira Keräselle ja tutkimusavustaja Laura Sarasojalle kyselylomakkeiden koodaamisesta. Lisäksi kiitämme Eira Mykkästä raportin saattamisesta julkaisukuntoon.

Helsingissä 20.9.2017

Kati Rantala
Tutkimusjohtaja

SISÄLLYSLUETTELO

1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet.....	1
1.1 Tutkintavangin erityisasema	1
1.2 Arvioivaa empiiristä oikeustutkimusta	3
2 Tutkintavankeja koskeva sääntely	5
2.1 Lainsäädännöllinen tausta ja vankiloiden ulkopuoliset valvontamekanismit	5
2.2 Tutkintavankeuslain pääpiirteet ja systematiikka	7
2.3 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut.....	9
2.4 Kidutuksen estämiseksi toimivan komitean esittämä kritiikki ...	12
3 Tutkintavankeuden empiirinen taustoitus	15
3.1 Tutkimukset ja selvitykset	15
3.2 Tietoa tutkintavankien määristä	17
4 Tutkimusasetelma.....	23
4.1 Viitekehys ja tutkimuskysymykset	23
4.2 Tutkintavankikyselyn toteuttaminen.....	26
4.3 Vastaaajien taustatiedot ja aineiston edustavuus	27
4.4 Vertailtavuus vankeusvankiaineistoon.....	30
4.5 Tulosten analysointi ja raportointi	32
5 Vangitsemisperusteet ja poliisivankilassa vietetty aika	37
5.1 Tietoisuus vangitsemisperusteista.....	37
5.2 Poliisivankilassa vietetty aika	43
5.3 Yhteenveto keskeisistä tuloksista.....	49
6 Yhteydenpito ja yhteydenpitorajoitteet vankilassa	53
6.1 Yhteydenpito läheisiin ja muihin tutkintavankeihin	53
6.2 Yhteydenpito asiamiehen kanssa	63
6.3 Yhteydenpitorajoitteet suhteessa yhteydenpitoon.....	67
6.4 Yhteenveto keskeisistä tuloksista.....	74
7 Tiedonsaanti toiminnasta ja toimintamahdollisuudet.....	79
7.1 Toimintoja koskeva tiedonsaanti vankilassa.....	79
7.2 Toimintamahdollisuudet ja toimeenpanon sisältö	84
7.3 Terveystuon toimivuus	94
7.4 Yhteenveto keskeisistä tuloksista.....	96

8 Tutkintavankien oikeudet ja kohtelu	101
8.1 Oikeuksiin liittyvä tiedonsaanti	101
8.2 Syyttömyysolettaman toteutuminen.....	104
8.3 Muu kohtelu ja henkilökunnan toiminnan johdonmukaisuus...	106
8.4 Kurinpitorangaistus	112
8.5 Muutoksenhaku ja kantelut	117
8.6 Yhteenveto keskeisistä tuloksista.....	122
9 Kokoavia erillistarkasteluja.....	127
9.1 Ulkomaalaisten ja vieraskielisten asema.....	127
9.2 Tulokset alueittain ja suhteessa vankeusvankeihin.....	132
9.3 Tutkintavankeuslain voimaantulon merkitys	138
10 Johtopäätökset	143
10.1 Tutkimusasetelma tiiviisti	143
10.2 Sääntelyn toteutuminen ja vaihtelua selittävät seikat	146
10.3 Kehittämisehdotukset.....	153
Lähteet	159
Liite: Kyselylomake tutkintavangeille	163
Summary.....	191

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET

Tutkimuksen aluksi esitellään tutkittavan ilmiön eli tutkintavankeuden erityisluonnetta yleisellä tasolla. Esille tuodaan erityyppisiä jännitteitä, joita tutkintavankeuteen sisältyy jo lähtökohtaisesti sen vuoksi, että tutkintavanki ei ole vangittuna rangaistuksen vaan rikoksen selvittämisen vuoksi. Tämän jälkeen avataan yleisellä tasolla tutkimuksen luonnetta arvioivana, empiirisenä oikeustutkimuksena. Toisin sanoen tutkintavangeille suunnattuun lomakekyselyyn perustuva aineisto on empiiristä ja analyysimenetelmät ovat peräisin yhteiskuntatieteistä, mutta empiirisiä tuloksia suhteutetaan oikeudelliseen eikä yhteiskuntatieteelliseen teoreettiseen kehykseen.

1.1 Tutkintavangin erityisasema

Tutkintavankeus on rikosprosessuaalinen pakkokeino, jota voidaan käyttää pakkokeinolaissa (450/1987) mainituin edellytyksin rikosprosessin ja rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseen. Se on pakkokeinona kuitenkin äärimmäinen toimenpide, joten sitä ei ole tarkoituksenmukaista panna käytäntöön kevyin perustein. Tutkintavankeuslain 3 §:n mukaan rikoksen johdosta vangittu henkilö otetaan tutkintavankeuteen tarkoituksena turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen. Tutkintavankeuden alaisena henkilöä ei ole vielä tuomittu ja häneen pätee syyttömyysolettama. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklan mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen (63/1999).

Sekä vankeuslaki että tutkintavankeuslaki uudistettiin vuonna 2006 osana vankeuslain kokonaisuudistusta (HE 263/2004 vp). Vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksella oli useita tavoitteita: vankien oikeusturvan lisääminen, rangaistuksen täytäntöönpanon suunnitelmallisuuden lisääminen, vankiloissa noudatettavien käytäntöjen yhdenmukaistaminen ja vankien oikeuksia koskevan sääntelyn täsmittäminen. Vankeus- ja tutkintavankeuslakia täsmennettiin edelleen keväällä 2015 voimaan tulleilla tarkennuksilla (HE 45/2014 vp). Kyseisiä täsmennyksiä avataan tarkemmin luvussa 2. Tutkintavankeja koskeva sääntely vastaa monilta osin vankeusvankeja koskevaa sääntelyä, mutta siitä poiketaan, kun se on perusteltua syyttömyysolettaman tai tutkintavankeuden toimeenpanon tarkoituksen turvaamiseksi.

Tutkintavankeuslain 1 luvun 4 §:n mukaan tutkintavangin vapautta on rajoitettava vain siinä määrin kuin vangitsemisen tarkoitus sekä vankilassa

pitämisen varmuus ja järjestyksen säilyminen edellyttävät. Tutkintavankien erityisasemasta aiheutuvia oikeuksia ovat yksinäissellissä asuminen, omien vaatteiden käyttö sekä työnteon ja muihin toimintoihin osallistumisen vapaaehtoisuus. Esitutinnan aikana tutkintavangeille määrätään usein kuitenkin yhteydenpitoa koskevia rajoituksia. Niistä säädetään pakkokeinolaissa sen vuoksi, että päätösvaltaa asiassa käyttää pääsääntöisesti tuomioistuimien (Hartoneva ym. 2015). Esitutinnan vaiheesta riippuen olosuhteet voivatkin olla tiukemmin rajoitettuja kuin vankeusvangeilla, mikä johtuu nimenomaan yhteydenpidon rajoituksista. Kynnys ylläpitää yhteydenpitorajoituksia tutkinnan ja rikosprosessin edetessä kuitenkin nousee, mikä johtuu pakkokeinolaissa 4 luvun 1 pykälän perustellun syyn vaatimuksesta. Ajallisesti tutkintavankeuden loppupäässä, eli esimerkiksi käräjäoikeuden tuomion jälkeen, mutta ennen sen lainvoimaisuutta, yhteydenpitorajoituksille ei välttämättä ole samanlaista tarvetta kuin tutkintavankeuden alussa. Tästä syystä tutkintavangit saattavat olla hyvinkin samoissa oloissa kuin vankeusvangit. Tärkeitä näkökohtia tutkintavankien aseman kannalta ovat myös olosuhteiden asiallisuus poliisivankilassa, mahdollisuus luottamukselliseen yhteydenpitoon asiamiehen kanssa sekä toimiva terveydenhuolto ja muutoksenhakujärjestelmä.

Tutkintavangin asema on siis monin tavoin jännitteinen. Koska tutkintavanki ei ole vangittuna rangaistuksen vaan rikoksen selvittämisen vuoksi, hänelle ei aseteta rangaistuksesta johtuvaa työnteon- tai osallistumisvelvollisuutta. Näihin toimintoihin osallistuminen on siis vapaaehtoista, joskin niitä toivoville ei välttämättä riitä paikkoja, koska vankeusvankien osallistumisvelvoite täytetään ensiksi. Tämä muun muassa vähentää mahdollisuutta sellin ulkopuoliseen ajankäyttöön. Samoin rikoksen selvittämisen vuoksi määrättävillä yhteydenpitorajoituksilla voidaan puuttua voimakkaasti tutkintavangin oikeuteen olla kanssakäymisissä vankilan ulkopuolisten tahojen kanssa. Rajoitukset estävät toisinaan myös vankien keskinäisen kanssakäymisen, mikä johtaa tutkintavangin eristetympään asemaan vankeusvankiin verrattuna. Lukuisissa psykologisissa tutkimuksissa on havaittu, että eristäminen vankilaoloissa voi johtaa hyvin haitallisiin psyykkisiin vaikutuksiin (esim. Haney 2009). Myös raha-asioiden hoidon vaikeus ja siitä seuraava luottotietojen menetys – samoin kuin vaara menettää työpaikka, vuokra-asunto tai molemmat – ovat mahdollisia seurauksia tutkintavankeuteen joutuneilla.

Tutkintavankeuden tosiasialliset olot ovatkin usein ankarat ja sisältävät vankeudesta johtuvia epäsuotuisia vaikutuksia. Lisäksi hovioikeuteen valittaessa tuomittu on koko muutoksenhakuvaiheen ajan tutkintavankina, jolloin tutkintavankeusaika voi muodostua hyvin pitkäksi. Vaikka esitutinnan

aikana kärsitty vapaudenmenetysaika on tyypillisesti lyhyt, sinä aikana tutkintavanki saatetaan kuitenkin eristää tehokkaasti muista. Asetelma on kokonaisuudessaan melko nurinkurinen syyttömyysolettaman kannalta, jonka mukaan tutkintavanki on syytön, kunnes hänen syyllisyytensä on todistettu.

1.2 Arvioivaa empiiristä oikeustutkimusta

Tämä tutkimus on osa laajempaa tutkimushanketta, jossa on arvioitu vankelainsäädännön kokonaisuudistuksen keskeisten tavoitteiden toteutumista monen tyyppisin aineistoin ja asetelmin (Liimatainen & Rantala 2016). Aineistona on ollut vangeille sekä vankiloiden ja arviointikeskusten henkilökunnalle suunnattuja kyselyjä ja haastatteluja, muutoksenhaku- ja kantelumateriaalia, vankiloiden järjestyssääntöjä sekä vankirekisterin tietoja. Yleisenä tarkastelun kohteena on ollut sääntelyn keskeisten tavoitteiden eli oikeusturvan, yhdenvertaisuuden ja rangaistusajan suunnitelmallisuuden toteutuminen. Hankkeen osatutkimukset ovat käsitelleet vankiloiden järjestyssääntöjä (Mäkipää 2013), sääntelyn toimivuutta ja vankilaoloja (Liimatainen ym. 2014; Liimatainen ym. 2015), jälkikäteisiä oikeusturvakeinoja (Mäkipää 2015) sekä rangaistusajan suunnitelmien toimivuutta (Liimatainen ym. 2017).

Tämä itsenäinen, mutta edellä kuvattuun hankekokonaisuuteen kuuluva tutkimus perustuu tutkintavangeille suunnattuun lomakekyselyyn. Sen vastauksia analysoimalla selvitetään, kuinka tutkintavankeutta koskeva keskeinen sääntely toteutuu tutkintavankien näkökulmasta: miten he pääsevät käyttämään oikeuksiaan ja miten he ovat kokeneet olosuhteensa vankilassa. Tarkemmin eriteltynä tutkimuksessa kysytään tutkintavankien kokemuksiin perustuen: mitä toimintoja heille on mahdollistettu, kuinka he ovat saaneet toiminnoista ja oikeuksistaan tietoa, ovatko he pystyneet tapaamaan luottamuksellisesti oikeudellista avustajaansa ja käyttämään terveyspalveluja, onko heillä ollut mahdollisuus tavata läheisiään tai muita vankeja ja millä edellytyksin, missä määrin he ovat joutuneet kurinpitotoimien kohteiksi, kuinka heitä on kohdeltu ja kuinka he ovat hyödyntäneet mahdollisuuksia hakea itseään koskeviin päätöksiin muutosta tai kannella kokemastaan kohtelusta. Erityistä huomiota kiinnitetään yhteydenpitorajoituksiin vaikutuksineen.

Tutkimus on luonteeltaan arvioivaa, empiiristä oikeustutkimusta. Toisin sanoen aineisto on empiiristä ja analyysimenetelmät ovat peräisin yhteiskuntatieteistä, mutta empiirisiä tuloksia suhteutetaan oikeudelliseen eikä yhteiskuntatieteelliseen teoreettiseen kehukseen. Lainsäädännön ja muun oikeu-

dellisen materiaalin rooli analyysin keskeisenä viitekehystenä määrittävään tutkimuksen nimenomaan empiiriseksi oikeustutkimukseksi (ks. Keinänen & Väättänen 2015, 16). Lakiuudistuksen arviointitutkimuksessa – vaikka siinä arvioitaisiinkin sääntelyn tavoitteiden toteutumista – keskeisenä viitekehystenä voi toimia myös yhteiskuntatieteellinen teoria tai kirjallisuus (esim. Rantala 2010 tai Liimatainen ym. 2017), jolloin tutkimusta olisi mielekkäämpi nimittää oikeussosiologiseksi tutkimukseksi tai yhteiskuntatieteelliseksi tutkimukseksi oikeudellisista ilmiöistä (empiirisestä oikeustutkimuksesta ja oikeussosiologiasta ks. myös Ervasti 2012 ja Alvesalo & Ervasti 2006). Tutkimussuuntauksen nimeämisestä riippumatta tärkeintä on viime kädessä, että analyysin viitekehys on tutkittavan ilmiön ja tutkimusintressin kannalta tarkoituksenmukaisin.

Tässä tutkimuksessa siis tarkastellaan, kuinka tutkintavankeutta koskeva keskeinen sääntely toteutuu ja siltä osin kuin näin ei vaikuta olevan, vaihtelulle pyritään löytämään syitä niin toimeenpanosta, kohdetahojen erityispiirteistä kuin sääntelyn luonteesta (ks. Tala 2001). Tutkimusasetelma mahdollistaa sääntelyn toteutumisen erojen selittämistä esimerkiksi vankien taustoihin, yhteydenpitorajoituksiin, kertalaisuuteen (aiempi kokemus tutkintavankeudesta) tai rikosseuraamusalueeseen liittyvillä tekijöillä. Samoin asetelma mahdollistaa toimeenpanoon liittyvien tekijöiden erittelyä koskien esimerkiksi henkilöstön asennetta, organisatorisia seikkoja tai resursoinnin riittävyyttä. Sääntelyyn ei kuitenkaan suhtauduta ehdottomana, kyseenalaistamattomana normina, vaan sen tarkoituksenmukaisuus on joiltain osin myös tarkastelun alla. Toisinaan sääntelyn toteutumisen ongelmat voivat johtua siitä, että sääntelyä valmisteltaessa ei ole otettu riittävästi huomioon kohde-ryhmien ja toimeenpaneuvien viranomaisten realiteetteja (esim. Leppälä & Rantala 2008).

Empiirinen analyysi on määrällistä ja laadullista. Laadullinen analyysi perustuu kyselyyn kirjattujen avovastausten analyysiin. Kokemuksia oikeuksien toteutumisesta verrataan soveltuvien osin tuloksiin, joita on saatu kyselyssä vankeusvangeille; kumpikin kyselyaineisto sisältää osin samoja kysymyksiä (ks. Liimatainen ym. 2015). Tutkimuksen perusteella on mahdollista arvioida tutkintavankeuslain muutostarpeita sekä pohtia, miten tutkintavankien olosuhteita olisi mielekkästä tulevaisuudessa pyrkiä parantamaan.

2 TUTKINTAVANKEJA KOSKEVA SÄÄNTELY

Tässä luvussa eritellään tutkimuksen viitekehystä eli tutkintavankeutta koskevaa sääntelyä ja muuta keskeistä oikeudellista taustamateriaalia. Luvussa keskitytään tutkintavankeutta koskevan sääntelyn pääpiirteisiin, jotka sisältävät paitsi tutkintavankeuslain myös pakkokeinoja koskevaa sääntelyä, hallinto- ja prosessioikeutta koskevia normeja sekä perustuslaista johdettuja oikeusperiaatteita. Muu tutkimuksen kannalta relevantti oikeudellinen taustamateriaali sisältää etenkin eduskunnan oikeusasiamiehen tutkintavankeutta koskevia ratkaisuja sekä Euroopan neuvoston alaisen Kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun estämiseksi toimivan komitean Suomea koskevaa raporttia. Tämän tutkimuksen kannalta olennaiset, tutkintavankeutta koskevat yksittäiset lainkohdat esitellään analyysiosiossa käsiteltävän aihepiirin yhteydessä.

2.1 Lainsäädännöllinen tausta ja vankiloiden ulkopuoliset valvontamekanismit

Tutkintavankeuden toimeenpanosta säädetään lähtökohtaisesti tutkintavankeuslaissa (TVL, 768/2005, 1:1 §). Tutkintavankeuslain ohella merkitystä on muun muassa pakkokeinoja koskevalla sääntelyllä, hallinto- ja prosessioikeutta koskevalla normeilla sekä perustuslaista johdetuilla oikeusperiaatteilla. Tässä kappaleessa keskitytään kuitenkin vain tutkintavankeutta koskevan sääntelyn pääpiirteisiin, joskin lakien taustaa kuvatessa on syytä tehdä muutama huomio sääntelystä ja sen taustalla vaikuttaneesta oikeudellisesta muutoksesta. Tämän tutkimuksen kannalta olennaiset tutkintavankeutta koskevat yksittäiset lainkohdat esitellään analyysiosiossa käsiteltävän kysymyksen yhteydessä.

Sääntelyn monitahoisuus tulee ymmärrettäväksi tutkintavankeuslain historiallista taustaa vasten. Kaikki Pohjoismaat uudistivat vankeutta koskevan lainsäädäntönsä 2000-luvulla. Suomessa laajamittaiset vankeuslakireformit ajoittuvat vuoteen 2006, jolloin voimaan astuivat sekä uusi vankeuslaki (VL, 767/2005) että tutkintavankeuslaki (TVL, 768/2005). Tutkintavankeuslaki vastaa vankeuslakia soveltuvilta osiltaan, mutta laeissa on myös huomattavia poikkeuksia. Tämä puolestaan johtuu vankeuden oikeudellisen perustan ja käyttötarkoituksen sekä tutkintavangin ja vankeusvangan oikeudellisen aseman eroista. Vankeuslakien antamisen yhteydessä säädettiin myös niin kutsuttu ”putkalaki” (Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta,

841/2006), joka koskee poliisin tiloissa säilytettyjen tutkintavankien kohtelua ja asemaa.

Uudistustarpeiden taustalla vaikuttivat muun muassa Suomen liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen vuonna 1989 ja sitä seuranneet perusoikeusuudistukset vuosina 1995 ja 2000. Perus- ja ihmisoikeudet korostuivat niin kutsuttua ”vankeuslakipakettia” koskevassa hallituksen esityksessä (HE 263/2004 vp), jossa painoa annettiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen lisäksi myös YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevalle yleissopimukselle (SopS 7–8/1976). Hallituksen esityksessä todetaankin, että uudistuksen tavoitteena on saattaa vankeusrangaistusten ja tutkintavankeuden täytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö vastaamaan perusoikeusuudistuksessa ja perustuslaissa asetettuja vaatimuksia. Perustuslain 7 §:ssä, joka koskee jokaisen henkilökohtaista vapautta, säädetään, että vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Saman lain 80 § puolestaan edellyttää, että yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista säädetään lailla. Yhdessä nämä pykälät tekivät mahdottomaksi niin kutsutun ”laitosvalta” -doktriinin¹ noudattamisen ja jo sinällään edellyttivät vankeutta koskevan lainsäädännön ajantasaistamista. Perustuslain subjektiiivisten oikeuksien välittömän sovellettavuuden ohella perusoikeusmyönteinen tulkintatapa ohjaa tavallisten lakien ja niitä alemmanasteisten säädösten soveltamista. Tämä perusoikeuksien tulkintavaikutus ulottuu siten myös vankeuslain ja tutkintavankeuslain soveltamiseen.²

Myös tuomioistuinten perusrakennetta koskevat 98–99 §:t ja muutoksenhakua koskeva 21 § olivat merkittävässä asemassa vankeuslakeja uudistettaessa. (HE 263/2004 vp.) Tuomioistuinten harjoittaman valvonnan lisäksi perustuslain 109–111 §:ssä säädetään yleisesti eduskunnan oikeusasiamiehen (EOA) tehtävistä, joihin kuuluu muun muassa suljettuihin laitoksiin sijoitettujen oikeuksien valvonta.³

Kansallisen lainsäädännön ohella erilaiset kansainväliset ja alueelliset sopimusjärjestelyt vaikuttavat siihen, minkälaisissa oloissa sekä tutkinta- että vankeusvankeja säilytetään tai tulisi säilyttää. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen jälkikäteisen ja yksittäistapauksellisen oikeudellisen valvonnan lisäksi vankien kannalta merkityksellisimpänä ylikansallisena valvontameka-

¹ Laitosvallan käsite viittaa siihen, että laitokseen joutuessa vapautensa menettäneen henkilön perusoikeuksia voitiin rajoittaa pelkästään laitokseen joutumisen, ja siitä seuraavan erityisen valtasuhteen perusteella.

² Perusoikeuksien oikeusvaikutuksista lisää esim. Karapuu (2011).

³ Tarkemmin EOA:n tehtävistä säädetään laissa eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002).

nismina voidaan pitää Euroopan neuvoston alaista Kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun estämiseksi toimivaa komiteaa (CPT).⁴ Monien alojen asiantuntijoista koottu komitea suhteuttaa eri maiden vankilaoloja laatimiinsa ”e-sitoviin” CPT-standardeihin, jotka ovat tarkempia ja tiukempia kuin esimerkiksi Euroopan neuvoston ministerikomitean laatimat Euroopan vankilasäännöt (Rec(2006)2). CPT julkaisee valtioiden hyväksynnän saatuaan jokaisesta maakohtaisesta käynnistään raportin, jossa kiinnitetään huomiota niin järjestelmässä havaittuihin epäkohtiin kuin kehitykseen ja onnistumisiinkin.

Vaikka CPT:n toiminnan yksityiskohtainen kuvaileminen ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin, todettakoon, että komitean tarkoituksena ei ole tuomita yksittäisiä valtioita, vaan luoda ja ylläpitää ”rakentavaa dialogia” valtioiden ja komitean välillä.⁵ Suomen liittyessä Euroopan neuvoston kidutuksen vastaiseen yleissopimukseen vuonna 1989 (voimaan 1991) CPT sai toimivallan tutustua suomalaisiin vankiloihin ja muihin suljettuihin laitoksiin. Suomen osalta tutkintavankien olot ovat olleet esillä ensimmäisestä raportista alkaen vuodelta 1992 viimeisimpään, joka on vuodelta 2014. Tutkintavankien olot, tutkintavankeuden kesto ja erityisesti tutkintavankien sijoittaminen niin kutsuttuihin ”poliisivankiloihin” poliisilaitosten yhteyteen ovat olleet eräitä CPT:n suurimmista huolenaiheista Suomessa (tarkentuu jaksossa 2.4). Euroopan neuvoston ministerikomitea on edellä mainittujen vankilasääntöjen ohella antanut tutkintavankeuden käytöstä ja tutkintavankien kohtelusta erillisen suosituksen, joka perustuu vankeuslajien eroavuuksien huomioonottamiselle. (Rec(2006)13.)

2.2 Tutkintavankeuslain pääpiirteet ja systematiikka

Sekä vankeuslakia että tutkintavankeuslakia muutettiin vuonna 2015. Lakimuutoksia koskeneen hallituksen esityksen (HE 45/2014 vp) mukaan muutoksilla pyrittiin tarkempaan sääntelyyn muun muassa kurinpidon, vankilan ulkopuolisen yhteydenpidon ja muutoksenhaun osalta. Erityisesti tutkintavankeja koskevat uudistukset liittyivät oikeuspaikalta vapauttamiseen, päihdekuntoutukseen sekä poistumislupaan. Uusi hallituksen esitys tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 252/2016 vp) on tätä raporttia kirjoitettaessa eduskunnan käsittelyssä. Tässä

⁴ Eurooppalaisista valvontamekanismeista ks. esim. Murdoch 2006, 15–51; Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja sen vaikutuksista ks. esim. Pellonpää ym. 2012.

⁵ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: 25th General Report of the CPT, Council of Europe, 2015, 51 ja Murdoch 2006, 33–46.

raportissa viitataan ensisijaisesti voimassa olevaan lainsäädäntöön, jota avataan seuraavaksi.

Tutkintavankeuslain tavoitteet, lähtökohdat ja periaatteellinen tausta ilmaistaan TVL 1 luvussa. Tutkintavangin oloja vankilassa ohjaa normaaliuusperiaate, joka saa ilmauksensa TVL 1:4 §:ssä. Periaatteen mukaan tutkintavangin oikeuksia saadaan rajoittaa vaan sen verran, mitä pidetään välttämättömänä tutkintavankeuden tarkoituksen toteutumiseksi ja vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi. Periaate poikkeaa sanamuodoltaan vankeuslain vastaavasta, mutta sekä säännön lähtökohta että tavoite ovat samansuuntaiset – tarkoituksena on minimoida vankeuden haitat ja asettaa vangille vain vankeudesta itsestään johtuvat välttämättömät rajoitukset. Koska tutkintavankeuden tarkoitus (TVL 1:3 §) on johdettu pakkokeinolain vangitsemisperusteista (Tolvanen 2006, 776) eikä todetun rikosoikeudellisen vastuun perustavasta teosta ja koska tutkintavankiin sovelletaan esitutkintalain 4:2 §:ssa (ETL, 805/2011) mainittua syyttömyysolettamaa, tutkintavangin oikeudellinen asema eroaa huomattavasti vankeusvangin asemasta. Syyttömyysolettaman takia tutkintavangin olojen pitäisi olla vapaammat kuin vankeusvangin (mts.), mutta heitä ei kuitenkaan saa lain mukaan sijoittaa avolaitokseen. (TVL 2:1 §.) Tutkintavangit sijoitetaan lähtökohtaisesti vangitsemisesta päättävää tuomioistuinta lähinnä olevaan tutkintavankilaan, mutta tuomioistuin voi erityisestä syystä poiketa tästä. (TVL 2:1 §.) Tuomioistuin voi sijoittaa tutkintavangin myös poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan PKL 2:9 §:ssä tarkoitetun pidättämään oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän esityksestä. (TVL 2:1 §.) Tutkintavanki sijoitetaan eri vankilaan tai eri osastoille kuin vankeusvangit. (TVL 3:1 §.)

TVL:ssa säädetään lisäksi tutkintavangin oikeudesta olla osallistumatta vankilan ohjaamaan tai hyväksymään toimintaan (TVL 4 luku), tutkintavangin omaisuudesta (TVL 5 luku), terveydenhuollosta (TVL 6 luku), sekä vapaa-ajasta (TVL 7 luku). Laki sisältää myös säännökset yhteydenpidon rajoittamisesta (TVL 8 luku), joskin rajoituspäätöksen tekemisestä säädetään tarkemmin pakkokeinolain 4 luvussa. Myös tapaamisista (luku 9), kurinpidosta, tarkastuksista (luvut 10–13), kuljetuksesta (luku 14) ja muutoksenhausta (luku 15) on omat säännöksensä tutkintavankeuslaissa. Edellä mainittuja seikkoja käsitellään siis tarkemmin analyysiluvuissa, joissa kulloisenkin tarkasteltavan teeman keskeisen normiston avaaminen taustoittaa empiiristä analyysiä.

2.3 Eduskunnan oikeusasiamiehen tutkintavankeutta koskevat ratkaisut

Eduskunnan oikeusasiamiehen tutkintavankeja koskevat ratkaisut tyypeittäin

Vuoden 2000 jälkeen eduskunnan oikeusasiamies on antanut noin 30 ratkaisua tutkintavankeihin liittyen. Ratkaisut voidaan jakaa karkeasti neljään ryhmään. Ensimmäinen ryhmä sisältää vankien sellissä viettämän ajan pituutta sekä mielekkäiden toimintojen vähyyttä koskevat ratkaisut ja lausunnot. Toiseen ryhmään kuuluvat yhteydenpitorajoituksista johtuvat asiat. Kolmannen ryhmään kuuluvat muut kuin kahteen edeltävään aiheeseen liittyvät ratkaisut, tutkimukset ja lausunnot. Neljäs ryhmä pitää sisällään erityiset vankilatarkastukset, joista uusimpana pitää mainita vuonna 2017 julkaistu Mikkelin vankilan tarkastuskertomus (EOAK/4397/2016), joka sisältää kovaa kritiikkiä vankilan oloista ja lakiin perustumattomista käytännöistä.

Sellissä vietetty aika ja mielekäs toiminta

Uusimmat lausunnot ja päätökset sellissä vietetyn ajan pituuteen ja toimintamahdollisuuksiin liittyen ovat vuodelta 2015 (EOA 1901/2/11 ja EOA 4570/4/14). Ratkaisussa 1901/2/11 todetaan muun muassa, ”*ettei vankeuden täytäntöönpanon tavoitteita kyetä useimmissa suljetuissa vankiloissa riittävästi täyttämään niin, että ne toteutuisivat kaikkien vankien ja tutkintavankien osallistumismahdollisuuden ja vapaa-ajantoimintojen osalta.*” Ratkaisu 4570/4/14 puolestaan koski vankien ulkoilumahdollisuuksia, erityisesti huonon sään vallitessa. Vanhemmassa, vuonna 2012 annetussa kannanotossa (EOA 3787/4/10) kyse oli tutkintavangista, joka oli ollut ”*neljä kuukautta ilman mitään vapaa-ajantoimintoja tai muitakaan toimintoja*”. Ennen vuonna 2006 voimaantulleita tutkintavankeuslakia ja ”putkalakia” annetussa ratkaisussa 1694/4/01 EOA kritisoi poliisivankilaan sijoitetun tutkintavangin rajallisia mahdollisuuksia päivittäiseen ulkoiluun.

Yhteydenpitorajoitusten vaikutus

Tähän luokkaan kuuluvat kantelut, jotka koskevat joko tuomioistuinten määräämiä yhteydenpitorajoituksia tai rikosseuraamuslaitoksen tutkintavankeuslain perusteella tekemiä päätöksiä rajoittaa tutkintavangin yhteydenpitoa. Ratkaisussa 1148/4/11 (annettu vuonna 2012), kyse oli mahdollisuudesta hoitaa vankilan ulkopuolisia asioita ja toisaalta tavata psykologia. EOA antoi vuonna

2009 ratkaisun yhdistettyihin kanteluihin 3463/4/07 ja 2046/4/08. Näissä kanteluissa oli kyse muun muassa yhteydenpitorajoituspäätösten selkeydestä. Oikeusasiamies on ottanut kantaa myös vangille tulleiden kirjeiden avaamiseen vuonna 2008 annetuissa ratkaisuissa 1843/4/07 ja 1234/4/07 samoin kuin vuoden 2010 ratkaisussa 3010/4/08. Vuonna 2008 EOA antoi esityksen vankeuslain ja tutkintavankeuslain ja niitä vastaavien asetusten selkeyttämiseksi asiamieskirjeenvaihtoa koskevilta osiltaan (3276/2/08). EOA on ratkaissut vankien sähköistä asiointia koskevan kantelun 4506/4/15 vuonna 2016. Lausunnossa eduskunnan apulaisoikeusasiamies totesi, että sähköisen asioinnin osalta rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön olisi pitänyt varautua paremmin lain voimaantumiseen. Vankiloiden tietojärjestelmiä olisi pitänyt alkaa kehittää aiemmin lain vaatimuksiin sopiviksi. Edeltävät ratkaisut ovat käytännössä tarkoittaneet sitä, että yhteydenpitorajoitukset on määrätty liian tiukkoina tai vankilassa ei ole reagoitu ajoissa niiden voimassaolon päättymiseen. Oikeusasiamies on myös kolmessa tapauksessa ottanut kantaa vangin ja asiamiehen tapaamismahdollisuuksiin ja niin kutsutun asiamiessalaisuuden toteutumiseen: vuonna 2016 ratkaisussa EOAK/3383/2016 ja vuonna 2008 ratkaisuissa 531/4/07 ja 3287/4/07.

Muut aihealueet

Tähän osioon kuuluvat puolestaan yksittäiset ja aikaisemmista ryhmistä poikkeavat ratkaisut. Vuonna 2009 annetussa ratkaisussa 144/4/08 kyse oli tutkintavangin oikeudesta käyttää omia vaatteitaan. Ratkaisussa 4334/4/09 (annettu vuonna 2010) oli kyse tutkintavangin tapaamisesta poliisivankilassa. Tutkintavangin tapaamiseen liittyi myös ratkaisu 5517/4/15 (vuonna 2016), jossa tulkilta oli evätty pääsy vankilaan kääntämään tutkintavangille käräjäoikeuden tuomiota. Ratkaisut 2465/4/14 ja 620/4/15, jotka annettiin vuonna 2015, koskevat tapausta, jossa vastasyntyttänyt äiti kotiutettiin vankilan matkaselliin, jossa hän joutui yöpymään pian synnytyksensä jälkeen. Tapauksessa 3195/4/13 oli kyse tutkintavangin oman rahan käyttöoikeudesta (vuonna 2014). Ratkaisut 2015/4/11 (vuonna 2013) ja 600/4/13 (vuonna 2014), koskivat sellinsä sytyttäneen tutkintavangin kohtelua ja poliisivankilan säilytystilojen sekä ilmoitusmenettelyjen epäasianmukaisuutta. Vuoden 2012 ratkaisussa nro 2357/2/12 kyse oli itsetuhoisten vankien kohteluun sovellettavien ohjeiden puutteesta. Päätös 4222/4/11 (annettu vuonna 2013) liittyi muun muassa tutkintavangin kuljetukseen.

Eduskunnan oikeusasiamies nostaa tarkasteluissaan esille myös vankiloista yleisesti tai vankeusvankien olosuhteista sellaisia seikkoja, jotka vaikuttavat myös tutkintavankien asemaan. Vuoden 2015 vuosikertomuksessa

(EOA 2016) esimerkiksi todetaan, että myöskään vankeusvangeille ei ole tarjolla riittävästi toimintoja suljetuissa vankiloissa, mitä selitetään voimavarojen vähäisyydellä. Lisäksi osastojen päiväjärjestys ei välttämättä tue vangin mahdollisuuksia hoitaa eri asioita (kuten ulkoilu, peseytyminen, ruokailu ja puhelut). Mahdollisuus päivittäiseen puhelimen käyttöön ei välttämättä toteudu, ei myöskään puhelun luottamuksellisuus, jos vankilassa ei ole puhelinkoppia. Puhelimen käyttö todetaan myös moninkertaisesti yleistä hintatasoa kalliimmaksi. Syyksi ilmoitetaan 2014 käyttöön otettu lankapuhelinpohjainen järjestelmä. Kirjastopalvelujen käytössä on myös ilmennyt ongelmia, samoin oikeudenkäyntiavustajan luottamuksellisessa tapaamisessa (puheen kuuluminen seinän läpi). Ongelmia on esiintynyt myös vangin kuulemisessa, päätösten perusteluissa, järjestysrikkomusten kirjauksissa ja terveydenhuollon toimivuudessa. Vuoden 2014 vuosikertomuksessa (EOA 2015) kiinnitettiin huomiota muun muassa päihdetestauksessa ilmenneisiin ongelmiin, puhelimen käyttöaikoihin ja vankien epäyhdenmukaiseen kohteluun eri vankiloissa. Riihimäen vankilassa ilmenneitä ongelmia käsitellään eri vuosien tarkasteluissa omana tapauksenaan, koska sieltä on tehty poikkeuksellisen paljon kanteluja. Eri vuosilta on ylipäänsä osin samoja tai samantapaisia, osin eri huomioita.

Vankiloiden tarkastuskertomukset

EOA teki omasta aloitteestaan tarkastuksen Vantaan vankilaan vuonna 2009, jolloin tarkastuksen kohteena olivat erityisesti tutkintavankien olot. Oikeusasiamies kritisoi muun muassa vankien mahdollisuutta ulkoiluun ja merkityksellisen toiminnan vähyyttä vuonna 2012 julkaistussa tarkastuskertomuksessaan 4732/2/09. Oulun vankilan tarkastuskertomuksessa EOAK/3628/2016 vuodelta 2016 kiinnitetään huomiota muun muassa tutkintavankien sijoitukseen liittyviin ongelmiin ja vankien rajoitettuihin vapaa-ajantoihintoihin. Mikkelin vankilan tarkastuksessa (tapaus EOAK/4397/2016), jonka raportti julkaistiin 2017, oikeusasiamies löysi huomattavan paljon puutteita vankien oloissa. Tutkintavankien sijoittamiseen liittyvät ongelmat olivat esillä myös tässä raportissa, ja sijoituksen osalta vankilassa noudatettiin lakiin perustumattomia käytäntöjä. Samoin tutkintavangin mahdollisuutta valmistautua omaan oikeudenkäyntiinsä oli rajoitettu EOA:n mukaan lainvastaisesti ja esimerkiksi vankilan järjestyssääntöön oli kirjattu lainvastaisia sekä lakiin perustumattomia rajoituksia.

Kaiken kaikkiaan tarkastuskertomus on karua luettavaa tutkintavankien oloista ja virkamiesten epäasianmukaisesta ja toimivaltuudet ylittävästä toiminnasta. Eräinä yksityiskohtina mainittakoon vielä asiamiehen tapaamista

koskevat puutteelliset, tai pikemmin ylivalvotut tapaamistilat sekä vankien lakiin perustumaton velvollisuus käyttää vankilan vaatteita esimerkiksi vankilan ulkopuolella tapahtuvassa terveydenhuollossa.

2.4 Kidutuksen estämiseksi toimivan komitean esittämä kritiikki

Edellä esitelty, Euroopan neuvoston alaisuudessa toimiva kidutuksen estämiseksi toimiva komitea (CPT) on ollut aktiivinen suomalaisen tutkintavankeusjärjestelmän arvostelija. Vaikka komitea on kritisoinut useita tutkintavankeuteen liittyviä piirteitä, erityisen ankarasti on se kommentoinut poliisivankilajärjestelmää, joka poikkeaa niin hallinnolliselta rakenteeltaan kuin säilytysajoiltaan muiden Pohjoismaiden vastaavista järjestelmistä.⁶ Komitean kritiikki ei ole uutta, vaan se on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana toistanut huolensa jokaisen käyntinsä yhteydessä. Viimeisessä raportissaan komitea edellytti Suomelta ripeitä aktiivisia toimenpiteitä järjestelmän uudelleenarvioimiseksi ja toisaalta poliisivankiloiden käytön täydelliseksi lopettamiseksi.⁷ Yksi Euroopan neuvoston vankilasääntöjen tutkintavankeja koskevista pääsäännöistä on, että tutkintavankeja tulisi säilyttää vain vankiloissa tai tähän tarkoitukseen varatuissa laitoksissa.⁸ Tausta-ajatuksena on pyrkimys siihen, että esitutkintaviranomaiset eivät säilössäpidolla voi painostaa rikoksesta epäiltyä (Coyle 2002, 117; OM 5/2016, 19 ja OM 34/2016, 57). Vaikkei CPT ole koskaan pitänyt tutkintavankien oloja suomalaisissa poliisivankiloissa epäinhimillisinä tai alentavina (Pajujoja 2016, 373) (*inhuman or degrading treatment*), komitean tyytymättömyys tilanteeseen ilmeni vaatimuksesta laatia alustava suunnitelma tärkeimpien komitean muutosehdotusten toteuttamiseksi kuukauden sisällä raportin julkaisemisesta. Tämän lisäksi viranomaisten piti tuottaa kolmessa kuukaudessa

⁶ Esimerkiksi Ruotsissa tutkintavankilat ovat usein sijoitettu poliisilaitosten läheisyyteen tai jopa niiden yhteyteen, mutta hallinnollisesti ne kuuluvat rikosseuraamuslaitokselle (Kriminalvården). Tutkintavangit pitää siirtää näihin tiloihin viimeistään neljän päivän sisällä tuomioistuimen säilöönottopäätöksestä. Tanskassa rikoksista epäillyt pitää saattaa tuomioistuimen eteen viimeistään 24 tunnin sisällä kiinniotosta, ja tuomioistuin voi jatkaa epäillyn säilyttämistä poliisin huostassa 72 tunnilla. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tutkintavankeja pidetään vain harvakseltaan poliisin huostassa kahdeksaa tuntia pidempään. ks. OM 5/2016, 54–55.

⁷ CPT: *Report to the Finnish Government*, 2014, 19.

⁸ Euroopan neuvosto: *European Prison Rules*, section 10.2.

”yksityiskohtainen toimintasuunnitelma” epäkohtien korjaamiseksi. Vaatimuksia tehostettiin ”uhkauksella” antaa julkinen kannanotto suomalaisten viranomaisten yhteistyöhaluttomuudesta.⁹

Edellä kuvatulla uhkauksella oli toivottu vaikutus. Oikeusministeriö perusti työryhmän arvioimaan tutkintavankien oloja, ja yksityiskohtainen raportti ”Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen” julkaistiin vuonna 2016 (OM 5/2016). Raportin pääehdotukset voidaan tiivistää kahteen: tutkintavankeudelle pitäisi olla muita tehokkaita vaihtoehtoja, kuten esimerkiksi tehostettu matkustuskielto elektronisen valvonnan kanssa, ja poliisivankilan käyttö tulisi rajoittaa enintään seitsemään päivään (OM 5/2016, 65–66). Raportti johti edellä mainitun ja nyt eduskunnan käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen HE 252/2016 vp antamiseen. Esitys sisältääkin muun muassa ehdotukset säännöksiksi tutkinta-arestista (HE 252/2016 vp, Laki pakkokeinolain muuttamisesta, 2:12 a–j §), tehostetusta matkustuskiellosta (HE 252/2016 vp, Laki pakkokeinolain muuttamisesta, 5 luku) ja poliisivankilassa vietettävän ajan lyhentämisestä. (HE 252/2016 vp, Laki tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n ja 3 luvun 8 §:n muuttamisesta, 2:1 §.)

⁹ CPT: *Report to the Finnish Government*, 2014, 10, 19.

3 TUTKINTAVANKEUDEN EMPIIRINEN TAUSTOITUS

Tässä luvussa aihepiiriä taustoitetaan empiirisesti. Se tarkoittaa etupäässä kotimaisten, joskin vähälukuisten tutkimusten ja selvitysten esittelyä. Lisäksi tutkintavankeudesta esitetään tilastotietoa tutkintavankien määristä ja siinä tapahtuvista muutoksista, tutkintavankien pääsyytteistä sekä ulkomaalaisten tutkintavankien osuuksien muutoksista. Tiedot perustuvat Rikosseuraamuslaitoksen vankitietojärjestelmään, laitoksen sisäiseen käyttöön tarkoitettuihin erillistilastoihin ja Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja -julkaisusarjaan.

3.1 Tutkimukset ja selvitykset

Tutkintavankeudesta on kaiken kaikkiaan melko vähän kotimaista tutkimustai selvitystietoa. Ulla Mohellin (2000) tutkimus on kattavin tutkintavankien asemaa koskeva tutkimus Suomessa. Mohell tarkastelee siinä, miten kansallisesti ja kansainvälisesti määritetyt velvoitteet ja suositukset toteutuvat käytännön tasolla ja kuinka vapautensa menettänyt nuori kokee tutkintavankeuden. Tutkimus perustui niin tilastolliseen tarkasteluun kuin haastattelujen analyysiin. Mohellin mukaan tutkintavankien olot eivät ole kaikilta osin tarkoituksenmukaiset. Siitä ilmenee, että periaate nuoreen kohdistuvan vapaudenriiston viimesijaisuudesta ei ole toteutunut, sillä alaikäisiin kohdistuvien vapaudenriistojen määrä ei ole vähentynyt 1990-luvulla. Lisäksi Mohell löysi runsaasti yhteisiä piirteitä haastateltujen nuorten kuvaamasta kokemuksesta. Yleisintä oli kokemus tekemisen puutteesta, pakotetusta passiivisuudesta ja eristämisestä, niin muusta vankilan toiminnasta kuin ulkomaailmasta.

Eri lainvalmistelujen yhteydessä on julkaistu jonkin verran empiiristä selvitystietoa. Tutkintavankeustyöryhmä selvitti tutkintavankien asemaan liittyviä kysymyksiä vuonna 2004 julkaistussa mietinnössä, joka sisälsi henkilökunnalle suunnatun kyselyselvityksen tutkintavankien määristä ja olosuhteista (OM 5/2004). Kyselylomake lähetettiin 12 vankilalle ja 92 poliisivankilalle. Selvityksen päätulos oli se, että tutkintavankien olosuhteet olivat vankiloissa selvästi paremmat kuin poliisivankiloissa. Esimerkiksi poliisivankiloissa sellin ulkopuolinen toiminta rajoittui ainoastaan television katseluun, kuntoiluun ulkoilun yhteydessä ja kirjojen tai aikakauslehtien lukemiseen. Vankiloissa tutkintavangeilla oli mahdollisuus osallistua lisäksi muun muassa päihdekuntoutukseen ja harrastustoimintoihin. Vastaavasti

yhdessä muiden tutkintavankien kanssa oli erittäin rajattua poliisivankiloissa. Kyselyn perusteella tutkintavankiloissa yhteydenpitörajoitteita oli vain muutamalla prosentilla tutkintavangeista¹⁰.

Tutkintavankeuden vaihtoehtoja selvittävä työryhmä esitti tutkintavankeuden järjestämiseen liittyviä muutostarpeita vuonna 2010 valmistuneessa mietinnössään (OM 5/2015). Työryhmä teki laajan kansainvälisen selvityksen tutkintavankeuden vaihtoehtoista Euroopan maissa. Selvitystä laajennettiin lisäksi kansallisella vankiloiden johtajille osoitetulla kyselyllä. Selvitysten mukaan tutkintavangit eivät pääse täysimääräisesti toteuttamaan kaikkia oikeuksiaan, heidän mahdollisuutensa osallistua vangeille järjestettävään toimintaan on puutteellista ja heitä saatetaan pitää pitkiä aikoja eristettyinä. Työryhmä esittikin, että pakkokeinolakiin lisättäisiin tutkintavankeuden vaihtoehtoiksi tehostettu matkustuskielto ja tutkinta-aresti ja että tutkintavankien säilyttämisestä puutteellisiksi havaituissa poliisin tiloissa tulisi luopua kokonaan mahdollisimman pian. Sähköisen valvonnan työryhmä käsiteli valvontarangaistuksen lisäksi sähköisten valvontamenetelmien käyttöä osana tutkintavankeutta (OM 17/2007).

Vaikka tutkintavankeudesta on vain vähän kotimaista empiiristä tietoa, moni vankeusrangaistusta käsittelevä tutkimus kertoo myös tutkintavankien kannalta merkityksellisistä seikoista – tutkintavanginhan on sijoitettu suljettuihin vankiloihin, eli he jakavat samoja tiloja, olosuhteita ja toimintakulttuureja kuin vankeusvangit. Rikosseuraamuslaitos on selvittänyt vankeuden ja yhdyskuntaseuraamusten laatutekijöitä omissa tutkimuksissaan (ks. esim. Linderborg ym. 2015; Linderborg ym. 2012). Niissä laatu kytetään kaikkiin käytäntöihin, joilla edistetään Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan strategisia tavoitteita ja arvoja. Tarkoituksena on sekä mitata rikosseuraamusasiakkaiden ja henkilökunnan käsityksiä rikosseuraamusten laadusta että esittää kehittämistoimenpiteitä. Kysely toteutetaan kahden vuoden välein poikkeikkaustutkimuksena kaikille yhdyskuntaseuraamusasiakkaille, vangeille ja henkilökunnalle. Viimeisimmässä laatututkimuksessa (Linderborg ym. 2017) vangit muun muassa olivat yleisesti tyytyväisiä vastaanottoon, mutta perehdytyksessä ja tiedonsaannissa koettiin puutteita ja epäoikeudenmukaisuutta. Henkilökunnan katsottiin kuitenkin olleen perehtynyt yksilökohtaisesti vankien tilanteisiin. Vankeuden laatuun suhtauduttiin myönteisimmin pienissä avovankiloissa. Tutkintavankien vastauksia ei toistaiseksi ole eritelty, vaan vankeusaikaa on käsitelty kokonaisuutena. Tutkintavankeuteen ja

¹⁰ Tässä tutkimuksessa määrät ovat huomattavasti suuremmat (30 %); yhteydenpitörajoitteista ks. luku 6.3.

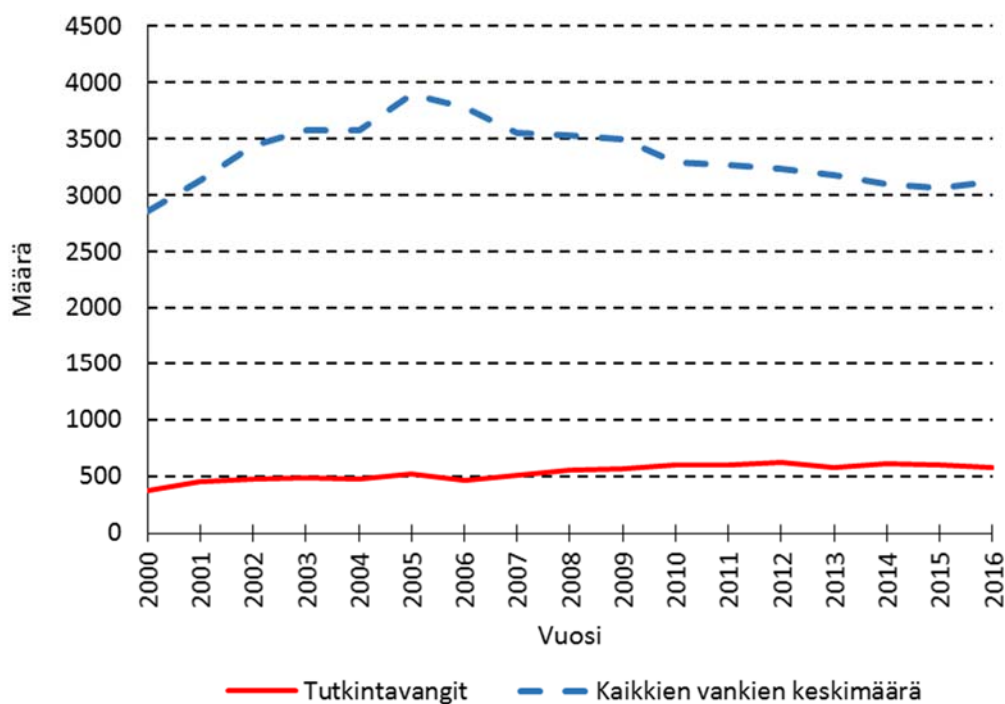
tutkintavankeihin liittyviä tekijöitä on käsitelty suppeasti muun muassa vankila- ja osastosijoittelun (Rise 6/2012), vankilaturvallisuuden (Junninen 2008) ja etnisen yhdenvertaisuuden (Huhta 2010) näkökulmasta.

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin toteuttamassa vankeuslain-säädännön kokonaisuudistuksen arviointitutkimuksessa on tullut esille samankaltaisia tuloksia kuin Rikosseuraamuslaitoksen laatututkimuksissa: puutteita on muun muassa tiedon saannissa ja toimintojen riittävydessä etenkin suljetuissa vankiloissa (Liimatainen & Rantala 2016; Liimatainen ym. 2017). Lisäksi ongelmia on ilmennyt muutoksenhakumenettelyissä. Ne johtavat harvoin muutokseen, ja tällöin ne koskevat etupäässä selviä säännösten rikkomistilanteita; lisäksi moni vankeusvanki pelkää valituksen tai kantelun aiheuttavan itselleen ongelmia (Liimatainen & Rantala 2016; Mäkipää 2015).

3.2 Tietoa tutkintavankien määrästä

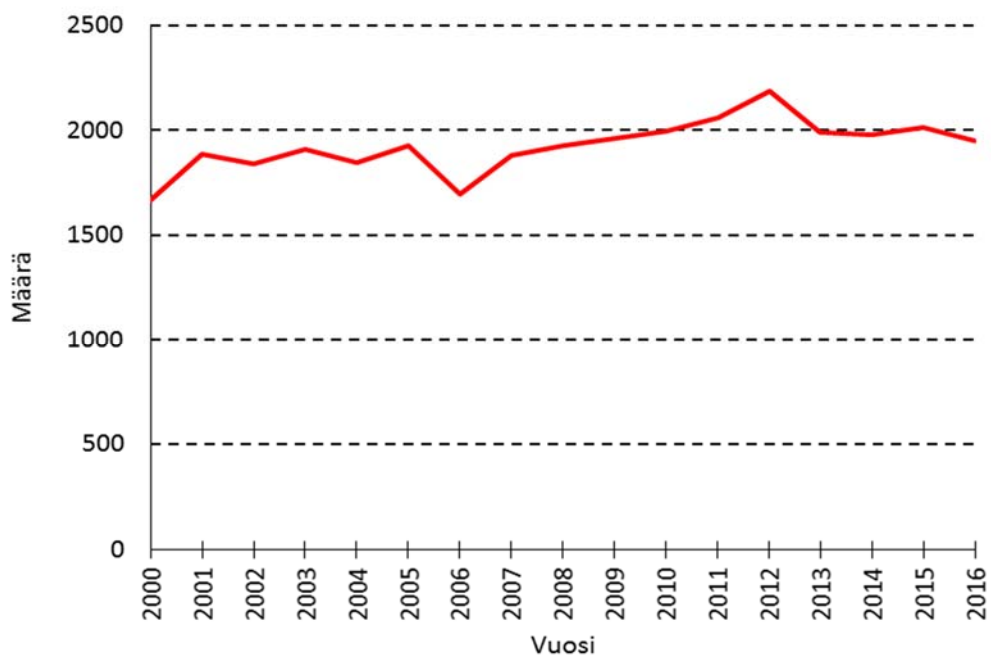
Rikosseuraamuslaitoksessa tilastoidaan tutkintavangeiksi ne henkilöt, jotka ovat vangittuina rikosepäilyn takia. Vankeusvangeiksi lasketaan henkilöt, jotka suorittavat lainvoimaisen vankeusrangaistuksen lisäksi tutkintavankeutta. Tässä luvussa esitetyt tilastot perustuvat Rikosseuraamuslaitoksen vankitietojärjestelmästä saatuihin tietoihin, laitoksen sisäiseen käyttöön tarkoitettuihin erillistilastoihin tai Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja -julkaisusarjaan.

Tutkintavankien päivittäinen keskimäärä on säilynyt tasaisena vuosina 2000–2016, kun taas kaikkien vankien määrä nousi 2000-luvun alussa, mutta kääntyi laskuun vuoden 2005 vuoden jälkeen (kuvio 1). Viimeisinä vuosina vankiloissa on ollut keskimäärin 3 000 vankia. Sen sijaan tutkintavankien suhteellinen osuus kaikista vangeista on hieman noussut vuosien välillä: vuonna 2000 tutkintavankien osuus kaikista vangeista oli 13 prosenttia, kun vuonna 2016 se oli noussut 18 prosenttiin.

Kuvio 1 Tutkintavankien ja kaikkien vankien keskimäärä vuosina 2000–2016

Vastaavasti tutkintavankeina vankilaan saapuneiden vankien määrät ovat olleet suhteellisen tasaisia 2000-luvulla. Ne ovat vaihdelleet noin 1 850–2 000 henkilön välillä muutamaa poikkeavaa vuotta lukuun ottamatta (kuvio 2).

Kuvio 2 Vankilaan saapuneet tutkintavangit vuonna 2000–2016

Tutkintavankeuden keskimääräinen pituus on ollut 2000-luvun alun jälkeen noin 3,5 kuukautta. Kuten taulukosta 1 alla näkyy, vuoden 2015 alussa tutkintavankien yleisimmät pääsyytteet muodostuvat huumausainerikoksista (33 %) ja henkirikoksista (24 %). 2000-luvun alkuun verrattuna huumausainerikoksista syytettyjen osuus on noussut 12 prosenttiyksikköä ja vastaavasti henkirikoksista syytettyjen osuus pienentynyt 8 prosenttiyksikköä. Muutoin pääsyytejakauma on ollut vuosituhannen alkuun verrattuna melko tasainen.

Taulukko 1 Tutkintavankien pääsyytteet 1.5.2015

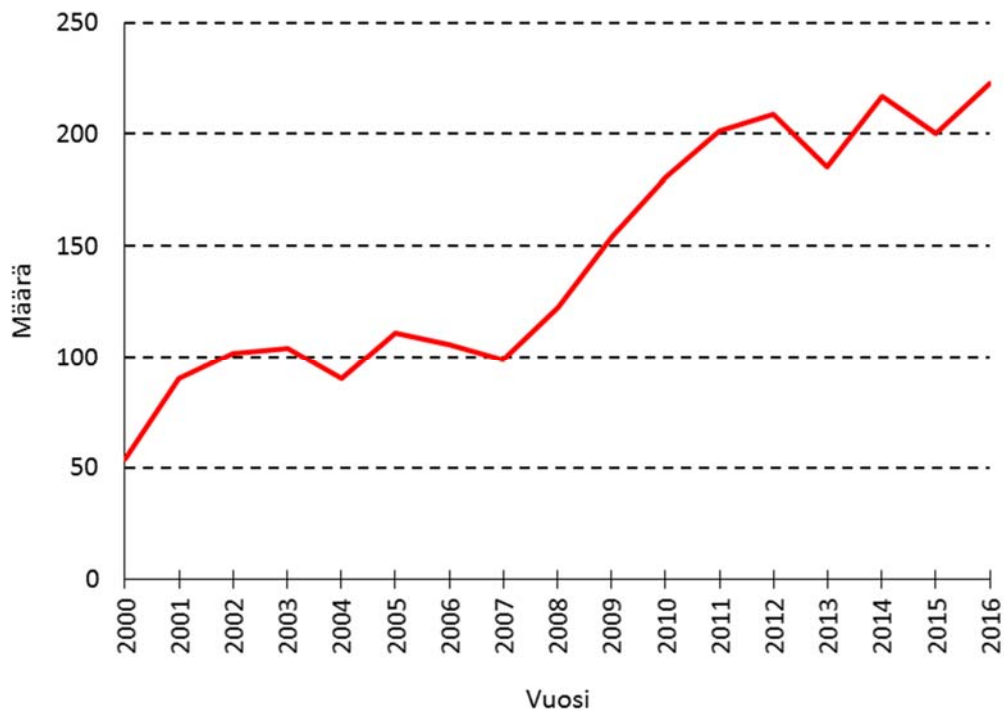
Pääsyyte	N	%
Huumausainerikos	193	33,3
Henkirikos	139	24,0
Ryöstö	63	10,9
Varkausrikos	53	9,1
Seksuaalirikos	43	7,4
Muu väkivaltarikos	36	6,2
Muu omaisuusrikos	27	4,6
Muu rikoslakirikos	19	3,3
Luovutuslaki*	7	1,2
Yhteensä	580	100

* Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä 1383/2007;

Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä 1286/2003;

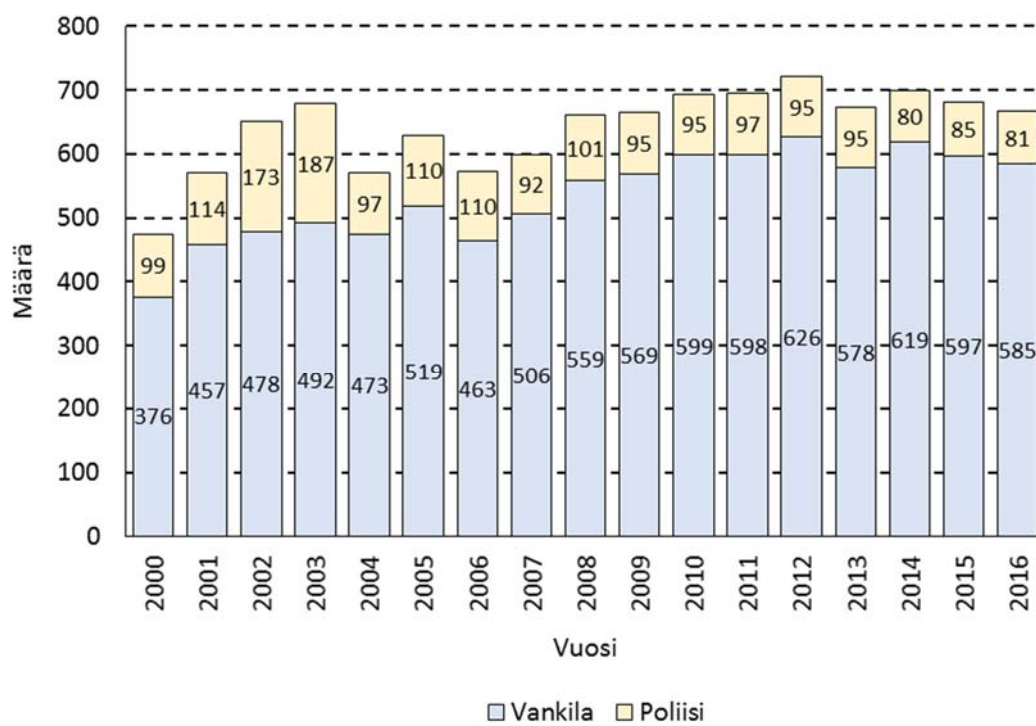
Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta 456/1970

Merkittävin muutos tutkintavankipopulaatiossa on ollut ulkomaalaisten tutkintavankien määrän nousu (kuva 3 alla). Vuonna 2000 ulkomaalaisia tutkintavankeja oli vankiloissa keskimäärin 54 henkilöä vuodessa; tällä hetkellä vastaava määrä on jo yli 200. Merkillepantavinta on se, että ulkomaalaisten tutkintavankien osuus on noussut etenkin suhteellisesti tarkasteltuna. Esimerkiksi vuonna 2000 ulkomaalaisia tutkintavankeja oli 14 prosenttia kaikista tutkintavangeista; vuonna 2001 osuus nousi 20 prosenttiin. Vuosina 2001–2008 ulkomaalaisten tutkintavankien osuus säilyi tasaisena, mutta nousi jälleen tämän jälkeen. Vuonna 2009 ulkomaalaisten tutkintavankien osuus kaikista tutkintavangeista oli 27 prosenttia ja vuonna 2016 peräti 38 prosenttia.

Kuvio 3 Ulkomaalaisten tutkintavankien keskimäärä vankiloissa vuosina 2000–2016

Suuri osa tutkintavangeista on sijoitettu tutkintavankeuden alkuaikana poliisin säilytystiloihin. Tutkintavankien määrä poliisin tiloissa vaihtelee kuitenkin paljon päivittäin. Esimerkiksi tutkimuksen kyselyvuotena 2015 se oli alimmillaan 43 (1.1.2015) ja korkeimmillaan 125 (16.11.2015). Poliisin säilytystiloissa olevien tutkintavankien määrä oli suurimmillaan 2000-luvun alussa. Vuoden 2005 tutkintavankeuslakuudistuksessa määriteltiin, että tutkintavankeja ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pidempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä (TVL, 23.9.2005/768 2:1). Lakimuutos vähensi oleellisesti tutkintavankien määrää poliisin säilytystiloissa. Viimeisinä vuosina tilanne näyttäisi vakiintuneen keskimäärin 80 tutkintavankiin päivässä (kuvio 4).

Kuvio 4 Tutkintavangit keskimäärin päivittäin poliisin tiloissa ja vankiloissa 2000–2016

4 TUTKIMUSASETELMA

Tässä neljännessä luvussa esitellään tutkimusasetelma viitekehuksesta tutkimuskysymyksiin, aineiston kuvaukseen ja analyysimenetelmiin. Tutkimuksen tarkoitus on arvioida tutkintavankien näkökulmasta käsin, kuinka tutkintavankeutta koskeva sääntely on toteutunut, millaista vaihtelua ja ongelmia siinä mahdollisesti ilmenee, ja mitä selityksiä vaihtelulle voidaan löytää tutkintavankien taustoista, sääntelyn toimeenpanoon liittyvistä seikoista ja sääntelyn luonteesta. Tämä asetelma selitetään tarkemmin. Lisäksi tässä luvussa kerrotaan, kuinka ja missä vankiloissa tutkintavangille suunnattu kysely toteutettiin, ja aineistoa ja sen edustavuutta luonnehditaan eri tavoin. Lopussa avataan tarkemmin määrällistä ja laadullista analyysiä.

4.1 Viitekehys ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa arvioidaan, kuinka tutkintavankeutta koskevan sääntelyn keskeiset tavoitteet ovat toteutuneet tutkintavankien näkökulmasta käsin. Taustalla on ajatus, että kohderyhmän omat kokemukset kertovat viime kädessä heitä koskevan oikeusturvan toteutumisesta. Kysymys oikeusturvasta korostuu tilanteissa, joissa yksilö on valtion ylläpitämässä laitoksessa vastoin tahtoaan sekä alisteisessa asemassa suhteessa kohtelustaan vastuussa oleviin (ks. Ojala 2010, 221). Vankeinhoidossa viranomaisella on ylipäänsä verrattain paljon vankien olosuhteisiin vaikuttavaa harkintavaltaa. Tutkintavankien näkemysten kartoittamisella on tätä taustaa vasten tärkeää merkitystä myös siksi, että epäoikeudenmukaisiksi koetut säännöt ja käytännöt voivat lisätä katkeruutta ja epäluottamusta paitsi vankilaa myös muita yhteiskunnallisia järjestelmiä kohtaan (Irwin & Owen 2005). Mielivaltaisuu-den kokeminen voi myös stressata, passivoida ja lannistaa; vankilakokemus saattaa vahvistaa mielikuvaa itsestä kelvottomana kansalaisena (mt.; Liebling et al. 2005).

Vastaavasti vankien (tässä tapauksessa tutkintavankien) hyvinvointia ja vankilan jälkeistä elämää voi edistää, että he kokevat sääntöjen soveltamisen vankeusaikana johdonmukaiseksi ja oikeudenmukaiseksi ja että he mieltävät itsensä toimijaksi, joka kykenee vaikuttamaan vankeusaikansa olosuhteisiin (Snacken 2005; Liebling et al. 2005). Havaintoja on tehty myös siitä, että vankien oikeuksien kunnioittaminen, henkilökunnan kannustava ja myönteinen asenne vankeihin sekä vankien mahdollisuus kohentaa asemaansa vankilassa ja valmistautua vapauteen vähentävät vankien sisäistä ”klikkiytymistä” ja vastakkainasetteluja henkilökunnan kanssa (Crewe 2005). Koska

vankila on suljettu, kontrollikeskeinen laitos, on katsottu, että vangeille on tärkeää saada kokemuksia myös siitä, että muodollisesti hyvin toimivien prosessien ohella henkilökunnasta välittyy aito halu panostaa vankien oikeuksiin ja hyvinvointiin (Jackson et al. 2010; Snacken 2005). Vääristymät heijastuvat helposti vuorovaikutuksen luonteeseen.

Tutkimuksen tausta-ajatuksen mukaan tietyn uudistuksen tai yhteiskunnallisen intervention onnistuminen edellyttääkin, että toimeenpanijoiden ohella ”loppukäyttäjät” eli toimeenpanon kohteet 1) ymmärtävät kyseisten toimien tarkoituksen, 2) pystyvät toimimaan tavoitteiden mukaisesti sekä 3) haluavat toimia siten (Vedung 2017, 107–111). Jos jossain näistä ulottuvuuksista ilmenee merkittäviä ongelmia, uudistus ei toimi tarkoituksenmukaisesti, joskin syyt voivat olla monen tyyppisiä. Heidän tai henkilökunnan toimintaa koskeva ohjeistus voi olla puutteellista tai liian vaikeaselkoista, mikä voi puolestaan johtua siitä, että taustoittava sääntely on hankalasti avautuvaa. Osa ongelmista voi johtua vankiloiden rakenteellisista realiteeteista, toimeenpanon puutteellisesta resursoinnista taikka toimeenpanijoiden ymmärryksestä, halusta noudattaa sääntöjä ja asenteista, kuten edellä on käynyt ilmi. Osin sääntely voi myös perustua väärin olettimiin koskien ”loppukäyttäjien” olosuhteita, motiiveja tai tarpeita.

Kuten tutkimuksen alussa on luonnehdittu, käsillä oleva arviointitutkimus on myös empiiristä oikeustutkimusta. Siinä analyysimenetelmät ovat peräisin yhteiskuntatieteistä, mutta empiirisiä tuloksia suhteutetaan oikeudelliseen eikä yhteiskuntatieteelliseen teoreettiseen kehykseen. Sääntelyyn painottuva viitekehys on ilmeinen valinta, koska osa tutkintavankeutta koskevasta sääntelystä on varsin ehdotonta; lisäksi sääntely koskee asioita, joilla on vahvaa perus- ja ihmisoikeusulottuvuutta. Tutkintavangit ovat erityinen ryhmä ihmisiä, joiden oikeudellinen asema on jännitteinen. Kuten tutkimuksen alussa ja sääntelyä avaavassa luvussa kaksi jo havaittiin, jännitteet liittyvät pääosin tutkintavangin teoriassa vapaampaan, mutta käytännössä usein rajoitetumpaan asemaan vankeusvankiin verrattuna.

Sääntely luo omalta osaltaan rajoja, joiden sisällä tutkintavankeutta tulisi toimeenpanna sekä vastaavasti rajoja, joita toimeenpanossa ei saisi ylittää. Siltä osin kuin tulokset ilmentävät ongelmia sääntelyn toteutumisessa, niiden oikeudellisen vakavuuden arviointi edellyttääkin tulosten suhteuttamista taustalla vallitsevaan sääntelyyn. Tästä huolimatta myös sellainen päätelmä on mahdollinen, jonka mukaan sääntely ei joltain osin ehkä olekaan tarkoituksenmukainen. Sääntely voi vaikuttaa tilannekohtaisesti liian joustavalta tai liian rajaavalta (sääntelytarkkuudesta ks. Tala 2010). Sääntely saattaa myös jättää oleellisia seikkoja huomiotta, kuten vankiloiden tosiasialliset mahdollisuudet toteuttaa sääntelyä. Sääntely saattaa myös jättää huomiotta sellaisia asioita, joita sen olisi mielekästä sisältää. Vaikka sääntelyyn ja sen

toteutumiseen suhtaudutaan tässä tutkimuksessa vakavasti, siihen ei kuitenkaan suhtauduta absoluuttisena normistona vaan koosteena oikeudellisia normeja, joiden mielekkyyttä on myös tarkoituksenmukaista arvioida sikäli, kun empiiriset tulokset antavat siihen aihetta. Edellä kuvatun tutkimusotteen mukaisesti tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Kuinka tutkintavankeutta koskeva sääntely toteutuu ja millaista vaihtelua siinä ilmenee?
2. Miltä osin vaihtelu toteutumisessa selittyy tutkintavankien erilaisilla taustoilla (esimerkiksi epäilty rikos, yhteydenpitorajoituksen voimassa olo, rikosprosessin vaihe) ja miltä osin toimeenpanoa koskevilla seikoilla (esimerkiksi henkilöstön asenne, organisatoriset seikat tai resurssin riittävyys)?
3. Mitä empiiriset tulokset kertovat tutkintavankeutta koskevan sääntelyn tarkoituksenmukaisuudesta?

Koska aineistona on ”pelkästään” tutkintavangeille suunnattu kysely, on tietenkin syytä pitää mielessä, että tulokset näyttäytyvät tätä taustaa vasten. Tässä tutkimuksessa ei ole esimerkiksi tehty kyselyä henkilöstölle, eikä tässä tutkimuksessa ole analysoitu resurssien tilaa ja käyttöä. Poliisi- tai tutkintavankiloissa ei ole myöskään tehty haastatteluja tai havainnointia. Vaikka sääntelyn kohderyhmään suuntautumisella on erityisen tärkeä, edellä kuvattu merkityksensä, on ilmeistä, että mahdollisiin ongelmiin saisi eri aineistotyyppien analyysyjä toisiinsa suhteuttamalla vankempia selityksiä (ks. esim. Liimatainen ym. 2017).

Tutkimuksessa pyritäänkin suhteuttamaan tulokset aineiston luonteeseen. Tutkintavankien antamiin vastauksiin suhtaudutaan kuitenkin vakavasti – yhtä vakavasti kuin minkä tahansa kyselyn kohderyhmän vastauksiin. Ei ole syytä olettaa, että tutkintavangit eivät vastaisi kokemustensa mukaisesti. Toisaalta kuten missä tahansa kyselytutkimuksessa, vastaajat eivät välttämättä muista kaikkia tilanteita ”oikein”. On myös inhimillistä esittää kärjistyneitä tulkintoja tilanteissa, joissa koettu kohtelu on tuottanut merkittävää epäoikeudenmukaisuuden kokemusta. Samanlaiset tilanteet tuottavat ylipäänsä erilaisia tulkintoja eri ihmisissä. Yhtä kaikki tulokset perustuvat siihen, mitä tutkintavangit vastauksillaan ilmentävät. Niiden totuudenmukaisuutta ei ole mahdollista arvioida. On kuitenkin huomioitava, että poliisi- ja tutkintavankiloihin on kohdistunut voimakasta kritiikkiä niin kansalliselta kuin ylikansalliseltakin taholta. Muun muassa EOA ja CPT ovat tuoneet esiin huolensa järjestelmästä. Toisin sanoen tutkintavankien kuvaamat kokemukset suhteutuvat väistämättä myös kyseisten tahojen kannanottoihin. Sääntelyn ohella ne ovat osa tutkimuksen oikeudellista viitekehystä samalla, kun ne perustuvat kyseisten tahojen omiin, empiirisiin havaintomateriaaleihin.

4.2 Tutkintavankikyselyn toteuttaminen

Tutkintavangeille suunnattu lomakekysely toteutettiin loka-marraskuun vaihteessa 2015. Aineisto kerättiin samoin kuin vankeusvangeille suunnatussa vastaavan tyyppisessä kyselyssä: vankiloihin muodostettiin yhdyshenkilöiden verkosto, jonka tehtäviin kuului kyselyn käytännön järjestelyistä huolehtiminen (Liimatainen ym. 2015). Kyselyyn vastaaminen pyrittiin järjestämään vankiloiden työ- tai toiminta-aikana, ja sen täyttämiseen varattiin kaksi tuntia aikaa.

Tutkintavankien oikeudellista asemaa ja oloja koskevassa kyselylomakkeessa vastaajilta tiedusteltiin seuraavista asioista: taustatiedot (kuten rikossyytteet, mahdollinen ensikertalaisuus, rikosprosessin vaihe ja siviilisääty), yhteydenpito ja mahdolliset yhteydenpitorajoitukset, tiedon saanti yleisesti sekä oikeuksiin liittyen, kohtelu, toiminnot, kurinpitorangaistukset sekä muutoksenhaku ja kantelut. Suurin osa eri aihealueita koskevista kysymyksistä on Likert-asteikon mukaisia asenneväittämiä. Kaikissa aihealueissa tarjottiin mahdollisuus syventäville ja tarkentaville avovastauksille.

Kysely pyrittiin suuntaamaan kaikille tutkintavankeusvangeille, jotka olivat sijoitettuina vankiloihin kyselyn ajankohtana (aineiston edustavuutta tarkastellaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa). Miehillä tarkoitettuja tutkintavankiloita ovat Helsingin, Hämeenlinnan, Jokelan, Kuopion, Kylmäkosken, Mikkelin, Oulun, Pelson, Pyhäselän, Riihimäen, Sukevan, Turun, Vaasan ja Vantaan vankilat. Helsingin, Pelson ja Sukevan vankilaan voidaan sijoittaa vain sellaisia tutkintavankeja, jotka odottavat muutoksenhakutuoimioistuimen päätöstä ja suostuvat sijoitukseen. Naiset sijoitetaan joko Hämeenlinnan, Kuopion, Oulun, Pyhäselän, Turun, Vaasan tai Vantaan vankilaan. (OM 1336/2011.) Käytännön järjestelyjen takia tarkastelusta rajattiin kuitenkin pois vankilat, joihin oli sijoitettuna vain yksittäisiä tutkintavankeja¹¹. Kysely järjestettiin Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella Jokelan, Riihimäen ja Vantaan vankiloissa; Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella Mikkelin, Kuopion, Pyhäselän ja Oulun vankiloissa; ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella Turun, Kylmäkosken, Hämeenlinnan ja Vaasan vankiloissa (ks. taulukko 2 seuraavassa alaluvussa).

Kyselyllä pyrittiin tavoittamaan myös ulkomaalaistaustaiset tutkintavangit, joten lomake oli käännetty ruotsin lisäksi viroksi, venäjäksi ja englanniksi. Kyselyä ei sen sijaan kohdistettu henkilöihin, jotka suorittavat tutkintavankeuden ohella joko ehdotonta vankeusrangaistusta tai sakon muuntorangaistusta. Poliisin tiloissa olevat tutkintavangit (n=83) jätettiin lisäksi

¹¹ Näitä vankiloita olivat Helsingin vankila (n=1), Pelson vankila (n=1) ja Sukevan vankila (n=4).

pois kyselystä. Tutkintavangeille tarjottiin kuitenkin mahdollisuus kommentoida avovastauksessa oloja poliisivankilassa.

4.3 Vastaajien taustatiedot ja aineiston edustavuus

Aineisto pyrittiin muodostamaan siten, että se edustaisi mahdollisimman hyvin tutkintavankipopulaatiota. Tutkimuksen perusjoukon muodostavat 587 tutkintavankia, mikä on sama kuin tutkintavankien lukumäärä vankiloissa kyselyn ajankohtana eli 1.11.2015. Taulukosta 2 selviää, että tutkintavangeista kolmannes (n=193) oli sijoitettu Vantaan vankilaan. Toiseksi eniten tutkintavankeja oli sijoitettu Turun vankilaan (n=69) ja tämän jälkeen Jokelan vankilaan (n=68). Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen tutkintavangeista suurin osa oli sijoitettu tasaisemmin Oulun (n=49), Kuopion (n=44) tai Mikkelin (n=46) vankilaan.

Taulukko 2 Tutkintavankilat (OM 1336/201), tutkintavankien määrä, kyselyyn vastanneiden tutkintavankien määrä ja vastausprosentti

Vankila	N= tutkintavangit/ vankila	N = vastaajat	vastaus- prosentti
Vantaan vankila	193	77	40
Jokelan vankila	68	21	31
Riihimäen vankila	11	6	55
Hämeenlinnan vankila	21	15	71
Kylmäkosken vankila	34	21	62
Vaasan vankila	28	12	43
Turun vankila	69	46	67
Mikkelin vankila	46	31	67
Kuopion vankila	44	25	57
Pyhäselän vankila	18	12	67
Oulun vankila	49	28	57
Tutkimuksen vankilat yht.	581	294	51
Muut tutkintavankeja sijoittaneet vankilat:			
Helsingin vankila	1	-	-
Pelson vankila	1	-	-
Sukevan vankila	4	-	-
Kaikki tutkintavangit yht.	587		
Etelä-Suomen alue	272	104	38
Länsi-Suomen alue	152	94	62
Itä- ja Pohjois-Suomen alue	157	96	61

Tutkintavangeista 194 (33 %) oli ulkomaan kansalaisia, ja suurin osa heistä suoritti tutkintavankeutta Vantaan vankilassa (n=84). Ulkomaalaisista tutkintavangeista yleisempiä olivat Viron (n=44), Irakin (n=23), Venäjän (n=14) ja Romanian (n=13) kansalaiset. Naisia oli kaikista tutkintavangeista noin joka kymmenes (8 %).

Tutkintavangeista 298 vastasi kyselylomakkeeseen, eli vastausprosentti oli 51. Neljästä vastauslomakkeesta ei ollut mahdollista päätellä, mihin vankilaan tutkintavanki oli sijoitettu. Lomakkeet hyväksyttiin kuitenkin tutkimusaineistoon, eli lopullinen vastaajien lukumäärä oli 298. Vastauskatoa aiheuttivat etenkin ulkomaan kansalaiset, joista ainoastaan 69 vastasi kyselylomakkeeseen huolimatta lomakkeen käännytyksestä eri kielille (vastausprosentti 36). Tutkintavankien joukossa olikin monia eri kansalaisuuksia, joiden ei ollut mahdollista vastata kyselyyn kieliongelman takia. Sen sijaan suomalaisten edustavuutta voidaan pitää vähintään kohtuullisena (vastausprosentti 56). Tutkintavankeudessa olevien naisten edustavuus verrattuna naisten osuuteen kyselyajankohdan tutkintavankipopulaatiossa oli hyvä (vastausprosentti 72).

Vankiloittain tarkasteltuna vastausprosentit olivat korkeimpia Kylmäkosken (62 %), Turun (67 %), Mikkelin (67 %) ja Pyhäselän (67 %) vankiloissa. Vastausprosentit olivat heikoimmat Jokelan (31 %) ja Vantaan vankilassa (40 %). Kummassakin vastauskatoa aiheuttivat lähinnä ulkomaan kansalaiset. Tämä heijastui Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen matalimpaan vastausprosenttiin (38) verrattuna kahteen muuhun rikosseuraamusalueisiin; Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen vastausprosentti oli 62 ja Itä- ja Pohjois-Suomen 61.

Kyselyyn vastanneista tutkintavangeista noin puolella (53 %) korkein koulutusaste oli perus-, keski- tai kansakoulu ja kaksi viidestä (42 %) eli parisuhteessa. Kokopäivässä tai osa-aikaisessa ansiotyössä oli ennen tutkintavankeutta joka viides (20 %) vastaaja. Vastanneiden kaksi yleisintä pääsyytettä olivat huumausainerikokset (21 %) ja muut väkivaltarikokset (26 %).

Kyselyn ajankohtana vastaajista joka toinen (49 %) oli esitutkinnaissa/syyteharkinnassa tai käräjäoikeuden käsittelyssä. Puolet (49 %) ei ollut ollut aikaisemmin vankilassa. Vastaajat olivat olleet kyselyajankohtana tutkintavankeudessa keskimäärin 5,3 kuukautta (mediaani 4 kk.). Tutkintavangeista suurin osa (89 %) oli ollut aikaisemmin poliisivankiloissa. Joka neljäs (24 %) oli ollut vankilassa ennen vuonna 2006 voimaan tullutta vankeuslain kokonaisuudistusta.

Tutkintavangit erosivat taustekijöiltään rikosseuraamusalueittain. Esimerkiksi suurin osa ulkomaan kansalaisista oli sijoitettu Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle ja vastaajista kaikki naiset Länsi-Suomen tai Itä- ja

Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueille. Vastaavasti Länsi-Suomen ja Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueilla neljä viidestä (81 %) ilmoitti suomen äidinkielekseen, Etelä-Suomessa ainoastaan joka toinen (54 %). Alueet erosivat myös vastaajien koulutustaustojen ja työtilanteen välillä. Heikoin koulutustausta oli Länsi-Suomen tutkintavangeilla, joista ainoastaan hieman yli kolmannes (33 %) oli suorittanut peruskoulun, keskikoulun tai kansakoulun jälkeisiä tutkintoja; Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella ja Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella perusasteen jälkeisiä opintoja oli noin joka toisella kyselyyn vastanneista¹². Myös työttömyys oli Länsi-Suomen vastaajilla yleisempää verrattuna muiden alueiden vastaajiin¹³. Sen sijaan esimerkiksi vastaajien pääsyytteissä tai tutkintavankeuden kestoissa ei ollut eroja rikosseuraamusalueiden välillä.

Tutkintavankien vastauksia verrattiin jälkikäteen Rikosseuraamuslaitoksen kyselyajankohdan vankilukuilmoituksen (1.11.2015) vertailutietoihin¹⁴. Vertailun tarkoituksena oli selvittää kyselyaineiston edustavuutta suhteessa sen hetkiseen tutkintavankipopulaatioon. Kyselyyn vastanneiden sukupuoli- ja ikäjakaumat eivät poikenneet tilastollisesti kyselyajankohdan tutkintavankipopulaatiosta. Naisia oli kyselyyn vastanneissa (N=34) suhteellisesti hieman enemmän (12 %) verrattuna naisiin Suomen tutkintavankipopulaatiossa (N=47)¹⁵, ja ikäjakaumat olivat lähes yhtenevät¹⁶: kyselyyn vastanneiden tutkintavankien keski-ikä oli 36,4 ja tutkintavankipopulaation keski-ikä 35,7 vuotta¹⁷. Ulkomaan kansalaisia oli sen sijaan tutkintavankipopulaatiossa (33 %) selvästi enemmän verrattuna kyselyyn vastanneisiin (24 %)¹⁸. Vastaavasti päärikosjakaumat erosivat selvästi ryhmien välillä. Kyselyyn vastanneiden ryhmässä etenkin henkirikoksista ja huumausainerikoksista syytettyjä oli vähemmän verrattuna Rikosseuraamuslaitoksen vertailutietoihin¹⁹.

¹² $X^2 = 6.391$; $df = 2$; $p = 0.041$.

¹³ Länsi-Suomen tutkintavangeista työttömiä oli 67 %, Etelä-Suomessa 38 % ja Itä-Pohjois-Suomessa 47 % ($X^2 = 15.506$; $df = 2$; $p < 0.001$).

¹⁴ Rikosseuraamuslaitoksen vankilukuilmoitukseen perustuva poikkileikkuaaineisto (1.11.2015).

¹⁵ Naisvangit osuus kyselyaineistossa 15 % ja tutkintavankipopulaatiossa 8 %; Fisher $p = 0.058$.

¹⁶ $X^2 = 6.033$; $df = 4$; $p = 0.197$.

¹⁷ Vastaavat mediaani-ikäet olivat 35,0 ja 34,1 vuotta.

¹⁸ Fisher $p = 0.003$ (suomal. vs muut).

¹⁹ $X^2 = 71.206$; $df = 7$; $p < 0.000$.

4.4 Vertailtavuus vankeusvankiaineistoon

Vertailuaineiston muodostavat aiemmin toteutetun, vankeusvangeille suunnatun kyselyn vastaukset (Liimatainen ym. 2015). Vankeusvangeille sekä tutkintavangeille suunnatuissa kyselylomakkeissa on useita samaa asiaa mitaavia kysymyksiä, minkä vuoksi niissä ilmeneviä tuloksia on mahdollista vertailla. Vertailu ei tietenkään ole mahdollista niiltä osin, kuin tutkintavankikysely käsittelee heille erityisiä asioita kuten yhteydenpitorajoituksia.

Vankeusvangeille suunnattu kysely toteutettiin lomakekyselynä 2.–8.6.2014. Perusjoukko oli 998 vankia, joista 522 vastasi kyselyyn eli noin 53 %. Vastaajien joukko ei poikennut jakaumatasolla (mm. sukupuoli, ikäluokat, päärikostyyppi, vankikertaisuus) merkittävästi otoksesta tai perusjoukosta. Otos siis edustaa perusjoukkoa hyvin. (Liimatainen ym. 2015.)

Taulukossa 3 kuvataan, miten tutkintavangit erosivat taustatiedoiltaan vankikyselyyn vastanneista siltä osin, kuin taustatietoja oli kysytty yhdenmukaisesti. Ensimmäinen sarake sisältää kyselylomakkeeseen vastanneiden tutkintavankien määrät ja suhteelliset osuudet taustatekijöittäin. Sarakkeessa on esitetty myös puuttuvien tietojen osuudet. Toisessa sarakkeessa on poistettu puuttuvat tiedot ja esitetty muiden vankien vastausjakaumat, mikäli taustakysymykset olivat yhteneviä ryhmien välillä. Viimeisessä sarakkeessa on esitetty vastaavasti suljettuihin vankiloihin sijoitettujen vankeusvankien vastausjakaumat. Tilastollisten testien (Pearsonin X^2 - testi tai Fisherin nelikenttätesti) tulokset on esitetty kunkin yksittäisen taustakysymyksen alla. Vertailut tehdään sekä kaikkiin kyselyyn vastanneisiin vankeusvankeihin että suljettujen vankiloiden vankeusvankeihin. Vastaavaa vertailua koko suomalaiseen tutkintavankipopulaatioon ei voitu tehdä, koska vankitietojärjestelmä ei sisällä kaikkia tutkintavankikyselyssä kartoitettavia taustatietoja.

Taulukko 3 Tutkintavankien (N=298) ja muiden vankien (N=522) taustatiedot

Muuttuja	Luokka	N	%	Tutkintavangit	Vankeusvangit	Vankeusvangit
				n = 298	(kaikki) n = 522	(sulj. vankilat) n = 287
Sukupuoli	mies	261	88	89	87	91
	nainen	34	11	12	13	9
	puuttuva tieto	3	1			
	Yhteensä	298	100			
* Fisher p = 0,266						
** Fisher p = 0,137						
Äidinkieli	suomi	212	71	72	92	91
	ruotsi	7	2	2	1	1
	viro	22	7	8	2	2
	venäjä	19	6	6	3	4
	muu	35	12	12	3	2
	puuttuva tieto	3	1			
* X ² = 58,182; df = 4; p < 0,001						
** X ² = 37,956; df = 4; p < 0,001						
Koulutus	perus-, keski- tai kansakoulu	155	52	53	50	50
	ylioppilastutkinto	16	5	5	5	5
	ammattikoulututkinto	60	20	20	28	28
	ammattilinen opistotutkinto tai ammattikorkeakoulu	29	10	10	10	10
	korkeakoulututkinto	17	6	6	2	3
	muu, mikä	7	2	2	1	1
	Ei mitään näistä	10	3	3	4	4
	Puuttuva tieto	4	1			
* X ² = 13,225; df = 6; p = 0,040						
** X ² = 8,471; df = 6; p = 0,206						
Perhesuhde	avioliitossa	54	18	19	19	21
	avioliitossa	67	23	23	34	34
	naimaton	104	35	36	29	32
	eronnut	62	21	22	17	13
	leski	2	1	1	1	1
	Puuttuva tieto	9	3			
* X ² = 13,000; df = 4; p = 0,011						
** X ² = 13,002; df = 4; p = 0,011						
Ikä	15-19	14	5	5	1	0
	20-29	80	27	28	25	25
	30-39	90	30	32	35	38
	40-49	54	18	19	26	27
	50-	48	16	17	14	10
	Puuttuva tieto	12	4			
* X ² = 20,811; df = 4; p < 0,001						
** X ² = 12,779; df = 3; p = 0,005 (yh. 2 nuorinta)						
Kansalaisuus	suomi	222	75	76	92	90
	ruotsi	4	1	1	0	0
	viro	23	8	8	3	3
	venäjä	9	3	3	1	1
	liettua	6	2	2	5	6
	muu	27	9	9	0	0
	Puuttuva tieto	7	2			
	* Fisher p < 0,001 (suomal. vs muut)					
** Fisher p < 0,001 (suomal. vs muut)						
Työtilanne	kokopäiväinen palkkatyö	46	15	17	17	16
	osa-aikainen palkkatyö	7	2	3	6	6
	yrittäjä	29	10	11	9	9
	työtön	141	47	51	50	54
	eläkkeellä	25	8	9	8	6
	opiskelemassa	11	4	4	3	2
	muu tilanne, mikä	18	6	7	7	7
	Puuttuva tieto	21	7			
	* X ² = 6,265; df = 6; p = 0,3945					
** X ² = 6,265; df = 6; p = 0,196						
Pääsyyte/päärikos	ryöstö	32	0	11	8	10
	muu omaisuusrikos (esim. varkaus, petos)	38	0	13	13	12
	henkirikos	30	0	10	23	16
	muu väkivaltarikos (esim. pahoinpity, tapon yritys)	75	0	26	24	24
	seksuaalirikos	23	0	8	3	6
	huumausainerikos	60	0	21	21	23
	liikennerikos	3	0	1	4	2
	muu rikos, mikä	29	0	10	3	7
X ² = 47,124; df = 7; p < 0,001						
X ² = 27,997; df = 7; p = 0,047						
Rikosprosessin vaihe	esitutkinnassa/syyteharkinnassa	92	31	32		
	käräjäoikeuden käsittelyssä	50	17	17		
	olen valittanut käräjäoikeuden tuomiosta	97	33	34		
	hovioikeuden käsittelyssä	49	16	17		
	Puuttuva tieto	10	3			
	* X ² = 10,262; df = 4; p = 0,036					
** X ² = 13,505; df = 4; p = 0,009						
Tutkintavankeusaika	alle 2 kk	64	22	23		
	yli 2kk, alle 4 kk	69	23	25		
	yli 4 kk alle 6 kk	37	12	13		
	yli 6 kk, alle 12 kk	84	28	30		
	yli 12 kk	26	9	9		
	Puuttuva tieto	18	6			
	* X ² = 10,262; df = 4; p = 0,036					
** X ² = 13,505; df = 4; p = 0,009						
Vangitsemisperuste	tietää mikä syynä	186	62	73		
	perusteet on annettu tiedoksi, ei muista niitä	44	15	17		
	ei tiedä, perusteita ei ole annettu tiedoksi	26	9	10		
	Puuttuva tieto	42	14			
	* X ² = 10,262; df = 4; p = 0,036					
** X ² = 13,505; df = 4; p = 0,009						
Polliisivankilassa ennen vankilaa	en ole	31	10	11		
	olen	260	87	89		
	Puuttuva tieto	7	2			
	* X ² = 10,262; df = 4; p = 0,036					
Olitko ollut vankilassa ennen vuotta 2006	En ole	207	69,5	76	58	65
	Kyllä	64	21,5	24	42	35
	Puuttuva tieto	27	9			
	* Fisher p < 0,001					
** Fisher p < 0,001						

* Tutkintavangit vs. kaikki vankeusvangit

** Tutkintavangit vs. suljettujen vankiloiden vankeusvangit

Tutkimukseen vastanneet tutkintavangit erosivat vankeusvankikyselyyn vastanneista tilastollisesti merkitsevästi äidinkielessä, koulutustaustassa, kansalaisuudessa, pääsyytteessä/päärikoksessa sekä siinä oliko vastaaja ollut vankilassa ennen vankeuslain kokonaisuudistusta (vuosi 2006). Tutkintavangeilla oli esimerkiksi harvemmin ammattitutkinto, ja he olivat useammin siviilisäädyltään naimattomia. Muut vangit olivat sen sijaan olleet useammin vankilassa, myös ennen vankeuslain kokonaisuudistusta. Eroja selitti etenkin se, että tutkintavangeissa ulkomaan kansalaisten osuudet olivat suhteellisesti huomattavan suuria verrattuna muihin vankeihin. Ryhmät eivät eronneet toisistaan kuitenkaan sukupuoli- ja ikäjakaumissa tai työtilanteessa ennen vankilaa.

Vankeusvankikyselyn tutkimusaineistosta oli mahdollista erottaa ne vangit, jotka olivat kyselyajankohtana sijoitettuna suljettuihin vankiloihin. Tutkintavankien ensisijainen vertailukohde olikin tässä tutkimuksessa suljettujen vankiloiden vankeusvangit, koska kaikki tutkintavangit sijoitetaan aina suljettuihin vankiloihin. Vastaavat erot tulivat esille koulutustaustaa lukuun ottamatta myös verrattaessa tutkintavankeja suljettujen vankiloiden vankeusvankeihin.

4.5 Tulosten analysointi ja raportointi

Tutkimustulokset raportoidaan aihealueittain, jotka perustuvat kyselylomakkeen eri osioihin. Jokainen analyysiluku alkaa tematiikan keskeisen normiston esittelyllä. Tämän jälkeen esitetään määrälliset tulokset ja niiden jälkeen avovastausten analyysin tulokset. Jokainen analyysiluku päättyy keskeiset tulokset kokoavaan yhteenvetoon. Omissa luvuissa tarkastellaan ensin tietoisuutta vangitsemisperusteista ja kokemuksia poliisivankilassa olosta. Tämän jälkeen tarkastellaan yhteydenpitoa rajoitteineen (mukaan luettuna yhteydenpito asiamiehen kanssa), tiedonsaantia toiminnoista ja toimeenpanon sisältöä sekä oikeuksia ja kohtelua, mukaan lukien kurinpitorangeistukset sekä muutoksenhaku ja kantelu. Viimeisessä analyysiluvussa esitetään kokoavia erillistarkastelua koskien ulkomaalaistaustaisten asemaa, tulosten vertailua rikosseuraamusalueittain sekä tuloksia suhteessa tutkintavankeuslain voimaantuloon. Lopuksi esitetään tutkimuksen johtopäätökset suositukseineen.

Määrällinen analyysi

Määrälliset tutkimustulokset analysoidaan ja raportoidaan mahdollisimman samankaltaisesti vankeusvangeille aiemmin tehdyn kyselyn kanssa (ks. Liimatainen ym. 2015). Tätä puoltaa se, että kyselylomakkeet olivat monien tarkasteltujen teemojen osalta yhteneväisiä (esim. tiedonsaanti vankiloissa). Lisäksi samankaltaiset analysointi- ja raportointitavat tukivat aineistojen välistä vertailua. Vankeusvankien vaikutuksiltaan keskeisimmiksi tuloksia selittäviksi taustamuuttujiksi osoittautuivat vankilatyyppejä (avo- tai suljettuvankila), rikosseuraamusalue ja vankila. Vankeusvankien jakaumia vertailtiin pääasiassa suljettujen vankiloiden ja avovankiloiden välillä. Tutkintavankeja ei kuitenkaan voida sijoittaa avovankiloihin. Tutkintavankeja ei kuitenkaan voida sijoittaa avovankiloihin. Tutkintavankeja ei kuitenkaan voida sijoittaa avovankiloihin. Tutkintavankeja ei kuitenkaan voida sijoittaa avovankiloihin. Tutkintavankeja ei kuitenkaan voida sijoittaa avovankiloihin. Tutkintavankeja ei kuitenkaan voida sijoittaa avovankiloihin. Tutkintavankeja ei kuitenkaan voida sijoittaa avovankiloihin.

Yllä kuvattujen, lukukohtaisten osa-alueiden tarkastelussa tulokset esitetään ensin yleisesti kysymys- ja väittämätasolla kaikkia tutkintavankeja koskien. Lisäksi analysoidaan taustamuuttujien vaikutuksia tutkintavankeja vastauksiin. Silloin, kun aihealuetta oli käsitelty myös aiemmassa vankeusvankikyselyssä, esitetään tiivistettynä myös, miten tutkintavankeja (N=298) vastaukset erosivat suljettujen vankiloiden vankeusvankien vastauksista (N=287).

Puuttuvien tietojen osuus oli lomakkeen täyttäneiden tutkintavankeja osalta melko pieni. Tutkimustulokset analysoidaan tilastollisesti siten, että yksittäisten kysymysten osalta on poistettu ne vastaajat, jotka eivät vastanneet lomakkeen ko. kysymykseen. Tutkimustulosten tilastollisessa analysoinnissa ei nähty tarvetta korvata yksittäisiä puuttuvia tietoja jakauman perusteella tehdyistä estimaateista puuttuvien vähäisyyden sekä suurehkon aineiston määrän takia²⁰. Tilastollisten testien tulokset kuten p-arvot esitetään tutkimusraportin alaviitteissä.

²⁰ Puuttuvat tiedot oli ollut mahdollista esimerkiksi korvata jakauman keskiarvon tai medianin perusteella. Vastaavaa tarvetta ei nähty myöskään monimuuttujamalleissa kartoitettaessa taustamuuttujien yhteyksiä väittämiin tai näistä muodostettuihin summamuuttujiin.

Avovastausten analyysi

Avovastaukset ovat tutkimuksessa tärkeässä roolissa. Määrälliset tulokset antavat lähinnä karkean yleiskuvan kysytyistä asioista, eikä niiden perusteella ei voi useinkaan tehdä päätelmiä esimerkiksi siitä, minkä takia joissain teemoissa ilmenee tyytymättömyyttä. Avovastauksissa ongelmien luonne konkretisoituu, mikä on tärkeää tutkimusasetelman eli sääntelyn toteutumisen ja siinä ilmenevän vaihtelun kannalta. Avovastauksissa tutkintavangeilla on myös mahdollista kertoa tematiikkaan liittyvistä asioista, joita kyselylomakkeessa ei suoraan kysytä tai joita on kysytty epätarkoituksenmukaisella tai puutteellisella tavalla.

Avovastauksissa esiintyy runsaasti kritiikkiä, mikä on vastausmuodolle ylipäänsä tyypillistä. Positiivista palautetta ei siis juurikaan anneta, joskin sitä ilmenee jonkin verran. Kriittiset, määrällisiä tuloksia tarkentavat näkökohdat ovat tämän tutkimuksen luonteen takia kuitenkin tärkeitä. Vaikka jokin sääntelyn tai toiminnan alue olisi vastaajien valtaosan mielestä ongelmaton, tulos voi silti olla epätydyttävä, jos tutkintavangin oikeuksien toteutumisessa ilmenee osalle puutteita (joiden luonne tarkentuu avovastauksissa).

Lomakkeessa vastaajalle annettiin kolmen tyyppisiä mahdollisuuksia avovastauksiin. Useassa kysymyksessä valmiiden vastausvaihtoehtojen lopussa oli kysymys ”muu, mikä?” siltä varalta, että annetut vaihtoehdot eivät sopineet vastaajalle. Analyysi tarkoittaa tällöin vastausten erittelyä sisällössä ilmenevän vaihtelun mukaan. Osaan kysymyksiä on pyydetty vastauksen kirjoittamista tai perustelua omin sanoin. Tällöinkin vastaukset liittyvät suhteellisen suoraan kysymykseen, ja myös ne eritellään vastausten sisäisen vaihtelun mukaan²¹.

Kolmantena avovastaustyyppinä on vapaa mahdollisuus täydentää annettuja vastauksia tai kommentoida lomakkeessa käsiteltyjä aiheita. Tällaisia mahdollisuuksia on kunkin temaattisen osion sekä koko lomakkeen lopussa. Tällaiset varsinaiset, ”vapaat avovastaukset”, ovat tyypillisesti edellisiä ryhmiä laveampia. Asiattomia vastauksia (esim. pilailua) oli vain muutama eli hyvin vähän suhteessa vastausten kokonaismäärään. Nämä ”vapaat” avovastaukset luokiteltiin sisällön mukaan määritettyihin kategorioihin. Samalla joukosta poistettiin epäselvät ja sisällöttömät vastaukset.

Koodauskategoriat perustuvat pääosin lomakkeessa kysytyihin aiheisiin, mutta koodatessa muotoutui myös teemoja, joista ei ollut suoraan kysytty lomakkeessa. Yleiskategorioiksi muodostuivat esimerkiksi olot ja kohdeltu poliisivankilassa, yhteydenpito asiamiehen kanssa, muu yhteydenpito,

²¹ Joukossa oli satunnaisesti myös kysymykseen nähden laveampia vastauksia. Tällaiset vastaukset on yhdistetty seuraavaksi käsiteltävän kolmannen avovastaustyyppin analyysiin.

yhteydenpitorajoitteet, tiedon saanti, toiminnot ja toimintamahdollisuudet, kohtelu ja muutoksenhaku. Osa näistä yleiskategorioista sisältää alakategorioita. Esimerkiksi yhteydenpitoa tarkasteltiin suhteessa puheluihin, tapaamiseen ja kirjeenvaihtoon sekä internetin käyttöön. Silloin kun jokin avovastaus käsitteli useaa eri teemaa, eri teemoja koskevat ilmaisut siirrettiin omiin temaattisiin ryhmiinsä.

Jokainen avovastaus tai siihen sisältyvä kommentti (jos vastaus on hajautettu temaattisesti) luokiteltiin etupäässä vain yhteen kategoriaan, tosin tähän on yksi poikkeus. Useassa kommentissa on esitelty ongelmia puhelimen käytössä. Jos samassa yhteydessä on mainittu ongelmaksi myös puhelimen käyttöön liittyvä yhteydenpito avustajaan, sama ilmaisu on sijoitettu kahteen eri kategoriaan (yhteydenpito/puhelimen käyttö ja yhteydenpito/yhteydenpito avustajaan). Toisinaan rajanveto kahden eri kategorian välillä on tulkinnanvaraista. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat kategoriat ”tiedon saanti henkilökunnalta” vs. ”kohtelu”. Jälkimmäiseen sijoitettiin kommentteja, jotka ilmensivät vastausten mukaan henkilökunnan tietoista piittaamattomuutta tai tiedonannon välttelyä, mutta rajanveto kategorioiden välillä osoittautui paikoin hankalaksi. Lisäksi joku vastaaja on saattanut tuoda esille saman huolen muutamassa eri avovastauksessaan hiukan eri sanoin, jolloin tuo asia saa analyysissä sen vuoksi lisää painoarvoa. Tällaiset satunnaiset toistot pyrittiin poistamaan, mutta niitä on silti saattanut jäädä jäljelle²².

Analyysiluvuissa esitetään kutakin tematiikkaa koskevien kommenttien määrä. Niihin tulee kuitenkin suhtautua hyvin suuntaa-antavasti edellä mainituista syistä. Avovastausten numeraaliseen esittämiseen ei tule muutoinkaan suhtautua kovin eksaktisti. Etenkin vapaasti esitettävien, ”varsinaisten” avovastausten antaminen esitetään lomakkeessa mahdollisuutena, jota voi käyttää hyväksi niin halutessaan. Se, ettei joku vastaaja anna jostain teemasta avovastausta ei tarkoita sitä, etteikö hänellä voisi olla aiheesta jotain sanottavaa. Määrät kertovat yleisellä tasolla kuitenkin siitä, minkälaiset seikat innostivat vastaajia kommentteihin. Kuten analyysiluvuista selviää tarkemmin, yksittäisiin aiheisiin esitettiin toisinaan kymmeniä kommentteja.

Kaikissa temaattisissa analyysijaksoissa kerrotaan aluksi, missä määrin mitäkin seikkoja vastaukset käsittelevät, ja näistä alateemoista esitetään edustavia tai muutoin kuvaavia tai erityisiä esimerkkejä. Lainauksia ei yksi-

²² Koska avovastauksia oli hyvin runsaasti, ne poimittiin matriisista sarakkeittain eli kysymyksittäin. Tällöin poimintaan ei tullut mukaan tietoa avovastausten antajista. Avovastauksia analysoitiin kuitenkin myös vastaajia (ei ainoastaan vastauksia) erittelemällä, kun tematiikkaa koskevat vastaukset eivät hajaantuneet (tai juurikaan hajaantuneet) osaksi lomakkeen eri kohtia. Analyysiluvuissa selviää, milloin vastausten lisäksi on eritelty myös vastaajia.

löidä. Yksilöinti tarkoittaisi lomakkeen numeron esittämistä, mutta vastausten suuren määrän takia sellaista huolta ei ole, että yksittäisten vastaajien kommentteja käytettäisiin suhteettoman paljon. Luvussa yhdeksän ulkomaa-laistaustaisten tutkintavankien kommentteja analysoidaan kokonaisvaltaisemmin erityistarkastelussa. Näin toimitaan, jotta kieliongelmiensa takia heidän ongelmallinen asemansa tulisi riittävän hyvin esille.

Koodausvaiheessa selvitettiin satunnaisin pistokokein, ilmentävätkö vastaukset selviä eroja vankiloiden välillä. Yleensä yhtä ongelmatyyppiä löytyi eri vankiloista. Kovin selkeitä eroja ei muutoinkaan ilmennyt ja jos eroja ilmeni, yksittäisiä vankiloita koskevien avovastausten määrät olivat joka tapauksessa niin pienet, ettei asetelmasta voinut johtaa päteviä päätelmiä. Tästä syystä kaikkien vankiloiden vastaukset on raportoitu yhdessä. Muutama kerran jonkin yksittäisen aihepiirin vastauksissa esille tuli kuitenkin yksi ja sama vankila, joka saattoi olla eri laitos tematiikasta riippuen. Tällaisissa tilanteissa mainitaan, että vastauksissa toistuu tietty vankila sitä kuitenkaan nimeämättä.

Yksi vastauskategoria, jota käsitellään tässä eikä analyysiluvuissa, oli kyselyn kommentointi. Viimeisessä avovastauskohdassa vastaajaa kehoitettiin halutessaan kommentoimaan kyselyä. Tällaisissa vastauksissa kyselyä etupäässä kehuittiin ja kyselyn tekijöitä kiiteltiin. Useissa kommentteissa kuitenkin epäiltiin, että hyvätkään muutokset, saati lainsäädäntömuutokset, eivät tulisi johtamaan vankilatoiminnan tosiasialliseen muuttumiseen. Muutama kirjoitti tietävänsä, että moni tutkintavanki on jättänyt vastaamatta kyselyyn pelosta, että lomakkeet eivät todellisuudessa olisi anonyymejä ja että vankilan toiminnan kommentointi johtaisi lisärangaistuksiin. Muutamassa kommentissa esitettiin myös toive saada keskustella asioista henkilökohtaisesti ja perusteellisemmin. Tuon toiveen toteuttamiseen ei tutkimuksessa ollut mahdollisuuksia. Lisäksi yksi venäjänkielinen vastaaja kertoi, että lomakkeessa kysymykset oli laadittu vieraalla tavalla venäläisen ymmärryksen näkökulmasta, eli ilmeisesti käännös venäjäksi ei ollut täysin onnistunut. Muutama vastaaja kiitti kynästä.

5 VANGITSEMISPERUSTEET JA POLIISIVANKILASSA VIETETTY AIKA

Tässä jaksossa tarkastellaan etupäässä tutkintavankeuden alkuaikoja eli vangitsemisperustetta ja poliisivankilassa vietettyä aikaa. Kyse ei ole kuitenkaan pelkästään alkuaajoista sikäli, että vangitsemisperuste saattaa muuttua tutkintavankeuden aikana. Toisin kuin myöhäisemmissä luvuissa, tarkastelu perustuu pääosin avovastausten laadulliseen analyysiin. Aluksi eritellen vastaajien tietoisuutta tutkintavankeutensa perusteista. Tämän jälkeen analysoidaan vastaajien ilmaisemia kokemuksia oloista ja kohtelusta poliisivankilassa sekä esitutkinnasta ja muista yksittäisistä seikoista. Kumpaakin teemaa taustoitetaan esittelemällä aihepiirin keskeistä sääntelyä. Lopuksi tuloksia suhteutetaan lainsäädäntöön ja muuhun oikeudelliseen aineistoon.

5.1 Tietoisuus vangitsemisperusteista

Keskeinen normisto

Tutkintavankeuteen määrääminen edellyttää tuomioistuimen vangitsemispäätöstä (PKL 3:1 §), ja vangitsemisvaatimus on tehtävä tuomioistuimelle viipymättä, kuitenkin viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamisesta ennen kello kahtatoista. (PKL 3:4 §.) Vangitsemisvaatimus on otettava käsiteltäväksi viipymättä. (PKL 3:5 §.) Jotta vangilla olisi mahdollisuus arvioida tuomioistuimen lainmukaisuutta, päätös tulee antaa hänelle tiedoksi. Vaikkei vangitsemisasiassa annettuun päätökseen saa erikseen hakea muutosta valittamalla voi niin kutsuttu prosessuaalinen kantelu²³ hovioikeudelle tulla kyseeseen. (PKL 3:19 §.) Nimestään huolimatta prosessuaalinen kantelu on muutoksenhakukeino, jolla voi riitauttaa tuomioistuimen ratkaisun perusteet niin oikeudellisilla kuin tosiasiaperusteilla. (HE 46/2014 vp, 122.) Vangittu voi kannella esimerkiksi siitä, että hänet on määrätty pidettäväksi edelleen vangittuna tai että hänen vangitsemiselleen ei ole perusteita. (HE 222/2010 vp, 259–260.) Samoin tuomioistuimen antamasta yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä on mahdollista tehdä prosessuaalinen kantelu. (PKL 4:6.)

Vangitsemisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 2-luvun 11 §:ssä, jonka ensimmäisessä momentissa viitataan 2:5 § pidättämisen edel-

²³ Ks. esim. Helminen et. al.: *Esitutkinta ja Pakkokeinot*, Talentum, Helsinki, 2014, kohta 8.6.2 Muutoksenhakukeinot.

lytyksiin. Sääntelytavan monimutkaisuudesta johtuen – ja koska vangitsemisperusteita kysyttiin lomakkeessa – keskeisimmät pykälät toistetaan alla poikkeuksellisesti sellaisenaan. Asian selkeyttämiseksi PKL 2:11.1 §:ssä viitattu PKL 2:5 § esitetään heti viittaussäännöksen jälkeen.

Pakkokeinolaki 2:11.1 §:
Vangitsemisen edellytykset

Tuomioistuin saa vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi 5 §:n 1 momentissa säädetyn edellytyksin.

Pakkokeinolaki 2:5 §:

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos:

1) rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;

2) rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:

- a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
- b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
- c) jatkaa rikollista toimintaa;

3) hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitetaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; tai

4) hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen on muuten 1 momentissa säädetyt edellytykset ja epäillyn pidättäminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa pidättää.

Viittaussäännöksen lisäksi pakkokeinolain 2:11.2–4 §:ssä säädetään:

Kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan vangita, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos vangitsemiseen muuten on 5 §:n 1 momentissa säädetty edellytykset ja vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää²⁴.

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty, jonka luovuttamista Suomeen tullaan pyytämään, saadaan vangita, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja jos epäillyn henkilökoh- taisten olosuhteiden, luovuttamispyyntöön sisällytettävien rikosten määrän tai laadun taikka muiden vastaavien seikkojen perusteella on syytä epäillä, ettei hän saavu vapaaehtoisesti Suomeen syytetoimen- piteitä varten.

Saman lain 3 luvun 10 §:n mukaan vangitsemispäätöksessä on lyhyesti mai- nittava tiedot rikoksesta, josta vangittua epäillään, ja vangitsemisen peruste. Päätös on julistettava heti tai viimeistään samaan rikoskokonaisuuteen liit- tyvien vangitsemisasioiden käsittelyn päätyttyä.

Empiiriset tulokset

Kaikista kyselylomakkeeseen vastanneista 27 prosenttia vastasi, ettei tiennyt tai muistanut vangitsemisperustetta. Lomakkeessa heiltä ei kysytty asiaan tarkennusta. Kuusi vastaajaa selitti silti, miksei tiennyt vangitsemisperus- tetta. Alla on niistä muutama esimerkki.

Entisen rikosrekisterin perusteella (se on kuitenkin jo 15 v takaa) sitä ei sanottu oikeudessa, mutta muutakaan syytä en tiedä).

En tiedä. Näin alioikeus päätti päätöksellä, ilman perusteluja. – Ta- vallinen teko Suomessa.

EN TIEDÄ – EN OSAA SUOMEA JA YHTÄKÄÄN OIKEUDEN MÄÄ- RÄYSTÄ EN OLE SAANUT, EI VIRON EIKÄ SUOMEN KIELELLÄ; OLEN ITSEKIN YLLÄTTYNYT MIKSI?

²⁴ Lisäksi: jos epäilty on vangittu tämän momentin nojalla, on häntä koskeva vangitsemisasi- a käsiteltävä uudelleen siten kuin 3 luvun 11 §:ssä säädetään. Vangitsemisvaatimuksen tekijän pyynnöstä tuomioistuin voi siirtää vangitsemisasi- an uudelleen käsittelyn syyteasiassa toimi- valtaiselle tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on heti ilmoitettava päätöksestään tälle tuo- mioistuimelle.

Vastaajista 73 prosenttia ilmaisi puolestaan tietävänsä vangitsemisperusteet. Heitä pyydettiin kertomaan syy omin sanoin; näin teki yhteensä 181 vastaajaa. Avovastauksista suurin osa (93 kappaletta) liittyi pelkästään rikoksen laatuun tai tuomion pituuteen. Suurin osa näistä (64) liittyi rikosepäilyyn. Näistä valtaosassa vastaaja kertoi siis tavalla tai toisella, että rikoksesta, josta häntä epäiltiin, oli odotettavissa vähintään kahden vuoden tuomio. Osassa vastauksia mainittiin vain ”rikosnimike” tms., mutta tällaiset vastaukset on sijoitettu tähän kategoriaan olettaen, että rikosnimikkeellä on haluttu viitata odotettavissa olevaan tuomioon. Tämän kategorian vastauksissa ei kuitenkaan koskaan mainita, että vastaajaa pidettäisiin rikoksesta todennäköisin syin epäiltynä. Lain mukaanhan todennäköisin syin rikokseen syylliseksi epäilty henkilö voidaan vangita, kun rikoksesta säädetty lievin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta.

Rangaistus yli 2 vuotta vankeutta
Murhasta epäilty
Nimike törkeän ryöstön yritys, vapauden riisto, eli tuomion pituuden
takia
rikoksen laatu
Yli 2 v odotettu vankeus
henkirikos on vakava syyte varsinkin murhasta
rikosnimike
rikoksen "laatu"/syyte(rikos)nimikkeet
tapon yritys
epäiltynä törkeään huumausainerikokseen

Valtosin tässä kategoriassa ilmoitetut rikosnimikkeet ilmensivät tekoja, joista on hyvinkin mahdollista saada ankara rangaistus. Joukossa oli kuitenkin vastauksia, joissa ilmoitettu rikosnimike ei viitannut siihen, että odotettavissa olisi vähintään kahden vuoden tuomio saati että kyse olisi epäilystä todennäköisin syin. Nämä vastaukset eivät sisältäneet muitakaan lisäselityksiä (vrt. sääntelyn kuvaus yllä).

Olin autossa, josta löytyi huumeita.
varkausepäily
marihuanan kasvattaminen tai ainakin yritys
veropetos

Tuomioon viittaavista vastauksista 29 sen sijaan ilmensi tilannetta, jossa vastaaja oli saanut käräjäoikeudelta vähintään kahden vuoden tuomion ja mitä ilmeisimmin joko odotti tuomion täytäntöönpanoa taikka hovioikeuden käsittelyä. Osa näistä vastaajista on ollut tutkintavankina myös esitutkintavaiheessa ja kertoi vastauksessaan myös silloisen vangitsemisperusteen.

*käräjäoikeudesta tuli yli 2v vankeutta
minut on vangittu, koska tuomioni on yli 2 vuotta
Tuomion pituus. Aiemmin sotkemisvaara*

Varsin suuri määrä vastaajia (60 kappaletta) kertoi vangitsemisperusteena olevan joko epäily pakoilusta, rikollisen toiminnan jatkamisesta tai tutkinnan sotkemisesta. Tämän kategorian vastauksissa ei annettu muita syitä, kuten sitä, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus olisi vähintään vuosi vankeutta. Ilmaisut olivat alla kuvatun kaltaisia.

*Sotkemis- ja jatkamisvaara
karkaamis ja sotkemisvaara
rikoskierteen katkaiseminen
tutkinnan vaikeuttaminen ja rikoksen uusiminen*

Neljässä vastauksessa oli kerrottu sekä rikosepäilyn luonteesta taikka vakavuudesta sekä yllä mainitusta sotkemis-, jatkamis- taikka karkaamisvaarasta. Alla on kaksi esimerkkiä.

*Törkeä rikos jossa minimi 1v vankeutta, sotkemisvaara ja rikollinen tausta
Epäiltynä törkeään huumausainerikokseen, ei ole vakinaista osoitetta Suomessa, voin karttaa esitutkintaa jne.*

Erikoisin kategoria muodostuu kymmenestä vastauksesta, joissa mainittiin ainoastaan epäilyn taso ilman mainintaa rikoksen vakavuudesta. Näistä neljässä ilmaistiin vain ”syytä epäillä” tai vastaava ilmaisu, ja kuuteen oli kirjoitettu ”todennäköisin syin epäiltynä” tai vastaava ilmaisu. Alla on näistä muutama esimerkki. On toki huomattava, että syytä epäillä voi liittyä myös jatkamis-, sotkemis- tai pakoiluvaaraan.

*syytä olettaa
"on syytä epäillä"
Syytä epäillä!!! (eli ihan sama mistä keksitään syyttää niin minua ei uskota JA tuomio tulee olen tai en ole tehnyt!
oletuksen perusteella epäiltynä
todennäköisin syin epäiltynä
kun poliisi ilmoittaa että todennäköisin syin epäillään*

Lisäksi 14 vastausta oli luokiteltu ryhmään ”epämääräinen tai muu”. Nämä vastaukset olivat monen tyyppisiä. Osasta vastauksia on vaikea sanoa, kuinka tarkkaan henkilö tiesi vangitsemisperusteensa.

Rikoslain perusteet
Poliisit kertoivat
Kun ei ole saatu todistajia oikeuteen. Onko se minun syyntä, ei todellakaan
oikeus totesi minut syylliseksi minulle luettuihin rikoksiin kertomustani ei pidetty uskottavana
käräjäoikeuden päätös, nykyään
Kolmansien osapuolien todistajanlausuntojen perusteella
Minut on vangittu sen takia että exällä ja minulla on sama osoite
Koska olin vaarallinen yhteiskunnalle, niin minut on poistettu.
Syyttäjän perustein
Tapahtumat halutaan tutkia loppuun (vaikka tilanteessa ei kyllä ole mitään epäselvää)
Pakkokeinolaki
Tutkinta on kesken, eikä rajoituksia ole poistettu vaikka en ole mielestäni väkivaltainen
Karkoitus Suomesta
Yhdysvaltojen pyyntö

Kaiken kaikkiaan usealla, joka väitti tietävänsä vangitsemisensä perusteet, vaikutti olevan asiasta jonkinasteinen käsitys. Osa vastauksista ilmensi kuitenkin kirjaimellisesti tulkittuna puutteellista tietämystä. Esimerkiksi tapauksissa, joissa vastaaja viittasi pelkästään odotettavissa olevaan vähintään kahden vuoden tuomioon, hän ei maininnut olevansa todennäköisin syin epäilty. Se ei silti tarkoita, etteikö ainakin osa kyseisistä vastaajista tosiasiallisesti tietäisi sen olevan yleensä edellytys. Myöskään vastaajat, jotka mainitsivat sotkemis-, jatkamis-, tai karkaamisvaarasta, eivät maininneet, että lisäedellytyksinä olisi epäily todennäköisin syin tai että rikoksesta täytyisi tuolloin yleensä tulla vähintään vuosi vankeutta. Epäselväksi jäi myös, mitä vastaajat tarkoittivat vastatessaan pelkästään ”syytä epäillä” tai ”todennäköisin syin epäiltynä”.

Edellä kuvatut vastaustyyppit herättävät siis pohtimaan, missä määrin vastaajat olivat tietoisia siitä, epäiltiinkö heitä todennäköisin syin ja mikä on sen ja ”pelkän” epäilyn ero suhteessa rikoksen laatuun ja vangitsemisperusteeseen. Toki on myös hyvä huomata, että pakkokeinolaki on vangitsemisperusteita määriteltessään varsin koukeroinen.

5.2 Poliisivankilassa vietetty aika

Keskeinen normisto

Tutkintavangin sijoittamisesta säädetään tutkintavankeuslain 2-luvun 1 §:ssä. Lähtökohtana on, että vangittu henkilö viedään syyteasiaa käsittelevää tuomioistuinta lähimpänä olevaan vankilaan. Tuomioistuin voi silti päättää pidättämään oikeutetun henkilön esityksestä, että tutkintavanki sijoitetaan poliisivankilaan, jos sille on pykälässä mainittuja syitä, joita ovat eristämisen välttämättömyys, turvallisuussyyt tai muut erityiset syyt. Tutkintavankia ei saa kuitenkaan pitää poliisivankilassa neljää viikkoa pidempään, ellei sille ole erittäin painavaa syytä. Jos neljä viikkoa ylittyy, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän on saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Myös tällöin noudatetaan soveltuvin osin pakkokeinolain mainittuja säännöksiä. Oikeusministeriön tutkintavankeutta koskeva raportti vuodelta 2016 käsitteli muun muassa poliisivankiloiden käyttöä ja sen osalta pyrkimystä niiden käytön vähentämiseen. On kuitenkin huomioitava, että esimerkiksi kidutuksen estämiseksi toimivan komitean mielestä poliisivankiloista pitäisi luopua kokonaan.²⁵ Nyt käsiteltävänä oleva hallituksen esitys sisältää ehdotuksen poliisivankilassa vietettävän enimmäisajan lyhentämisestä neljästä viikosta seitsemään päivään. (HE 252/2016 vp, Laki tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n ja 3 luvun 8 §:n muuttamisesta 2:1 §.)

Määrälliset tulokset

Kyselyyn vastanneista suurin osa (89 %) oli aloittanut tutkintavankeuden poliisivankilassa. He olivat viettäneet siellä keskimäärin 18 vuorokautta (mediaani). Heistä 90 prosenttia oli ollut poliisivankilassa korkeintaan 34 vuorokautta, seitsemän prosenttia oli ollut siellä 37–70 vuorokautta ja kaksi prosenttia (kuusi vastaajaa) oli ilmoittamansa mukaan viettänyt poliisivankilassa yli 100 vuorokautta. Isoin ilmoitettu vuorokausimäärä oli 156.

Koko kyselyn viimeisessä kohdassa annettiin mahdollisuus avovastaukseen, jonka ohjeistuksessa todettiin muun muassa, että vastaaja voi vertailla oloja nykyisen tutkintavankilan ja poliisivankilan välillä. Kaikista kyselyyn vastanneista 42 kommentoi tässä kohdassa jotain poliisivankilaan liittyvää. Oloja ja tai kohtelua poliisivankilassa kommentoitiin myös 28 muussa avovastauksessa. Ne on liitetty mukaan analyysiin. Kaiken kaikkiaan oloja tai kohtelua poliisin tiloissa kommentoi 63 vastaajaa. He antoivat yhteensä 80

²⁵ CPT: *Report to the Finnish Government*, 2014, 19.

kommenttia; kommentit on jaoteltu teemoittain, eli yksi vastaaja saattoi käsitellä useampaa alla käsiteltyä teemaa.

Vastaajat kommentoivat enimmäkseen poliisivankilan fyysisiä tiloja ja päivittäisiä rajoituksia, mutta osa kommenteista kohdistui poliisitiloissa toimivien viranomaisen käytökseen tai poliisin tekemään esitutkintaan. Kyselyssä ei kehoitettu kommentoimaan erikseen koettua kohtelua tai esitutkintaa, mutta nämä kommentit analysoidaan silti osana kokonaisuutta. Avovastauksia eritellään seuraavaksi tarkemmin.

Kommentteja oloista ja kohtelusta poliisivankilassa

Avovastaajista 12 kommentoi poliisivankilaa lyhyesti ja yleisesti ilman, että näkemystä perusteltiin sen enempää. Poliisivankilaa kutsuttiin paskaksi paikaksi, koirankopiksi tai maanpäälliseksi helvetiksi. Yhden vastaajan mukaan ”poliisivankilassa tuntui, että elettäisiin 1900-luvun alkua”. Erään toisen mukaan seuraava poliisivankilaa karumpi paikka on maakuoppa.

Vastaajista 28 kommentoi konkreettisemmin poliisivankilan fyysisiä oloja tai arjen toimintoja. Esille tuli yleisesti ottaen sellin kolkkous ja pienuus; joissain kommenteissa kuvailtiin sellin betonisisustusta. Yksittäisinä seikkoina eniten kritisoitiin tv:n ja/tai radion puutetta sekä liian harvoja tai muuten ongelmallisia peseytymisen, ulkoilun ja tupakoinnin mahdollisuuksia. Muutama toi esille päivänvalon puutteen, koska sellissä ei ollut ikkunoita.

Poliisivankilassa ei ole mitään, ei telkkaria eikä radiota ja tila on 2x3 m2. Ei ole mitään verrattavaa [tutkintavankilaan]. Poliisivankila on ihmisten kidutusta. Jokaisessa tilassa pitäisi olla vähintään ikkuna, olisi inhimillisempi.

Poliisivankilassa [paikkakunta] ei toteudu ainakaan päivittäisen >1h ulkoilun oikeus, koska tilat on yleensä täynnä ja ulkoilualueet rajoitettuja. Hyvä jos ulkoilu-aika on 15–30min päivässä. Lisäksi [paikkakunnan] poliisivankilassa pääsee suihkuun vain kaksi kertaa viikossa, mikä on mielestäni liian harvoin. Myös tupakointi on ongelmallista, koska selleissä ei saa tupakoida, joten tupakoimiseen mahdollisuus on vain tuolloin 15–30min ulkoilussa. Tämä luo henkisiä paineita tupakoitseville.

Aamulla herättäessä ja illalla nukkumaan mentäessä ei ollut ikinä minkäänlaista ajantajua.

Seuraavassa kommentissa tuodaan aiempia monisanaisemmin esille, kuinka kokonaisvaltaista oleminen ilman päivänvaloa voi olla. Vastaja on ulkomaalaistaustainen, mikä oheisen kuvauksen mukaan lisäsi kokemuksen karuutta, samoin poliisivankilassa vietetty pitkä aika.

Poliisivankilassa oli puute ilmasta ja valosta, verhot olivat kiinni ja ulkona tunti neljän seinän sisällä myös (...) Minulle valo on todella tärkeää, auttaa hengittämään, pitää minut elossa ja tämä oli hyvin vaikeaa poliisivankilan "pimeydessä". Menetin ruokahaluni ja laihtuin paljon, 4 kuukaudessa 15kg, johon vaikutti myös muut tutkintaa ympäröivät asiat, yhteydenpitokielto ilman poliisin filttiä, sosiaalisuomattomuus muiden tutkintavankien kanssa, ei minkäänlaista tekemistä, vain kaksi englannin ja yksi ranskankielinen kirja. Meillä oli oikeus TV:seen ja radioon, mutta koska minulla ei ollut ketään Suomessa, se teki tutkinnasta vielä kovempaa ja lisäsi hiljaisuutta kylmässä sellissä, missä olin kylmissään koko ajan. Kiitos.

Lisäksi muutaman vastaajan mukaan valoja oli pidetty päällä yötä myöten.

Yötäpäivää ärsyttävä neonvalo. 5 vuorokauden aikana ei saanut nähdä päivänvaloa? Ulkoilu tupakalle haisevassa pienessä likaisessa karsinassa. En saanut edes siivota sitä. Ei ilmoitettu kuinka kauan vangitaan. Ei ollut riittävästi vaihtovaatteita. Kun olin juossut itseni hikeen ilmoitettiin että suihkupäivä vasta 3 päivän päästä. En pystynyt nukkumaan 5 vuorokauteen.

Mulla oli välillä valot sellissä päällä yötä päivää. Ja kun pyysin, et jos sais radion niin tutkijat sanoivat ettei kannata, kun mut siirretään kohta [paikkakunta] ja tätä jatkui 3 viikkoa!

Pari mainintaa koski wc:n käyttöä ja yksi sitä, että tilat olivat homeessa. Ruoka sai joiltain myös arvostelua, samoin muutama kritisoi mahdollisuutta terveydenhuoltoon.

Poliisivankilassa ollessani vaadin lääkäriin pääsyä liittyen sydänongelmiin, mutta koko sinä aikana minua ei lähetetty lääkärin tutkimuksiin.

Esille tuli kuitenkin myös muutama positiivinen huomio. Yksi vastaaja katsoi, että poliisivankilassa on parempi mahdollisuus saada tarvitsemaansa lääkitystä kuin tutkintavankilassa. Joku piti myös poliisivankilan ruokaa parempana kuin tutkintavankilan.

Edellä tuli jo esille viittauksia yleiseen kohteluun. Niitä oli kommentissa lisääkin. Yhden mukaan osa poliisivankilan vartijoista oli ylimielisiä, toisen mukaan kohtelu poliisivankilassa on nöyryyttävää, ja yksi arvelee,

että vartijat ”unohtavat” hänen pyytämänsä asiat. Seuraava kommentti koskee mahdollisuutta päästä lääkäriin. Kyseinen vastaaja halusi kannella kokemastaan suhtautumisesta, mutta asianajaja oli sanonut, ettei mitään voidistaa. Vastaaja pelkäsi myös kantelusta aiheutuvan hänelle lisää ongelmia (kanteluihin tutkintavankilassa palataan raportissa myöhemmin).

Pyysin lääkäriin pääsyä kun minut oli pahoinpidelty, löin pääni asfalttiin erittäin kovaa. Mahdollisesti aivotärähdyks vartijat vain nauroivat.

Yhteydenpitorajoituksia ja niiden vaikutuksia tutkintavankilassa eritellään laajemmin luvussa 6. Seuraavassa tämän luvun alajaksossa esitetään kuitenkin kommentteja yhteydenpitorajoitusten suhteesta esitutkintaan poliisivankilassa. Alla olevassa kommentissa ei esitetä yhteyttä tutkintaan, mutta se kuvaa muutoin kokemuksia poliisin toiminnasta, joten se esitetään tässä yhteydessä. Kyse on lupauksen pitämisestä.

Minulla on oikeus olla yhteydessä isään ja avovaimoon mutta käytännössä se ei ole toteutunut. Olin poliisivankilassa [paikkakunnalla X] 28 vrk:ta ennen siirtoa [paikkakuntaan Y]. Siellä poliisivankilassa olostani tai siellä ollessani en saanut ilmoittaa mitään läheisilleni, eivätkä myöskään he saaneet minusta mitään tietoa. Äitini oli joutunut ottamaan [paikkakunnan Z] poliisilaitoksella työskentelevään poliisiin ja pyytää apua sitä kautta olinpaikkani selvityksessä. Sitten sainkin soittaa äidilleni yhden puhelun ”kaiuttimella”, jolloin vieressä olleet tutkija ja putkavahti kuuntelivat puhelun. Äitini kysyi saanko ilmoittaa hänelle [tutkijalle], kun minut siirretään eteenpäin tai vapautetaan. Tutkija lupasi, että saan ilmoittaa. Olen ollut täällä [paikkakunnalla Y] nyt 16 pv, mutten vieläkkään ole saanut ilmoittaa äidilleni siirrosta. Yhteydenpitoa on rajoitettu aivan liikaa.

Muutamassa vastauksessa kuitenkin katsottiin, että henkilökunta oli asiallista tai että henkilökunnan suhteen ei ollut valittamisen aihetta, vaikka olosuhteita se ei kuitenkaan muuta.

Kommentteja esitutkinnasta

Poliisin suorittama esitutkinta tai muut rikostutkintaan liittyvät prosessit saivat kritiikkiä 16 vastaajalta. Kuten edellä todettiin, lomakkeessa ei tiedusteltu erikseen kokemuksia tutkintaan liittyvistä toimista. Avovastaukset tarjosivat kuitenkin runsaasti mahdollisuuksia vapaisiin kommentteihin, ja niissä tutkintaa kommentoitiinkin oma-aloitteisesti. Tutkintamenetelmiä koskeva kritiikki tarkoitti muun muassa kokemusta, että poliisi johdattelee

kuulusteluissa ja painostaa tunnustamaan. Seuraavista kommentoijista jälkimmäinen on sama henkilö, joka yllä mietti kantelua.

Kuulusteluissa painostusta ”tunnusta niin pääset vähemmällä” ”nämä menevät tietyn kaavan mukaan, ei tutkinnalla ole resursseja”.

Poliisivankilassa painostetaan tunnustamaan tekonsa, joita ei ole välttämättä tehnyt. Ei millään tavalla oikeudenmukaista toimintaa. Nyt tiedän mitä poliisivankilassa oikeasti tehdään. Moni syytön tunnustaa painostuksen alla tekoja joita ei ole tehnyt. Kohdellaan kuin rikollista vaikka kaikki ymmärtääkseni ollaan syyttömiä ennen kuin toisin todistetaan. (...) Vasta 5 päivän päästä minua suostuttiin kuulemaan asianosaisena. Tutkijat johdattivat ekat kuulustelut. Aloin itsekin uskomaan syyllisyyteeni. Turhia lupauksia sekä uhkailua poliisilta ja vartijoilta. Todella ala-arvoista käytöstä ”alan ammattilaisilta” (...) Ei mitään järkeä poliisien toiminnassa. Hankaloittaa vain omaa ja läheisten elämää entisestään. Kaverit todella huolissaan niinkuin avovaimokin.

Osana painostusta muutama vastaaja koki, että yhteydenpitorajoituksia käytetään väärin. Näiden vastaajien mukaan yhteydenpitorajoituksilla kiristetään (jos ei tunnusta, ei saa pitää läheisiin yhteyttä) tai sitten rajoitusten kohteena olevia kuulusteluja suoritetaan vasta rajoitusten poistamisen jälkeen.

EN OLE TYYTYVÄINEN SIIHEN, ETTÄ JOS EI VASTAA TUTKIJOIDEN OHJAAVIIN KYSYMYKSIIN MYÖNTEISESTI, SILLOIN EI SAA SOITTAA. 56 vuorokauden aikana olen saanut olla kaksi kertaa yhteydessä kotiväkeen ja se oli vain siihen saakka kun olin [paikka] poliisivankilassa eli 04.09.2015–29.09.2015.

Vaimoni ei tiennyt mistä olin vangittuna, hän luuli että on ainoastaan kyse pahoinpitelystä ja kun hän kuuli että syytteenä on tapon yritys niin hän oli halukas antamaan lausunnon joten hän soitti n. 15 kertaa [paikkakunnan] poliisilaitokselle että haluaa antaa lausunnon eikä poliisi ottanut häntä kuulusteluun vasta kun olivat poistaneet yhteydenpitokiellot että saivat asian näyttämään pahalta.

Yksi vastaaja sanoi, että häntä oli kuulustelu huumeiden vieroitusoireiden alaisena.

Olosuhteet poliisivankilassa olivat sietämättömät, ihan kauheat. Kärsin siellä huumeiden vieroitusoireista enkä saanut minkäänlaista apua, paitsi särkylääkettä kerran päivässä. Poliisi suoritti myös kuulusteluja, mikä on laitonta tehdä, jos on huumeiden vieroitusoireet meneillään. Se oli painajainen, jota en tule koskaan unohtamaan.

Siellä ei ollut radiota eikä televisiota, jotka olisivat voineet helpottaa kärsimyksiä edes hieman.

Yhden ulkomaalaistaustaisen henkilön mukaan toisen maan viranomaiset olivat vaikuttaneet tutkintaan tavalla, joka ei olisi asianmukainen.

Latvialaisten viranomaisten tapaamisten jälkeen tutkintavankien lausunnot muuttuivat johtuen uhkauksista. Joillakin oikeusjuttuni ”kollegoilla” tapaamiset oli järjestetty ilman suomalaisen osapuolen edustajien läsnä oloa, kaikilla – ilman asianajajaa ja ilman varoituksia. Kaikki minun, ja itse asiassa myös muiden vankien, valitukset liittyvät tutkintaviranomaisten toimintaan. Mutta tämä on eri tutkimuksen aihe.

Muutama vastaaja kritisoi asianajajien valintaa ja ylipäänsä mahdollisuuteen puolustaa itseään.

Siihen on pakko vielä kommentoida, että mielestäni tutkijat ovat hieman korruptoituneita, kun en ensikertalaisena tiennyt kenet asianajajakseni ottaisın niin tutkijat ehdottivat [nimi] tulin huomanneekseni, että asianajaja olikin tutkijoiden hyvä tuttu ja heidän puolellaan! Joten käräjäoikeudessa en saanut kunnollista puolustusta!!

(...) Kaikille pitäisi antaa mahdollisuus puolustautua ja saada paras mahdollinen asianajaja muuta kuin poliisin/syyttäjän laatimasta asianajajalistasta, johon on listattuna poliisi/syyttäjän mieleiset asianajajat. Yhteydenpitokiello estää tehokkaasti saamasta oikeudenmukaista ja parasta asianajajaa. Noin 90 % syytetyistä tyytyy käräjäoikeuden tuomioon saakka poliisin/syyttäjän listaamiin surkeimpiin asianajajiin. Koska syytetyllä ei ole mahdollisuutta tutustua hyviin ja hyvämaineisiin asianajajiin. Lähes kaikki käräjäoikeuteen saakka edenneet syytetyt vaihtavat hovioikeuteen puolueettoman asianajajan, joka ei löydy ko. listalta (...)

Muita kommentteja

Vastauksissa kommentoitiin myös muunlaisia asioita, kuten tavaroiden siirtymistä poliisivankilasta tutkintavankilaan sekä mahdollisuutta järjestää arjen asioita nimenomaan tutkintavankeuden alkupäivinä. Useimmilla se sijoittuu poliisivankilaan. Lisäksi joukossa oli yleisen tason huomioita oikeuksien ja demokratian toteutumisesta, elämisestä ”poliisivaltiossa” yms. Alla on muutama esimerkki yllä kuvatuista konkreettisemmista seikoista.

Vankeuden alkaessa olisi tärkeää saada katkaistua juoksevat laskut ja meneillään olevat asiat. Poliisivankila ja yhteydenpitokieltoaika voivat venyä ja perintään menevät laskut kasvavat korkoa. Seuraus voi olla luottotietojen menetys.

Tein suunnitelmia ja ihmiset odottivat minua. Se tuhosi bisnekseni, tyttöystäväni, ystäväni. Menetin enemmän kuin 500 000 euroa 29 päivässä. Koska en soittanut kenellekään. Enkä myöskään muista mitään puhelinnumeroita. Kaikki ovat puhelimessani ja poliisi ei halua antaa minulle puhelintani jotta saisin numerot. Ja nyt tämän kuukauden takia etten saanut pitää yhteyttä ihmisiin menetin paljon rahaa, ystäviä ja tyttöystävän. Se on kuin dominoefekti. Aiheuttaa paljon ongelmia monille joille minun pitäisi maksaa palkkaa. Ihmisten täytyy maksaa vuokrat ja se on iso ongelma minulle.

Tärkeä on sen sijaan se että tämän tapauksen takia poliisi on 2 kertaa jättäneet [X määrä kotieläimiä] heitteille viemällä minua yllättäen tallista pois.

Asiointipapereita eikä omia vaatteita ole toimitettu minulle, vaikka ne ovat [paikkakunnan X] poliisilaitoksella.

5.3 Yhteenveto keskeisistä tuloksista

Tietoisuus vangitsemisperusteista

Analyysien alussa tarkasteltiin tutkintavankien tietoisuutta vangitsemisperusteista. Kaikista kyselyyn vastanneista 27 prosenttia ilmoitti, ettei tiennyt tai muistanut vangitsemisperustetta. Niitä, jotka tiesivät vangitsemisperusteensa, pyydettiin kirjoittamaan ne omin sanoin. Näiden vastausten perusteella heidän ymmärryksensä vangitsemisen perusteista vaikutti pitkälti oikean suuntaiselta, joskin osittain puutteelliselta. Ymmärrystä oli kuitenkin vaikea täysin arvioida. Vastaukset herättävät joka tapauksessa pohtimaan, missä määrin vastaajat olivat tietoisia siitä, epäiltiinkö heitä todennäköisin syin vai ei – ja mikä on sen ja ”pelkän” epäilyn ero suhteessa rikoksen laatuun ja vangitsemisperusteen eri elementteihin.

Tuloksia selittänee pitkälti se, että vangitsemisperusteet määritellään pakkokeinolaissa hyvin monitahoisesti; sen kaikkia ulottuvuuksia voi olla ylipäänsä vaikea hahmottaa tai ainakaan muistaa ilman tarkistusta. Tulokset jättävät myös avoimeksi kysymyksen, perustelevatko vangitsemisestä päättävät tuomioistuimet päätöksensä riittävällä tarkkuudella siten, että tutkintavangilla on ainakin kyseisellä hetkellä ymmärrettävissä oleva tieto siitä, miksi hän on menettänyt vapautensa. On joka tapauksessa ilmeistä, että

sääntelyn yksinkertaistaminen parantaisi tutkintavankien mahdollisuuksia hahmottaa vangitsemisen perusteita.

Olot poliisivankilassa

Kyselyyn vastanneista 89 % oli ollut ilmoittamansa mukaan poliisivankilassa ennen siirtymistä tutkintavankilaan. He viettivät poliisivankilassa keskimäärin 18 vuorokautta (mediaani). Heistä 90 prosenttia oli ollut poliisivankilassa korkeintaan 34 vuorokautta. Seitsemän prosenttia oli ollut siellä 37–70 vuorokautta ja kaksi prosenttia (kuusi vastaajaa) oli ilmoittamansa mukaan viettänyt poliisivankilassa yli 100 vuorokautta. Isoin ilmoitettu vuorokausimäärä oli 156. Poliisivankilassa vietetyt ajat jäävät siis valtaosin korkeintaan kuukauteen, mutta sekin on paljon suhteessa niin poliisivankilan oloihin kuin kansainvälisiin suosituksiin (tarkentuu alla).

Sen ohella että poliisivankilassa vietetyt ajat ovat keskimäärin yhä hyvin pitkiä, fyysiset olot ovat tutkintavankien vastausten perusteella erittäin karut. Vastausten mukaan poliisivankiloissa on parannettavaa myös tutkintavankien kohtelussa yleisesti. Tulokset antavat viittauksia muun muassa edellä esitellyn Euroopan neuvoston alaisuudessa toimivan kidutuksen estämiseksi toimivan komitean (CPT) kuvailemasta ja pelkäämästä painostuksesta. Poliisin suorittamassa esitutkinnassa tutkintavangin mahdollisuutta ottaa lähiomaiseen yhteyttä saatetaan esimerkiksi rajoittaa epäasianmukaisin perustein. Tulokset kertovat myös siitä, että tutkintavankeuden alussa on tärkeä saada järjestää arkisia asioita, samoin tiedottaa vangitsemisesta läheisille. Kumpaan pitäisi voida tehdä tarpeen vaatiessa valvotusti. Jos järjestelyihin ja läheisille tiedottamiseen ei anneta mahdollisuutta, seuraukset voivat olla kohtuuttomia niin tutkintavangille kuin heidän läheisilleen.

Kaiken kaikkiaan poliisivankilassa vietettyä aikaa koskevat tulokset tukevat arvostelua, jota CPT on antanut Suomen tutkintavankeusjärjestelmää kohtaan. Tulokset tukevat myös oikeusministeriön vuonna 2016 julkaiseman raportin ”Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen” ehdotuksia – ja käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen 252/2016 vp vastaavia kohtia – joiden mukaan tutkintavankeudelle pitäisi olla muita tehokkaita vaihtoehtoja, kuten tehostettu matkustuskielto elektronisen valvonnan kanssa ja tutkinta-aresti. Samoin tulokset puoltavat edellä mainitussa hallituksen esityksessä ehdotettua poliisivankilan käytön huomattavaa rajoittamista (OM 5/2016, 64–66). Eurooppalaisten vankilasääntöjen mukaan kaikissa asumi-

seen käytetyissä vankilatoissa tulisi olla ikkunat, jotka mahdollistavat lukemisen ja työskentelyn luonnonvalossa.²⁶ Samoin mahdollisuus ulkoiluun pitäisi olla vähintään tunti päivässä.²⁷ CPT:n standardeissa suositellaan, että jopa pidätykseen (ts. lyhytaikaiseen säilytykseen) käytetyissä sulleissa olisi mahdollisuus luonnonvaloon.²⁸ CPT totesi lisäksi viimeisimmässä raportissaan: “*to be held for weeks and months on end in establishments which do not offer anything even remotely resembling a regime of activities (and often with totally inadequate outdoor exercise arrangements) is entirely disproportionate.*”²⁹ Tämä on kova kritiikki, ja tutkimuksen valossa se vastaa myös monen tutkintavangin omia kokemuksia.

²⁶ Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, 18.2 art.

²⁷ Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, 27.1 art.

²⁸ CPT: Inf(2002)15-part, p. 5. (<https://rm.coe.int/16806cd1ed>, käyty 16.5.2017)

²⁹ CPT: Report to the Finnish Government, 2014, 19.

6 YHTEYDENPITO JA YHTEYDENPITORAJOITTEET VANKILASSA

Tässä jaksossa tarkastellaan tutkintavankien mahdollisuuksia ja tapoja pitää yhteyttä läheisiin ja muihin tutkintavankeihin sekä mahdollisten yhteydenpitorajoitusten suhdetta yhteydenpitoon. Tärkeänä erityiskysymyksenä tarkastellaan tutkintavangin yhteydenpitoa asiamiehensä kanssa (erityisesti tapaamiset ja puhelut) sekä sen luottamuksellisuutta. Kustakin teemasta esitetään ensin määrälliset tulokset, joita syvennetään avovastausten laadullisella analyysillä. Avovastaukset tuovat esille myös uusia näkökulmia suhteessa määrällisiin tuloksiin. Lopuksi keskeiset tulokset esitetään tiiviisti ja suhteutetaan alussa esitettävään lainsäädäntöön ja muuhun normistoon.

6.1 Yhteydenpito läheisiin ja muihin tutkintavankeihin (ilman yhteydenpitorajoituksia)

Keskeinen normisto

Tutkintavankeuslain yleisten periaatteiden mukaan yhteydenpidon rajoittamisen ei tulisi olla ikään kuin normaali tutkintavankeuteen kuuluva piirre, vaan rajoituksille pitäisi aina olla selvä peruste. Lähtökohta on, että tutkintavangin oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin tutkintavankeuden tarkoitus, vankeudessa pitämisen varmuus ja vankilan järjestyksen säilyminen välttämättä vaativat. (TVL 1:4 §) Yhteydenpitorajoitusten edellytyksiä ja niiden merkitystä vangeille avataan jaksossa 6.3.; tässä jaksossa analysoidaan nimenomaan rajoittamatonta yhteydenpitoa³⁰. On syytä kuitenkin mainita, että tutkintavangeilla voi olla kahden eri tahon määräämiä yhteydenpidon rajoituksia: tuomioistuin tekee varsinaiset yhteydenpitorajoituspäätökset pakkokeinolain nojalla, mutta myös rikosseuraamuslaitos voi rajoittaa vangin yhteydenpitoa ulkomaailmaan esimerkiksi tarkastamalla saapuvat kirjeet, epämällä tapaamisoikeuden tai kieltämällä sähköpostin käytön. Tällöin sovellettavat normit löytyvät tutkintavankeuslaista.

Tutkintavangeilla pitäisikin lähtökohtaisesti olla mahdollisuus kirjeenvaihtoon, puheluihin sekä vieraiden tapaamiseen tutkintavankeusaikana, mikäli yhteydenpitoa ei ole pakkokeinolain 4 luvun perusteella rajoitettu, tai mikäli rikosseuraamuslaitoksen päätöksellä ei ole puututtu yhteydenpitoon

³⁰ Eduskunnan oikeusasiamies on käsitellyt koko luvun 6 teemoihin liittyviä asioita ratkaisuisissa 1148/4/11, 3463/4/07, 2046/4/08, 1843/4/07, 1234/4/07, 3010/4/08, 3276/2/08, 4506/4/15, EOAK/3383/2016, 531/4/07, 3287/4/07.

vankilan ulkopuolelle. (TVL 8 ja 9 luvut) Sama koskee ulkomaalaisen tutkintavangin oikeutta olla yhteydessä kotimaansa edustustoon. CPT:n standardien mukaan kaikilla vangeilla tulisi olla oikeus vähintään tunnin viikoittaiseen tapaamiseen ja mahdollisuus soittaa puhelimella vähintään kerran viikossa.³¹ Ellei tapaamisiin ole asetettu yhteydenpitorajoituksia, tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin, jos se on tarpeen tutkintavangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta tärkeästä syystä (TVL 9:1 §.) Kuten vankeuslaissa (VL 9 luku), valvotut tapaamiset ovat pääsääntö, mutta tästä voidaan poiketa läheisen, asiamiehen tai erityisestä syystä muunkin henkilön kohdalla. (TVL 9:1–2 §.) Jo sovittu tapaaminen voidaan evätä esimerkiksi, jos tapaaja on selvästi päihtynyt tai jos on perusteltua epäillä, että tapaamisesta aiheutuu vaaraa vankilan järjestykselle tai jonkun turvallisuudelle. Tapaaja voidaan myös asettaa tapaamiskieltoon lukuun ottamatta lähiomaisia, muita läheisiä sekä asiamiestä. (TVL 9:8 §.)

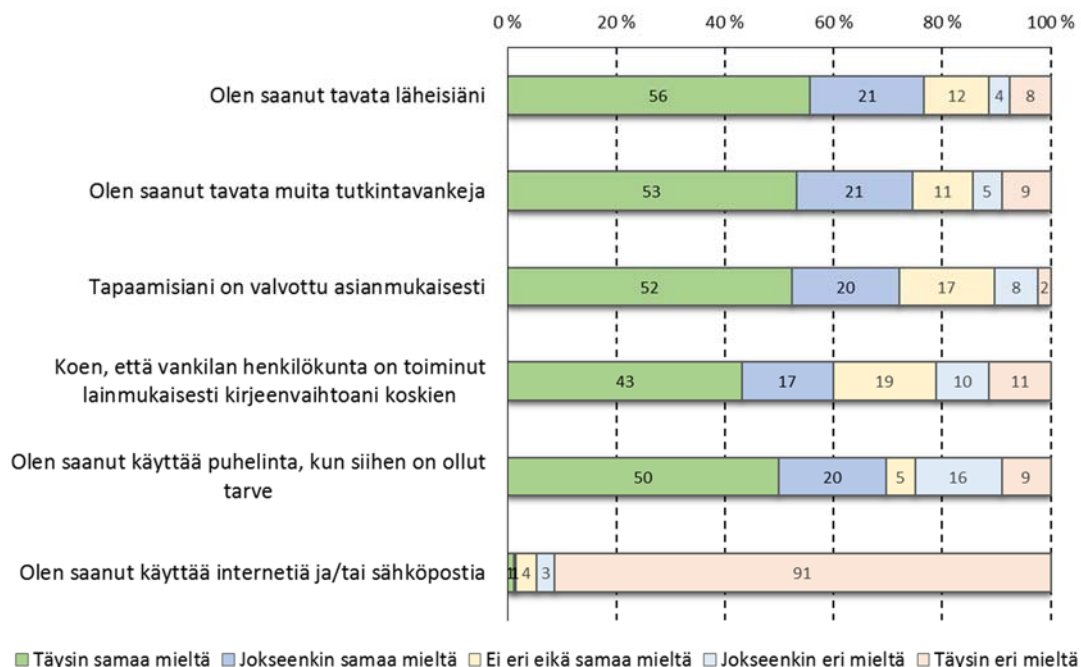
Toisin kuin edellä, sähköisessä viestinnässä pääsääntö on sähköpostin ja internetin käyttökielto, ja lupa on poikkeus. Lupa sähköpostin käyttöön voidaan myöntää yhteyksien ylläpitämiseen, toimeentuloon, työ-, koulutus-, oikeus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamiseen liittyvästä tärkeästä syystä, ellei henkilöllä ole sitä estäviä yhteydenpitorajoituksia. Lupa internetin käyttöön voidaan myöntää samoihin tarkoituksiin yhteydenpitoa lukuun ottamatta. (TVL 8:7a ja b §.) Luvat edellyttävät, että viestin vastaanottajasta pystytään varmistamaan ja ettei tutkintavankeuden tarkoitusta, vankilan järjestystä tai kenenkään turvallisuutta vaaranneta. (TVL 8:7a ja b §.) Sähköpostin käyttämiseen liittyy vielä poikkeuksen poikkeus: vaikka tutkintavangille olisi asetettu pakkokeinolain mukainen yhteydenpitorajoitus, tutkintavanki voi saada luvan kommunikointiin sähköpostilla asiamiehen kanssa.

Määrälliset tulokset

Valtaosa niistä vastaajista, joilla ei ollut yhteydenpitorajoituksia, arvioi saaneensa tavata läheisiään (77 %) ja muita tutkintavankeja (74 %). Suurin osa tutkintavangeista (72 %) piti tapaamisten valvontaa hyvänä tai erittäin hyvänä. Vastaajat olivat valtaosin (60 %) myös tyytyväisiä kirjeenvaihdon lainmukaisuuteen ja mahdollisuuksiin käyttää puhelinta (70 %). Neljännes (25 %) vastaajista kuitenkin koki, ettei ollut saanut käyttää puhelinta tarpeen vaatiessa. Vastaajista vain viidellä prosentilla oli kokemusta internetin tai

³¹ CPT: *Inf(2017)5-part*, 4. (<https://rm.coe.int/168070d0c8>, käyty 16.5.2017)

sähköpostin käytöstä. Ensimmäistä kertaa vankilassa olleiden tutkintavankien vastaukset eivät eronneet muiden tutkintavankien vastauksista yhdesäkään yhteydenpitoon liittyvässä väittämässä.

Kuvio 5 Tutkintavankien mielipiteet yhteydenpidosta vankilassa, % tutkintavangeista 2015

Vaikka tulokset ovat yleisesti ottaen myönteisiä, suhteessa sääntelyyn ja tutkintavankien oikeuksiin niiden ”kuului” olla vielä parempia. Siihen, miksi edellä kuvattuihin kysymyksiin ei tullut parempia tuloksia voi olla monta syytä. Yksi voi liittyä kysymyksenasetteluun. Kaikilla ei ehkä ole ollut läheisiä, joita tavata, taikka kirjeenvaihtoa, jonka lainmukaisuutta arvioida. Silloin he olisivat tosin voineet vastata kohtaan ”ei eri eikä samaa mieltä”. Tuota neutraalia vastausvaihtoehtoa onkin käytetty vähiten puhelimen käyttöä arvioitaessa: on todennäköistä, että valtaosalla on ollut tarve käyttää puhelinta, eli heillä on sen käyttömahdollisuudesta vastaavasti kokemusta. On myös vaikea sanoa, missä määrin yksittäiset, ongelmalliseksi koetut tilanteet ovat mahdollisesti vaikuttaneet yleisarvion antamiseen.

Osa vastaajista (joilla ei siis ollut yhteydenpitorajoituksia) kertoi avovastauksissa kokemistaan yhteydenpito-ongelmista. Niitä eritellään seuraavaksi. Aluksi käsitellään puhelimen käyttöä, jota kommentoitiin yhteydenpitoon liittyen kaikista eniten. Tämän jälkeen eritellään kokemuksia tapaamisista, sitten postinkulusta sekä sähköpostin ja internetin käytöstä.

Kommentteja puhelimen käytöstä

Puhelimen käyttöä eritellään tässä jaksossa melko perusteellisesti, koska se on niin keskeinen ja periaatteessa helppo yhteydenpidon väline ulkomaailmaan ja koska sen käytössä ilmeni merkittäviä ongelmia analyysin mukaan. Määrällisen osion mukaan neljännes (25 %) vastaajista siis koki, ettei ollut saanut käyttää puhelinta tarpeen vaatiessa. Kaikkiaan 43 avovastausta käsiteli puhelimen käyttöön liittyviä ongelmia. Vastaukset on jaoteltu sisällön mukaan seuraaviin luokkiin: epätarkoituksenmukaiset soittoaajat (18 kommenttia), soittamisen kalleus (13 kommenttia), numerojen saanti kännykästä (seitsemän kommenttia), epäkunnossa olevat puhelimet (neljä kommenttia), puhelinlaitteiden riittävyys (neljä kommenttia), erityistilanteet (kolme kommenttia) ja muu järjestelyihin liittyvä ongelma (kahdeksan kommenttia). Eri teemoihin liittyviä kommentteja on tällä tavoin luokiteltuna 57 kappaletta, sillä yksittäinen vastaus sisältää toisinaan monta eri asiaa.

Eniten kommentoitiin siis epätarkoituksenmukaisia soittoaikoja. Joidenkin mukaan soittaa sai vain kolmesti viikossa. Toisten vastausten mukaan soittaa sai joka päivä arkisin 10 minuutin ajan ja viikonloppuihin 5 minuuttia kerrallaan, tai viikonloppuna ei voinut soittaa ollenkaan. Usea mainitsi, että soittoaika oli rajoittunut lounasaikaan, eikä arkisin klo 16 jälkeen (tai vähän sitä aiemmin) saanut soittaa lainkaan. Alla on muutamia esimerkkejä.

Käytävällä olevaa puhelinta voi käyttää vain ruokatunnilla työpäivinä jolloin usein toisessa päässä ei ole vastaajaa.

Työmiehet saa soittaa 11–12 ruokatunnilla ja 10 min puheluilla se tarkoittaa että kaikki ei kerkeä soittamaan. Töistä tulon jälkeen klo 15.40 ei saa soittaa!

Puhelimen käyttö [tietyllä osastolla] 3 x viikossa eikä viikonloppuisin. Tämä ei ole oikeudenmukaista ja tiedän että eduskunnan oikeusasiamieheltä on tästä päätös jonka saan postissa kaverilta viikon sisällä. En silti usko vankilan noudattavan päätöstä. Miksihän tästä ei vankila muka tiedä kun asiasta on tehty useita valituksia.

Epätarkoituksenmukaiset soittoaajat ja puhelinlaitteiden riittävyys liittyvät toisiinsa. Vaikka puhelinten määrää kommentoitiin vähemmän, kumpikin kertoo yhdessä soittamismahdollisuuksien realiteeteista, mikä tulee seuraavissa esimerkeissä hyvin esille. Eli kun soittoaika on rajallista sen lisäksi, että puhelimia on liian vähän suhteessa kaikkien käyttäjien tarpeisiin, mahdollisuudet soittaa ovat hankalia.

*Täällä voi kyllä soittaa puhelimella, mutta sellaiseen vuorokaudenai-
kaan, kun kaikki ihmiset ovat töissä, ja viikonloppuisin kaikki eivät
ehdi soittaa, koska on yksi puhelin per 30 henkilöä ja aika on rajoi-
tettu, eli 1 t 30 min miinus ruokailu, tämä on epärealistista.*

*Kun tulemme ulkoilusta niin meillä on n. 30 min aikaa käydä pesulla
sekä soittaa ja osastolla on noin 9 vankia niin soittaminen on lähes
mahdotonta ja olen sanonut asiasta vartijoille mutta ei heitä kiin-
nosta.*

Varsin moni kommentoi lisäksi, että soittamista rajoitti käytännössä sen kal-
leus. Jos ei ollut puheaikaa eikä rahaa sitä hankkia, soittaminen saattoi mo-
nen mukaan olla käytännössä mahdotonta. Osa vastauksista kertoi soittami-
sen olevan riippuvaista ylimääräisten tulojen saannista, mikä oli tutkintavan-
gin asemassa vaikeaa (tutkintavankien taloudellista asemaa käsitellään tar-
kemmin luvussa 7.2).

*Yhteydenpito on aivan liian kallista. Varsinkin kun ei ole työtoimintaa
josta saisi tuloja.*

*Ei ole mahdollisuutta soittaa sukulaisille, kun ei ole rahaa tilillä, se
vaikuttaa psyykeen, olet hyvin huolissaan, mutta työntekijät eivät ym-
märrä venäjää ja on hyvin vaikeaa selittää heille tämä.*

Puhelut maksavat n. 5–10 kertaa enemmän kuin siviilissä.

*Yhteydenpitomahdollisuudet muuten OK, paitsi että jos ei ole itsellä
saldoa soittaa en ole välttämättä saanut soittaa ns. sossukortilla,
vaikka on annettu ymmärtää toisin.*

Muutamassa kommentissa todettiin, että ”omalle listalle” saa vain rajallisen
määrän numeroita. Kännykän käytön yleistyttyä harva muistaa puhelinnu-
meroita kuitenkaan ulkoa. Osa vastaajista mainitsi ongelmaksi sen, että he
eivät ole saaneet puhelinnumeroita kännykästään. Vastauksista päätellen
kyse ei ole tilanteista, joissa ”lista” olisi jo täysi.

*Erittäin vaikeaa saada uusia puhelinnumeroja puhelin systeemiin,
vaikka oikeudesta lupa.*

*En ole saanut mahdollisuutta kirjoittaa tarvitsemiani numeroita
omasta henkilökohtaisesta matkapuhelimestani muualle. Siitä joh-
tuen en voi olla yhteydessä kenenkään kanssa.*

*En ole saanut hakea puhelimestani numeroita olen laittanu 2 kertaa
lappua ja en ole saanut edes vastausta takaisin ni olen luovuttanu
koko asian.*

Muutamassa vastauksessa todettiin, että osaston puhelin on ollut usein tai useita päiviä epäkunnossa. Myös muunlaisia järjestelyihin liittyviä epäkoh-
tia tuli esille, kuten ongelmat puheajan tilaamisessa taikka se, ettei osaa käyt-
tää osaston puhelinta, mihin ei ole saanut opastusta.

Minulle kaikki on selvä, muun muassa vankilan järjestys, mutta on epäselvä, miten soitetaan (puhelimella) ja miksi ei ole mahdollisuutta antaa minun soittaa.

Olen antanut useita soittolappuja mutta siltikään en ole saanut yhteyttä puhelimitse kuin isääni ja avopuolisooni.

Ajoittain ei pääse soittamaan vaikka on jättänyt asiointilomakkeen puhelua varten aamulla. Puheluja varten ainoastaan soittopäivän aamuna jätetyt pyynnöt asiointilomakkeella huomioidaan.

Lisäksi vastauksissa mainittiin kolme puhelimen käyttöön liittyvää tapahtumaa, jotka luokiteltiin erityistilanteiksi. Yhdessä tutkintavanki kuuli avovaimonsa katkaisuhoidosta asianajajaltaan, kun ei ollut saanut avovaimoon puhelimitse yhteyttä yhteensopimattomien soittoaikojen vuoksi. Toinen tutkintavanki kertoi, että ei pystynyt soittamaan suurlähetystöön, vaikka numero lisättiin hänen luvallisten numeroidensa joukkoon, koska puhelinlaite ei mahdollistanut automaattisen vastaajan pyyntöä valita tietty numero asiasta riippuen. Kolmannessa esimerkissä tutkintavanki sanoi joutuneensa maksamaan itse poliisin suorittaman puhelinkuulustelun.

Jos tutkiva poliisi haluaa tehdä puhelinkuulustelun, miksi se pitää tehdä vangin kustannuksella? (Puheajan menetys). En saanut soittaa ns. talon kustannuksella.

Kommentteja läheisten tapaamisesta

Kuten luvun alussa kerrottiin, kyselyyn vastanneista (niistä joilla ei ollut yhteydenpitorajoituksia) valtaosa arvioi saaneensa tavata läheisiään (77 %); samoin valtaosa piti tapaamisten valvontaa hyvänä tai erittäin hyvänä (72 %). Vaikka suurin osa vastasi myönteisesti, tulos ei ole silti hyvä, koska lain mukaan tutkintavangin tulisi siis voida tavata läheisiään, ellei sitä ole nimenomaisesti rajoitettu. Kyselyyn annetut avovastaukset selittävät vastaajien kokemia ongelmia.

Perhetapaamisia kommentoi avovastauksissa kaikkiaan 26 henkilöä. Vastauksista yksi oli positiivinen. Siinä viitattiin tietyn vankilan henkilökuntaan ja todettiin, että tapaaminen on ollut asianmukaista. ”Ei valituksia!”, henkilö vielä täsmensi. Muut 25 vastaajaa esittivät kuitenkin kritiikkiä.

Vastaajista yhdeksän kertoi, että perhetapaamisia ei ole järjestynyt tai että niitä on vaikea saada (tai että se on ”liian vaikeaa” taikka ”lähes mahdotonta”). Tällaisissa vastauksissa viidessä mainitaan tietty, sama vankila. Kyseisistä yhdeksästä henkilöstä kolme haluaisi lisäksi tavata naisystäväänsä, mikä ei ole ollut mahdollista.

Minulle ei ole myönnetty perhetapaamista. Vaikka olen ollut tutkintavankina yli vuoden hakemus hylätään toistuvasti perusteella ettei rangaistusajansuunnitelmaa ole tehty. Olen avoliitossa kolmatta vuotta.

En saa perhetapaamisia tyttöstäväni kanssa koska emme ole naimisissa tai virallisesti asuneet samassa osoitteessa. Laissa lukee että mikäli on todistettavissa että parisuhde on alkanut ennen tuomiota niin perhetapaaminen pitäisi sallia näin ei kuitenkaan ole toimittu.

Olisi oikeudenmukaista saada nähdä/saada sovittua säännölliset perhetapaamiset myös tyttöstäväni vaikka en olisi kihloissa/naimisissa.

Yksitoista vastaajaa kertoi kokemistaan rajoitteista. Toisin kuin edellä, näissä tapauksissa tapaamiset ovat selvästi toteutuneet, mutta perhetapaamisia pidettiin yleisesti liian lyhyinä, niitä sai liian harvoin, tai tapaamisen järjestelyissä oli muita ongelmia. Yhden kommentin mukaan olot ovat huonot pienten lasten tapaamiseen. Alla on vastauksista muutama sellainen esimerkki, joissa esitetään konkreettinen ongelma tai toive.

[Paikkakunnalla X] ei ole tapaamisia kuin lauantaisin. Muissa tutkintavankiloissa kahtena päivänä viikossa. Tämä haittaa perhesuhteiden ylläpitoa. Perhetapaamisten välit venyvät liian pitkiksi liian pitkien tapaamisvälien ja varausaikojen vähäisyyden vuoksi (tapaajani on töissä viikonloppuisin.)

En ole saanut tavata vaimoani tarpeeksi koska perhetapaamisia hylättiin ilman perusteita. Minulla ei ole merkintöjä päihteistä tai käytöksestä johtuvista syistä! En osaa sanoa miksi perhetapaamisia on kohdallani hylätty!

Ja perhetapaamisiin lupiin alempi kynnys. En ole saanut vaimoni kanssa perhetapaamista koska epäillään etten noudata tapaamisen sääntöjä. Vaikkei ole mitään syytä näin epäillä. Aika käy pitkäksi

osastoilla kun ei ole mitään muuta toimintoa kuin salilla käynti ja sitäkin liian vähän.

Tapaamiset olisi parempi järjestää muualla kuin pleksin takaa jos vanki on ollut hyvin ja ilman ongelmia.

Perhetapaamiset voisivat olla täysin valvomaton (1h)

Neljässä vastauksessa esille tuli pitkän välimatkan aiheuttama hankaluus. Muutama toivoi pidennettyä tai valvomatonta tapaamista, koska vierailija saattaa tulla hyvinkin kaukaa.

Minun puolisoni joutuu tulemaan kaukaa vierailulle mutta he eivät anna kuin 45 minuutin vierailun. Maksaa vielä enemmän soittaa Ruotsiin joten yhteydenpito on vaikeaa.

Mielestäni minun tulisi saada enemmän ”perhetapaamisia” koska on niin pitkä matka ajaa 400 km suuntaansa.

Ongelmana pidettiin myös sitä, että vankilan määräämä kellonaika ei välttämättä sovi kaukaa matkustavalle. Yhdessä vastauksessa kuvattiin puolestaan, kuinka pienipalkkaiselta kumppanilta menisi edestakaiseen matkaan usea päivä matkakuluineen ja hotellissa yöpymisineen. Tilanteeseen löytyi tässä tapauksessa kuitenkin ratkaisu, eli tutkintavangin annettiin käydä perhetapaamisessa vankilassa, joka sijaitsi lähempänä kumppania.

Avovastauksissa esitettiin vielä yksi erityistilanne. Siinä tapaaminen äidin kanssa oli sovittu sosiaalityöntekijän kanssa sisäpuhelimella ilman kirjallista dokumentointia. Kun tapaaminen koitti, se ei dokumentoinnin puutteen vuoksi onnistunutkaan. Saadakseen tapaamisen järjestymään äiti otti yhteyttä Kriminaalihuollon tukisäätiön sosiaalityöntekijään ja vankilan varajohtajaan. Tapaaminen järjestyi viimein selvittelyjen jälkeen, 2,5 tunnin päästä. Avovastauksissa esitettiin vielä seuraava kommentti. Vankila, johon vastauksessa viitataan, on sama joka tuli esille tämän jakson alussa.

Monessa tapauksessa estetään perhetapaamiset vedoten ”[vankilan X] tapaan”. Kun asianajajat puuttuvat asiaan ja vaativat noudattamaan vankeuslakia, asia hoidetaan siirtämällä vanki toiseen vankilaan.

Kommentteja postinkulusta

Kuten luvun alussa ilmeni, vastaajista 60 % oli tyytyväisiä kirjeenvaihdon lainmukaisuuteen. Viidennes (21 %) ei ollut siihen tyytyväisiä. Seuraavaksi

ei eritellä niinkään lainmukaisuuteen liittyviä seikkoja kuin ylipäänsä koettuja ongelmia postinkulussa. Niistä annettiin yhteensä 18 avovastausta. Vastaukset luokiteltiin sisällön mukaan seuraavasti: postinkulun hitaus (12 kommenttia), kirjeiden katoaminen (viisi kommenttia) ja avaaminen (neljä kommenttia) sekä kaksi muunlaista huomiota. Jaottelun mukaisia kommentteja oli näin ollen 23 kappaletta.

Postinkulun hitaus oli vastausten määrän mukaan merkittävin postia koskeva, harmia aiheuttava seikka. Vastausten mukaan kirjeet saattoivat viipyä matkalla viikosta useaan viikkoon, olipa tutkintavanki kirjeen lähettäjä taikka sen vastaanottaja. Osa kommentteista liittyi kirjeiden hitaaseen jakamiseen vankilassa.

Kirjepostin kulku takkuilee postin saaminen on vartijakohtaista kaikki vartijat eivät aina jaksa postia hakea.

Posti pitäisi jakaa joka arkipäivä, mutta liian usein menee päivä tai pari niin ettei postia jaeta ollenkaan. Joskus saan jopa yli kuukauden vanhoja kirjeitä eli ne on lojunut jossain päin taloa vaikka kuinka kauan. Oikeastaan harvemmin saan kirjeet oikeaan aikaan itselleni.

Työntekijät eivät aina heti ilmoita kirjeiden saapumisesta, vaan niiden saapumisesta saa tietää silloin, kun menee varastolle.

Kirjeiden viipymisellä voi myös olla merkittäviä haitallisia seurauksia, jos ne koskevat puolustautumista omassa oikeudenkäynnissä.

Kirjeet annetaan 3 viikon viiveellä. Ja minulla on Virossa oikeudenkäynti meneillään. Virolainen oikeuslaitos antaa minulle tietyn ajan virheiden korjaamiseen. [Paikkakunnan X] vankilassa saan ne kirjeet vasta silloin, kun kaikki määräajat ovat jo menneet umpeen.

Viisi vastausta kuvasi kokemusta kirjeiden katoamisesta. Kirjeiden avaamista kommentoitiin neljässä vastauksessa. Alla on tällaisista tilanteista muutama esimerkki. Viimeisessä vastaaja ihmettelee kirjeessä olleen rahan katoamista ja myöhempää löytymistä selvityspyynnön tekemisen jälkeen.

Yhteydenpidossa vankilan ulkopuolelle on selkeästi toivomisen varaa ja katoilevat kirjeet haittaavat kommunikointia. Myös kirjevartijoiden toimet kadonneiden kirjeiden suhteen epäilyttävät.

Monet minulle lähetetyt postit eivät ole tulleet lainkaan perille. Myös täältä lähteneet postit on usein jäänyt menemättä perille asti.

Kaikki posti, lähtevä sekä saapuva, avataan järjestelmällisesti, eikä tästä läheskään aina anneta lain vaatimaa kirjallista tietoa vangille. Samoin en ymmärrä, miten on mahdollista, että minulle kirjeen mukaan lähetetty raha saapui minulle viikko myöhemmin, koska kirjoitin selvityspyynnön, koska raha lähetettiin, se luki myös kirjeessä, kun näytin sitä vartijalle, sanottiin, että varmaankin valehdeltiin!! Lopulta, kun kirjoitin selvityspyynnön, tuli parin päivän kuluttua vastaus, että rahani on löydetty!!

Kommentteja internetin ja sähköpostin käytöstä

Tutkintavangeille suunnatun kyselyn aikaan voimassa oli ollut noin puolisen vuotta laki, jonka mukaan tutkintavangille voidaan siis myöntää lupa käyttää sähköpostia yhteyksien ylläpitämiseen. Kuten edellä tuli jo ilmi, samoin lupa voidaan myöntää sähköpostin ja internetin käyttöön koskien toimeentuloa tai työ-, koulutus-, oikeus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamista varten, ellei henkilöllä ole sitä estäviä yhteydenpitorajoituksia edellyttäen myös, ettei vankilan järjestys tai kenenkään turvallisuus vaarannu käytön vuoksi.

Kyselyyn vastanneet eivät olleet juurikaan päässeet hyödyntämään sähköpostin ja internetin luvanvaraista käyttömahdollisuutta. Kuten luvun alussa tuli jo esille, vastaajista vain viidellä prosentilla oli kokemusta internetin tai sähköpostin käytöstä tutkintavankeutensa aikana. Internetin ja sähköpostin käyttöä kommentoitiin kuitenkin melko runsaasti avovastauksissa (24 vastausta), enemmän kuin yllä käsiteltyä kirjepostin kulkua.

Vastaajat kommentoivat etupäässä lyhyesti muutamalla sanalla, että mahdollisuuksia internetin tai sähköpostin käyttöön ei ole tai että se ei ole mahdollista siinä vankilassa, jossa he ovat. Muutama kertoi, ettei ollut tietoinen kyseisistä mahdollisuuksista. Alla esitetään hiukan pidempiä, erittelevämpiä vastauksia.

En ole myöskään saanut käyttää internetiä enkä lukea sähköpostejani – vaikka se on laissa säädetty, en ole saanut lähettää työhön liittyviä sähköposteja, huolimatta siitä, että presidentin säätämä laki sallii sen. Vankilan johtokunta on ilmoittanut, että heillä se ei ole mahdollista ja siinä kaikki – se ei ole normaalia.

Skype-tapaamiset hylätään koska kuulemma täällä vantaan vankilassa ei ole tietokoneita. Aivan naurettavaa =)

Sähköpostin käyttö liittyen potilastietojen tilaamiseen on evätty vangilta. Jopa esitutkimateriaaliin tutustumisen sen sähköisten tiedostojen osalta on evätty sillä perusteella ettei vankilassa ole siihen soveltuvaa tietokonetta. Asiaa ei suostuttu järjestämään millään muullakaan tavoin.

Edellä tuli esille mahdollisuus esitutkimateriaalin hankintaan sähköisesti. Muutamassa vastauksessa kerrottiin muista internetin käytön hyödyistä, kuten mahdollisuudesta hoitaa maksuvelvoitteita sekä pitää yhteyttä läheisiin. Sähköpostin tai Skypein käyttö helpottaisikin vastaajien mukaan sosiaalisten suhteiden hoitoa. Edellä tuli esille myös puhelimen käytön rajallisuus ja kalteus, mihin sähköinen yhteydenpito toisi helpotusta.

Vuosi sitten olisin tarvinnut internetyhteyttä katkaistakseni puhelin- ja internetliittymäni sekä spotify- ja netflix-tilaukset. Lisäksi halusin päästä yhteyteen pankkini kanssa keskustellakseni lainojen maksusta ja maksaakseni mm. luottokorttilaskuni. Kyllähän tilaukset keskeytyivät, mutta luottotiedot menivät. Koin epäasialliseksi kommentiksi sosiaaliohjaajalta, joka internetyhteyden kielsi, että ”tämä on vankeuden hinta” ja että ”et olisi tullut tänne”.

Jos esim netinkäyttö olisi ollut sallittua ja puhelut esim. vuokranantajalle olis moni asia paremmin. Netin kautta olis voinu hoitaa monet asiat esim. maksut/laskut. Myöskin olis voinut tiedottaa lähipiirille että olen vangittuna.

Tarve Skypein käyttöön vaikutti ilmeiseltä etenkin, jos läheiset asuvat kaukana. Seuraava esimerkki on liettualaiselta tutkintavangilta.

Se [Skype] helpottaisi elämäämme todella paljon, jos se olisi meillä, voisimme nähdä omia lapsia, perhettä ja lisäksi paljon muita mukavia asioita, mutta ikävä kyllä, me emme voi tehdä näin ja lähiomaisilla ei ole taloudellisesti varaa saapua vierailulle. Siksi meille jää ainoastaan puhelinkoppi ja jos kiinnittäisitte huomionne, niin yllättyisitte ulkomaisten verkkojen soittohinnoitteluista, ”se on ryöstö”.

6.2 Yhteydenpito asiamiehen kanssa

Keskeinen normisto

Tutkintavankeuslain mukaan (8:4 §, 9:4 §) tutkintavangilla on oikeus ilman aiheutonta viivytystä tavata asiamiestään muiden henkilöiden olematta läsnä. Tapaamista asiamiehen kanssa voidaan kuitenkin valvoa, jos se on välttämätöntä vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka jos tutkintavanki tai asiamies sitä nimenomaisesti pyytää. Tapaamisen valvonta tulee kuitenkin suorittaa tutkintavangin ja asiamiehen välistä keskustelua kuulematta ja tallentamatta. Tapaamisen valvonnasta on ennen sen aloittamista ilmoitettava tutkintavangille ja hänen asiamiehelleen.

Tutkintavangin ja asiamiehen välistä puhelua ei myöskään saa kuunnella eikä tallentaa (TVL 9:4 §). Asiamiehen tutkintavangille lähettämää kirjettä ei puolestaan saa lukea; postilähetys saadaan kuitenkin avata ja sen sisältö tarkastaa tutkintavangin ollessa läsnä, joskaan viestiä ei saa samalla lukea. (TVL 8:4 §.) Pakkokeinolaissa (4:1 §) todetaan yleisesti, että yhteydenpitoa asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa.

Määrälliset tulokset

Neljä viidestä (80 %) kyselyyn vastanneesta tutkintavangista arvioi, että heille on tarjottu mahdollisuus tavata oikeudellista avustajaansa luottamuksellisesti. Noin joka kymmenes (10 %) arvioi, että mahdollisuutta ei ollut tarjottu. Loput arvioivat, että tapaamiseen oli mahdollisuus, mutta järjestyksessä oli ollut ongelmia.

Kyselyyn vastaajista 35 kirjoitti jotain lomakkeen kohtaan, jossa pyydettiin kertomaan tarkemmin, minkälaisia ongelmia luottamuksellisessa yhteydenpidossa avustajaan oli ilmennyt. Näistä vastauksista yksi kertoi tilanteesta poliisivankilassa (ettei saanut keskustella siellä avustajan kanssa rauhassa) ja kolme mainitsi suppeasti jotain yleistä yhteydenpidon tavasta, mutta vastaus ei ilmentänyt varsinaista ongelmaa. Jäljelle jäävät 31 vastaajaa esittivät jonkin tai joitain syitä näkemykselle, että luottamuksellinen yhteydenpito oikeudelliseen avustajaan ei sujunut aina ongelmitta. Ongelmat liittyivät puheluihin, avustajan tapaamisiin, tai muunlaisiin tilanteisiin.

Kommentteja puhelinyhteydestä asiamiehen kanssa

Puheluihin liittyen ongelmia koettiin ensinnäkin suhteessa keskustelun luottamuksellisuuteen. Muutama vastaaja epäili, että puheluja kuunnellaan. Vaihtoehtoisesti todettiin, että luottamuksellisuus ei ollut ylipäänsä mahdollista käytettäessä yleisiä käytäväpuhelimia: ympärillä liikkuu muita ihmisiä, jotka saattavat kuulla keskustelua riippumatta siitä, oliko se heidän tarkoituksensa.

Olen ollut puhelinyhteydessä mutta vartija kuunnellut puhelua vieressä.

En ole saanut mahdollisuutta yksityisiin puheluihin asianajajani kanssa ja puhelut on ollut yleisissä puhelimissa käytävällä kaikkien kuullen mikä on väärin koska ei voi kunnolla luottamuksellisia asioita käsitellä ja asiat kärsii sen takia

Puhelinkeskusteluista ei pyynnöstä huolimatta saa käydä ilman vieraita uteliaita korvia.

Edellä esitetyissä lainauksissa esille tuli myös huomioita, että pyynnöstä huolimatta ei annettu mahdollisuutta käyttää ”talon puhelinta”. Monia ongelmia tuli puolestaan esille sitä kautta, että puhelimen käyttö koettiin ylipäänsä hankalaksi. Joidenkin vastaajien mukaan edellisessä jaksossa kuvattut, tarkkaan määritellyt soittoaajat ja soittamisen kalleus rajoittivat ja jopa estivät yhteydenpitoa avustajaan. Myös muita käytännön ongelmia raportoitiin, kuten avustajan jättämän soittopyyntöön viivästymistä tai epäämistä. Alla on esimerkkejä eri kyseisistä ongelmatyypeistä.

En ole saanut soittaa AA:lle kun on tarvinnut. Syyksi on sanottu, että soitot hoidetaan soittopäivinä, jotka ovat joka toinen päivä ja 10 min.

Ei ollut rahaa, jotta voisin soittaa ja sopia tapaamisesta. Pyysin lupaa soittaa vankilan laskuun ja sain kielteisen vastauksen vartijoilta.

”Laitosturvallisuus” on aina jotenkin estävä tekijä. Ja jos haluaa/pitäää soittaa asianajajalleen eikä ole itsellä saldoa puhelimessa niin vartija tekee päätöksen tietämättä/kysymättä asiaa että onko se niin tärkeää että saisi soittaa ”talonpuhelimesta”!

Asianajajan soittopyyntöt eivät aina välity minulle tai eivät tule ajoissa.

[Paikkakunnan] vankilassa ei ollut mahdollisuuksia soittaa avustajalle ja pyytää tapaamaan.

Kommentteja asiamiehen tapaamisesta tai sen mahdollisuuksista

Avustajaan tapaamiseen liittyen yleisin huomio kohdistui tapaamistiloissa näkyvillä oleviin valvontalaitteisiin. Kolmessa kommentissa todettiin, että nauhoitus oli tapaamisen ajan päällä. Osassa kommentteja välittyi puolestaan ajatus, että riippumatta siitä, oliko nauhoitus päällä vai ei, valvontalaitteiden läsnäolo ylläpiti epäluottamusta.

Mielestäni se, että jo lähtökohtaisesti avustajatapaamiset tapahtuvat kameravalvotuissa tapaamistiloissa, ei ole omiaan lisäämään tunnetta tilanteen ”luottamuksellisuudesta”.

En usko että tilat on luottamuksellisia.

Olen voinut tavata, mutta joka puolella on kameroita ja laitteita, joilla on mahdollista kuunnella meidän keskinäistä keskustelua.

Kyllä olen mutta joka huoneessa missä tapaamme kamerat ja mikit olivat näkyvillä, oletan että ne olivat kiinni mutta mikäli ne olivat päällä, sitä en saa ikinä tietää.

Tapaamistiloja koskien esitettiin myös muunlaista kritiikkiä. Se liittyi huoneen äänieristykseen tai siihen, että tapaaminen pidettiin yleisessä tilassa.

Rikokseen liittyvistä asioista puhuessa joku ulkopuolinen on saattanut kuulla osia keskusteluista, koska äänieristys tiloissa, joissa avustajaa voi tavata, ei ole erityisen hyvä. Useimmiten tilojen ulkopuolella ei luultavasti ole ollut ketään, mutta ajoittain ohi on kulkenut ihmisiä ja joskus vartija on meinannut tuoda toisen vangin samaan tilaan, kunnes on huomannut tilan varatuksi.

Välillä saa tavata rauhaisassa paikassa, välillä vain eteistilassa jossa kuulee 2 vankiosastoa kaiken!

Poliisivankilassa en voinut keskustella AA:n kanssa rauhassa (X paikkakunnan poliisilaitos)

Avustajan tapaaminen voi olla hankalaa myös pitkien välimatkojen takia, tai tapaamisia ei ole muista syistä johtuen riittävästi vangin näkökulmasta.

Väärän sijoituspaikan takia avustajaa hankala tavata pitkä väli kotipaikkaan sekä avustaja aina liian kiireinen.

Tapaamiset liian harvoin enkä ole ehtinyt selvittää oleellisia asioita ajoissa hovioikeutta varten.

Asun Oulussa ja olen siirrettyinä Kuopion vankilaan vasten tahtoani. Estää näkemästä avustajaa eikä talo ole aina antanut ottaa avustajaan yhteyttä, varsinkaan jos itsellä ei rahaa soittaa! Välimatkat estää näkemästä ja hoitamasta asioita, pitäisi aina puhelimesta kaikki selvittää.

Myös muunlaisia, yksittäisiä ongelmatilanteita raportoitiin.

Avustajani ei saanut aluksi tietokonetta sisään tullessa tapaamaan joten emme voineet käydä asiaani läpi, mutta tämä ei sattunut kuin kerran jonka jälkeen asia korjaantui (henkilön nimi) avulla.

EI meinattu yht. pito rajoitusten takia päästää sisään.

Muu yhteydenpito avustajan kanssa

Vastauksissa tuli esille myös muutama kirjepostia koskeva kommentti. Yksi vastaaja katsoi, että asianajajan lähettämää postia oli avattu luvatta. Kaksi muuta kommentoi oikeuslaitokselta tai asianajajalta tulevan kirjeen viipymistä tai sen aiheuttamaa haittaa. Vastaava kommentti on tullut jo edellä; tuolloin kyse oli ulkomaalaisen vangin oikeusprosessista omassa maassaan. Oheiset kommentit koskevat kuitenkin vain Suomea.

Kaikki kirjeet Oikeuslaitokselta oikeuskanslerilta tai asianajajalta pitää luovuttaa allekirjoitettavaksi välittömästi eikä 3 viikon viiveellä. Kirjeet pitää avata ja tarkastaa kirjeen saajan läsnä ollessa, ja hänen tulee kuitata kirjeen saanti allekirjoituksellaan.

Kirjeiden saamisessa kestää usein liian kauan! Esim. kärjäpaperit lähetetty pari viikkoa aikaisemmin ja saanut päivää ennen kärjäpaperit haltuun. Vaikka on tarvinnut puhua asianajajan kanssa sen sisällöstä ennen käräjiä, hyvissä ajoin...

6.3 Yhteydenpitorajoitteet suhteessa yhteydenpitoon

Keskeinen normisto

Pakkokeinolain 4:1 §:ssä säädetään niistä edellytyksistä, joilla yhteydenpitoa voidaan rajoittaa:

Esitutinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Yhteydenpitoa tutkintavankeuslain (768/2005) 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettua asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa ja yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 9 luvun 12 §:ssä tarkoitettua edustuston kanssa voidaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä. Yhteydenpitoa lähiomaiseen saadaan rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi. (10.4.2015/396.)

Tutkintavankeuteen liittyvästä yhteydenpidon rajoittamisesta ja sen jatkamisesta päättää vangitsemisesta päättävä tuomioistuin pidättämään oikeutetun

virkamiehen tai vankilan johtajan esityksestä. (PKL 4:4 §.) Tästä päätöksestä ei voi erikseen vaatia oikaisua tai valittaa, mutta prosessuaalinen kan- telu hovioikeuteen on mahdollinen. (PKL 4:6 §.)³² Rikosseuraamuslaitoksen päätöksestä, jolla rajoitetaan tutkintavangin yhteydenpitoa vankilan ulko- puolelle, ei saa vaatia oikaisua eikä valittaa. (TVL 15:2 §.)

Määrälliset tulokset

Kyselylomakkeessa kysyttiin, onko vastaajalla yhteydenpitorajoituksia ja jos on, millaisia ne ovat sekä mihin ne liittyvät. Taustoittavassa kysymyk- sessä ei eritelty, onko rajoitus pakkokeinolakiin tai rikosseuraamuslaitoksen asettamaan rajoitukseen perustuva³³. Tarkentavassa kysymyksessä vastaus- vaihtoehdot oli muotoiltu mukailemaan pakkokeinolain 4 luvun määrittämiä mahdollisuuksia.

Kyselylomakkeen ensimmäisessä osiossa tutkintavangeilta tiedusteltiin tietoja paitsi mahdollisista yhteydenpitorajoitteista, myös niiden kestosta, yhteydenpitoa rajoittavan päätöksen selkeydestä sekä siitä, oliko vastaaja kannellut yhteydenpitorajoitteen päätöksestä. Vankitietojärjestelmästä ei ole saatavissa systemaattisesti tietoa yhteydenpitorajoitteen kohteista tai mää- ristä. Tuomioistuimen poistaessa yhteydenpidon rajoitukset poistetaan sa- malla lähtökohtaisesti niitä koskeva tieto vankitietojärjestelmästä. Rajoituk- sia koskevan tilastoinnin kannalta se on ongelmallista. Määrälliset tulokset kuvaavatkin tässä yhteydessä vain tutkintavankien vastauksia.

Kyselyyn vastanneista noin joka kolmannella (30 %) oli kyselyajankoh- tana jokin yhteydenpitorajoitus, ja sen yleisyys oli yhteydessä rikosprosessin vaiheeseen. Esitutkinta tai syyteharkintavaiheessa olevista vastaajista yli puolella (58 %) oli jokin yhteydenpitorajoitus; käräjäoikeuden käsittelyssä olevilla yli kolmanneksella (37 %). Ainoastaan noin joka toinen (52 %) vas- taaja koki, että yhteydenpitoa rajoittava päätös oli annettu selkeästi tiedoksi, ja joka viides (20 %) yhteydenpitorajoituksen saanut vastaaja oli kannellut yhteydenpitoa rajoittavasta päätöksestä.

Yleisimmät rajoitukset koskivat kirjeenvaihtoa (N=50), puhelimen käyt- töä (N=65), läheisiä tai omaisia (N=44) sekä yhteyksiä vankilan ulkopuolelle pois lukien läheiset (N=51). Yhteydenpitorajoituksen kesto oli kyselyn pe-

³² Tutkintavankeuslain 15 luvussa luetellaan muutoksenhakukiellonalaiset päätökset. Näi- hin kuuluu muun muassa päätös, joka koskee 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettua kirjeen, muun postilähetyksen tai viestin lukemista ja jäljennöksen ottamista, 7 §:ssä tarkoitettua puhelun kuuntelemista ja puhelun tallentamista tai 7 a §:n mukaista lupaa sähköpostin käyttöön tai 7 b §:n mukaista lupaa internetin käyttöön.

³³ Erittely olisi todennäköisesti vaikeuttanut vastaamista tutkintavangin näkökulmasta.

rusteella keskimäärin 3 kuukautta. Seuraavaksi tarkastellaan yhteydenpitorajoituksia yleisesti sekä niiden vaikutuksia yhteydenpitoon. Rajoitusten vaikutuksia tiedonsaantiin, toimintoihin ja oikeuksiin tarkastellaan niitä koskevissa luvuissa.

Kommentteja rajoitusten luonteesta

Kyselyssä oli mahdollisuus kertoa tarkemmin yhteydenpitorajoituksen luonteesta. Yllä esiteltyä luokittelua onkin syytä pitää vain suuntaa-antavana; selkeä luokittelu on hankalaa, koska rajoitukset ovat melko räätälöityjä. Avovastauksiakaan on vaikea luokitella sen tarkemmin. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että ”ensimmäinen” läheinen, johon saa rajoitusten alaisena ottaa yhteyttä, on äiti, sitten tulevat muut läheiset ja kumppani. Osaan läheisistä saa olla yhteydessä suoraan, osaan valvotusti. Alla on kuvattu pääosin sitä, keihin saa olla yhteydessä, mutta joukossa on myös kommentteja siitä, keihin ei saa pitää yhteyttä, kuten oletettuun rikoskumppaniin tai todistajiin.

Saan tavata mutsia ja tyttärentäni.

Minulla on tiukat rajoitukset, saan olla yhteydessä ainoastaan äitiin + asianajajaan, tapaamisissa ei ole saanut olla läsnä sisarukseni, en saa lähettää postia muille kuin äidille.

Saan pitää yhteyttä vaimoon ja asianajajaani (yhteen puhelinnumeroon).

On annettu lupa yhteydenpitoon vain äitini kanssa ja valvonnanalaisesti.

Valvomattomasti saan tavata vain äitiäni. Valvotusti saan tavata kihlattuani. Äidilleni saan lähettää kirjeitä valvomattomasti, mutta muut kirjeet menevät poliisin kautta. Soittaa saan vain äidilleni. En saa olla yhteydessä muihin vankeihin/tutkintavankeihin.

Eli kuka oli minun kanssa siellä niin sanottu rikoskumppani. [Koskee rajoituksia.]

Rajoitukset todistajiin.

Osa kuvasi rajoituksia, jotka koskivat joko kaikkea yhteydenpitoa tai eristettynä oloa tutkintavankilassa.

Täysi eristys paitsi ulkoilu oman osaston kanssa.

En ole varma kaikista yhteydenpitorajoituksista, mutta olen yksin sellissä ja ruoka tuodaan selliin. En saa syödä ruokalassa. Väitetään, että yrittäisin vaikuttaa tutkintaan.

Esitutkinnan aikana minun oli mahdollista kommunikoida VAIN puolustajani kanssa.

Puhelimen käyttö vain asianajajalle soitettaessa, 3 ja puoli kuukautta.

Kommentteja rajoituksia koskevia kanteluista

Lomakkeessa kysyttiin myös, onko vastaaja kannellut rajoituksista. Kuten edellä jo todettiin, vastausten mukaan joka viides (20 %) yhteydenpitorajoituksen saanut vastaaja oli kannellut yhteydenpitoa rajoittavasta päätöksestä. Lomakkeessa pyydettiin kertomaan, mitä asiaa kantelu koski. Siihen kohtaan annettiin yhteensä 21 avovastausta. Osa tosin kommentoi rajoituksia koskevaa kanteluprosessia. Eniten esille tullut kantelun aihe oli läheisten tapaaminen. Niitä oli yhdeksän. Lisäksi yksi halusi yhteyden liikekumppaneihinsa. Alla on näistä esimerkkejä.

Koska en saa pitää veljeeni yhteyttä.

Olen yrittänyt saada ne joko kokonaan poies tai edes sillain, et saisin pitää yhteyttä muijaan.

Että saisin pitää yhteyttä omaisiin ketkä ei liittynyt asiaan.

Koska minun täytyy huolehtia vaimostani, joka asuu Irakissa ja huolehtii asunnostani ja laskuistani.

HALUAN VAIKKA VALVONNAN ALLA OLLA YHTEYDESSÄ LAPSIINI – TYTÄR 12V 9 KK JA POIKA 6V 11 KK. JA EX-VAIMOONI.

Jotta voisin ottaa yhteyttä äitiini, sanoa missä olen ja jotta lähettää rahaa.

En meinannut saada tavata vaimoa ja lapsia.

Minulla on bisneksiä ulkopuolella, ihmiset odottavat minua ja minun täytyy soittaa informoidakseni heitä.

Kolme vastausta sanoi kantelun aiheeksi sotkemisvaaran, eli sotkemisvaaraa ei heidän mielestään ollut. Alla on heistä yhden, ulkomaalaistaustaisen tutkintavangin vastaus. Sotkemisvaaran lisäksi hän kommentoi karkaamisen uhkaa.

Rajoitukseni olivat aivan naurettavia sillä sotkemisvaaraa ei ollut tai sellaista uhkaa ja karkaamisvaara vain ja ainoastaan sen takia että olen syntymäperäisin ”Somaliasta” niin voisin kuulemma karata jonnekin vaikka olen asunut Suomessa 1,5 vuotiaasta saakka ja koko perheeni asuu Suomessa ja 2 lastanikin mutta silti oli muka uhka.. Suoraan sanottuna rasismia! Olen aina pitänyt itseäni suomalaisena sillä olen ollut täällä koko elämäni mutta minulle todistettiin etten ole enkä tule koskaan olemaan. Jos olisin kantasuomalainen matkustuskielto olisi riittänyt ja sen faktaa sillä olen nähnyt monia jotka ovat päässeet vapaaksi tai rajoitukset ovat kestäneet noin 2 kk vaikka niillä oli vakavampia rikoksia.. Ja en myöskään ole ainut ei-kantasuomalainen joka on kokenut samaa..! Ps. Ei ole tasa-arvoista.

Kommenteissa tuli esille muutakin järjestelmään kohdistuvaa kritiikkiä. Yksi vastasi, ettei tiennyt mahdollisuudesta kannella, koska ei ollut saanut siitä tietoa. Toinen vastasi, ettei pyydettyä saanut päätöksestä dokumenttia, josta voisi valittaa (vastauksesta ei selvinnyt, oliko asia valituskelpoinen). Kolmannen mukaan rajoituksille ei ollut perusteita, koska hän ei tuntenut asianosaisia. Neljäs puolestaan vastasi, ettei kantelu kannata, koska se ei johda kuitenkaan mihinkään (muutoksenhakua käsitellään lisää luvussa 8.5). Alla on vielä yhden ulkomaalaistaustaisen kokemus kantelemisen hankaluudesta silloin, kun ei osaa kieltä.

Yhden kerran asianajaja kirjoitti kantelun. Sen jälkeen en ole kirjoittanut, koska en osaa kieltä enkä tiedä minne kirjoittaa, eikä kukaan täällä ole kovin halukas auttamaan.

Yhteydenpitorajoitusten yleinen kommentointi

Edellä tuli jo esille yhteydenpitorajoituksiin kohdistuvaa arvostelua, mutta vastaajille annettiin myös mahdollisuus rajoitusten täysin vapaaseen kommentointiin. Tällaisia vastauksia annettiin yhteensä 49. Eniten purettiin turhautumista siitä, kun rajoitukset estivät yhteydenpidon läheisiin (19 vastausta). Osa koki, että rajoitusten vuoksi suhteita on myös rikkoutunut, koska niitä on vaikea pitää yllä. Muutama ei ymmärtänyt, miksi yhteydenpitoa läheisiin oli ylipäänsä rajoitettu. Alla on tällaisista seikoista esimerkkejä.

Niillä joilla on perhe ja pieni lapsi on todella kauheaa ettei voi nähdä omaa lastaan pitkään aikaan etkä tiedä milloin pääset vapaaksi näkemään lastasi.

Asianajajan sekä minun mielestäni yhteydenpidon totalitäärinen rajoitus (erityisesti avopuolison ja isän) on kohtuuton ja perusteeton.

Minun pitää puhua Ruotsissa asuvan perheeni kanssa. Olen kyllästynyt olemaan täällä tekemättä mitään. En ole tehnyt mitään minut vain otettiin ilman mitään syytä.

En ymmärrä, mistä syystä asetetaan yhteydenpitorajoitukset läheisiin, jotka eivät liity tutkintatoimenpiteisiin.

Yhteydenpitorajoitusten jälkeen olet todella eristetty maailmasta, et tiedä miten perheesi tai työsi hoituu tulevaisuudessa. Se on huono.

Sukulaiset ja ystävät ovat hädissään ja epätietoisia kun eivät ole kuulleet minusta mitään. Sosiaalinen elämä kärsii! Tämä on kuin toisin sanoen ”suomalainen keskitysleiri”. Kohtuutonta, epäinhimillistä, ihmisarvoa alentavaa, nöyryyttävää jne.

Yhteydenpitokielto voi estää vankilan ulkopuolelle ulottuvia omien taloudellisten sekä muiden asioiden hoitoa. Toinen yleisesti kommentoitu asia onkin tällaisista tilanteista aiheutuvat taloudelliset menetykset. Näitä seikkoja kommentoitiin 9 vastauksessa. Yksi tutkintavanki kertoi menettäneensä liiketoimintansa eikä pystynyt maksamaan alaisilleen palkkaa. Yleisimmin kommentit liittyivät hankaluuksiin maksaa rajoitusten vuoksi laskuja tai vuokraa.

Syyttömänä/syytettynä en ole saanut esim. vuokranantajaani pitää yhteyttä, ei voi kun todeta, että sinne meni koti ja velkaa monen kuukauden edestä koska vuokrat maksamatta, kiitos vaan virkamiesten asettamille pykälille!

Pankkikortit sekä nettipankkitunnukset takavarikoitu. En voi hoitaa em tutkinta-aikana syntyneitä erikoispoliklinikka maksuja. Kyseisille tileille tulee eläkkeet ym avustukset. Takavarikon purkamista olen pyytänyt alusta asti mutta vastaus ”katsotaan”. Kyseisiä pikapankkikortteja ei takavarikkopöytäkirjassa mainita ajokortti kyllä. Miksi?

Yhteydenpitorajoitukset ovat aiheuttaneet monia ongelmia työn, asuntolainan, maksujen, lapseni terveyden ja elämän asioiden suhteen.

Menetin asuntoni ja huonekalut yht.pito rajoitusten takia.

Kiitos yhteydenpitorajoitusten jouduin olemaan ensimmäiset 2 kk ilman rahaa, ei ollut mahdollista ostaa itselleni mitään esim. hygieniatarvikkeita ja tupakkatuotteita.

Ongelmia koettiin myös oikeusjärjestelmän ja vankilan henkilökunnan toiminnassa (13 vastausta). Muutama vastaaja kertoi, että henkilökunta ei ollut aina välttämättä perillä rajoituksista tai ei välittänyt niistä, taikka suhtautuminen vaihteli. Muutamassa tapauksessa, joissa rajoitus oli oikeuden toimesta poistettu, tiedon siirtyminen vankilan käytäntöihin tuntui kestävän. Lisäksi vastauksissa kerrottiin tilanteista, joissa luvallinen yhteydenpito ei järjestynytäkään tai sen järjestäminen oli liiaksi riippuvaista henkilökunnan hyväntahtoisuudesta tai resursseista. Alla on muutama tällainen esimerkki.

Kun minulle alussa määrätyt yhteydenpitorajoitukset oikeuden toimesta luvattiin ottaa pois, sitä ei tapahtunut! Minun täytyi itse omista varoista soittaa tutkijalle ja kysyä, mutta vastaus oli, että hänellä on loma! Voiko yksinkertaisesti sillä tavalla rikkoa oikeuksiani??

Isoisälleni annettiin ennen tänne tuloani 2 kk elinaikaa ja luvattiin järjestää tapaaminen sairaalaan mutta esteenä oli poliisien resurssipula.

Sen jälkeen kun ilmaisin toiveen soittaa VIRON SUURLÄHETYSTÖÖN, järjestyksenvalvoja ilmoitti, että minun on mahdollista soittaa vain tutkijoille ja asianajajalle.

Kun käräjäoikeus päättää rajoittaa yhteydenpitoa yhteen ihmiseen, toimii vankila kuten yhteydenpito olisi rajoitettu kaikkiin ihmisiin = 23 h selliä ja tunti ulkoilua.

Olin edelleen tutkinnan alaisena joten minulla ei ollut oikeutta puhelimeen, kun tutkija ei käynyt usein, minulla ei ollut mahdollisuutta saada tai lähettää kirjeitä, mikä teki minusta entistä ”eristetyimmän” suhteessa yhteyteen perheeseeni ja läheisiini.

Vieraskielisillä oli heidän asemaansa liittyviä erityisiä ongelmia, jotka liittyivät läheisten kanssa keskusteluun. Tällaisia esitti tässä yhteydessä kaksi vastaajaa. Toinen esitti ongelmaksi tulkin puutteen tilanteessa, jossa muita kuin asianajajan kanssa käytyjä puheluita valvottiin. Vastaaja halusi pitää yhteyttä ulkomailla asuviin sukulaisiinsa, mutta siihen tarvittiin tulkki, joka olisi voinut kääntää keskustelun tutkijalle. Tulkkia ei ollut saatavilla kuitenkaan kovin usein; esimerkiksi kesäloma toi yhteydenpitoon kahden kuukauden tauon. Toinen taas harmitteli, ettei voinut puhua läheistensä kanssa yhteisellä äidinkielellä tilanteessa, jossa toinen osapuoli ymmärsi huonosti suomea.

Alla on vielä yhden vieraskielisen kokemus eristettynä olostä. Vastauksesta käy ilmi kielimuurin tuoma psyykkinen lisärasite.

OLEN SULJETTUIJEN OVIEN TAKANA! EN OSAA SUOMEA JA KÄVELYN AIKANA OLEN ERISTETTYNÄ JA EI OLE SALLITTU KYSYÄ MITÄÄN MUILTA KIINNIOTETUILTA. PUHUN VAIN VIROA, VENÄJÄÄ JA FLAAMIN KIELTÄ. Haluaisin jotenkin kommunikoida tulkin välityksellä, pelkkä tieto, että näin pitäisi olla, ei riittä. Hyvä on, kiellot ovat kieltoja, mutta haluaisin kuitenkin kommunikoida. Suhtautuminen on sellainen, että joka tapauksessa on kiellot, mitä hänen kanssa sitten kommunikoida, suomeakaan ei puhu.

Edellä mainittujen huomioiden lisäksi vastauksissa tuotiin (kuten kantelua koskevassa kohdassa) esille, että rajoituksille ei ollut perusteita tai että rajoitukset olivat ylipäänsä turhia ja että ainakin ne pitäisi pystyä selvästi perusteamaan. Alla on yksi tällainen kommentti.

Mielestäni on ollut kohtuutonta pitää minun tapauksessani yhteydenpito kieltorajoitusta, koska olen myöntänyt jo tutkinnan alkuvaiheessa rikokseni enkä ole voinut häiritä tutkintaa, esim. koska kaikki joita yhteydenpitorajoitus koskee osaltani eivät edes tunne asianomistajaa. Ainut peruste yhteydenpitorajoitukseeni oli tutkinnan häirintä/sohkeminen.

6.4 Yhteenveto keskeisistä tuloksista

Yhteydenpito läheisiin ilman yhteydenpitorajoitteita

Yhteydenpitoa tarkasteltiin tässä luvussa tarkemmin tutkintavankilan näkökulmasta. Niistä kyselyyn vastanneista, joilla ei ollut yhteydenpitorajoitusta, valtaosa (70–77 %) arvioi saaneensa tavata läheisiään ja muita tutkintavankeja sekä oli tyytyväisiä tapaamisten valvontaan ja mahdollisuuksiin käyttää puhelinta. Tosin neljännes vastaajista koki, ettei ollut saanut käyttää puhelinta tarpeen vaatiessa. Vastaajat olivat pääosin (60 %) myös tyytyväisiä kirjeenvaihdon lainmukaisuuteen ja mahdollisuuksiin. Vain viidellä prosentilla oli kokemusta internetin tai sähköpostin käytöstä.

Vaikka enemmistö vastasi kysymyksiin myönteisesti, tyytymättömiä oli silti kohtalaisesti suhteessa asioiden merkittävyyteen. Avovastauksissa kommentoitiin erityisesti puhelimen käyttöä: puhelimia oli liian vähän suhteessa hankalaksi koettuihin soittoaikoihin, ja soittamisen sanottiin olevan erittäin kallista. Vaikka tutkintavangilla ei olisi soittamista kieltävää yhteydenpito-

rajoitusta, soittaminen saattoi siis olla käytännössä hyvin rajoitettua. On vaikea sanoa, kuinka yleisiä nämä ongelmat ovat tai missä määrin ne yhdistyvät tiettyihin vankiloihin tai osastoihin. Tulos joka tapauksessa vastaa eduskunnan oikeusasiamiehen havaintoja hankalista soittoajoista ja puhelujen kalleudesta, mitä vuonna 2014 käyttöön otettu lankapuhelinjärjestelmä ei riitä perustelevaan: vankipuhelut eivät saisi olla yleistä hintatasoa kalliimpia. (Esim. EOA 2016, 79, 188; ks. myös EOA 2014, 182 ja OA:n ratkaisut 4156, 4243 ja 5287/14 sekä 63 ja 73/4/15.) Tilanteen kohentaminen lieneekin pitkälti resurssi- ja järjestelykysymys. Soittamista hankaloitti myös, jos omasta kännykästä ei saanut puhelinnumeroita.

Avovastauksissa kerrottiin myös ongelmista perhetapaamisten järjestyksessä ylipäänsä ja pitkäaikaisen naisystävän kanssa. Samoin ongelmia ilmeni tilanteissa, joissa vierailija tulee kaukaa. Postin kulkua arvosteltiin hitaaksi, ja mainintoja oli myös kirjeiden katoamisesta ja avaamisesta (ilmeisesti ilman, että siitä oli ilmoitettu). Internetin ja sähköpostin käyttöön toivottiin parempia mahdollisuuksia: se helpottaisi maksuvelvoitteiden hoitoa, läheisten tapaamista ja oikeudenkäyntiin liittyvien asiakirjojen saantia. Kuten eduskunnan apulaisoikeusasiamies totesi ratkaisussaan 4506/4/15, rikosseuraamuslaitos ei ollut ryhtynyt asianmukaisiin toimiin lain mahdollistaman sähköisen asioinnin helpottamiseksi, vaikka lakimuutokset olivat olleet tiedossa.

Tutkintavankeuslain yleisen periaatteen mukaan yhteydenpidon rajoittamisen ei tulisi olla lähtökohta, vaikka vankiloilla onkin muodollinen oikeus rajoittaa tutkintavangin puhelimen käyttöä, tapaamisia tai internetin käyttöä järjestyksen säilymiseen vedoten. Kyse on tietenkin myös tapaus- ja osastokohtaisista olosuhteista ja rajanvedoista. Silti ei liene tarkoituksenmukaista, että hankalat soittoajat, puhelujen kalleus sekä puhelinten vähyys rajoittavat merkittävästi soittamista.

Yhteydenpito asiamiehen kanssa

Kyselyyn vastanneista tutkintavangeista 80 % arvioi, että on saanut tavata asiamiestään luottamuksellisesti. Joka kymmenennen mukaan näin ei ollut. Loput vastasivat ”kyllä, järjestelyissä on ollut ongelmia”. Asiamiehen tapaaminen luottamuksellisesti on ehdoton oikeus, joten tulokset eivät ole tyydyttäviä, joskin voi toki olla, että osa tutkintavangeista ei ehkä ollut kokenut tarvetta asiamiehen tapaamisiin. Kyselylomaketta voi kritisoida ainakin sikäli, että se keskittyi vain tapaamiseen, kun siinä olisi voinut kysyä suoraan myös muista yhteydenpidon muodoista. Avovastausten mukaan ongelmia

liittyi erityisesti puhelinyhteyteen asiamiehen kanssa, mutta myös tapaamisiin ja kirjeenvaihtoon.

Monissa vastauksissa tuli esille rajalliset keskustelumahdollisuudet puhelimitse, joko yksityisyyden tai varojen puuttumisen takia. Muutama vastaaja epäili, että puheluja kuunnellaan. Vaihtoehtoisesti todettiin, että luottamuksellisuus ei ollut ylipäänsä mahdollista käytettäessä yleisiä käytäväpuhelimia. Eduskunnan oikeusasiamieskin on kehottanut vankiloita puhelinkoppien rakentamiseen yksityisyyden varmistamiseksi (EOA 2016, 79; ks. myös EOA 2015, 187). Joidenkin vastaajien mukaan edellä käsitellyt rajoitetut soittoajat ja soittamisen kalleus estivät myös yhteydenpitoa avustajaan. Ongelmat korostuvat, ellei tutkintavangille pyynnöstä huolimatta anneta mahdollisuutta käyttää ”talon puhelinta”. Tällaista kommentointiin, samoin avustajan jättämän soittopyynnön viivästymistä tai epäämistä. Mahdollisuus luottamukselliseen puhelinyhteyteen avustajan kanssa korostuu etenkin, jos tapaamisille on esteitä.

Avustajan tapaaminen oli joillekin vastaajille hankalaa pitkien välimatkojen takia, tai tapaamisia ei ollut muista syistä johtuen riittävästi. Lisäksi vastauksissa esitettiin kritiikkiä tapaamistilojen huonosta äänieristyksestä, johon eduskunnan oikeusasiamieskin on puuttunut (EOA 2016, 81) sekä tapaamisten pitämisestä yleisessä tilassa. Esille nousi myös tapaamishuoneissa näkyvillä olevat valvontalaitteet, joista on mainittu myös EOA:n Mikkelin vankilan tarkastuksessa (EOAK/4397/2016) todeten, että valvontalaitteet eivät vahvista luottamuksellisuutta riippumatta siitä, ovatko ne päällä. Myös yksittäisiä ongelmatilanteita raportoitiin: avustaja ei saanut ottaa tietokonettaan mukaan, joten tutkintavangin tilannetta ei voinut käydä läpi, tai asiamiestä ei meinattu päästää sisään. Yksi vastaaja katsoi, että asianajajan lähettämää postia oli avattu luvatta. Kaksi kommentoi oikeuslaitokselta tai asianajajalta tulevan kirjeen viipymistä tai sen aiheuttamaa haittaa oikeudenkäyntiin valmistautumisen näkökulmasta. Edellä kuvattu internetin ja sähköpostin käyttömahdollisuus voisi helpottaa myös yhteydenpitoa asiamiehen kanssa.

Yhteydenpitorajoitteet suhteessa yhteydenpitoon

Kyselyyn vastanneista noin joka kolmannella (30 %) oli kyselyajankohtana jokin yhteydenpitorajoitus. Esitutkinta- tai syyteharkintavaiheessa olevista vastaajista se oli hiukan yli puolella ja käräjäoikeuden käsittelyssä olevilla yli kolmanneksella. Yhteydenpitorajoitusten todellisia määriä ja niiden kohteita ei ole saatavilla tietojärjestelmistä, mitä voidaan pitää yksilön oikeusturvan ja samalla toiminnan kehittämisen näkökulmasta ongelmallisena.

Ainoastaan noin joka toinen vastaaja koki, että yhteydenpitoa rajoittava päätös oli annettu selkeästi tiedoksi, ja joka viides rajoituksen saanut oli kannellut yhteydenpitoa rajoittavasta päätöksestä. Yleisimmät rajoitukset koskivat kirjeenvaihtoa, puhelimen käyttöä, läheisiä tai omaisia sekä yhteyksiä vankilan ulkopuolelle pois lukien läheiset. Rajoituksen kesto oli keskimäärin kolme kuukautta. Vastausten mukaan joka viides (20 %) yhteydenpitorajoituksen saanut vastaaja oli kannellut rajoittavasta päätöksestä.

Avovastauksissa eniten purettiin turhautumista siitä, että rajoitukset estivät yhteydenpidon läheisiin. Se oli myös eniten esille tullut rajoituksia koskeva kantelun aihe. Osa koki, että rajoitusten vuoksi suhteita on myös rikottunut. Osa ei ymmärtänyt, miksi yhteydenpitoa oli ylipäänsä rajoitettu. Kerrottiin myös, kuinka yhteydenpitokielto on estänyt vankilan ulkopuolelle ulottuvia taloudellisten sekä muiden asioiden hoitoa aiheuttaen taloudellisia menetyksiä.

Ongelmia koettiin myös oikeusjärjestelmän ja henkilökunnan toiminnassa. Muutama vastaaja kertoi, että henkilökunta ei ollut välttämättä perillä rajoituksista tai ei välittänyt niistä. Muutamassa tapauksessa, joissa rajoitus oli oikeuden toimesta poistettu, tiedon siirtyminen vankilan käytäntöihin tuntui kestävän. Lisäksi kerrottiin tilanteista, joissa luvallinen yhteydenpito ei järjestynyt tai sen järjestäminen oli riippuvaista henkilökunnan hyvätahtoisuudesta tai resursseista. Vieraskielisillä oli heidän asemaansa liittyviä erityisiä ongelmia. Esimerkiksi tilanteeseen, jossa läheisille saa puhua puhelimessa vain valvotusti, tarvitaan tulkki, jota ei kuitenkaan ole välttämättä saatavilla.

On ymmärrettävää, että moni vastaaja pitää yhteydenpitorajoitusta läheisiin epäreiluina. Ulkopuolisen on vaikea arvioida yksittäisten yhteydenpitorajoitusten tarkoituksenmukaisuutta. Lähtökohtana tulisi yhtä kaikki olla, ettei yhteydenpitoa läheisiin rajoiteta kevein perustein. Rajoitetun yhteydenpidon ei myöskään tulisi hankaloitua lisää siksi, että tieto ei kulje viranomaisten kesken tai että tulkkeja ei ole riittävästi. Eduskunnan oikeusasiamies on joka tapauksessa kritisoinut rajoitusten määräämistä liian tiukkoina ja sitä, ettei rajoituksia ole poistettu, vaikka siihen olisi ollut syy.

Vaikka rajoitukset eivät ole olleet Suomessa kansainvälisesti kritisoitu ongelma samalla tavalla kuin esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa³⁴, on selvää, että käytäntöjen läpinäkyvyydessä ja seurannassa olisi parantamisen varaa. Yhteydenpitorajoitusten käyttöä on kuitenkin hankala tutkia, sillä vankitietojärjestelmästä ei ole mahdollista saada tilastoja tutkintavankien yhteydenpitorajoitteiden määristä tai kohteista.

³⁴ CPT on kommentoinut ja arvostellut tutkintavangeille määrättäviä rajoituksia lähes jokaisessa Ruotsia ja Tanskaa koskevassa raportissaan.

7 TIEDONSAANTI TOIMINNASTA JA TOIMINTAMAHDOLLISUUDET

Tämän luvun aiheena on yleinen tiedonsaanti vankilan toiminnoista sekä vankien tosiasialliset toimintamahdollisuudet. Aluksi tarkastellaan paperimuotoisten tietolähteiden (järjestyssäännöt, tulo-opas ja osastojen päiväjärjestys) saatavuutta sekä henkilökuntaa ja muita vankeja tiedonlähteinä. Tämän jälkeen eritellään tarkemmin toimintamahdollisuuksia ja toimeenpanon sisältöä. Kustakin teemasta esitetään ensin määrälliset tulokset, joita syvennetään avovastausten laadullisella analyysillä. Avovastaukset tuovat esille myös uusia näkökulmia suhteessa määrällisiin tuloksiin. Lopuksi keskeiset tulokset esitetään tiiviisti ja suhteutetaan alussa esitettävään lainsäädäntöön.

7.1 Toimintoja koskeva tiedonsaanti vankilassa

Keskeinen normisto

Tutkintavankeuslain 2:3 §:n mukaan tutkintavangille on viipymättä hänen saavuttuaan vankilaan tiedotettava sen oloista (sekä tutkintavankien oikeuksista että velvollisuuksista, joita käsitellään luvussa 8). Tietoja on oltava saatavana yleisimmin käytetyillä kielillä vankilassa olevien tutkintavankien tarpeiden mukaan. Viimeksi mainittu kattaa myös viittomakielen ja vammaisuuden takia tarvittavan avun. (TVL 2:3.2 §.)³⁵

Määrälliset empiiriset tulokset

Tutkintavankilomakkeen toisessa osiossa kartoitettiin tutkintavankien näkemyksiä tiedon lähteistä ja laadusta yleisesti. Peräti joka neljäs kyselyyn vastanneista tutkintavangeista ei tuntenut kyselyajankohtana vankilan järjestyssääntöä ja tulo-opasta³⁶. Vankiloiden tai osastojen päiväjärjestykset olivat sen sijaan tutkintavangeille tutumpia (89 %). Tulosten perusteella havaittiin myös pieni ryhmä (n=16), joka ei tuntenut edellisistä yhtäkään. Osion Likert-väittämiin vastasivat myönteisimmin ne tutkintavangit, jotka kokevat tuntevansa päiväjärjestyksen.

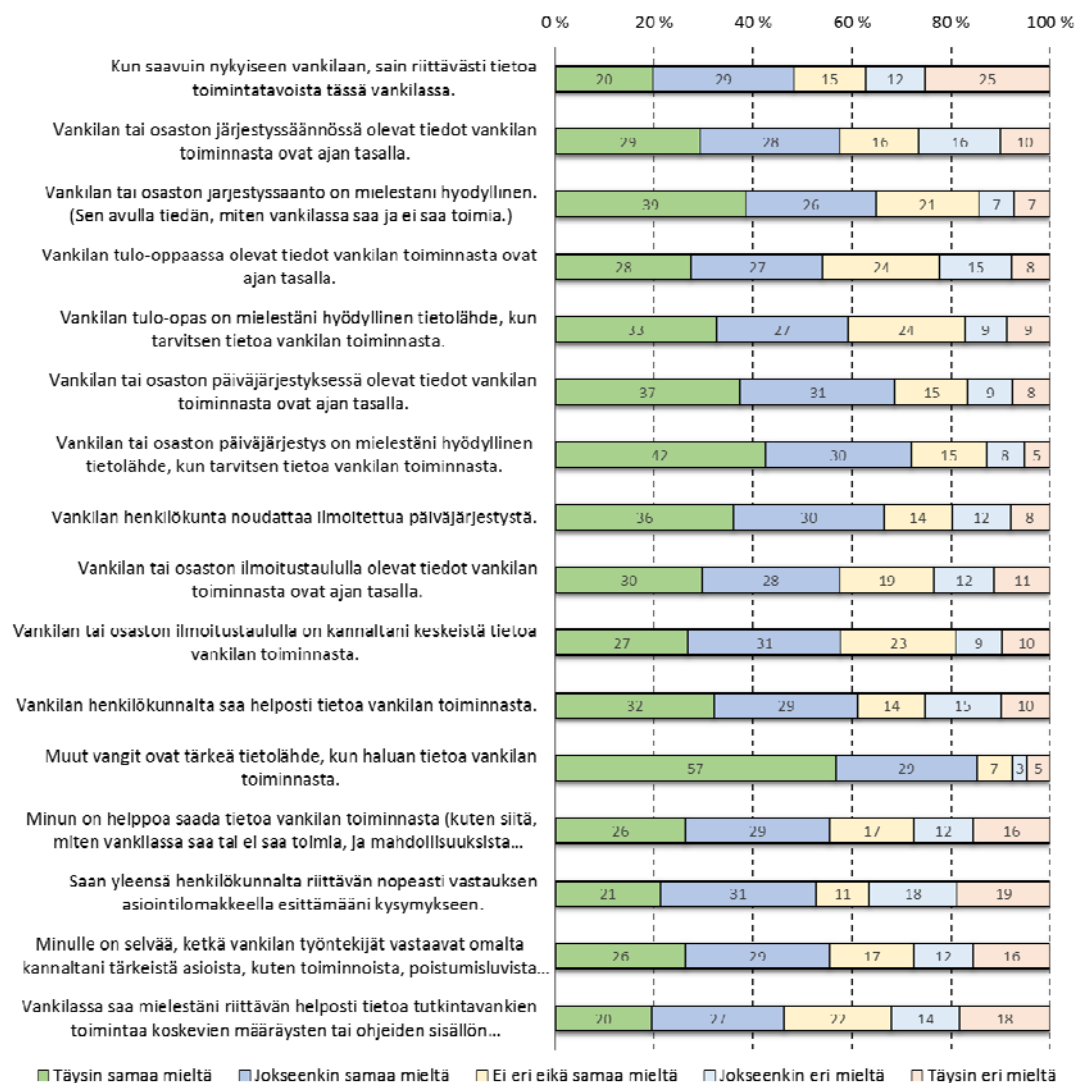
³⁵ Eduskunnan oikeusasiamies on käsitellyt 7. luvun eri teemoihin liittyviä asioita ratkaisussa 1901/2/11, 4570/4/14, 3787/4/10 ja ennen voimaantullutta lakia ratkaisussa 1694/4/01.

³⁶ Järjestyssääntö (23 %); tulo-opas (27 %).

Tiedonsaanti oli monien tutkintavankien (37 %) mielestä heikkoa erityisesti vankilaan saavuttaessa. Vain puolet vastaajista (49 %) oli sitä mieltä, että vankilan toimintavoista sai vankilaan saavuttaessa tarpeeksi tietoa. Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneet kokivat tiedonsaannin vielä heikommaksi. Suurin osa kaikista vastaajista oli kuitenkin samaa mieltä siitä, että järjestyssäännöt (65 %), päiväjärjestykset (72 %), tulo-oppaat (59 %) ja ilmoitustaulut (58 %) ovat sinänsä hyödyllisiä. Yli puolet vastaajista oli vastaavasti sitä mieltä, että edelliset olivat myös ajantasaisia³⁷. Merkillepantavaa on se, että valtaosa vastaajista (86 %) oli sitä mieltä, että muut vangit olivat merkittävänä tietolähde. Henkilökunnalta saatavan tiedon merkitys oli tähän verrattuna jonkin verran pienempi (61 %). Kyselyssä tiedusteltiin myös, oliko vankilan säännöissä huomioitu tutkintavangin asema. Myönteisenä voidaan pitää sitä, että vastaajista ainoastaan 15 prosenttia vastasi tähän kielteisesti. Vastaajista 55 prosenttia ei ottanut asiaan kantaa.

Henkilökuntaan ja tiedonsaantiin vankilan toiminnasta suhtauduttiin yleisesti ottaen myönteisesti, mutta vastauksissa ilmeni kuitenkin kritiikkiä koskien vastaamisnopeutta asiointilomakkeella esitettyihin kysymyksiin. Lisäksi vastaajilla oli epäselvyyksiä siitä, ketkä henkilökunnasta toimivat vastuuhenkilöinä tutkintavangin kannalta tärkeissä asioissa kuten tapaamisissa. Ainoastaan noin puolet (47 %) vastaajista oli samaa mieltä siinä, että tutkintavankien toimintaa koskevien määräysten ja sisällön muuttumista saa riittävän helposti tietoa. Parisuhteessa olevat tutkintavangit suhtautuivat väitteisiin kriittisimmin, kun kontrolloitiin muut taustatekijät.

³⁷ Järjestyssäännöt (58 %); tulo-oppaat (54 %); päiväjärjestykset (69 %); ilmoitustaulut (57 %).

Kuvio 6 Tutkintavankien mielipiteet tiedonsaannista vankilassa, % tutkintavangeista 2015

Avovastauksissa edellä käsiteltyjä asioita kommentoitiin yhteensä 60 vastauksessa. Niissä käsiteltiin virallisia, paperimuotoisia tietolähteitä (30 kommenttia), henkilökunnan roolia ja suhtautumista tiedon välitykseen (26 kommenttia), vieraskielisten kieleen liittyviä ongelmia (15 kommenttia), muita vankeja tiedon lähteenä (14 kommenttia) sekä tilannetta vankilaan saavuttaessa, erityisesti ensikertalaisen näkökulmasta (7 kommenttia). Viestien henki oli yleisesti hyvin kriittinen: esille tuli erityisesti tulo-oppaiden ja järjestyssääntöjen puute (kuten edellä), henkilökunnan välinpitämätön suhtautuminen tiedon välittämiseen, muiden vankien keskeinen rooli tiedon lähteenä sekä ensikertalaisten ja vieraskielisten hankala asema.

Kommentteja tiedon saannista

Avovastauksissa esiintyi siis runsaasti kritiikkiä. Tulo-oppaita tai järjestys-sääntöjä ei useiden vastausten perusteella ollut lainkaan, ja mikäli sellaisia oli, niitä ei jaettu tai niiden sisältämä tieto oli vanhentunutta. Tiedon vanhentuneisuudesta muutama tutkintavanki arvosteli myös osastojen päiväjärjestyksiä ja ilmoitustauluja sekä sitä, että käytännön toimintoihin ei opastettu. Muutamassa vastauksessa todettiin, että säännöt tuntuvat muuttuvan epämääräisin tavoin, tai niiden perusteita on vaikea ymmärtää.

Olen ollut täällä osastolla ja päiväjärjestyksessä lukee iltapalaa, en koskaan täällä ollessani syönyt mitään iltapalaa kertaakaan.

Päiväjärjestys ei pidä paikkaansa. Järjestyssäännöt ovat joko puutteelliset tai niitä keksitään miten sattuu. Toiminnalla ei tunnu olevan sääntöjä. Toisilla on posliinimukeja, mutta minä en sellaista saanut ottaa vastaan. Kieltoista on TÄYSIN mielivaltainen: en ole saanut selitystä miksi vesiväripensseli on muka kielletty, vaikka järjestys-säännöt eivät sitä kiellä. Haluaisin tietää kenelle mistäkin asiasta pitäisi puhua, mutta vartijat eivät kerro henkilökunnan vastuualueita.

Annettujen avovastausten mukaan tutkintavanki oli pitkälti muilta saadun tiedon varassa, ja usein tuo henkilö on tosiaankin toinen vanki tai tutkintavanki eikä henkilökunnan edustaja. Muutamassa vastauksessa arveltiin syitä henkilökunnan haluttomuuteen välittää tietoa: vangin oletetaan tietävän kaiken entuudestaan, henkilökunta ei välttämättä tiedä vastauksia kysymyksiin tai haluaa ylipäänsä välttää vastuunottoa.

Ensikertalaisena en tiedä kaikkea vankilasta ja minua ei ole opastettu tarpeeksi hyvin miten toimia missäkin oikein. Aika moni henkilökunnasta olettaa, että tiedän ihan kuin olisin ollut täällä ennenkin!

Vankilan työntekijät eivät koskaan kerro vankilan tapoja/sääntöjä eikä viikko-ohjelma pidä paikkaansa kuin ruokailujen osalta. Tiedot täytyy kysyä muilta vangeilta, mikä on mielestäni väärin koska muut vangit ei aina kerro totuutta.

Vartijoilta ei saa tietoa, kattellaan on melko yleinen vastaus.

henkilökunnalta kysyessä neuvoja/apua monesti vastaus tyylillä ”ei juuta, eikä jaata”. Monesti henkilökunta (vartijat) eivät osaa edes vastata kysymyksiin kun eivät tiedä.

Vartijat ja virkamiehet siirtävät vastuuta ja vastauksia toiselta toiselle pallotellen. Vankilassa on erityisen vaikeaa saada selkeää ku-

vaa tai vastausta asioihin. Yleisemmin kukaan ei tiedä tai ota vastuuta. Pyrokratia ja ns. dinosaurukset ovat vankilassa erityisesti kehityksen esteenä.

Joukossa oli kuitenkin yksi myönteisen sävyinen vastaus, jonka mukaan henkilökunta osaa tarvittaessa antaa tietoa ja neuvoja.

Vankilan henkilökunta (lähinnä vartijat) osaavat yleensä neuvoa, miten ja keneen tulisi olla yhteydessä jonkin asian selvittämiseksi, mutta käytännössä yhteydenotto voi olla usein vaikeaa tai ainakin epäselvää.

Muutama vastaus ilmensi, kuinka tiedon tarpeet voivat olla hyvinkin konkreettisia liittyen vankilan arkisiin asioihin. Erityistä on se, että vastausten mukaan (seuraavista esimerkeistä kaksi alinta) vartijat jopa kehottavat kysymään käytännön asioista muilta vangilta.

Kukaan ei kerro uusille vangeille millaiset mahdollisuudet heillä on, kaikki täytyy selvittää itse. Esimerkiksi: Eristyksessä ollessa pesukoneen ja jääkaapin käyttö. Koska vaatehuoneesta saa vaatteita? Koska on kauppa ja koska kaupunginkauppa? Ei kerrottu myöskään sitä, että on mahdollisuus laittaa itse ruokaa, ja tapaamisista sain myös tiedon muilta vangeilta.

Olen osastoni puhdistustyöntekijä. Uuden vangin tullessa osastolle henkilökunta eli osaston vartijat sysäivät päiväjärjestyksen ja osaston yleisten käytäntöjen kertomisen minun vastuulleni. Tämä on yleinen ilmiö useissa vankiloissa.

Minulla joka lukee todella huonosti suomea on todella vaikea ymmärtää esimerkiksi mitä saan ottaa vastaan vierailulla, miten vierailu varataan, kuinka tilataan tavaraa kioskista jne, kuinka täytetään erilaisia lappuja ja hakemuksia. Vastaus jonka usein saan on että kysy muilta vangeilta. Ei niin mukavaa juosta ympäriinsä kuin 5-vuotias ja kysellä koko ajan.

Vieraskielisten asemaa koskevia kommentteja

Edellä esitettiin yksi vieraskielisen kommentti, mutta niitä oli vastausten joukossa kohtalaisen runsaasti. Niissä kuvattiin ulkomaalaistaustaisen erityisiä, kieleen liittyviä ongelmia. Muutamassa vastauksessa huomautettiin, että vartijat eivät osanneet tai halunneet puhua englantia tai että omalle kielelle laadituista tulo-oppaista ei ollut tietoa. Esitetyissä kommentteissa tietoa kai-

vattiin erityisesti venäjän kielellä (lomake oli siis käännetty venäjäksi, viroksi, englanniksi ja ruotsiksi, muttei muille kielille); niistä on alla muutama esimerkki.

Minä puhun vain venäjää. Siinä koko ongelman ydin, siksi ympärillä tapahtuvien asioiden ymmärrys puuttuu.

Olisi hyvä, jos infoa olisi muillakin kielillä, kuin suomeksi, muun muassa venäjän kielellä. On suuria ongelmia infon saamisen kanssa johtuen siitä, ettei osaa kieltä.

Alla on kuitenkin myönteinen kommentti muistuttamaan siitä, että asiat on myös mahdollista saada sujumaan esimerkiksi silloin, kun kummallakin osapuolella on mahdollista käyttää englannin kieltä.

Koska minun täytyy kommunikoida englanniksi, kaikki informaatio ja sen laatu riippuu puhujan englanninkielen tasosta. Jotkut vartijat puhuvat todella hyvää englantia eikä ole mitään ongelmia, he ovat hyvin ammattitaitoisia ja useimmiten hankkivat tiedon jota pyydän. Muilta opin suomea mikä on hyvä minulle ja yritän kommunikoida onnettomalla suomellani.

7.2 Toimintamahdollisuudet ja toimeenpanon sisältö

Keskeinen normisto

Tutkintavankeuslain mukaan tutkintavangit saavat osallistua vapaa-ajan toimintoihin ja viettää aikaa muiden vankien kanssa. Osallistuminen voidaan kuitenkin kieltää tai sitä voidaan rajoittaa, jos henkilö suorittaa yksinäisyysrangaistusta, hän on yhteydenpitorajoituksen kohteena, meneillään on järjestyserikkomuksen tai kurinpitorangaistuksen käsittely tai jos henkilö on päihitynyt tai häiritsee vapaa-ajan toimintaa taikka vaarantaa vankilan järjestystä tai turvallisuutta. (TVL 7:1 §.) Vastaavasti tutkintavangeilla on edellä mainituin rajauksin oikeus osallistua jumalanpalveluksiin ja muihin hengellisiin tilaisuuksiin vankilassa. (TVL 7:2 §.) Tutkintavangille on myös varattava riittävän usein pääsy vankilan kirjastoon tai mahdollisuus käyttää yleisiä kirjastopalveluita. Eri syistä erillään asuvan kirjastopalveluista on huolehdittava muulla tavoin. (TVL 7:3 §.)

Syyttömyysolettaman vuoksi tutkintavangit eivät ole velvollisia osallistumaan vankilan toimintaan. Lisäksi tutkintavangilla on oltava oikeus valmistella puolustusta oikeudenkäyntiin. Toisaalta tutkintavangille on järjestettävä mahdollisuuksien mukaan tilaisuus osallistua toimintaan, mikäli hän

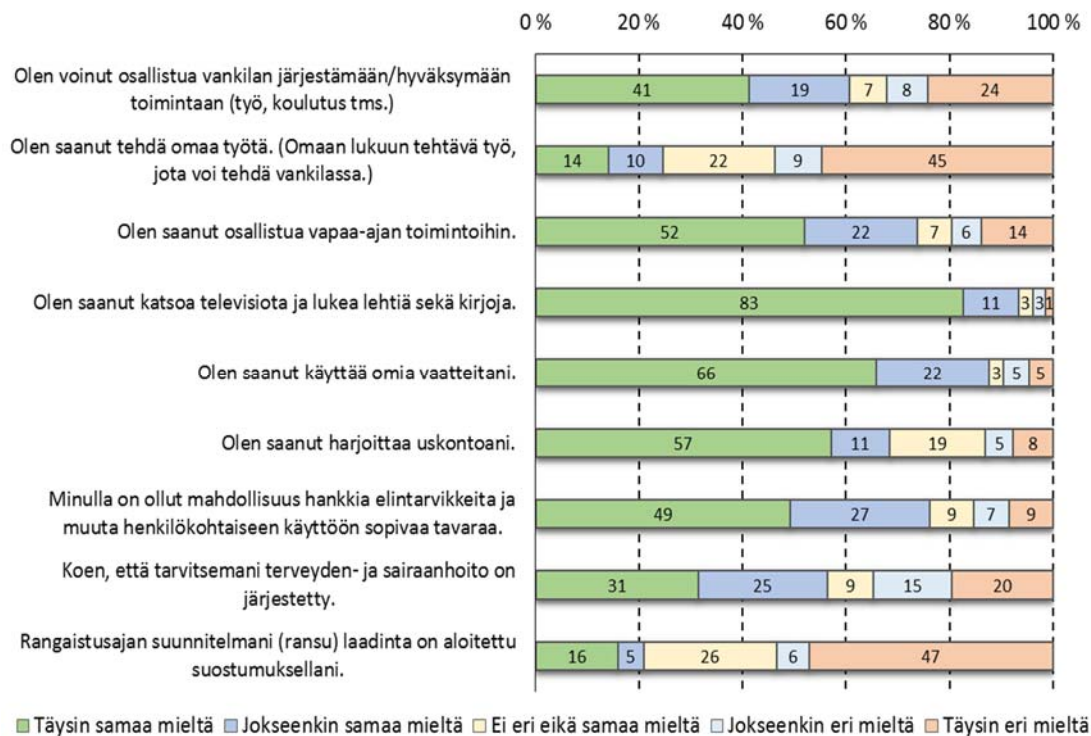
itse sitä haluaa. (TVL 4:1 §.) Tutkintavankeuslaki ei siis velvoita, vaan mahdollistaa tutkintavangeille toimintaan osallistumisen. Toimintoihin sijoittaminen pitäisi siis perustua tutkintavangin omaan pyyntöön eikä siihen, että henkilö ”luopuu” syyttömyysolettamaan perustuvista oikeuksistaan (eot 4397/2016).

Työhön, koulutukseen tai muuhun vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan osallistuvalla tutkintavangilla maksetaan toimintarahaa. Toimintarahan määräytymisestä ja maksamisesta on voimassa, mitä vankeuslain 9 luvun 6 ja 8 §:ssä säädetään. Tutkintavangille voidaan maksaa käyttö rahaa, jos se vangin varattomuus tai muu erityinen syy huomioon ottaen on perusteltua. (TVL 5:7 §.) Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen mukaan (Dnro 2/004/2012) tutkintavangin ensisijaisena toimeentulolähteenä on toimeentulotuki, ellei hän osallistu työhön tai muuhun toimintaan ja saa toimintarahaa. Päiväkohtaista käyttö rahaa 2 euroa/päivä voidaan maksaa hakemuksesta toimintoihin osallistumattomalle tutkintavangille varattomuuden tai muun erityisen syyn perusteella, mikäli kunta ei myönnä toimeentulotukea. Erityisenä syynä voidaan pitää sitä, että ulkomaisella tutkintavangilla ei ole kotikuntaa Suomessa.

Määrälliset tulokset

Tutkintavangit eivät juuri osallistu vankiloissa toimintoihin. Automaattisesti poissuljettuja toimintoja ovat muun muassa laitoksen ulkopuolinen toiminta. Esimerkiksi tutkintavankien vuoden 2015 kokonaisajankäytöstä ainoastaan noin neljännes (26 %) oli kirjattu varsinaiseksi toiminta-ajaksi. Valtaosa toiminta-ajasta koostui ns. peruspalveluista kuten vankitilojen siivouksesta. (Rikosseuraamuslaitoksen ajankäyttötilastot 2015.)

Toiminnan puute ilmeni myös kyselyyn vastanneiden tutkintavankien vastauksissa. Kuten kuviosta 7 näkyy, noin joka kolmas (32 %) vastaajista oli tyytymätön mahdollisuuksiin osallistua vankilan työaikana järjestettäviin toimintoihin kuten työtoimintaan. Suurin osa kaikista vastaajista koki kuitenkin saaneensa osallistua vapaa-ajan toimintoihin (74 %), mihin viidennes (20 %) vastasi kielteisesti. Lähes kaikki kokivat saavansa katsoa televisiota sekä lukea lehtiä ja kirjoja vankilassa (94 %). Noin kolmannes kaikista vastaajista (35 %) oli kuitenkin tyytymätön terveydenhuoltoon. Lisäksi tyytymättömyyttä oli jonkin verran seuraaviin mahdollisuuksiin: elintarvikkeiden ja muiden henkilökohtaiseen käyttöön sopivien tavaroiden hankkiminen (16 %), uskonnon harjoittaminen (13 %) ja omien vaatteiden käyttö (10 %).

Kuvio 7 Tutkintavankien mielipiteet toimintamahdollisuuksista vankilassa, % tutkintavangeista 2015

Yhteydenpitorajoituksilla oli yleisesti ottaen kielteinen yhteys näkemyksiin toimintamahdollisuuksista ja tutkintavankeuden toimeenpanon sisällöstä. Tutkintavangit esimerkiksi kokivat, että rajoitteet alensivat jonkin verran mahdollisuuksia osallistua vankilan hyväksymään toimintaan kuten koulutukseen ja työhön³⁸ ja vapaa-ajan toimintoihin³⁹ sekä mahdollisuuksiin katsoa tv:tä, lukea lehtiä tai kirjoja⁴⁰. Sellaisista tutkintavangeista, joilla oli jokin yhteydenpitorajoitus, 62 prosenttia oli sitä mieltä, että he olivat saaneet osallistua vapaa-ajan toimintoihin. Muut tutkintavangit kokivat vapaa-ajan toimintamahdollisuudet jonkin verran paremmaksi (72 %). Yhteydenpitorajoitteiden yhteys mahdollisuuteen osallistua vankityöhön tai koulutukseen ei ollut niin suuri: yhteydenpitorajoitteen saaneista tutkintavangeista 57 prosenttia katsoi, että heillä oli mahdollisuus osallistua vankilan järjestämään toimintaan. Muut tutkintavangit näkivät osallistumismahdollisuuden vankitoimintoihin ainoastaan 4 prosenttiyksikköä korkeammaksi (61 %).

Yhteydenpitorajoitus ei saisi rajoittaa vapaa-ajantoimintoihin ja vapaa-ajan viettoon osallistumista, jos rajoitus koskee ainoastaan yhteydenpitoa

³⁸ $X^2 = 10.788$; $df = 2$; $p = 0.005$.

³⁹ $X^2 = 14.295$; $df = 2$; $p < 0.001$.

⁴⁰ $X^2 = 12.447$; $df = 2$; $p = 0.002$.

vankilan ulkopuoliseen henkilöön (eoak 1901/2011). Tutkimustulosten perusteella sellaisista tutkintavangeista, joilla oli ainoastaan vankilaan ulkopuoliseen henkilöön kohdistuvia rajoitteita, 65 prosenttia oli sitä mieltä, että heillä oli mahdollisuus osallistua vapaa-ajan toimintoihin. Muilla yhteydenpitorajoitteen saaneilla tutkintavangeilla vastaava osuus oli hieman pienempi (58 %).

Avovastauksissa kommentoitiin tutkintavankiloiden oloja yleisesti (27 vastausta) sekä yksittäisiä toimintoja tai toimintamahdollisuuksia. Ne jakaantuivat seuraavasti: toiminnot yleisesti (15 kommenttia), eristyksissä olominen (10 kommenttia), työtoiminnot (kuusi kommenttia), vankilan omille kursseille tai ulkopuolisiin opintoihin osallistuminen (viisi kommenttia), rangaistusajan suunnitelman tekeminen (viisi kommenttia), kirjat/kirjasto tai dvd:t (yhdeksän kommenttia), uskonnon harjoittaminen (kolme kommenttia), vaatteet (kuusi kommenttia), tavarat ja hallussapito (kuusi kommenttia), raha ja sen riittävyys (kahdeksan kommenttia) ja terveydenhuolto, jota kommentoitiin erityisen paljon (31 kommenttia). Näitä vankilaoloja ja toimintoja avataan seuraavaksi. Toimintoihin liittyviä seikkoja esitetään myös seuraavassa, tutkimusvankien kohtelua käsittelevässä luvussa; tässä luvussa keskitytään toimintojen saatavuuteen ja toimintamahdollisuuksiin yleisesti.

Yleisten olojen kommentointia

Luvussa viisi käsiteltiin oloja poliisivankilassa. Vastaukset perustuivat pitkälti lomakkeen viimeiseen kohtaan, jossa tarjottiin mahdollisuutta avovastaukseen: ”Haluatko kommentoida jotenkin tätä kyselyä tai jatkaa edellä oleviin kysymyksiin antamiasi vastauksia? Voit esimerkiksi vertailla oloja nykyisen ja poliisivankilan välillä tai muuten vapaasti kommentoida tutkintavankeutta.” Tähän kohtaan annetuista vastauksista 27:ssä kommentoitiin yleisesti oloja tutkintavankilassa. Suurin osa näistä vastauksista (22 kappaletta) oli positiivisia. Vertailu poliisivankilaan vaikutti luultavasti vastauksiin, sillä vastaajat olivat tyytyväisiä siihen, että ”perusasiat” olivat kunnossa alkaen peseytymismahdollisuuksista, television käytöstä jne.

Poliisivankilassaolon jälkeen oli helpotus saada jälleen pieniä asioita takaisin. Suihku ja miellyttävämpi ympäristö.

Mielestäni yhden hengen sellit ovat erittäin hyvä juttu, minulla on televisio, DVD, suihku, voin levätä rauhassa, kukaan ei häiritse minua eikä tule erimielisyyksiä sellikaverin kanssa, minusta tämä on tärkeää. Poliisivankilassa ei ollut mitään, vessakin toimi huonosti.

Nyt tutkintavankina elinolot ovat kiistatta paremmat, kuin poliisivankilassa kaksi ensimmäistä vuorokautta. Minusta nykyiset elinoloni vankilassa ovat erittäin kunnolliset.

Olosuhteet ovat hyvät, ruoka on hyvää saa nähdä päivänvaloa. Saa ulkoilla käyttää TVtä. Voi peseytyä – saa käyttää puhtaita vaatteita cellit riittävän isot.

Verrattuna poliisivankilaan, olot ovat huomattavasti paremmat. Täähän vaikuttaa mahdollisuus suihkuun omassa sellissä, televisio, puhelumahdollisuudet, normaalikokoinen ikkuna, parempi pöytä ja tuoli, säilytystila omille tavaroille sekä katkaisijat kaikkiin valoihin sellin sisällä.

Täällä [paikkakunnan X] vankilassa on ihmisarvoiset olosuhteet. 3 x päivässä lämmin ruoka, sellissä on telkkari, dvd-soitin, kahvikone ja kunnolliset peseytymismahdollisuudet.

Kommentteja toimintojen riittävydestä

Avovastauksissa tuli esille etupäässä kriittisiä huomioita toimintojen riittävydestä. Monen vastauksen perusteella toimintoja ei yksinkertaisesti ollut tarjolla, tai niitä oli liian vähän tarpeisiin. Seuraavissa kommentteissa viitattiin tiettyyn vankilaan.

Esimerkiksi täällä [paikkakunnan X] vankilassa on tutkintavangit ovat eri asemassa vankeusvankeihin nähden, koska toimintoja on vähemmän. Voisi olla enemmän jotain tekemistä. Täällä voi kuitenkin olla syyttömiäkin vankeja.

Toivon että [paikkakunnan X] vankilan tutkintavankien toiminnot lisääntyisivät.

Toimintoja/mielekästä älyllistä toimintaa on hyvin vähän tarjolla täs vankilas.

Seuraavissa esimerkeissä kommentoidaan tarkemmin eristyksissä oloa. Näistä ja vastaavista kommentteista ei suoraan käy ilmi, missä määrin kyse on siitä, että tutkintavangilla on yhteydenpitorajoituksia muihin vankeihin, että vankilalla ei yksinkertaisesti ole toimintoja tarjolla tai että vanki on itse halunnut asua kokonaan erillään turvallisuussyistä.

Toimintoja pitäisi olla esim punttisali vaikka 3 kertaa viikossa. Nyt on oikeus aamulla tunnin ulkoiluun ja 23 tuntia vaan kopitusta.

Sain rajoitetun/eristetyn huoneen joten olen 24h sisällä huoneessa. Kerran viikossa minulla on tunti liikuntaa ulkona mutta täytyy mennä jonkun kanssa, jos kukaan ei tule, minäkään en pääse. Vankilassa ei ole kovin paljon aktiviteetteja. Vain tunti ulkoa ja tunti liikuntaa. Elämä täällä on todella tylsää.

Toimintoja ei ole juuri lainkaan. Mielestäni osastojen pitäisi olla avoimempia. Tämä lukkojen takan oleminen käy ankarasti psyykkeen päälle. Lain mukaan kun ihminen vangitaan vangilta pitää viedä vapaus. Sen ymmärrän mutta kopittamista en. Olemme auki selleistä noin 3 tuntia päivässä mutta muuten olemme kiinni, siis suljettuna sellissä. Toimintoja ei ole.

Mikään ei toimi niinku pitäisi. On vaan niin hidasta. Olen vaan yksin sellissä 2 ja puoli kuukautta. Nukun ja syön ja tunnen olevani kuin jokin koira täällä! Kiitos Suomen valtio! Eikä voi edes puolisoaan tavata tämä ei paljon eroa koiran elämästä.

Ulkoilu- ja liikuntamahdollisuuksien riittämättömyys tuli esille monissa kommentteissa. Kritiikin aiheina olivat niin ulkoiluun ja liikuntaan käytettävissä oleva aika, pieni tai betoninen ulkoilutila kuin ajoittainen henkilöstön puute, mikä vähensi liikuntatoimintaan osallistumista entisestään. Ohessa on tällaisista muutama esimerkki.

Tutkintavangeille järjestettäviä urheilumahdollisuuksia perutaan jatkuvasti, koska urheiluohjaaja ei ole töissä, vaikka heitä on 2. Valitin asiasta 2010 oikeusasiamiehelle, mutta sama jatkuu edelleen. Eivät varmaan ymmärrä että täällä ”jengi venaa” päivätolkulla että pääsee pelaan ”säbää” ja sitten sitä ei olekaan.

Sekä kaikki liikunta esim. punttisali ja liikuntahallikerrat on karsittu minimiin eikä liikunnanohjaaja ole läheskään aika paikalla eikä vankila silloin voi muka järjestää yhtä ihmistä henkilökunnasta viemään meitä toimintoihin.

Saisi olla enemmän kuntosalin käyttöä. Muutakin kuin 1 tunnin ulkoilu päivässä, minkä saa vaikka olisi eristyksissä.

Ulkoilutila on olohuonettani pienempi tila, jossa verenpaine vain nousee, ei laske. Ns. ”iso piha” vartijan sallimuksen varassa. Olen saanut käydä siellä muutaman (ehkä 4 krt) viimeisen 4 kk aikana. Reipas kävely siellä on ollut ainoa aerobinen liikuntamuoto. Minulla on verenpainetauti, joka lääkityksestä huolimatta ei laannu. Jo 30 min reipas kävely olisi hyväksi.

Moni vastasi myös kaipaavansa työtoimintaa, pääsyä vankilan järjestämiin toimintaohjelmiin taikka muun koulutuksen tai opinon pariin. Esille tuli

muun muassa näkemys, että töitä olisi ollut aiemmin paremmin tarjolla kaikille niistä kiinnostuneille tutkintavangeille. Yhdelle tosin kävi kertomansa mukaan niin, että hänet siirrettiin työosastolle ja luvattiin töitä, mutta niitä ei järjestynytäkään, joten hän koki olevan turhaan eristyksissä.

Tullessani [vankilaan X] minut tulohaastateltiin ja luvattiin töihin pääsy, siitä seurauksena siirrettiin työosastolle. Työosastolla ovet on auki vain 20–30 min ruokailujen yhteydessä. Lupauksista huolimatta töihin ei päästetty, vaan eristettiin ilman perusteita työosastolle. Jopa suljetuilla ja eristys-osastoilla on päivisin kaksi tuntia päivässä aikaa (ruokailuaukiolojen) lisäksi päivässä, mutta minulla ei ollut edes sitä. Ei ollut mahdollisuutta /aikaa pestä pyykkejä, laittaa ruokaa, soittaa puhelimella tai tehdä mitään muutakaan.

Toinen tutkintavanki sai puolestaan siivoustyön, jota tarvitsi saadakseen rahaa, jotta voi pitää yhteyttä perheeseensä, mutta pyyntöön päästä alaa vastaaviin puusepän töihin tai suomen kieltä opiskelemaan ei ollut tullut kolmeen viikkoon vastausta. Muutama ei ymmärtänyt, miksei päässyt vankilan järjestämiin toimintaohjelmiin, ja yksi olisi halunnut saattaa päätöksen korkeakouluopintonsa, mikä onnistuisi Skype'n avulla, mutta vankilalla ei ollut siihen hänen mukaansa kiinnostusta. Muutama myös viittasi rangaistusajan suunnitelmaan periaatteessa hyvänä asiana.

Oikeus = olla hiljaa sellissä ja odottaa ja odottaa. Mikään ei vedä ja mitään mitä itse haluaisit muutosta ei onnistu koska ei voi tehdä mitään suunnitelmia koska ei ole tietoa tai taitoa edistää vangin elämää. Ransua ei voi tehdä koska se tehdään vasta kun on lainvoimainen tuomio.

Suunnitelma tehdä jotakin esitutinnan aikana on tärkeää ja siitä pitäisi keskustella tulevaisuudessa. Koska ihmisten pitäminen ja ei minäkään tekeminen eristää heidät ja voi aiheuttaa harmia heille. He voisivat tehdä jotain tai työskennellä sen sijaan että istuisivat huoneessaan 24 tuntia.

Kommentteja annettiin myös liittyen kirjastossa käyntiin ja kirjoihin sekä dvd-levyihin ja -laitteisiin, eli seikkoihin, joilla on mahdollista hiukan lieventää toimeettomuutta. Vastaajista viisi kertoi ongelmista käyttäen kirjastoa; ohessa on muutama esimerkki.

Kirjastoon pääse takkuilee välillä voi mennä useampi viikko ettei päästä käymään.

Haluaisin lukea ajantasaista lakikirjaa, mitta siihen liittyy catch-22: kirjaa ei saa lainata, mutta kirjastoon ei pääse kuin koko osasto 15 min/vko eli kirjaa ei ehdi lukemaan.

Kirjastoon ei pääse, samat vanhat kirjat aulassa, jotka ovat kuulemma olleet jo vuosia.

Esille tuli myös havainto, että tutkintavanki saa pitää hallussaan vain viisi kirjaa verrattuna kahteen kymmeneen dvd-levyyn. Yhden mukaan dvd-laitteet ovat usein kuitenkin epäkunnossa, eikä asia kiinnosta henkilökuntaa. Yksi toivoi television käyttöön korttia, joka mahdollistaisi lähetysten katsomisen omalla äidinkielellä. Yksi ulkomaalaistaustainen kritisoi puolestaan sitä, ettei kirjoja ei ole riittävästi muilla kuin suomen kielellä. Hänelläkin oli vaikeuksia päästä käyttämään kirjastoa.

Täällä on kirjoja mutta suurimmaksi osaksi suomeksi, vain kolme englanniksi ja yksi ranskaksi (kielet joita voin lukea), ei pääsyä vankilan kirjastoon (...) ja mikä (epäselväsana) minua enemmän oli että meillä ei ole oikeutta käyttää kirjastoa, tärkeä oikeus Suomessa, maassa missä ihmiset lukevat paljon sääntö, ettei ole pääsyä kirjoihin, on mielestäni hyvin järjetön. Ei vaadi isoja varoja saada pääsy kirjastoon koska kirjat ovat jo täällä. Jopa kirjallinen vaatimus saada kirjoja lähetetty. Vartija kieltäytyi siitä.

Vastaajista kolme kommentoi uskonnon harjoittamista, jonka toteutumisen he kokivat ongelmalliseksi. Syyt siihen olivat erilaisia.

Jopa uskonnon harjoitus ei toteudu perustuslain mukaan, vain 1 krt/kk kirkko.

Eivät sallineet ottaa ikonia mukaan, se jäi vastaanottoon, epäreilua.

Kirkko sunnuntaisin samaan aikaan kun töissä keittiöllä. Melkein vuoteen en päässyt kirkkoon siitä syystä.

Kommentteja vaatteiden, rahan ja tavaroiden käytöstä

Muutama henkilö kommentoi vaatteiden käyttöön liittyviä rajoituksia. Ne liittyivät niin määriin, tiettyihin vaatekappaleihin kuin omien vaatteiden käyttöön. Osa kritisoi sitä, ettei saanut käyttää omia vaatteita tai ei saanut tehdä niin riittävästi.

Omituisia rajoituksia määrään liittyen - t-paidat ja paidat lasketaan samaksi.

En ole pyynnöstäni huolimatta saanut omia housuja käyttöni. Vastaus ollu henkilökunnalta ”[vankilassa X ei saa”. Olen pettynyt, haluaisin pitää omia vaatteitani.

Vankilan vaatteet, ei hyviä, eikä o ku kerjäämällä saanu villakintaat, talvivaatteista ei tietoaakaan eikä omista vaatteista.

Olisi hyvä saada omaan käyttöön enemmän vaatteita.

Tavaroista ja hallussapidosta tuli edellä jo muutama kommentti kirjoihin ja dvd-levyihin liittyen. Muutama vastaaja esitti myös muita kommentteja. Kriittikki kohdistui niin hallussapitosäntöihin, narikan toimintaan kuin kanttiin rajalliseen tuotevalikoimaan tai tuotteiden kalleuteen.

En ole saanut tiettyjä posteja ja omaisuutta narikasta vaikka lukee listasta mitä vanki saa pitää sellissä?

Kanttiiniostosvalikoima turhan rajoitettua ilman syytä.

Vankilan kaupan valikoima on hyvin suppea eikä vankilaan saa tuoda omia tuotteita – se olisi kuitenkin tärkeä ulkomaalaisille.

On mahdollisuus hankkia elintarvikkeita, hygieniatarvikkeita mutta listasta ei löydy halvempaa versiota tuotteista esim. deodorantti rexona aloevera 3,36€.

Eräs ulkomaalainen tutkintavanki kritisoi yhteisen, hiusten ajamiseen tarkoitettun partakoneen käyttöä hygieniasyistä.

Sen kautta voi saada sieni-infektioita ja muita tauteja (jopa hepatiitti ja HIV, joita jotkut vangeista sairastavat) (...) On erittäin vaikea saada käyttöön oma partakone, varsinkin jos vangilla ei ole sukulaisia tai ystäviä Suomessa (kaikki ovat ulkomaalaisia).

Rahan riittävyys ja saatavuus kirvoittivat myös kriittisiä kommentteja. Rahan tärkeys on tullut jo esille puhelimen käytön ja kanttiiniostosten suhteen, ja kumpiakkin on moitittu kalliiksi sen lisäksi, että ne ovat välttämättömiä. Esimerkiksi hygieniatarvikkeet pitää itse ostaa kanttiinista. Kommenttien perusteella tutkintavangin voi olla vaikea saada rahaa käyttöönsä, ainakaan tarpeisiin nähden, ellei hän saa apua sukulaisilta tai ystäviltä.

Toimeentulotuki on tutkintavangin ensisijainen toimeentulon lähde, ellei hän osallistu työhön tai muuhun toimintaan ja saa toimintarahaa. Kuten edellä on havaittu, työhön tai toimintaan osallistuminen ei ole useinkaan mahdollista, vaikka halua olisikin. Mikäli kunta ei myönnä toimeentulotu-

kea, viimekätisenä tuen muotona tutkintavangille voidaan myöntää käyttörahaa 2 euroa/päivä hakemuksesta varattomuuden tai muun erityisen syyn perusteella. Erityisenä syynä voidaan pitää sitä, että ulkomaisella tutkintavangilla ei ole kotikuntaa Suomessa. Jo näiden normien ja ohjeiden perusteella riski jäädä ilman minkäänlaista taloudellista tukea on ilmeinen. Sama tulee ilmi myös seuraavista, tutkintavankien antamisesta avovastauksista.

Ei sossun 105 euroa riitä täällä jos vähänkin haluaa helpottaa oloaan. Puheaika kuluu hetkessä ja se maksaa, osta siinä sitten pari piparia jyrättäväx ja mieti mukavia, voi hohhoijaa.

He, joilla ei ole ulkopuolisia tukijoita, voisivat päästä töihin, jotta voisivat ostaa itselleen hygieniatarvikkeita ja lisää ruokaa, puheaikaa ja jne. ????! Huom! Se on iso ongelma täällä.

Iso ongelma on siinä, että ihmisellä ei ole vankilassa ollessa minkäänlaisia rahallisia tuloja, niin miten hän voi pärjätä? Shampoo, hammastahna jne. täytyy ostaa itse. Tutkintavanki ei saa vankilasta rahaa ja sosiaali ei halua myöskään antaa rahaa. Vaikka perustulolaisissa lukee, että jokaisella kansalaisella on oikeus minimielätysapuun.

Koska minulla ei ole rahaa eikä mahdollisuutta sitä ansaita, täytimme yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa hakemuksen toimeentulotuen saamiseksi lähimmästä paikallishallinnosta, mutta nyt siitä on kulunut kuukausi ja kukaan ei ole minun kanssa siitä sen jälkeen keskustellut. Sosiaalityöntekijän sanojen mukaan minulla on mahdollisuus saada myös vankilasta rahallista tukea siinä tapauksessa, kun paikallishallinnosta tulee kielteinen päätös, ja heti kun paikallishallinnosta tulee kielteinen päätös, jätämme hakemuksen vankilaan. Tähän päivään saakka en ole saanut rahaa enkä yhtäkään palautetta jättämäni hakemukseen.

Tutkintavankeuteni tulee kestämään vielä ainakin 3 kk, jonka jälkeen en ole saanut mistään rahaa lähes vuoteen, mikä on todella pitkä aika. Ei ole mukavaa kerjätä että saisi rahaa edes kahvipakettiin. Mielestäni ns. makuurahaa pitäis maksaa myös tutkintavnageille... Vai olemmeko jostain syystä alempiarvoisia kuin vankeusvangit?

Tutkintavangille järjestettävä edes pienet toimintarahat.

7.3 Terveydenhuollon toimivuus

Keskeinen normisto

Vankien terveydenhuollon järjestäminen siirtyi oikeusministeriön alaisuudesta Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuuteen vuonna 2016 voimaantulleen lakimuutoksen myötä. (Laki vankiterveydenhuollon yksiköstä 1635/2015.) Tutkintavankeuslaki sisältää säännökset valtion vastuusta järjestää asianmukainen hoito. (TVL 6 luku.) Niin kuin yleisestikin vankeutta koskevissa laeissa, tutkintavankeuslain normien taustalla vaikuttaa toimeenpanovaatimuksissa (TVL 1:4 §) artikuloitu normaalisuusperiaate, mistä johdettujen hoidon on mahdollisimman hyvin vastattava sitä hoitoa, mihin henkilöllä olisi oikeus jos hän ei olisi vankilassa. TVL 6 luvun ensimmäinen pykälä sisältää viittaukset yleisiin terveydenhoitoa koskeviin lakeihin (potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki, mielenterveyslaki jne.), mikä kuvastaa juuri normaalisuusperiaatteen vaikutusta. Valtio myös vastaa tutkintavangin terveydenhuollon kustannuksista. (TVL 6:6 §.) Mahdollisuus omakustanteiseen lääkitykseen, tutkimuksiin ja muuhun terveydenhuoltoon on myös normaalisuusperiaatteen mukaista. Tämä edellyttää kuitenkin vankiterveydenhuollon yksikön lääkärin myöntämää lupaa ja sitä, ettei näin hankitusta terveydenhuollosta aiheudu vaaraa tutkintavankeuden tarkoitukselle. (TVL 6:1 §.) Kyselyajankohtana Rikosseuraamuslaitoksen vastuulla oli järjestää tai muuten turvata tutkintavankien lääketieteellisten tarpeiden mukainen terveyden- ja sairaanhoito sekä lääkinnällinen kuntoutus⁴¹.

Kommentteja terveydenhuollosta

Toimivan terveydenhuollon järjestäminen vangeille on merkittävää jo sen takia, että vankipopulaation terveydentilanne muuhun väestöön on verrattuna selvästi huonompi (Joukamaa 2010). Kuten edellä on tullut jo huolestuttavasti esille, ainoastaan yli puolet (56 %) vastaajista arvioi saaneensa tarvittavat terveyden- ja sairaanhoitopalvelut; tyytymättömiä palveluiden saantiin oli reilu kolmannes (35 %).

Avovastauksissa kommentoitiin kohtalaisen paljon terveydenhuoltoa (noin 30 vastausta). Joukossa oli vain yksi positiivinen huomio. Siinä henkilö totesi saavansa asianmukaista lääkitystä astmaan. Yleisin (yhdeksän kommenttia) esille tullut tema oli kuitenkin se, ettei tutkintavanki saanut lääkkeitä, joita koki tarvitsevansa, tai lääkkeiden saanti on todella vaikeaa.

⁴¹ Tutkintavankeuslain (768/2005) 6. luku. Nykyisin terveydenhuollon järjestämisen vastuu on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Ei lääkkeitä saa lopettaa. 3 viikkoa on pitkä aika en ole nukkunut 3 viikkoon. Eilen sain lääkkeet niitäkin ripotellaan miten sattuu.

Vankilalääkitys pitäisi olla tutkintavangilla sama kuin siviilissä. Varsinkin ahdh + muut kipulääkkeet.

Terveystenhoiltoa ei vankilassa ole! Minulla on kroonisia kipuja tapaturmasta johtuvan vamman seurauksena (sormia amputoitu, silmä puhki, hampaat poikki/irti&halki, ihosiirteitä & puuttuvia lihanpaloja jaloissa ja käsissä – sekä psyykkisiä sairauksia, mm. paniikkihäiriö, adhd, ahsituneisuushäiriö & unihäiriö yms.) En ole saanut mihinkään em. vaivoihin minkäänlaista hoitoa/lääkitystä - ainoastaan burana ja panadol mistä ei ole mitään apua mihinkään asioihin!

Mulla on ollut koko aikuiselämäni sama lääkitys joka on todettu hyväksi ja elämänlaatuani parantavaksi täällä kyseiset lääkkeet on joka kerta (10) lopetettu vaikka olen ilmoittanut miksi syön lääkkeitä aina vedotaan vankilan käytäntöihin olen myös puhunut asianajajani kanssa asiasta ja hän myös on sanonut ettei ole mitään järkeä valittaa asiasta koska ei ole mitään mahdollisuutta voittaa/saada oikeutta.

Oikeiden lääkkeiden saanti hermosärkyihin on ollut todella hankalaa! Nyt syön neurontineja ja kituutan kivun kanssa. Järjetöntä jalkani sisältää 33 cm titaattia ja kädestäni oli 7 jännettä poikki HALLOO! Ymmärrän panacodien jne poissulkemisen (& bentsojen) mutta tarvitsen lyricat. Toivottavasti kun saan lainvoimaisen tuomion asiat tapahtuu! Joudun jättämään fysioterapeutin ohjeet tekemättä kivun tähän. => En ole saanut ostoja hovin reissulla. Perkele.

En ole edelleenkään saanut asianmukaista hoitoa selkävaivoihin (1v 3 kk). Selässä todettu skolioosi ja olen pyytänyt tilaamaan papereita siviilin terv.keskuksista joissa löytyy monia merkintöjä. Ei ole vieläkään papereita näkynyt. Noin puoli vuotta sitten määräsivät mielialälääkkeitä selkävaivoihin väittäen että ovat kipulääkkeitä.

Kommenteissa välittyi yleisesti näkemys, että tutkintavankina ei ole suositeltavaa sairastaa, sillä terveydenhuolto ei toimi. Kommenteista välittyi myös näkemys, että jos hoitoa saa, se on huonoa.

Jos sinulla on sydän kipuja ja keuhkokuumetta täällä sulle tarjotaan buranaa.

Minua ei otettu vakavasti sairastuessani vakavaan suolistosairauteen. En päässyt hoitoon vaikka vaadin sitä jatkuvasti. Viimein hoitoon päästyäni (vankilan ulkopuolelle) minulle sanottiin että tämän sairauden olisi voinut estää pääsemällä ajoissa hoitoon. Nyt kärsin siitä lopun elämäni ajan!

Muutamassa kommentissa todettiin, että lääkärille pääsy oli todella vaikeaa. Esimerkiksi seuraavan kommentin mukaan lääkäri saattaa tehdä suuriakin muutoksia potilaan perussairauksien lääkitykseen tutkintavankia tapaa-matta.

Terveydenhoito puutteellista, sairaanhoitajan puheille pääsee. Lääkäriä ei ole päässyt tapaamaan lääkäri on katsonut ”kristallipallost” mikä lääkitys minulle on oikea. Sairastan seuraavia sairauksia n. 15 viime vuoden aikana. II tyypin diabetes, pillerihoito. Lääkitys muutettiin. Verenpainetauti, lääkitys muutettiin. Sepelvaltimotauti, lääkitys muutettiin. Olen kaksi kertaa sairastanut aivoinfarktin. Lääkitys oli haettu kohdalleen, nykyisellä lääkityksellä verenpaineeni on noussut huolestuttavasti. Olisi ehkä suotavaa lääkärin potilas edes nähdä ja keskustella em. asioista.

Vastauksissa mainittiin myös muutama erityistilanne. Yksi vastaaja kertoi saaneensa väärän positiivisen huumeeseulan ja kysyi lääkäriltä apua asian selvittelyyn, mutta tämä hän kieltäytyi auttamasta. Tutkintavanki halusi selvittää asian ja totesi, ettei ollut käyttänyt huumeita eikä voisi mielialalääkityksen vuoksi niitä edes käyttää. Toinen henkilö ihmetteli, miksi vartijan piti tulla eturauhastutkimuksen ajaksi lääkärin toimenpidehuoneeseen mukaan, koska hän ei ollut väkivaltainen vanki. Yksi puolestaan halusi D-vitamiinia niveloireisiin, mutta lääkäri ei sitä myöntänyt (hänen mukaansa D-vitamiinia on mahdollista ostaa lääkärin luvalla). Lisäksi yksi vastaaja olisi halunnut borrelioosiin luonnonmukaista lääkitystä.

7.4 Yhteenveto keskeisistä tuloksista

Toimintoja koskeva yleinen tiedonsaanti

Peräti joka neljäs kyselyyn vastanneista tutkintavangeista ei tuntenut kyselyajankohtana vankilan järjestyssääntöä ja tulo-opasta⁴². Vankiloiden tai osastojen päiväjärjestykset olivat sen sijaan tutumpia (89 %). Pieni ryhmä (n=16) ei tuntenut edellisistä yhtäkään. Tiedonsaanti oli tutkintavankien mielestä heikkoa erityisesti vankilaan saavuttaessa. Vain puolet vastaajista katsoi, että vankilan toimintavoista sai tuolloin tarpeeksi tietoa. Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneet kokivat tiedonsaannin vielä heikommaksi. Suurin osa vastaajista oli kuitenkin täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että järjestyssäännöt (65 %), päiväjärjestykset (72 %), tulo-oppaat (59 %) ja ilmoitustaulut (58 %) ovat hyödyllisiä ja ajantasaisina.

⁴² Järjestyssääntö (23 %); tulo-opas (27 %).

Henkilökuntaan ja tiedonsaantiin vankilan toiminnasta suhtauduttiin yleisesti ottaen myönteisesti, mutta samalla kritisoitiin vastaamisnopeutta asiointilomakkeella esitettyihin kysymyksiin. Lähes kaikki vastaajat (85 %) korostivat lisäksi muiden vankien merkitystä tietolähteinä. Vastaajilla oli myös epäselvyyttä siinä, ketkä henkilökunnasta toimivat vastuuhenkilöinä tutkintavangin kannalta tärkeissä asioissa kuten tapaamisissa. Ainoastaan noin puolet (46 %) vastaajista katsoi, että tutkintavankien toimintaa koskevien määräysten ja sisällön muuttumista saa riittävän helposti tietoa.

Avovastauksissa esiintyi edellä käsitellyistä aiheista runsaasti kritiikkiä. Tulo-oppaita tai järjestyssääntöjä ei useiden vastausten perusteella ollut saatavilla, tai niiden sisältämä tieto oli vanhentunutta. Myös osastojen päiväjärjestysten ja ilmoitustaulujen sisältämää tietoa arvosteltiin vanhentuneeksi. Muutaman vastauksen mukaan säännöt tuntuvat muuttuvan epämääräisin tavoin, niiden perusteita oli vaikea ymmärtää, eikä käytännön toimintoihin opastettu. Esille tuli myös arveluja henkilökunnan haluttomuuteen välittää tietoa: henkilökunta olettaa, että vanki tietää kaiken entuudestaan, henkilökunta ei itse tiedä vastauksia tai haluaa välttää vastuunottoa. Muutamassa vastauksessa kerrottiin, että vartijat jopa kehottavat kysymään käytännön asioista muilta vangilta. Tutkintavangin tiedon tarpeet voivat olla hyvinkin konkreettisia liittyen vankilan arkisiin asioihin.

Vieraskielisillä ilmeni vastausten perusteella erityisiä ongelmia: vartijat eivät osanneet tai halunneet puhua englantia, eikä omankielisestä tulo-oppaasta ollut tietoa. Koska muissa vastauksissa kirjoitettiin, että vankilan toiminnan oppii muilta vangeilta, vieraskielisten mahdollisuus ymmärtää vankilan toimintaa on pitkälti riippuvainen muiden vankien kielitaidoista, halukkuudesta välittää tietoa sekä kyseisen tiedon paikkansapitävyydestä. Yllä kuvattuihin, tiedonsaantia koskeviin teemoihin palataan osin seuraavassa, kohtelua käsittelevässä luvussa.

Toimintamahdollisuudet ja toimintojen riittävyys

Tutkintavankien vastaukset ilmensivät monin tavoin mielekkään toiminnan puutetta. Tulos ei ole yllättävä tulos ottaen huomioon aiemmat tutkimukset toimintojen riittämättömyydestä suljetuissa vankiloissa (esim. Liimatainen ym. 2017) ja eduskunnan oikeusasiamiehen (esim. 2016, 78, 189) huomiot toimintojen yleisestä riittämättömyydestä suljetuissa vankiloissa. Jos toiminnot eivät ole riittäviä vankeusvankeja ajatellen, niitä riittää vielä vähemmän tutkintavangeille. Noin joka kolmas (32 %) vastaajista olikin tyytymättömiä mahdollisuuksiin osallistua vankilan työaikana järjestettäviin toimiin kuten työtoimintaan.

Suurin osa kaikista vastaajista koki kuitenkin saaneensa osallistua vapaa-ajan toimintoihin (74 %). Lähes kaikki kokivat saavansa katsoa televisiota sekä lukea lehtiä ja kirjoja vankilassa (94 %). Noin kolmannes (35 %) oli kuitenkin tyytymättömiä terveydenhuoltoon. Lisäksi tyytymättömyyttä oli jonkin verran seuraaviin mahdollisuuksiin: elintarvikkeiden ja muiden henkilökohtaiseen käyttöön sopivien tavaroiden hankkiminen (16 %), uskonnon harjoittaminen (13 %) ja omien vaatteiden käyttö (10 %). Vastaajien mukaan yhteydenpitorajoitteet alensivat jonkin verran mahdollisuuksia osallistua koulutukseen ja työhön ja vapaa-ajan toimintoihin sekä mahdollisuuksia katsoa tv:tä tai lukea lehtiä tai kirjoja.

Avovastauksia annettiin runsaasti. Verrattuna poliisivankilaan tutkintavankilaa pidettiin hyvänä paikka eli ”perusasiat” olivat kunnossa liittyen esimerkiksi peseytymismahdollisuuksiin ja television käyttöön. Toiminnoista ja niiden riittävydestä tuli kuitenkin etupäässä kriittisiä huomioita. Monen vastauksen perusteella toimintoja ei ollut tarjolla, tai niitä oli liian vähän tarpeisiin. Toimintojen riittämättömyys lisäsi eristyksissä oloa myös niillä, joilla ei ollut siihen muuta syytä. Esille tuli erityisesti ulkoilu- ja liikuntamahdollisuuksien riittämättömyys, samoin moni vastasi kaipaavansa työtoimintaa, muutama pääsyä vankilan järjestämiin toimintaohjelmiin taikka muun koulutuksen tai opinnon pariin.

Usea vastaaja kertoi ongelmista käyttää kirjastoa. Tämäkin on seikka, jonka eduskunnan oikeusasiamies on nostanut esille (esim. EOA 2016, 80; EOA 2015, 192). Lisäksi kaivattiin enemmän vieraskielistä kirjallisuutta. Kolmen mukaan uskonnon harjoittamisessa ilmeni ongelmia. Muutama henkilö kommentoi vaatteiden käyttöön liittyviä rajoituksia. Avovastauksissa kritisoitiin myös hallussapitosääntöjä, narikan toimintaa sekä kanttiinin rajallista tuotevalikoimaa.

Rahan riittävyys ja saatavuus kirvoitti myös kriittisiä huomioita. Rahaa kului välttämättömiin kanttiiniostoksiin (kuten hygieniatarvikkeisiin) ja puheluihin (jotka aiemmassa tarkasteluissa on todettu kalliiksi). Toimeentulotuen saaminen ei ole vastausten perusteella itsestään selvää, ja tutkintavangin voi olla vaikea saada rahaa käyttöönsä, ellei hän saa apua sukulaisilta tai ystäviltä. Tutkintavankien taloudellista tilannetta ja tulonlähteitä suhteessa arkisiin kuluihin olisi mielekästä tutkia tarkemmin.

Avovastauksissa kommentoitiin paljon terveydenhuoltoa. Yleisin kritiikin aihe oli se, ettei tutkintavanki saanut lääkkeitä, joita koki tarvitsevänsä. Kommenteista välittyi myös näkemys, että jos hoitoa saa, se on huonoa. Muutamassa kommentissa todettiin, että lääkärille pääsy oli todella vaikeaa.

Esille tulleesta kritiikistä huolimatta kaikki tutkintavangit eivät koe toimintoja riittämättömiksi. Osalla asiat ovat siis hyvin, mikä voi unohtua luettaessa kriittisiä avovastauksia. Osin kyse voi myös olla eroista vankiloiden

välillä; toisissa on tarjolla enemmän toimintaa kuin toisissa. Tilanteeseen vaikuttaa myös vankilaan sijoitettujen vankeusvankien osuus sikäli, että vähäisetkin toiminnot suunnataan ensisijaisesti heille. Monella tutkintavangilla asiat eivät kuitenkaan ole hyvin, ja avovastauksissa tuli esille vakaviakin ongelmia tutkintavankien oikeuksien ja ihmisarvoisen elämän kannalta.

8 TUTKINTAVANKIEN OIKEUDET JA KOHTELU

Tässä luvussa analyysin kohteena ovat oikeudet ja kohtelu. Ensin tarkastellaan oikeuksiin liittyvää tiedonsaantia ja tämän jälkeen syyttömyysolettaman toteutumista ja muuta yleistä kohtelua sekä henkilökunnan toiminnan johdonmukaisuutta. Luvun lopussa analysoidaan kurinpitojärjestelmää tutkintavankien näkökulmasta sekä muutoksenhakua ja kanteluja. Kuten aiemmissa luvuissa, kustakin teemasta esitetään ensin määrälliset tulokset, joita syvennetään avovastausten laadullisella analyysillä. Tulokset ovat tässä luvussa varsin kriittisiä. Lopuksi keskeiset tulokset esitetään tiiviisti ja suhteutetaan alussa esitettävään lainsäädäntöön.

8.1 Oikeuksiin liittyvä tiedonsaanti

Keskeinen normisto

Tutkintavangille on saavuttuaan vankilaan tiedotettava tutkintavankien oikeuksista ja velvollisuuksista. Tiedot on myös oltava saatavana yleisimmin käytetyillä kielillä vankilassa olevien tutkintavankien tarpeiden mukaan. (TVL 2:3 §.) Lisäksi saatavilla tulee olla luettelo vankilan ja henkilökunnan toimintaa valvovista viranomaisista sekä ihmisoikeuksien toteutumista valvomista toimielimistä, joihin tutkintavangeilla on kansainvälisten sopimusten mukaan valitus- tai kantelu-oikeus. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen Mikkelin vankilan tarkastuskertomuksessa (EOAK 4397/2016) todetaan muun muassa, että vankien saatavilla tulee olla ainakin vankeuslaki, tutkintavankeuslaki sekä niitä koskevat valtioneuvoston asetukset, järjestyssääntö, päiväjärjestys sekä rikosseuraamuslaitoksen antamat määräykset ja ohjeet. Lisäksi vankien saatavilla tulisi olla hallintolaki. Tiedonsaantioikeuden toteutuminen edellyttää sitä, että tutkintavangeilla on tietoa siitä, missä säädökset ovat nähtävillä ja keneltä niitä voidaan pyytää.

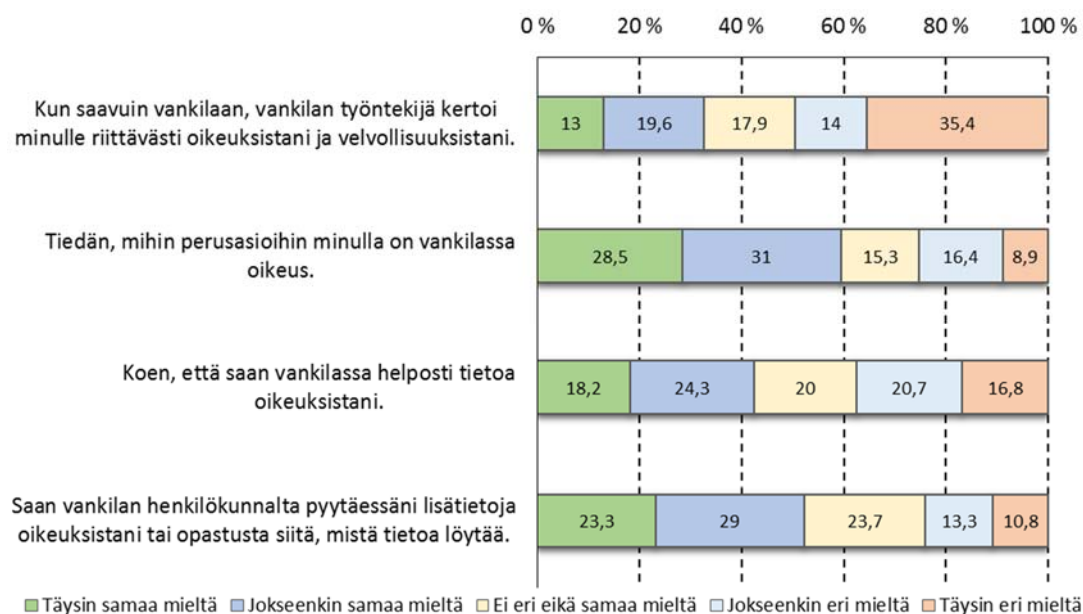
Määrälliset tulokset

Kyselylomakkeen kolmannessa osiossa vastaajilta tiedusteltiin näkemyksiä tutkintavankien oikeuksista ja kohtelusta. Vastausten perusteella tutkintavangit saivat tietoa oikeuksistaan yleisimmin muilta tutkintavangeilta (n=176), muilta vangeilta (N=108) ja henkilökunnalta (n=117). Muita yleisiä informaatiolähteitä olivat muun muassa asiamies (n=45), järjestyssääntö

(n=34) ja tulo-opas (n=30). Jonkin verran tietoa saatiin myös muusta materiaalista, jota on saatavilla kirjastossa.

Likert-väittämissä tutkintavangeilta tiedusteltiin oikeuksiin liittyvää tiedonsaantia (ks. kuvio 8). Noin puolet vastaajista oli pääsääntöisesti samaa tai täysin samaa mieltä siinä, että tiedonsaanti oikeuksista oli riittävää. Osion muista kysymyksistä poiketen ainoastaan joka kolmas (33 %) katsoi, että työntekijät olivat antaneet vankilaan saapuessa riittävästi tietoa tutkintavangille hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Siitä huolimatta kolme viidestä (60 %) ilmaisi saaneensa tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan vankilassa.

Puolet (52 %) kyselyn vastaajista oli sitä mieltä, että henkilökunta antaa tarvittaessa lisätietoa tutkintavangin oikeuksista tai opastusta. Päätöksenteon suhtauduttiin kriittisemmin (ks. kuvio 9): kaksi viidestä (43 %) vastaajasta koki, ettei heillä ollut tarpeeksi mahdollisuuksia kertoa mielipidettään käsiteltävästä asiasta. Lisäksi noin kolmannes vastaajista katsoi, että päätöksenteossa ilmeni puutteita. Tutkintavangeista esimerkiksi 30 prosenttia katsoi, että heille ei kerrota tosiasioita ja lain pykäläiä mihin ratkaisut perustuvat.

Kuvio 8 Tutkintavankien mielipiteet oikeuksiin liittyvästä tiedonsaannista vankilassa, % tutkintavangeista 2015

Oikeus muutoksenhakuun on yksi keskeisiä vankien oikeuksia. Edellä on todettu, että tutkintavankien vastausten perusteella yhteydenpitorajoitteet ai-

heuttivat epäselvyyksiä koskien sitä, ketkä vankilan työntekijät olivat vastuussa vankilan toiminnoista ja tapaamisista⁴³. Tämä tulos heijastui luultavasti myös siihen, että osa yhteydenpitorajoitteita saaneista tutkintavangeista ei vastaavasti tiennyt, mistä päätöksistä oli mahdollista hakea muutosta oikeusvaatimuksella ja edelleen valittaa hallinto-oikeuteen⁴⁴.

Kommentteja oikeuksiin liittyvästä tiedonsaannista

Kysymyksessä, jossa tiedusteltiin valmiiden vaihtoehtojen avulla keskeisiä tietolähteitä oikeuksia (esitelty edellä), oli mahdollista myös kertoa omin sanoin muusta tietolähteestä. Yleisimmin toistettiin lomakkeessa jo mainittuja tahoja tai todettiin, että tietoa ei ole mistään saatavilla. Osa kuitenkin tarkensi jo antamaansa vastausta: seitsemän kertoi tärkeäksi lähteeksi oikeudellisen materiaalin kuten lait ja oikeusasiamiehen raportit. Alla on niistä muutama esimerkki.

Oikeuksista ei tiedoteta vankeja lain mukaan, itse parasta opiskella lakikirjat ja oikeusasiamiehen ratkaisut sekä ottaa toinen asianajaja vain vankilaviranom. väärinkäytöksiä varten.

Tiedot paras itse opiskella lakikirjoista/oikeusasiamiehen vuosiraportista.

Olen vain sellissä olen vain lukenut lakeja ja sääntöjä.

Olisi mielestäni erittäin tarpeellista että tutkintavangeilla olisi mahdollisuus tutustua tutkintavankeuslakeihin. Tässä osastolla pyöri joskus yksi lehtiartikkeli jossa mainittiin muutamia tutkintavankien oikeuksia. Ihmeteltiin mikseivät toteudu täällä mutta kuulemma ne eivät vaan kuulu talon käytäntöön.

Olen tilannut asianajajaltani tutkintavankien lait.

Kaksi vastaajaa tarkensi läheisiltä saatua tietoa kertomalla, että naisystävä etsii tietoa internetistä. Yhden kerran mainittiin rikosta tutkiva poliisi. Henkilökuntaan liittyen kaksi kertoi saavansa tietoa ohjaajalta ja yksi rikosseuraamusesimieheltä.

⁴³ $X^2 = 8.525$; $df = 2$; $p = 0.014$.

⁴⁴ $X^2 = 9.305$; $df = 2$; $p = 0.010$.

8.2 Syyttömyysolettaman toteutuminen

Keskeinen normisto

Tutkintavankien oikeudellinen asema perustuu oletukseen vangin syyttömyydestä. Tämä periaate saa ilmauksensa esitutkintalain 4:2 §:ssä, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Periaate on artikuloitu muun muassa myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, jonka oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevassa 6 artiklassa todetaan, että jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. (EIS, SopS 85–86/1998.) Säännöksissä kiteytyy vankeuslajien ero – tutkintavankia ei rangaista, vaan tarkoitus on turvata esitutkinnan onnistuminen.

Määrälliset tulokset

Kysymys syyttömyysolettaman toteutumisesta muotoitiin lomakkeessa seuraavasti: ”Koetko, että sinua on kohdeltu vankilassa tutkintavankiaikana syyttömänä (syyttömyysolettaman mukaisesti)?” Tulokset olivat mielenkiintoisia ja huomionarvoisia. Peräti puolet (52 %) vastaajista valitsi vaihtoehdon ”en osaa sanoa”. Jopa kolmannes vastaajista (34 %) koki, ettei syyttömyysolettama ollut toteutunut. Vastaavasti vain 14 % vastasi kokevansa, että häntä kohdellaan syyttömänä. Kokemus syyttömänä kohtelemisesta oli yhteydessä siihen, monettako kertaa vastaaja oli vankilassa. Ensimmäistä kertaa vankilassa olevista tutkintavangeista 60 % koki, että heitä oli kohdeltu syyttömyysolettaman mukaisesti. Muilla tutkintavangeilla kokemus oli selvästi heikompi (44 %).

Vastaajista 42 perusteli avovastauksissa vastaustaan syyttömyysolettaman toteutumiseen. Niistä 21 oli hyvin yleisen tason huomiota ja 19 konkreettisempaa tai muutoin perustellumpaa selontekoa. Kahdessa avovastauksessa ilmaistiin tyytyväisyys kohteluun.

Syyttömyysolettaman toteutumista koskevia kommentteja

Yleisen tason kommentteissa tuli tyypillisesti esille lyhyitä ja toteavia näkemyksiä, joiden mukaan tutkintavankeja kohdellaan kuten vankeusvankeja (tai rajoitusten takia jopa huonommin) tai kaikkia kohdellaan lähtökohtaisesti syyllisinä. Osa vastauksia oli lähinnä ”ei todellakaan” -tyyppisiä ilmaisuja. Vaikka tämän ryhmän vastauksissa ei ollut perusteluja tai yksityiskohdista kuvausta, noin vahvat näkemykset ovat ilman muuta ongelmallisia

varsinkin, kun ne suhteuttaa edellä kuvattuihin määrällisiin tuloksiin, joiden mukaan vain joka seitsemäs koki, että häntä kohdellaan syyttömänä.

Melkein yhtä moni vastaaja perusteli näkemystään tarkemmin. Useassa vastauksessa kommentoidaan selvästi sen vankilan toimintaa, jossa vastaaja on sillä hetkellä, mutta on toki mahdollista, että osa vastauksista viittaa aiempiin kokemuksiin muissa vankiloissa. Tämän ryhmän vastaajista yksitoista kertoi suoraan heihin itseensä kohdistuvasta kommentoinnista tai kokemasta asennoitumisesta. Ohessa on siitä esimerkkejä. Osassa vastauksissa näkyi rikostutkinnan ja oikeusprosessin vaiheen merkitys.

Esimerkiksi [tietyssä vankilassa] esimies [N.N.] vittuili minulle että nuori nainen ja noin kova halu yrittää tappaa.

N.N. ja muutamat muut vartijat pitivät suoraan syyllisenä.

On todella vittumaista kuunnella kun vartija kommentoi ja vittuilee niistä rikoksista mistä minua epäillään ja syytetään. Ja ne pitää minua varmana tekijänä. Rikoksista mistä mua epäillään on kirjoitettu paljon lehdissä tietenkin ilman minun nimeä.

Minua kohdeltiin syyllisenä, uhkailtiin, että juttu annetaan sellaiselle syyttäjälle, että saan 5 vuotta vankeutta.

Henkilökunta puhuttelee kun muutun vankeusvangiksi eli mitä aion tehdä rangaistusaikana vankilassa. Olettamuksena että: tuomio ei muutu!

Minua kohdeltiin syyttömänä kunnes sain syyttäjän vaatimukset, usein jotkut vartijat muuttavat käytöstään minua kohtaan.

Neljässä vastauksessa puhetyyli on astetta yleisempää, mutta silti konkreettista: vastauksissa puhutaan, kuinka ”täällä” toimitaan. Vastaaja tarkoittaa sillä ilmeisesti sitä vankilaa, jossa hän on tutkintavankina (vastaukset hajautuvat eri vankiloihin). Vaihtoehtoisesti mainitaan, mitä vartijat yleisesti sanovat. Alla on tällaisista ilmaisuista esimerkkejä.

Tässä talossa kohdellaan kuin syyllistä ja annetaan ymmärtää että tänne jäät.

Täällä jokainen vanki on samanlainen ja sillä onko syytön ei ole merkitystä. Täällä ei ole syyttömiä sanovat vartijat.

Yhdessä vastauksessa mietitään eräänlaisena rakenteellisena selityksenä, että muu kuin syyllisenä pitäminen ei voi olla edes mahdollista, kun tutkin-

tavanki ja vankeusvanki on sijoitettu samalle osastolle. Kolmessa avovastauksessa todetaan puolestaan, että syyllistävä puhe ja asennoituminen pätevät vain osaan vartijoista.

On vankilavirkailijoita, joiden mielestä kaikki täällä olevat henkilöt ovat syyllisiä rikokseen.

Valtaenemmistön suhteen (yhdeksän kymmenestä vankilan työntekijästä) voi vastata kyllä, heihin pätee tämä väite [että kohdellaan syyttömänä]. Mutta jotkut tietyt työntekijät suhtautuvat tutkintavankeihin kuin tuomittuihin rikollisiin. Sellaisia työntekijöitä on hyvin vähän, mutta heitä kuitenkin löytyy. Vastaisin kysymykseen 34 ”suurimassa osassa tapauksia kyllä”.

Vaikka tuomiota ei ole tullut vartijat pitävät tutkintavankia jo tuomituna. Tai esim sanovat että etsä minnekään vapauteen pääse vaan iso kakku on tulossa. Mut huom ei kaikki vartijat toimi niin mutta jotkut joilla nousee valta päähän ja osaa vittuilla käyttävät valtaansa väärin ja luulevat olevansa aina oikeassa.

Kaikesta kielteisyydestä huolimatta vastausten joukossa oli kaksi positiivista huomiota, joista alla toinen on (useampisanainen).

Olen sitä mieltä, että tutkintavankilan työntekijät ovat kohdelleet minua asianmukaisesti.

8.3 Muu kohtelu ja henkilökunnan toiminnan johdonmukaisuus

Keskeinen normisto

Tutkintavangin kohtelusta ja oloista säännellään monitahoisesti. Niin kuin edellä on mainittu, perustuslaki edellytti sekä tutkintavankeuslain että vankeuslain säätämistä, sillä PL 7 §:n mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Tämä tarkoittaa, että tutkintavangin perusoikeuksien rajoittaminen voi perustua ainoastaan lakiin. Tutkintavankeuslain 1:5 §:ssä säädetään tutkintavankien kohtelusta. Heidä pitää kohdella oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Säännös sisältää myös selvän syrjintäkiellon, joka heijastelee sekä perustuslain 2:6 § yhdenvertaisuussäännöstä että myöhemmin säädetyn yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 3:8 §:n syrjintäkieltoa, vaikkei kaikilta osilta vastaakaan sitä. Tutkintavankeuslain sään-

nöksessä (1:5 §) säädetään vielä erikseen alle 21-vuotiaan, nuoren rikosten-tekijän, kohtelusta. On huomioitava, että oikeudenmukaiseen kohteluun liittyy myös hallintolain hyvän hallinnon vaatimukset (Hallintolaki 6 §), sillä nämä velvoittavat sekä viranomaisia että julkista tehtävää hoitavia muita tahoja. (HL 1:2 §.) Henkilökunnan toiminta tulee siis arvioiduksi myös tätä taustaa vasten rikosseuraamuslaitoksen antamien ohjeiden ohella.

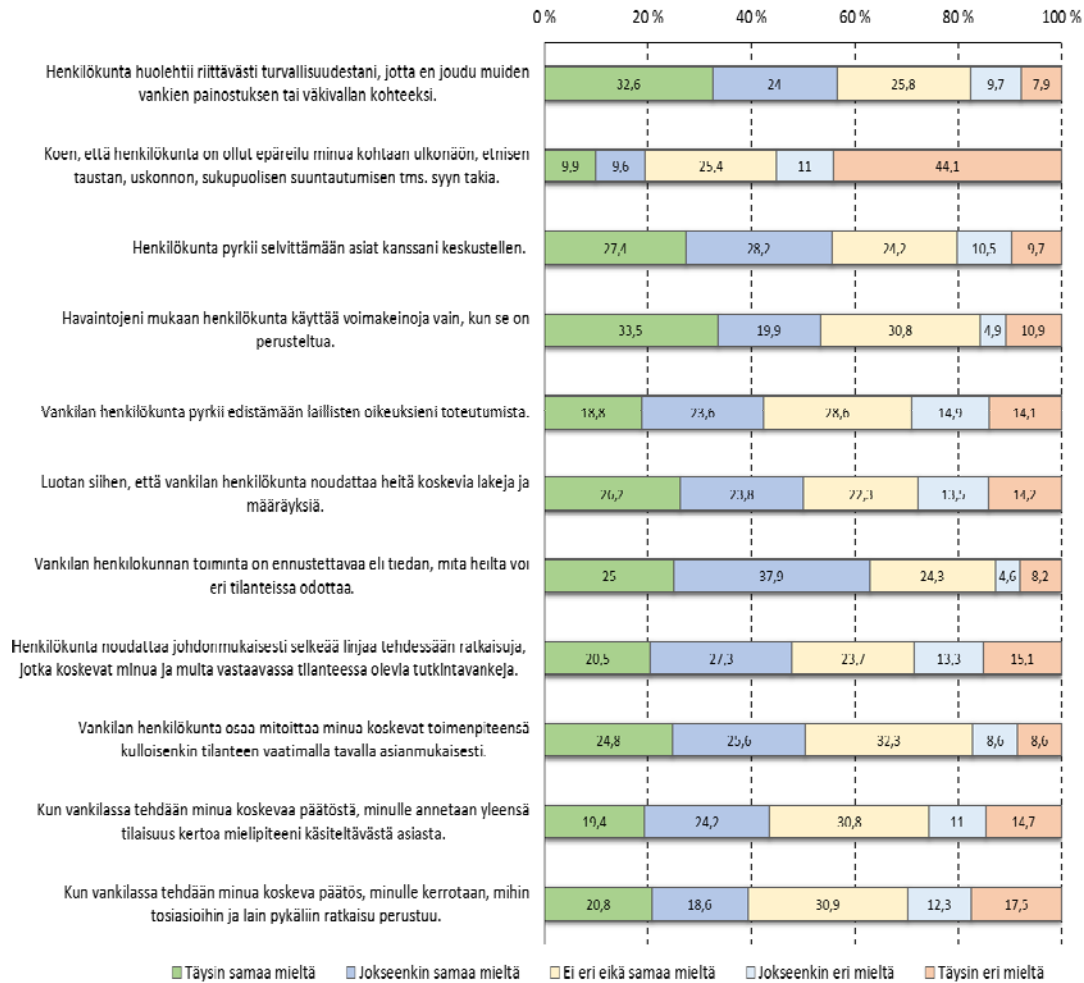
Määrälliset tulokset

Oikeuksia ja kohtelua koskevissa väittämissä selvästi kriittisimpiä olivat ne tutkintavangit, joiden mielestä syyttömyysolettama ei ollut toteutunut. Heistä ainoastaan joka viides (22 %) vastasi, ettei ollut saanut tarpeeksi tietoa oikeuksistaan vankilassa; muista tutkintavangeista näin vastasi neljä viidestä (78 %). Kontrolloitaessa vastaajan taustatekijät parisuhteessa olevat sekä ryöstöistä, pahoinpitelyrikoksista tai henkirikoksista syytetyt vastasivat kriittisemmin tutkintavankien oikeuksia ja kohtelua koskeviin väitteisiin.

Likert-väittämässä tutkintavangeilta tiedusteltiin myös heidän kokeemaansa kohtelua ja henkilökunnan toiminnan johdonmukaisuutta (ks. kuvio 9). Vain yli puolet vastaajista (57 %) oli sitä mieltä, että henkilökunta huolehtii riittävästi heidän turvallisuudestaan vankilassa. Hieman yllättävä tulos oli se, että ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneet tutkintavangeista kaksi kolmesta (67 %) piti turvallisuuttaan riittävänä. Vastaavasti luottamus siihen, että henkilökunta noudattaa lakeja ja määräyksiä sekä edistää näiden toteutumista vankilassa oli heillä muihin vankeihin verrattuna suurempaa. Noin puolet vastaajista katsoi, että henkilökunta pyrkii selvittämään asiat keskustellen, käyttää voimakeinoja vain perustellusti ja noudattaa heitä koskevia lakeja ja määräyksiä sekä edistää myös tutkintavankien laillisten oikeuksien toteutumista. Yhteydenpitorajoitteen saaneista vastaajista 41 prosenttia katsoi, että henkilökunta käyttää voimakeinoja ainoastaan silloin kun se on perusteltua⁴⁵. Muista tutkintavangeista tätä mieltä oli hieman yli puolet (56 %).

Joka viides vastaajista (20 %) puolestaan katsoi, että henkilökunnan käyttäytyminen oli ollut ulkonäön, etnisen tausta, uskonnon tms. vuoksi epäreilua. Kaksi kolmesta vastaajasta ilmaisi henkilökunnan toiminnan olevan ennustettavaa (63 %) ja noin puolet piti toimintaa johdonmukaisena ja selkeänä (48 %) sekä asianmukaisesti mitoitettuna (51 %).

⁴⁵ $X^2 = 7.606$; $df = 2$; $p = 0.022$.

Kuvio 9 Tutkintavankien mielipiteet muusta kohtelusta ja henkilökunnan toiminnan johdonmukaisuudesta vankilassa, % tutkintavangeista 2015

Avovastauksissa 69 vastaajaa esitti näkemyksiä kohtelusta; joukkoon eivät lukeudu edellä käsitellyt syyttömyysolettamaa koskevat vastaukset, eivät myöskään kurinpitörangaistuksia, kantelua tai muutoksenhakua koskevat, kohtelua käsittelevät vastaukset (niitä käsitellään jatkossa erikseen). Aiheena on pikemminkin kohtelu yleisesti. On tosin mahdollista, että osa tämän tematiikan avovastauksista käsittelee vastaajan kokemuksia aiempien tuomioiden ajalta. Niitä on kuitenkin mahdotonta erottaa joukosta, joten kaikkia vastauksia käsitellään samantarvoisesti.

Kyseisistä 69 vastaajista yhdeksän esitti positiivisia huomioita kohtelusta. Niissä kerrotaan, että henkilökunta (tai suurin osa siitä) on ammattitaitoista, asiallista, avuliasta, tasapuolista tai oikeudenmukaista. Yhdessä keuhataan, kuinka turvallisuus on turvattu hyvin. Suurin osa tämän osion avovastauksista (60 vastaajaa) antoi kuitenkin kriittistä palautetta. Se koskee

enimmäkseen mielivaltaista, työkeää tai ylipäänsä epäjohdonmukaista kohtelua (48 vastaajaa) taikka tilanteita joissa kysymyksiin ei saanut vastausta (17 vastaajaa). Kuten lukumääristä voi päätellä, muutama kommentoi samassa vastauksessa eri teemoja.

Kommentteja kohtelusta yleisesti

Avovastauksissa tuli siis esille huomattava määrä kommentteja, joissa henkilökunnan toimintaa arvosteltiin epäjohdonmukaisuudesta tai suoranaisestä mielivaltaisuudesta. Tähän luokkaan sijoitettiin myös vastaukset, joissa henkilökunnan kerrottiin toimivan sääntöjen vastaisesti. Jossain määrin kommentoitiin sitä, että kohtelun asianmukaisuus ja sääntöjen noudattaminen oli vartijasta (tai muusta henkilöstön edustajasta) ja mahdollisesti hänen mielialastaan riippuvaista; alla on tällaisista muutama esimerkki.

Säännöt vaihtelee riippuen millä päällä ylivartija on.

Vartijoilla on omat säännöt jokaisella, ei voi koskaan tietää mikä on sallittua ja mikä ei – riippuu aivan kuka vartija on työvuorossa...? Esim. eilen sai vapaasti käydä toisella osastolla ilman sanomista, huomenna siitä voi joutua ”rundiin” kun tulee eri vartija töihin, jne. Säännöt ”muuttuu lennosta” riippuen kuka vartija milloinkin on työvuorossa.

Vartijat ovat aika joustavia kun jokin helpottaa heitä mutta paljon rajoittavampia jos asioista tulee heille enemmän vaivaa.

Vartioiden ”huono päivä” poistaa toimintoja silloin tällöin.

Esille tuli myös muutama kommentti, joiden mukaan tiettyssä nimeltä mainitussa vankilassa henkilökunta ei ylipäänsä noudata sääntöjä vaan luo pikemminkin omiaan. Muutaman kommentin mukaan kohtelu riippuu joillakin vartijoilla puolestaan siitä, onko vangissa jotain mikä ei heitä miellytä.

Riippuu vangista kuka saa keneltäkin vartijalta niin sanotusti erityiskohtelua tai päinvastoin vartijat voivat käyttäytyä rasistisesti eikä katsota tässä rotua, luokkaa tai rikosta vaan toiset vangit jäävät paljosta paitsi jos vartija ei vaikka tykkää naamasta/tyypistä.

MONESTI ollut tilanteita kun jotkut asiat ovat olleet sallittuja jollekin, mutta joillekin ei. Ei ole selviä sääntöjä kaikille. Tuntuu, että vaihtuu henkilön mukaan.

Usein olen myös huomannut vartijoiden toimesta rasismia ulkomaalaisia vankeja kohtaan ja haluttomuutta auttaa heitä päivittäisissä asioissa jos he vaikka kysyvät jotain englanniksi niin heille vastataan suomeksi tai jotain muuta dissausta. Yhtään ulkomaalaista vanginvartijaa ei ole täällä töissä.

Moni kuvasi lisäksi itseensä kohdistunutta, huonoksi kokemaansa kohtelua. Kohtelu saattoi olla heidän mukaansa ilkeää, alentavaa, alistavaa tai vaan välinpitämätöntä tai tilanteeseen sopimatonta. Alla on tällaisista tilanteista esimerkkejä.

Henk.kohtainen tavaraluettelo puutteellinen (vankilan huostassa) ”allekirjoita vain, sen verran pitää olla luottoa”.

Mielestäni pitäisi paremmin huolehtia ihmisistä etenkin uusista! Jos olet vaihtanut vankilaa tai olet uusi vankilassa missaat ruoan, olin todella nälkäinen päivänä jolloin vaihdoin vankilaa. Kun kysyin tästä sanottiin ”olet vankilassa odota huomiseen”. Onko tämä oikeudenmukaista?

Vartijat eivät noudata ovien avausaikoja jolloin tutkintavankien ns. vapaa-aika vähenee. Tästä kerrottiin vankilan johtotasolle jolloin ilmeni vartijoiden taholta painostusta ”että ketä meni valittamaan” ovien aukaisuaajoista...

Henkilökunta ei välitä pätkäkään turvallisuudesta, vaan yrittävät jopa provosoida vankien välille riitoja. henkilökunta on vainonnut minua tänne saapumisestani asti, koska en ole suostunut nielemään kohtuutonta/perustelematonta kyykytystä ja olen sanonut kohteliaasti mielipiteeni asioissa. Henkilökunnan kanssa on niin huonot välit etten pysty asioimaan heidän kanssaan juuri mitenkään. Kun menen juttelemaan heidän kanssaan, en ikinä tiedä mitä he keksivät ja tämän takia haluan keskusteluun neutraaliksi jonkun ulkopuolisen henkilön.

Minä olen naishenkilö, ulkomaalainen ja hyvin nuori, he suhtautuvat minuun täysin välinpitämättömästi. Tarkoitan vanginvartijoita. Henkilökunnan suhtautumisessa minuun kun ulkomaalaiseen on erittäin paljon parantamisen varaa.

Ennen kuin vastasin kysymykseen kävin kysymässä mihinkä lain pykäliin perustuu ratkaisu etten saa omaa talvitakkia narikasta. Vastaus = mihin tarvitset sitä tietoa, kerroin kyselystä mihin aion vastata. Neuvoi vetämään viivan kysymyksen päälle.

Vartijakohtaista, jotkut eivät sovi työhönsä ollenkaan. Eräs painosti kertomaan mistä syytetään ja sen jälkeen levitteli tietoa muille vartijoille. Eräs sanoi viedessään minua sairaalaan, jättesäkiksi ja valtion rahojen tuhlauksiksi.

Selkeän rasistisesta nimittelystä kerrottiin vain kahdessa vastauksessa, mitä voinee pitää hyvänä asiana ottaen huomioon, kuinka yleistä kokemus huonosta kohtelusta on muutoin. Toisaalta moni ulkomaalaistaustainen jätti vastaamatta kyselyyn. Alla on kaksi kommenttia, joiden aiheena on etniseen taustaan tai uskonnolliseen vakaumukseen liittyvä epäasiallinen tai syrjivä kohtelu.

Henkilökunta jotkut kutsuu muita vankeja manneiksi tai nekruiksi, ei esimies tee asialle mitään vaan jatkaa kännykän saagan pelaamista. Täällä sä et ole mitään vaan vanki jota rahastetaan.

Täällä henkilökunta ei seuraa tai noudattaa sääntöjä. Mä oon muslimi enkä syö sianlihaa kun kerran selitin vartijalle se vastasi mulle ”kun on kerrankin nälkä niin luulisi sulle kelpaavan kaikki”.

Väkivaltaisesta käytöksestä kerrottiin vain yhdessä, alla kuvatussa vastauksessa.

Vartiat vittuilee se on muutenkin jotkut vartijat, huom jotkut, kuin olimme koiria ja olen monet kerrat saanut vartioilta turpaa monen monta kertaa.

Tilanteet, joissa henkilökunta ei vastannut kysymyksiin ollenkaan tai vastaus viipyi kohtuuttoman kauan, luokiteltiin omaksi ryhmäkseen. Vastaukset koskivat etupäässä (kahdeksan kappaletta) asiointilomakkeiden käyttöä.

Apulaisjohtaja ei vastaa mihinkään asiointikyselylappuun.

Kyselin asiointilomakkeella sitä miten kännykän ja sähköpostin käyttäminen täällä onnistuu, en saanut minkäänlaista vastausta. Laki siitä tuli vissiin voimaan 1.5.2015?

Monesti asioimislomakkeella asioidessa vastaukset ja varsinkin kysytyn asian toteutuminen kestää todella kauan, esim. narikkaan pääsy omien tavaroiden hakemiseen/vaihtamiseen jne.

Usein vastaukset asiointilomakkeilla esitettyihin kysymyksiin tulevat päivien päästä ja joissain tapauksissa menee jopa viikkoja. Muutamilla kerroilla en ole saanut minkäänlaista vastausta.

Rutinalappujen ja tapaamislappujen katoaminen postilaatikosta?

Muilta osin vastauksissa kuvataan esimerkiksi kokemuksia, joiden mukaan vankia pidetään tarkoituksella pimennossa, eikä vankia koskevista muutoksista kerrota etukäteen. Kommenttien mukaan vartija saattaa myös kuitata kysymyksen kehottamalla edellä kuvatun asiointilomakkeen käyttöön, taikka vartijalta ei saa selvää vastausta, eikä asia siksi hoidu. Ohessa on jälkimmäisestä asetelmasta muutama esimerkki.

Ikävä kyllä suurin osa vartijoista vastaa kysymyksiin ”katsotaan” ”joo” ”en tiedä” osastollani on ulkomaalaistaustaisia vankeja ja olen yrittänyt hoitaa heidän asioitaan kielimuurin takia, esim. puhelinnumeroita ja vastaus on aina ollut ”katsotaan”. Kaksi viikkoa yritin hänelle numeroita saada (hänen puhelimensa on vastaanotossa ja hänen piti päästä katsomaan tarvittavat numerot puhelimesta) mutta ei onnistunut.

Vastaus kaikkeen on yleensä ei ja sitä ei perustella mitenkään tai vastauksessa kestää pitkään.

8.4 Kurinpitorangaistus

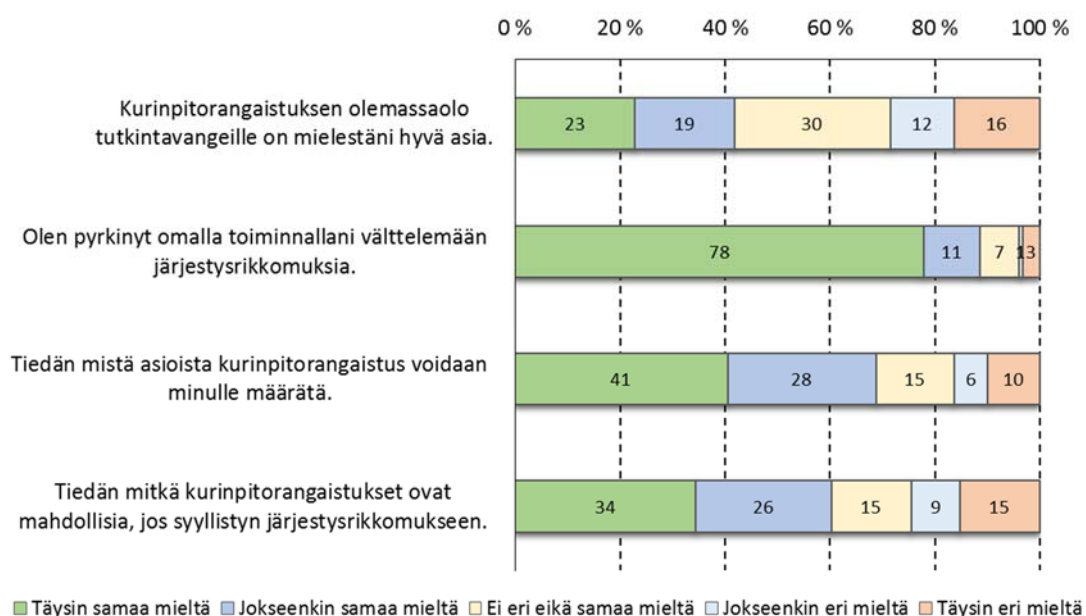
Keskeinen normisto

Tutkintavangille voidaan määrätä kurinpitorangaistus TVL 10-luvun mukaisesti. Luku sisältää kuvauksen vankilan järjestyssäännöistä. (TVL 10:1 §.) Kurinpitorangaistus langetetaan järjestyserikkomuksesta, jonka määritelmä on TVL 10:3 §:ssä. Mahdolliset rangaistukset on puolestaan eritelty 10:4 §:ssä, jossa rangaistukset ovat järjestyksessä kevyimmästä ankarimpaan. Mahdollisia rangaistuksia ovat varoitus, oikeuksien menetys (esim. omaisuuden hallussapito, toimintaan osallistumisen kieltäminen) ja yksinäisyysrangaistus. Kurinpitotoimen tulee olla suhteellisuusperiaatteen mukainen, mistä säädetään erikseen TVL 10:7 §:ssä. Tämä edellyttää sekä teon vakavuuden punnitsemista että vankiin itseensä liittyvien piirteiden huomioimista. Automaattiset, vakiodut rangaistukset eivät siten ole lähtökohtaisesti lainmukaisia vaan kyse on yksittäistapauksellisesta arvioinnista. Rikosseuraamuslaitos on vuonna 2014 antanut ohjeet kurinpitorangaistuksen määräämisestä. (Rise, Kurinpitorangaistuksen määrääminen, ohje (3/004/2014.) On selvää, että edellisessä luvussa kuvailtu oikeudenmukainen kohtelu ja syrjintäkielto vaikuttavat arvioinnin taustalla.

Määrälliset tulokset

Kyselylomakkeen viidennessä osiossa kerättiin tietoa siitä, millaisia mahdollisia kurinpitorangaistuksia vastaajat olivat saaneet sekä heidän näkemyksiään kurinpitorangaistuksista ja järjestyrikkomuksista (kuvio 10). Tutkintavankikyselyn vastaajista 15 prosenttia oli saanut kurinpitorangaistuksen. Selvästi yleisin rangaistus oli yksinäisyysrangaistus (n=10) verrattuna muihin sanktioihin kuten varoitukseen (n=3). Mielenkiintoinen tutkimustulos oli se, että kurinpitorangaistuksen saaneet tutkintavangit tunsivat rangaistuskäytännöt huonommin kuin ne tutkintavangit, joilla ei ollut aiemmin kurinpitorangaistusta.

Kaksi viidestä (42 %) vastaajasta piti kurinpitorangaistuksen olemassaoloa hyvänä asiana ja vajaa kolmannes (28 %) oli asiasta eri mieltä. Noin kolmasosa (30 %) vastaajista ei ollut samaa tai eri mieltä asiasta. Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneet tutkintavangit suhtautuivat kurinpitorangaistuksen olemassaoloon hieman suopeammin. Suurin osa (69 %) tutkintavangeista oli myös tietoisia niistä perusteista, joilla kurinpitorangaistus voidaan määrätä sekä siitä, millaisia kurinpitomahdollisuuksia järjestyrikkomuksista seuraa (60 %). Lähes kaikki vastaajat (89 %) olivat vastaustensa mukaan pyrkineet välttämään omalla toiminnallaan järjestyrikkomuksia. Esitutkintavaiheessa olevien tutkintavankien näkemykset olivat yleisesti ottaen kriittisempiä. Kurinpitorangaistuksen saaneet eivät pitäneet kurinpitorangaistuksen olemassa oloa niin hyvänä, mutta pienet havaintomäärät haittasivat kuitenkin tutkimustulosten yleistettävyyttä.

Kuvio 10 Tutkintavankien mielipiteet kurinpitorangaistuksista ja järjestyrikkomuksista vankilassa, % tutkintavangeista 2015

Avovastauksista 71 kommentoi jotain kurinpitorangaistukseen liittyvää. Osin vastaukset olivat peräisin kysymyksistä, jossa sai tarkentaa rikkeen tai rangaistuksen luonnetta, osin ne ovat peräisin vapaammista kommentoinnin mahdollisuuksista. Suurin osa (22 vastaajaa) kommentoi saamaansa kurinpitorangaistusta varsin neutraalisti, mutta varsin moni katsoi, että rangaistus oli kohtuuton tai perusteeton (14 vastaajaa). Avoimemmissa vastausmahdollisuuksissa tuotiin myös esille näkemyksiä (12 vastausta), joiden mukaan kurinpitojärjestelmä on tavalla tai toisella mielivaltainen. Muutoin kommentissa tuli esille esimerkiksi riskialttiita tilanteita konflikteille tai kollektiivista rankaisemista.

Kommentteja kurinpidosta

Kuten yllä tuli ilmi, saatua kurinpitorangaistuksen syytä kuvattiin joko neutraalisti taikka tyytymättömyyttä ilmaisten. Tyypillisesti neutraalit ilmaisut olivat lyhyitä, sanan tai parin mittaisia. Eniten tuli esille itsensä päihdyttäminen tai vastaavasti huumausaineen käyttörikos. Muutaman kerran mainittiin niskurointi tai tappelu. Erikoisimmaksi syyksi ilmaistiin kahvin juonti käytävällä. Moni kuitenkin kritisoi saamaansa rangaistusta. Osaa vastauksista oli vaikea tulkita, mutta niistä löytyi silti selkeitä alaryhmiä. Muutamassa rangaistuksen syyksi kerrottiin kritiikin esittäminen vankilan toimintaa kohtaan, muutaman mukaan päihde-epäily oli perusteeton, rangaistukselle ei ollut ylipäänsä syytä tai rangaistus oli kohtuuton tekoon nähden. Alla on tällaisista teemoista esimerkkejä.

Valitin etten saanut kanttiini ostoja ja kiroilin samalla > uhkaava käytös 5 p.

Ehkä se ei ollut soveliasta käytöstä, potkia sellin ovea, mutta rangaistus oli kohtuuton = k3 pvää rundissa (eristysselli).

Varoitus/vuorokausi eristys ehdollisena mutta ilman syytä. Vartijalla huono päivä, suurin osa vartijoista asiallisia.

Buranaa löytynyt sellistä, koira merkinnyt väärin että kehossa ollut kiellettyjä aineita 10 pv eristyksessä 11 kertaa jouduin ulostamaan ennenkun vietiin röntgeniin ja mitään ei löytynyt.

Syytetty aiheettomasti itsensä päihdyttämisestä.

Minua pidettiin syyllisenä vaikka en ollut mtn väärää tehnytkaan ja olin tupakoinut ennen puhalluskoetta jonka vuoksi se 0.03 tuli!

Rundissa, viikko ilman kuulemista? ja leimaaminen asioihin joihin minulla ei osaa =(

Moni vastaaja oli yleisesti sitä mieltä, että kurinpitorangeistuksen määräämiseen liittyi mielivaltaisuutta ja epä johdonmukaisuutta. Tällaiset kommentit ovat saman suuntaisia kuin aiemmin esitellyt kommentit vankien kohtelusta: osa vartijoista ei vastaajien mukaan käyttäydy asiallisesti, ja säännöt ovat erilaiset eri ihmisille, tai kurinpidollisten toimien perusteita ei kerrota. Oheisissa vastauksissa osa tosin kommentoi ylipäänsä vangeista tehtyjä päätöksiä ja kirjauksia.

Ne säännöt ja seuraukset pitäisi olla selkeät, rangaistukset rikkeistä tulisi olla kaikille samat. Ja syy rangaistukseen oltava parempi kuin pelkkä ”epäily” – ja perustelut tulisi saada kirjallisena (aina!) Nykyään koko kurinpitojärjestelmä on epäselvä ja mielivaltainen! (mm. mikäli ”naama ei miellytä” niin joutuu silmätikuksi ja ”ajojahdin” uhriksi ja sanktioo tulee pienimmistäkin syistä sekä tekaistujen syiden perusteella... Sellikin ratsataan päivittäin (sotketaan!) ihan vaan ”kiusaamistarkoituksella” yms.)

Mielestäni on todella huolestuttavaa, että yksittäiset vartijat ja virkamiehet saattavat kirjoittaa vääristelyjä tai valheellisia raporteja vangeista mikäli naama ei miellytä. Tällaiset merkinnät vangin tiedoissa hankaloittavat rangaistuksen suorittamista monin eri tavoin. Ko. merkintöjä vastaan on varsin vaikea puolustautua, koska useinkaan niistä ei edes itse tiedä.

Jostain syystä tässä talossa on voimassa sääntö: ensin rangaistaan ja myöhemmin selitetään tai selvitetään, ONKO ihminen ollenkaan syyllinen.

Kaikilla pitäisi mielestäni olla samat säännöt mutta näin ei ole. Toiset saattavat saada vain varoituksia sääntörikkeistä ja toiset joutuvat heti rundiin eikä mene järjellisesti vaan naaman mukaan tämä.

Logiikka tekojen takana ei ole aina selvä, ei ole mahdollisuutta kiistää tai argumentoida oma kanta. Minusta rikkomusten tutkinnan pitää olla avoimempaa, että olisi mahdollisuus argumentointiin ja muutoksenhakuun.

Muutamassa kommentissa kerrottiin kollektiivisesta rankaisemisesta, jolloin yhden henkilön rikkoessa sääntöjä muutkin saivat kärsiä.

Jos joskus joku vanki valittaa jostain päiväjärjestyksen mukaisista asioista kuten ovien myöhässä aukaisusta niin kaikkia rangaistaan ja asioista tehdään tosi hankalia.

Olen vain nähnyt että kun joku on tehnyt jotain minkä kaikki tietää olevan väärin. Esimerkiksi saa huumeita heitettynä kävelykehälle. Mutta mielestäni on väärin että kaikkien tulee vaihtaa kävelykehää pienempään. Minuunkin tartuttiin vaikka he tietävät että minulla ei ole todellakaan mitään tekemistä sen kanssa.

Myös sellaisista tilanteista kerrottiin, joissa kyselyyn vastannut on joutunut epäilyksen ja kurinpidon kohteeksi sellikaverin toiminnan takia. Epävaakaaksi koetun sellikaverin merkitys tuli esille myös potentiaalisena konfliktihin altistavana tekijänä.

Joskus tapahtuu outoja asioita. Esimerkki: vankia A on juuri muuttanut kahden hengen selliin. Hänen naapurilta löydettiin jotain ”kiellettyä”. Molemmat laitetaan rangaistukseksi eristyksen muutamaksi päiväksi.

Vankia pitäisi kuulla asuttamiseen liittyvissä asioissa ja yhteensovitaa samaan selliin paremmin toisilleen sopivia henkilöitä. Tällä hetkellä ketään ei kiinnosta asia ennen syttyvää konfliktia. Jos vankilassa ei kuulla ja reagoi ongelmien asuttamisen yhteensopivuudesta keskeisiin henkilöihin nähden. Ei myöskään niistä aiheutuvista konflikteista pidä rangaista tai antaa edes varoitusta. Koska asuttaminen on vankila tärkein asia, 24h/samassa kopissa epävakaan henkilön kanssa lopulta väistämättä luo ongelman ja homma on räjähdysaltis.

Myös kehittämisehdotuksia esitettiin. Eräs vastaaja sanoi ymmärtävänsä sitä, että huumeiden käytöstä rangaistaan, mutta huumeiden käyttöön pitäisi hänen mukaansa saada myös kunnollista hoitoa. Väkivaltaista käyttäytymistä pitäisi hänen mukaansa puolestaan tutkia paremmin, varsinkin jos on aihetta epäillä, että syynä on ennakkoluulo jotain etnistä ryhmää tai uskontoa kohtaan. Yhden mukaan ”rundiin” pitäisi joutua vain huumausaineiden tai väkivallankäytön takia, ja toisen mukaan ”avolaitoskelpoisilla” pitäisi olla vapaampaa, kuten mahdollisuus älypuhelimien käyttöön. Jos esiintyy vapauden väärinkäytöstä, sitä voisi rajoittaa yksilöllisesti kurinpidollisista syistä.

8.5 Muutoksenhaku ja kantelut

Keskeinen normisto

Rikosseuraamuslaitoksen päätöksiin liittyvästä muutoksenhausta säädetään tutkintavankeuslain 15-luvussa. Lukua muutettiin vuonna 2015, jolloin tavoitteena oli uudistaa muutoksenhaku kokonaan vastaamaan perustuslain 21 §:n vaatimusta saada hakea muutosta oikeuksia ja velvollisuuksia koskeviin päätöksiin. (HE 45/2014 vp, 24–25.) Tutkintavankeuslaki sisältää nyky muodossaan luettelon päätöksistä, joihin saa hakea muutosta (TVL 15:1 §) ja toisaalta muutoksenhakukiellonalaisista päätöksistä. (TVL 15:2 §.) Muutoksenhakuväylät ovat puolestaan oikaisu ja hallintovalitus. (TVL 15:1 §.) Hallintovalitusmenettelystä ja valituksen edellytyksistä säädetään hallintolainkäyttölain 2-luvussa (HLL 586/1996), ja oikaisuvaatimuksesta puolestaan hallintolain 7 a -luvussa. Vain viranomaisen päätökset ovat valituskelpoisia.

Varsinaisten muutoksenhakukeinojen lisäksi tutkintavangilla on oikeus tehdä hallintolain 8 a luvun mukainen hallintokantelu toimintaa valvovalle viranomaiselle. Kantelu voidaan tehdä lainvastaiseen toimintaan syyllistyneen virkamiehen esimiehelle, ylemmälle viranomaiselle, tai ylimmille laillisuusvalvojille. Tutkintavankien osalta tämä tarkoittaa lähinnä eduskunnan oikeusasiamiestä.⁴⁶ Oikeusasiamies ei kuitenkaan tutki kantelua asiasta, joka on samanaikaisesti vireillä muussa viranomaisessa, eikä sellaista asiaa, johon voi vielä hakea muutosta tai jossa muutoksenhaku on kesken. (Ks. esim. <http://www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/ea/useinkysyttya.htx>.) Oikeus-asiamiehelle tehtävän kantelun muodosta ja käsittelestä säädetään laissa eduskunnan oikeusasiamiehestä. (197/2002.) Hänen ratkaisullaan ei ole asiaa kumoavaa tai muuttavaa vaikutusta, toisin kuin menestyvällä oikaisulla ja valituksella.

Laissa rikosseuraamuslaitoksesta säädetään, että ylemmälle virkamiehelle tai viranomaiselle osoitetun hallintokantelun ratkaisee pääjohtaja, aluejohtaja tai muu erikseen säädetty tai työjärjestyksessä määrätty keskushallintoyksikön virkamies tai yksikön päällikkö. Pääjohtajan tai hänen sijaisensa toimista tehty kantelu on kuitenkin siirrettävä oikeusministeriön ratkaistavaksi. (Laki rikosseuraamuslaitoksesta, 9 §.) Hallintokantelu ei ole

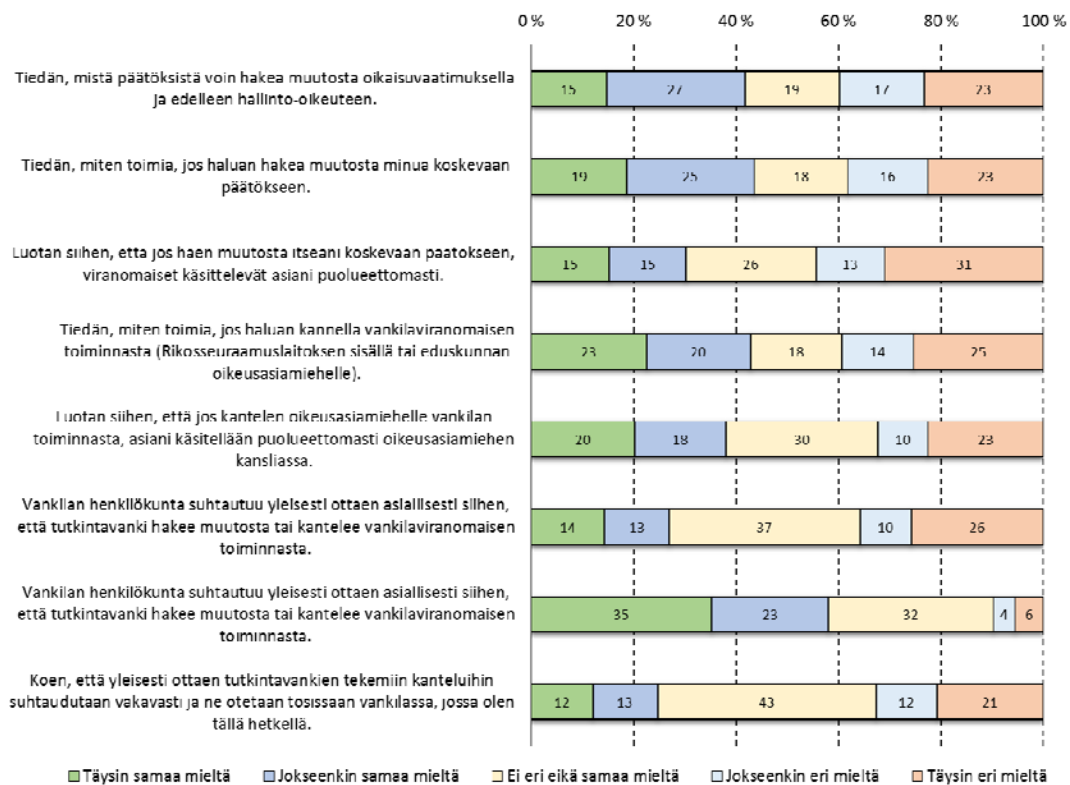
⁴⁶ Perustuslain 108 ja 109 §:ssä säädetään eduskunnan oikeusasiamiehestä ja valtioneuvoston oikeuskanslerista, minkä lisäksi molempia laillisuusvalvojia koskevat omat lakinsa (Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä, 197/2002 ja Laki valtioneuvoston oikeuskanslerista, 193/2000). Työtehtävien jaosta on erikseen oma lakinsa, Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta (1224/1990). Vaikka tehtäväkentät ovatkin osittain päällekkäiset, oikeusasiamies tutkii kantelut, jotka koskevat puolustusvoimia ja suljettuja laitoksia, kuten vankiloita ja mielisairaaloita.

kuitenkaan päätöksen muuttamiseen tai kumoamiseen tähtäävä oikeusturva-keino, vaan varsinaisia muutoksenhakukeinoja täydentävä oikeussuoja-keino. (HE 50/2013 vp, 4.) Pakkokeinolain perusteella tehdyistä päätöksistä, kuten vangitsemisesta, vangittuna pitämisestä ja PKL mukaisista yhteydenpitorajoituksista, tehtävä prosessuaalinen kantelu hovioikeuteen (PKL 3:19 §) eroaa siis muutoksenhakukeinona hallintokantelusta olennaisesti.

Määrälliset tulokset

Tutkintavankilomakkeen kuudennessa osiossa tutkintavangeilta kyseltiin näkemyksiä muutoksenhausta ja kanteluiden tekemistä. Joka viides (20 %) vastaaja oli tutkintavankeuden aikana hakenut muutosta tai kannellut. Muutoksenhaun tai kantelun selvästi yleisimmät syyt (annetuista vaihtoehdoista) olivat, että päätöstä koskeva tieto perustui vastaajan mielestä virheeseen (n=9) tai että vastaaja halusi virkamiehen myöntävän virheensä (n=7). Muutoksenhakua tai kantelua ei sen sijaan tehty, koska niille ei nähty syytä (n=32) tai niiden ei uskottu menevän läpi (n=37) tai johtavan myönteisiin muutoksiin (n=33). Lisäksi moni tutkintavanki ei vastausten perusteella tiennyt, miten muutosta haetaan tai kantelu tehdään (n=30), tai he pelkäsivät henkilökunnan kielteistä suhtautumista (n =18).

Likert-väittämistä muodostetut jakaumat on esitetty kuviossa 11. Kyse-lylomakkeeseen vastanneista tutkintavangeista ainoastaan noin kaksi viidestä (42 %) tiesi, mistä päätöksistä voidaan hakea muutosta oikaisuvaatimuksella ja kuinka oikaisuvaatimus- tai kantelumenettelyssä toimitaan. Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneilla tutkintavangeilla toimintatavat olivat selvästi vieraampia. Viranomaisten puolueettomuuteen suhtauduttiin kriittisesti. Suurin osa (58 %) vastaajista koki kuitenkin, että vankilan henkilökunta suhtautui tutkintavankien oikaisuvaatimuksiin ja kanteluihin yleisesti ottaen asiallisesti. Huomionarvoista oli se, että osion väittämissä neutraalin vaihtoehdon (ei eri eikä samaa mieltä) osuus oli suuri.

Kuvio 11 Tutkintavankien mielipiteet muutoksenhausta ja kanteluista vankilassa, % tutkintavangeista 2015

Kyselylomakkeessa oli mahdollisuus kertoa jokin muu syy kuin annettu vaihtoehto niin kanteluun ja muutoksenhakuun kuin siihen, miksi vastaaja ei ollut hakenut muutosta tai tehnyt kantelua. Lisäksi vastaajalla oli mahdollisuus kertoa vapaasti muutoksenhakua tai kantelua koskevista asioista. Kysyttäessä muutoksenhaun syytä vastausvaihtoehdoissa ei kysytty mitään muutoksenhaun sisällöstä; avovastausten täydentävät vastaukset (14 vastausta) koskivatkin etupäässä sitä. Tarkentavia syitä siihen, miksi ei kannellet tai hakenut muutosta antoi yhteensä yhdeksän vastaajaa, mutta niistä vain kolme oli jotain muuta kuin jonkin annetun vaihtoehdon suhteellisen suora toistaminen. Analyysissä ne yhdistetään vapaan kommentoinnin kohtaan, johon vastauksen antoi 42 vastaajaa, eli tarkasteltavia vastauksia oli siinä yhteydessä yhteensä 45.

Kommentteja muutoksenhausta ja kantelusta

Kuten edellä todettiin, kantelun ja muutoksenhaun syitä koskevassa kysymyksen lopussa sai antaa jokin muun kuin annetun vaihtoehdon. Siinä kuvattiin etupäässä muutoksenhaun tai kantelun sisältöä. Kaikista vastauksista ei tosin selvinnyt oliko henkilö tosiasiallisesti hakenut asiasta muutosta tai kannellut. Yhtenä syynä oli joka tapauksessa halu vaihtaa tutkintavankilaa lähemmäs perhettä (ei toteutunut), ja kolme syytä koski terveydenhuoltoa. Lisäksi usea koski vääräksi koettua päätöstä tai ratkaisua tai sitä, ettei haluttu asia toteutunut. Muutama vastaus koski kohtelua. Alla on näistä muutama esimerkki.

Sain täällä ollessani viimeiseksi pojan täytin loman että olisin nähnyt poikani ylivartija tuli & sanoi että sä et lähtis edes isäsi hautajaisiin laitoin kirjeen Riseen sain loman mutta henkilökunta ei myöntänyt vaikka loma oli myönnetty.

Minun ei ole tähän saakka sallittu mennä kouluun tai töihin, vaikka minulla ei ole rangaistuksia sääntöjen rikkomisesta.

Muutoksenhaku siihen, että en saa käyttää piilolinssejä sen takia, että vankila ei voi testata piilolinssinestettä.

Halusin aggressiivisesti käyttäytyvän vartijan vaikutuspiiristä pois.

Vapaasti annettavissa avovastauksissa kommentoitiin etenkin muutoksenhaun ja kantelujen tekemisen turhuutta. Vastausten mukaan valittaminen tai kantelu ei kannata joko siksi, ettei oma esitys ei kuitenkaan mene läpi tai siksi, että siitä seuraa epävirallinen kostotoimenpide. Kumpaakin turhautumisen syytä esiteltiin kymmenessä, yhteensä siis kahdessakymmenessä vastauksessa. Moni vastaaja esimerkiksi koki, että viranomaiset eivät selvitä esille nostettuja asioita puolueettomasti, vaan puolustavat ikään kuin omiaan.

Järjestelmän sisäiset kantelut tutkitaan puutteellisesti ja vaatii vähintään hallinto/käräjäoikeuden et edes mahd. saada puolueeton käsittely asialle. Poliisi ei tutki kunnolla esitutk. lain muk. vankien tekemiä ilm. henkilökunnan väärinkäytöksistä.

Kantelut eivät yleensä johda mihinkään parannukseen koska AINA vedotaan laitosturvallisuuteen, vaikka asia ei mitenkään koskisi ko. asiaa. Ja joka ”talossa” on omat säännöt, mitkä ”luo” talon johtoporras miten itse haluavat päästä helpoimmillaan. Eihän valtion ”korppi” korppia noki.

Ja jos vanki onnistuu kantelussaan ja oikeusasiamies kehoittaa vankilan toimimaan toisin, ei vankila piittaa siitä pätäkääkään. Asiasta useita esimerkkejä.

Samanlaisia lain rikkojia on vartiat kun vangitkin. Kukaan ei myönnä mitään, valehdellaan ja pidetään omien puolia. Sen takia valitukset ei mene läpi.

Muutoksenhaku on turhaa ja haitallista. Henkilökunta on poikkeuksetta oikeassa sana sanaa vastaan tilanteessa. Jotta päätöksille saataisiin lakipohja asiat kirjataan virheellisesti vangille epäedullisessa selvityksissä.

En koe, että mielipidettäni olisi pidetty totena. Uskon viranomaisten tekävän yhteistyötä ja Suomen vankilajärjestelmässä työskentelevien kannattavan ns. hyväveli asennetta.

Yhtä usein kommentoitiin siis sitä, että valitukset henkilökunnan toiminnasta johtivat valittajaan kohdistuviin ikäviin seurauksiin. Todennäköisesti ainakin osa kommenteista koskee aiempien tuomioiden aikaisia kokemuksia. Kyse vaikuttaa olevan jossain määrin myös ”yleisestä tietoisuudesta”, joka yhtä kaikki tuntuu estävän epäkohtien esille nostamista.

On yleisesti tiedossa vankien keskuudessa, että mikäli kantelet vankilaviranomaisten toimista, se kostetaan sinulle vankeusaikana tavalla tai toisella.

On tapauksia kun vanki on valittanut ja saanut siitä syystä huonompaa kohtelua. (Valittanut omalla nimellä.)

Ainakin mitä minä olen oppinut täällä ollessani on se että sulle koituu harmia jos kantelet esimiehelle vartijoista.

Henkilökunnan saadessa tietoon, että vanki on arvostellut tai tehnyt kantelun heistä, alkaa kiusanteon psyykkaamisen ja ajojahdin jatkumo, joka ei lopu ikinä. He tekemällä tekevät jonkun merkinnän ja siirtävät suljetulle tai muuten ikäviin oloihin.

Minun käsitys on että jos kantelet vartijoista esimerkiksi niin talo vaihtuu.. Perhe ja suku on kuitenkin Joensuussa niin ei kiinnostu vaihtaa taloa ei Sukevalle kukaan tuu tapaamaan kun matka on pitkä...

Kuudessa vastauksessa kommentoitiin myös tiedon puutetta menettelyta-voista. Vastauksissa kaivattiin tietoa päätösten perusteista ja valittamisen tai

kantelun menettelyistä, tai niissä kommentoitiin ylipäänsä menettelyn hankaluutta.

Vangeilla tulisi olla tietoa mihin päätökset perustuvat ja mihin valittaisiin mistäkin.

Henkilökunta ei ole kertonut asioita/ajankohtia milloin voin ja minne asioista valittaa.

Myös vankien valmiudet tehdä kantelu ovat olemattomat koska ovi on koko ajan kiinni eikä vartijat osaa neuvoa. Itsekin pyysin vaimoani katsomaan ohjeet nettistä minulle.

8.6 Yhteenveto keskeisistä tuloksista

Tiedonsaanti oikeuksista

Määrällisten tulosten mukaan vastaajat saivat tietoa oikeuksistaan yleisimmin muilta tutkintavangeilta (n=176), tämän jälkeen henkilökunnalta (n=117) ja muilta vangeilta (N=108). Selvästi vähäisempinä tietolähteinä mainittiin asiamies (n=45), järjestyssääntö (n=34) ja tulo-opas (n=30). Avovastauksen antaneista seitsemän kertoi tärkeäksi lähteeksi myös oikeudellisen materiaalin kuten lait ja oikeusasiamiehen raportit. Muutama sanoi naisystävän etsivän tietoa netistä.

Noin puolet vastaajista piti tiedonsaantia oikeuksista pääsääntöisesti riittävänä. Erityisesti kritisoitiin tiedon saantia vankilaan saavuttaessa; vain joka kolmas katsoi saaneensa tuolloin riittävästi tietoa oikeuksista ja velvollisuuksista. Puolet vastaajista oli sitä mieltä, että henkilökunta antaa tutkintavangin oikeuksista tarvittaessa lisätietoa tai opastusta. Kaksi viidestä koki, ettei heillä ollut tarpeeksi mahdollisuuksia kertoa mielipidettään käsiteltävästä asiasta. Lisäksi moni oli sitä mieltä, että päätöksenteossa heitä ei informoitu tosiasioista ja lain pykälästä ratkaisussa. Yhteydenpitorajoitteita saaneista tutkintavangeista peräti puolet (49 %) eivät tienneet, mistä päätöksistä oli mahdollista hakea muutosta oikaisuvaatimuksella ja edelleen valittaa hallinto-oikeuteen.

Tiedon saannissa oikeuksista oli näin ollen merkittäviä puutteita. Tulos on yhdenmukainen luvun seitsemän tulosten kanssa, joissa esille tuli toimintoja koskevan tiedon saannin puutteita. Vankien tiedonsaantiin liittyviä haasteita ja ongelmia on havaittu myös Rikosseuraamuslaitoksen ja Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksissa (Linderborg ym. 2015; Liimatainen ym. 2015).

Syyttömyysolettaman toteutuminen

Kysymys syyttömyysolettaman toteutumisesta muotoitiin lomakkeessa seuraavasti: ”Koetko, että sinua on kohdeltu vankilassa tutkintavankiaikana syyttömänä (syyttömyysolettaman mukaisesti)?” Jopa yli puolet vastaajista (52 %) ei osannut sanoa sitä, onko heitä kohdeltu syyttömänä. Joka kolmas (32 %) vastasi, että olettava ei toteutunut. Vastaavasti vain 14 % vastasi kokevansa, että häntä kohdellaan syyttömänä. Ensimmäistä kertaa vankilassa olevista tutkintavangeista 60 % koki, että heitä oli kohdeltu syyttömyysolettaman mukaisesti. Muilla tutkintavangeilla kokemus oli selvästi heikempi (44 %).

Avovastauksissa tuli esille suoraviivaisen toteavia näkemyksiä, joiden mukaan tutkintavankeja kohdellaan kuten vankeusvankeja (tai rajoitusten takia jopa huonommin) tai kaikkia kohdellaan lähtökohtaisesti syyllisinä. Avovastauksissa moni kertoi suoraan itseensä kohdistuvasta syyllisyyttä ilmentävästä kommentoinnista tai asennoitumisesta. Osin myöskin mainitaan, kuinka ”täällä” toimitaan. Muutamassa vastauksessa kuitenkin todetaan, että syyllistävä puhe ja asennoituminen pätevät vain osaan vartijoista. Yhdessä vastauksessa esitetään selityksenä, että muu kuin syyllisenä pitäminen ei voi olla edes mahdollista, jos tutkintavanki ja vankeusvanki on sijoitettu samalle osastolle.

Muu kohtelu ja henkilökunnan toiminnan johdonmukaisuus

Oikeuksia ja kohtelua koskevissa väittämissä kriittisimpiä olivat ne, joiden mielestä olettava syyttömyydestä ei ollut toteutunut. Heistä ainoastaan joka viides (22 %) vastasi, ettei ollut saanut tarpeeksi tietoa oikeuksistaan vankilassa; muista tutkintavangeista neljä viidestä (78 %). Myös parisuhteessa olevat sekä ryöstöistä, pahoinpitelyrikoksista tai henkirikoksista syytetyt vastasivat kriittisemmin tutkintavankien oikeuksia ja kohtelua koskeviin väitteisiin.

Vain yli puolet vastaajista (57 %) oli sitä samaa mieltä, että vankilan henkilökunta huolehtii riittävästi heidän turvallisuudestaan. Hieman yllättävä tulos oli se, että ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneista tutkintavangeista selvästi suurempi osuus (67 %) piti turvallisuuttaan riittävänä. Vastaavasti luottamus siihen, että henkilökunta noudattaa lakeja ja määräyksiä sekä edistää näiden toteutumista vankilassa oli heillä muihin verrattuna suurempaa. Noin puolet vastaajista katsoi, että henkilökunta pyrkii selvittämään asiat keskustellen, käyttää voimakeinoja vain perustellusti ja noudattaa heitä koskevia lakeja ja määräyksiä sekä osittain edistää myös tutkintavankien

laillisten oikeuksien toteutumista. Yhteydenpitorajoitteita saaneet tutkintavangit suhtautuivat muita vastaajia hieman kielteisemmin henkilökunnan voimakeinojen käytön perusteltavuuteen. Joka viides vastaajista (20 %) puolestaan katsoi, että henkilökunnan käyttäytyminen oli ollut ulkonäön, etnisen taustan, uskonnon tms. vuoksi epäreilua. Kaksi kolmesta vastaajasta ilmaisi henkilökunnan toiminnan olevan ennustettavaa (63 %) ja noin puolet piti toimintaa johdonmukaisena ja selkeänä (48 %) sekä asianmukaisesti mitoitettuna (51 %).

Määrälliset tulokset kertovat siitä, että tutkintavankien luottamuksessa henkilökunnan toiminnan asianmukaiseen oli merkittäviä puutteita. Avovastauksissa kohtelua kommentoitiinkin runsaasti. On tosin mahdollista, että osa tämän tematiikan avovastauksista käsittelee vastaajan kokemuksia aiempien tuomioiden ajalta. Etenkin kerrottiin kohtelusta, joka koettiin mielivaltaiseksi, sääntöjen vastaiseksi, työkeäksi tai ylipäänsä epäjohdonmukaiseksi. Jossain määrin esitettiin näkemyksiä, että kohtelu oli vartijasta ja mahdollisesti hänen mielialastaan riippuvaista. Muutaman kommentin mukaan tiettyssä vankilassa henkilökunta ei ylipäänsä noudata sääntöjä vaan luo omiaan. Esille tuli myös muutama kommentti, jonka mukaan kohtelu riippuu joillakin vartijoilla siitä, onko vangissa jotain mikä ei heitä miellytä. Lisäksi moni kertoi tilanteista, joissa kysymyksiin ei saanut vastausta tai vastaus viipyi kohtuuttoman kauan. Vastauksissa kuvataan myös kokemuksia, joiden mukaan vankia pidetään tarkoituksella pimennossa, eikä vankia koskevista muutoksista kerrota etukäteen.

Kurinpitorangaistus

Kyselyn vastaajista 15 prosenttia oli saanut kurinpitorangaistuksen. Selvästi yleisin rangaistus oli yksinäisyysrangaistus (n=10) verrattuna muihin sanktioihin kuten varoitukseen (n=3). Mielenkiintoinen tutkimustulos oli se, että kurinpitorangaistuksen saaneet tutkintavangit tunsivat rangaistuskäytännöt huonommin kuin ne tutkintavangit, joilla ei ollut aiemmin kurinpitorangaitusta.

Kaksi viidestä (42 %) vastaajasta piti kurinpitorangaistuksen olemassaoloa ylipäänsä hyvänä asiana ja vajaa kolmannes (28 %) oli asiasta eri mieltä. Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneet tutkintavangit suhtautuivat kurinpitorangaistuksen olemassaoloon hieman suopeammin. Suurin osa (69 %) tutkintavangeista oli tietoisia perusteista, joilla kurinpitorangaistus voidaan määrätä, samoin suurin osa (60 %) tiesi, millaisia kurinpitomahdollisuuksia järjestysrikkomuksista seuraa. Lähes kaikki vastaajat (89 %) olivat vastaustensa mukaan pyrkineet välttämään järjestysrikkomuksia.

Avovastauksissa moni kommentoi rangaistuksen syytä neutraalisti. Syyksi ilmoitettiin useimmiten itsensä päihdyttäminen tai vastaavasti huumausaineen käyttökoko. Muutamana kerran mainittiin niskurointi tai tappelu. Erikoisimmaksi syyksi ilmaistiin kahvin juonti käytävällä. Moni kuitenkin katsoi, että rangaistus oli kohtuuton tai perusteeton. Muutamassa vastauksessa rangaistuksen syyksi kerrottiin vankilan toiminnan kritisoiminen, muutamana mukaan päihde-epäily oli perusteeton ja testin tulos virheellinen⁴⁷.

Vapaammissa avovastauksissa moni piti kurinpitäjärjestelmää tavalla tai toisella mielivaltaisena. Tällaiset kommentit ovat samansuuntaisia kuin aiemmin esitellyt kommentit vankien kohtelusta: osa vartijoista ei vastaajien mukaan käyttäydy asiallisesti, ja säännöt ovat erilaiset eri ihmisille, tai kurinpidollisten toimien perusteita ei kerrota. Kommenteissa tuli esille myös kollektiivista rankaisemista tai tilanteita, joissa kyselyyn vastannut on joutunut epäilyksen ja kurinpidon kohteeksi sellikaverin toiminnan takia. Epävakaaksi koetun sellikaverin merkitys tuli esille myös konflikteihin altistavana tekijänä.

Myös kehittämisehdotuksia esitettiin. Huumeiden käyttöön pitäisi yhden vastaajan mukaan saada kunnollista hoitoa ja väkivaltaista käyttäytymistä pitäisi tutkia paremmin varsinkin, jos on aihetta epäillä, että syynä on ennakkoluulo jotain etnistä ryhmää tai uskontoa kohtaan. Yhden mukaan ”rundiin” pitäisi joutua vain huumausaineiden tai väkivallankäytön takia, ja toisen mukaan ”avolaitoskelpoisilla” pitäisi olla vapaampaa, kuten mahdollisuus älypuhelimien käyttöön.

Muutoksenhaut ja kantelut

Joka viides (20 %) vastaaja oli tutkintavankeuden aikana hakenut muutosta tai kannellut. Muutoksenhaun tai kantelun selvästi yleisimmät syyt (annetuista vaihtoehdoista) olivat, että päätöstä koskeva tieto perustui vastaajan mielestä virheeseen tai että vastaaja halusi virkamiehen myöntävän virheensä. Muutoksenhakua tai kantelua ei sen sijaan tehty, koska niiden ei uskottu menevän läpi, johtavan myönteisiin muutoksiin tai niille ei nähty syytä (edellä kuvatussa järjestyksessä, joskin erot olivat pienet). Lisäksi moni tutkintavanki ei vastausten perusteella tiennyt, miten muutosta haetaan tai kantelu tehdään, tai he pelkäsivät henkilökunnan kielteistä suhtautumista.

⁴⁷ Eduskunnan oikeusasiamieskin (EOA 2014, 177–178) on havainnut puutteita vankiloitten päihdetestauksessa.

Lomakkeeseen vastanneista tutkintavangeista ainoastaan noin kaksi viidestä (40 %) tiesi, mistä päätöksistä voidaan hakea muutosta oikaisuvaatimuksella ja kuinka oikaisuvaatimus- tai kantelumenettelyssä toimitaan. Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneilla toimintatavat olivat selvästi vieraampia. Viranomaisten puolueettomuuteen suhtauduttiin kriittisesti. Suurin osa (58 %) vastaajista koki kuitenkin, että vankilan henkilökunta suhtautui tutkintavankien oikaisuvaatimuksiin ja kanteluihin yleisesti ottaen asiallisesti. Huomionarvoista oli se, että osion väittämässä neutraalin vaihtoehdon (ei eri eikä samaa mieltä) osuus oli vastaavasti suuri.

Vapaasti annettavissa avovastauksissa kommentoitiin etenkin muutoksenhaun ja kantelujen tekemisen turhuutta. Vastausten mukaan valittaminen tai kantelu ei kannata joko siksi, ettei oma esitys ei kuitenkaan mene läpi tai siksi, että siitä seuraa epävirallinen kustotoimenpide. Moni vastaaja esimerkiksi koki, että viranomaiset eivät selvitä esille nostettuja asioita puolueettomasti, vaan puolustavat ikään kuin omiaan. Todennäköisesti ainakin osa kommenteista koskee aiempien tuomioiden aikaisia kokemuksia. Vastauksessa kommentoitiin myös tiedon puutetta menettelytavoista.

9 KOKOAVIA ERILLISTARKASTELOJA

Tähän viimeiseen analyysilukuun on koottu itsenäisiä tarkasteluja eri aiheista. Ensin eritellään ulkomaalaistaustaisten asemaa. Tämän jälkeen tutkimuksen yleisiä tuloksia tarkastellaan suhteessa rikosseuraamusalueisiin sekä aiemmin tehdyn vankeusvankikyselyn tuloksiin. Luvun lopuksi pohditaan, millä tavoin tutkintavankien olot ovat mahdollisesti muuttuneet suhteessa vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen voimaantuloon vuonna 2006. Kaikkien näiden tarkastelujen aineistoihin ja asetelmiin liittyy huomattavia varauksia. Ulkomaalaistaustaisten asemaa haluttiin avata erikseen, jotta tärkeä näkökulma saisi riittävää huomiota; rajoitteena on kuitenkin heidän matala vastausprosenttinsa. Muutoksen tarkastelua suhteessa vankeuslainsäädännön kokonaisuudistukseen rajoittaa myös kyseiseen osioon vastanneiden pieni määrä sekä ylipäänsä muistamiseen liittyvät varaukset. Aluevertailussa on puolestaan otettava huomioon vankipopulaation erilaisuus, ja sama pätee myös verrattaessa tutkintavankien vastauksia vankeusvankien vastauksiin. Tämän luvun tulokset ovat siis hyvin suuntaa-antavia ja tarjoavat lähinnä näkökulmia keskusteluun. Koska eri aiheiset tarkastelut ovat suhteellisen lyhyitä, niistä ei rakenneta yhteistä yhteenvetoa.

9.1 Ulkomaalaisten ja vieraskielisten asema

Yleiskuva

2000-luvulla ulkomaan kansalaisten määrä ja suhteelliset osuudet vankipopulaatiosta ovat nousseet merkittävästi. Erityisesti muutos on koskenut ulkomaalaisia tutkintavankeja: vuonna 2000 ulkomaalaisten tutkintavankien osuus kaikista tutkintavangeista oli 14 prosenttia (n=54), vuonna 2010 30 prosenttia (n=180) ja vuonna 2015 34 prosenttia (n=200). Tämän tutkimuksen tutkimustulokset kuvaavat lähinnä suomalaisten tutkintavankien vastauksia. Tutkintavankeudessa oli kyselyajankohtana 194 ulkomaan kansalaista, joista ainoastaan 69 (36 %) vastasi erilaisista käänösversioista huolimatta tutkintavankikyselyyn. Vastauksien yleistettävyyttä ulkomaalaispopulaatioon heikensi lisäksi se, että yksittäisiin väittämiin vastattiin vielä heikommin; keskimäärin väittämiin vastasi 51 henkilöä (vaihteluväli 9–64). Vastaukset edustivat lähinnä virolaisten tai englanninkielisten tutkintavankien vastauksia.

Ulkomaalaisten tutkintavankien vastauksia ei voi edellä mainituista syistä yleistää kaikkiin ulkomaalaisiin tutkintavankeihin. Määrällisiä tulok-

sia voidaan tämän takia luonnehtia ainoastaan suuntaa-antaviksi. Tutkimustuloksista voidaan nostaa esille ainoastaan yksittäisiä yleispiirteitä, joiden voidaan katsoa erottelevan suomalaisten ja ulkomaalaisten tutkintavankien kokemuksia toisistaan. Kyselyyn vastanneet ulkomaan kansalaiset luottivat yleisesti ottaen vankilan henkilökuntaan ja muihin virkamiehiin sekä toiminnan oikeudenmukaisuuteen jonkin verran paremmin kuin suomalaiset tutkintavangit. Tapaamismahdollisuuksiin suhtauduttiin ymmärrettävästi kriittisemmin jo sen takia, että välimatkat läheisiin saattoivat olla pitkiä.

Yhteensä 30 ulkomaalaistaustaista kirjoitti sellaisen avovastauksen, joissa olojen tai oikeuksien toteutumisen kommentointi liittyi kieleen tai ylipäänsä ulkomaalaistaustaisuuteen. Näiden avovastausten analyysissä tulee esille jonkin verran jo aiemmin todettuja seikkoja, samoin aiemmin esitettyjä lainauksia. Tämän tarkastelun tarkoitus on kuitenkin analysoida kootusti ja tapauskohtaisesti ulkomaalaistaustaisten avovastauksia, koska he ovat merkittävä erityisryhmä, joka oli aliedustettuna kyselyssä. Tässä avovastauksia erittelevässä tarkastelussa on otettava huomioon, että kaikki ulkomaan kansalaiset eivät antaneet avovastauksia.

Analyysiä varten edellä kuvatut 30 vastaajaa luokiteltiin ensisijaisesti kielen, ei alkuperän mukaan. Heistä 12 oli venäjänkielisiä (muutama oli Latviasta tai Virosta). Vironkielisiä oli neljä ja ruotsinkielisiä kolme. Muita taustoja ei voi tunnistettavuuden vuoksi esittää, mutta henkilöitä oli niin Aasiasta, Afrikasta, Baltiasta kuin muualta Euroopasta. He antoivat yhteensä 71 vastausta, eli usea vastaaja kommentoi eri teemaa.

Yleisin kommentoitu aihe liittyi tiedonsaannin tai kommunikoinnin ongelmiin eri näkökulmista. Lisäksi kommentoitiin ongelmia yhteydenpidossa läheisiin. Esille tuli myös vertailua muihin maihin ja muutama positiivinen kommentti oloista Suomen vankilassa.

Kokoavaa tarkastelua avovastauksista

Venäjänkieliset olivat siis suurin avovastauksia antanut kieliryhmä. Heistä lähes kaikki eli kymmenen kertoi erityyppisestä ymmärryksen puutteesta ja vaillinaisesta tiedonsaannista omalla äidinkielellä. Tämänkaltaiset vastaukset jakaantuivat eri vankiloihin. Alla on muutamia esimerkkejä. Osasta käy suoraan ilmi, että venäjä on ainoa kieli, jota vastaaja hallitsee.

Tiedot vankilan toiminnasta ovat olemassa, mutta sellaisen ihmisen näkökulmasta, joka osaa vain venäjää, tietoja ei ole käännetty venäjän kielelle riittävässä määrin.

Olisi hyvä, jos infoa olisi muillakin kielillä, kuin suomeksi, muun muassa venäjän kielellä. On suuria ongelmia infon saamisen kanssa johtuen siitä, ettei osaa kieltä.

Minä puhun vain venäjää. Siinä koko ongelman ydin, siksi ympärillä tapahtuvien asioiden ymmärrys puuttuu.

Pitää olla vankilan järjestyssääntö, tulo-opas sekä säännöt ja ohjeet venäjän kielellä.

Ei kaikilla viron ja ruotsinkielisilläkään ollut helppo ymmärtää tutkintavankilan tapahtumia. Alla on ensin yhden virolaisen ja sitten ruotsinkielisen tutkintavangin kommentti.

Minulla joka lukee todella huonosti suomea on todella vaikea ymmärtää esimerkiksi mitä saan ottaa vastaan vierailulla, miten vierailu varataan, kuinka tilataan tavaraa kioskista jne, kuinka täytetään erilaisia lappuja ja hakemuksia. Vastaus jonka usein saan on että kysy muilta vangeilta. Ei niin mukavaa juosta ympäriinsä kuin 5-vuotias ja kysellä koko ajan.

Voin puhua 10 % henkilökunnan kanssa koska muut eivät puhu ruotsia tai englantia.

Vastaavia kommentteja tuli myös muun maalaisilta. Vaikka tietoa olisikin saatavissa englanninkielellä, sitä ei aina vaikuta olevan riittävästi, tai kaikki vartijat eivät vastausten mukaan puhu englantia.

Saadakseen tietoa on helpompi ottaa yhteyttä ”kokeneempaan” vankiin. Kaikki vartijat eivät ole niin avuliaita ja kaikki eivät puhua englantia. Mutta viimeisenä päävartija kertoo oikeat tiedot.

Koska minun täytyy kommunikoida englanniksi, kaikki informaatio ja sen laatu riippuu puhujan englanninkielen tasosta. Jotkut vartijat puhuvat todella hyvää englantia eikä ole mitään ongelmia, he ovat hyvin ammattitaitoisia ja useimmiten hankkivat tiedon jota pyydän. Muilta opin suomea mikä on hyvä minulle ja yritän kommunikoida onnettomalla suomellani.

Yleinen tiedon puute sekä ymmärryksen ja kommunikoinnin vaikeus heijastuu ymmärrettävästi kokemukseen, että tietoa ei saa itseä koskevista ratkaisuista. Samoin valitusten ja kantelun tekeminen on vaikeaa ilman kielitaitoa, jos siihen ei saa apua. Seuraavista esimerkeistä kaksi ensimmäistä on venäjänkielisiltä ja kolmas vironkieliseltä.

Yhden kerran asianajaja kirjoitti kantelun. Sen jälkeen en ole kirjoittanut, koska en osaa kieltä enkä tiedä minne kirjoittaa, eikä kukaan täällä ole kovin halukas auttamaan.

Haluaisin, että vankien annettaisiin tutustua vankilan sääntöihin kielellä, jonka he ymmärtävät. Selitettäisiin rikkomus, annettaisiin mahdollisuus kirjoittaa selvitys tapahtuneesta ja hakea muutosta vankilan päätökseen. Mutta tällaista tietoa ei ole. Ja tämä on ihmisoikeuksien rikkomista (...) Minun oikeuksia ei noudateta ollenkaan, kirjoitetaan raportteja rikkomuksista enkä tiedä mistä johtuen, käskyt annetaan kielellä, jota en osaa, enkä ole saanut tutustua vankilan ohjesääntöihin.

Toisen kansan edustajana on tässä valtiossa vankilassa oleminen erittäin monimutkaista. Monet vankilan henkilökunnasta eivät osaa ilmaista itseään englannin kielellä selkeästi ja siksi en ole saanut vastauksia moniin kysymyksiini. Tilanne, jossa minut siirretään toiseen vankilaan tai selliin, kukaan ei selitä, miksi päätös on tehty.

Seuraavat kaksi esimerkkiä kertovat myös kokonaisvaltaisista ongelmista ymmärtää omaa oikeudellista asemaa, kun kielitaito rajoittuu vain äidinkielen tai englantiin.

Olen saanut kolme kertaa anomuspäätöksen mutta ne ovat kaikki olleet kieltäviä vastauksia hallinto-oikeudesta [Administration court] koska he eivät käyneet juttuani läpi ollenkaan. He vain kuuntelevat tutkinnanjohtajaa ja hänen vaatimuksiaan. Minulla ei myöskään ollut mahdollisuutta ja tarpeeksi aikaa puhua asianajajani kanssa. Minua pidettiin poliisivankilassa 4 päivää, lähettivät minut oikeuteen ja sieltä takaisin vankilaan odottamaan tutkintaa oikeudenkäyntiä varten. En tiedä miksi olen täällä ja keneltä voisin saada apua. Pelkään koko ajan.

Oikeusavustajaa oli mahdollista tavata vain poliisivankilassa ollessa. Täällä vankilassa ollessa on minulla oikeus olla yhteydessä häneen puhelimitse, mutta koska hän on suomalainen ja minä [x-maalainen], on se vaikeaa. Minun oikeusprosessi ja tutkinta tapahtuu [paikkakunnalla X] ja tämän välimatkan takia minulla ei ole mahdollisuutta tavata oikeusavustajani. Minulle ei ole selvitetty mahdollisuutta, miten kommunikoida oikeusavustajani kanssa sillä tavalla, että molemmat osapuolet ymmärtävät toinen toisiaan.

Esille tuli myös ongelmia yhteydenpidossa läheisten kanssa. Ongelmat voivat olla osin samantapaisia kuin kantasuomalaisilla: jos puheluihin ei ole rahaa, ei voi soittaa. Tosin ulkomaalaistaustaisilla puhelut voivat ovat erityisen kalliita, samoin tapaamiset ovat usein käytännössä epärealistiset, jos perhe

asuu eri maassa. Seuraavista lainauksista ensimmäinen on ruotsalaiselta, toinen venäjänkieliseltä.

Minun puolisoni joutuu tulemaan kaukaa vierailulle mutta he eivät anna kuin 45 minuutin vierailun. Maksaa vielä enemmän soittaa Ruotsiin joten yhteydenpito on vaikeaa. Ruotsi

Ei ole mahdollisuutta soittaa sukulaisille, kun ei ole rahaa tilillä, se vaikuttaa psyykeen, olet hyvin huolissaan, mutta työntekijät eivät ymmärrä venäjää ja on hyvin vaikeaa selittää heille tämä. Venäjä

Lisäksi hankaluutta aiheutuu siitä, jos rajoitusten takia perheenjäsenten kanssa ei voi puhua omalla äidinkielellä, vaan avuksi tarvitaan tulkki, jota ei ole aina saatavilla. Tällaisia ongelmia tutkimuksessa on raportoitu luvussa 6.1. Tätä analyysiä tehdessä esille tuli huomio, että varsin moni ulkomaalaistaustainen toivoi mahdollisuutta kommunikoida läheistensä kanssa Skype-yhteyden välityksellä. Eräs tutkintavanki perustelee Skypen tarvetta alla kerrottuaan ensin, kuinka se on Siperian työsiirtoloissakin mahdollista.

Se helpottaisi elämäämme todella paljon, jos se olisi meillä, voisimme nähdä omia lapsia, perhettä ja lisäksi paljon muita mukavia asioita, mutta ikävä kyllä, me emme voi tehdä näin ja lähiomaisilla ei ole taloudellisesti varaa saapua (vierailulle – suom. huom.). Siksi meille jää ainoastaan puhelinkoppi ja jos kiinnittäisitte huomionne, niin yllätyisitte ulkomaisten verkkojen soittohinnoittelusta, ”se on ryöstö”.

Edellä kuvattujen kielteisten havaintojen vastapainoksi ulkomaalaistaustaisten antamissa avovastauksissa kerrottiin myös myönteisistä kokemuksista; osa vastaajista ilmaisi vilpitöntä tyytyväisyyttä oloihinsa ja kokemaansa kohteluun. Lisäksi osa heistä vertaili Suomen vankilaoiloja muihin maihin Suomen ”voitoksi”. Alla on ensin kahden venäläisen ja sitten afrikkalaisen tutkintavangin kommentteja.

Olen kaikkeen tyytyväinen, minua ei loukata, suhtaudutaan oikeudenmukaisesti (...) Minun ei anneta käyttää nettiä. Ajanviettoon olen täysin tyytyväinen, teen työtä, käyn kerhoissa ja liikuntasalissa (...) Mielistäni yhden hengen sellit ovat erittäin hyvä juttu, minulla on televisio, DVD, suihku, voin levätä rauhassa, kukaan ei häiritse minua eikä tule erimielisyyksiä sellikaverin kanssa, minusta tämä on tärkeää. Poliisivankilassa ei ollut mitään, vessakin toimi huonosti. Vankilan johdon suhtautuminen on hyvä, huolehditaan erittäin hyvin turvallisuudestani, kiitos vankilan henkilökunnalle hyvästä suhtautumisesta.

Uskokaa pois, ylläpito vankiloissa ja tutkintavankiloissa on maassanne erittäin laadukasta, työntekijät ovat erinomaisesti valmennettuja ja

suoriutuvat tehtävistään kiitettävästi. Kaikki minun, ja itse asiassa myös muiden vankien, valitukset liittyvät tutkintaviranomaisten toimintaan. Mutta tämä on eri tutkimuksen aihe.

Sosiaali- ja erityisohjaajat ovat ollut todella kohteliaita ja avuliaita. Sekä psykologi ja pastori ovat ollut tosi suuri henkinen helpotus ja apua varsinkin tässä eristymistilanteessa ja itsesyölyisyys vaikeuksissa mitkä ja mistä kärsin tällä hetkellä.

Yksi ulkomaalaistaustainen tutkintavanki arvosteli tosin kriittisesti sitä, ettei Suomessa voi odottaa oikeudenkäyntiä vapaalla takuuta vastaan.

Mielestäni suomalainen oikeusjärjestelmä on huono ei-suomalaisille, teillä ei ole täällä takuu (litteroija huom. takuuta vastaan vapaaksi) järjestelmää. Viattomat ihmiset ovat vankilassa kuukausia ennen oikeudenkäyntiä ja se tuhoaa ihmisten elämän turhan takia. Ja missä tahansa muualla maailmassa nämä ihmiset olisivat vapaita. Maasani olisin jo vapaa ja oikeudenkäynnissä pääsisin pois. Joten miksi nyt minun täytyy olla näin kauan vankilassa turhaan.

Kuten luvussa 8.1. on esitelty, tutkintavangille on saavuttuaan vankilaan tiedotettava tutkintavankien oikeuksista ja velvollisuuksista. Tiedot on myös oltava saatavana yleisimmin käytetyillä kielillä vankilassa olevien tutkintavankien tarpeiden mukaan. (TVL 2:3 §.) Tämä ei näytä edellä analysoidun avovastausaineiston perusteella toteutuvan.

9.2 Tulokset alueittain ja suhteessa vankeusvankeihin

Taustaa

Tutkintavankien vastausjakaumat olivat pääosin yhdenmukaisia rikosseuraamusalueiden välillä; vastaajat arvioivat yksittäiset väittämät valtaosin joko kielteisiksi, myönteisiksi tai neutraaleiksi riippumatta siitä, suorittiko henkilö tutkintavankeutta Etelä-Suomen, Länsi-Suomen tai Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella (ks. taulukko 4). Vastausten yhdenmukaisuudesta kertoo myös se, että yhdessäkään yksittäisessä rikosseuraamusalueen väittäjäjakaumassa keskiarvo ei eronnut yli 0,4 yksikköä maan keskiarvosta. Aiemmin esitetyt tulokset voidaan siis pääosin yleistää myös jokaista rikosseuraamusaluetta kuvaaviksi tuloksiksi. Tässä luvussa käsitellään ainoastaan harvalukuisia poikkeuksia, jotka erittelivät rikosseuraamusalueita toisistaan.

Tutkintavankien vastauksia voidaan verrata myös soveltuvin osin vankeusvankien vastauksiin. Tällaisia molempia kyselylomakkeita yhdistäviä

osioita olivat muun muassa tiedonsaannin laatuun liittyvät väittämäkysymykset. Tiedonsaannin laadun tulisi olla lainmukaista riippumatta siitä suorittaako henkilö vankilassa tutkintavankeutta tai ehdotonta vankeusrangais- tusta. Toisaalta muun muassa oikeuksiin ja kohteluun liittyvät väittämät eivät olleet vertailukelpoisia vankeusvankien kyselylomakkeen kanssa. Tutkintavankien vertailuryhmänä käytetään tässä tutkimusraportissa suljetuttujen vankiloiden vankeusvankeja. Vertailussa on kuitenkin huomioitava se, että tutkintavankien ja vankeusvankien oikeudet, toimintamahdollisuudet jne. sekä edellisiin liittyvät lait ja asetukset poikkeavat monin tavoin toisistaan.

Aluekohtaisesta vertailussa kyselyyn vastasivat kokonaisuudessaan kriittisimmin Etelä-Suomen tutkintavangit. Useimmiten Länsi-Suomen tutkintavangeilla oli myönteisin näkemys tutkintavankeudesta, mutta joissakin kyselylomakkeen yksittäisissä väittämissä myös Itä- ja Pohjois-Suomen tutkintavangit antoivat kaikkein myönteisimpiä vastauksia. Etelä-Suomen tutkintavangit vastasivat kaikkein myönteisimmin ainoastaan kahteen väittämäkysymykseen. Etelä-Suomen tutkintavankien kriittisiä vastauksia selittää todennäköisesti se, että Etelä-Suomen rikosseuraamusalue eroaa kahdesta muusta rikosseuraamusalueesta sekä erilaisen tutkintavankipopulaation että poikkeavan laitusrakenteiden takia. Esimerkiksi Etelä-Suomen tutkintavangit olivat selvästi useammin syytettynä huumausainerikoksista, kun muualla yleisimmät pääsyytteet olivat henkirikoksista tai näiden yrityksistä. Rikosseuraamusalueiden välisiä eroja kuvaa lisäksi se, että kaikista ulkomaalaisista tutkintavangeista kaksi kolmesta (67 %) olivat sijoitettuna Etelä-Suomen tutkintavankiloihin; naisia ei sen sijaan juuri sijoiteta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle. Länsi-Suomen ja Itä- ja Pohjois-Suomen tutkintavangeja pyritään sijoittamaan sen sijaan tasaisemmin tutkintavangeille varattuihin vankiloihin.

Aluekohtainen vertailu

Tutkintavankien arviot mahdollisuudesta asiamiehen luottamukselliseen tapamiseen olivat yhtenäisiä riippumatta rikosseuraamusalueesta⁴⁸. Yhteydenpito- rajoitusten käyttö rikosseuraamusalueilla oli myös yhdenmukaista⁴⁹, mikä luultavasti vaikutti siihen, että yhteydenpitoon liittyvät näkemykset olivat melko samankaltaisia alueiden välillä. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että heillä oli mahdollisuus yhteydenpitoon tutkintavankeusaikana. Muihin rikosseuraamusalueisiin verrattuna Etelä-Suomen tutkintavangit antoivat yhteydenpidosta

⁴⁸ $X^2 = 1.371$; $df = 4$; $p = 0.849$.

⁴⁹ $X^2 = 0.236$; $df = 2$; $p = 0.889$.

hieman kriittisimpiä arvioita; Länsi-Suomen tutkintavankien kokemus yhteydenpidosta oli hieman myönteisempää verrattuna kahteen muuhun rikosseuraamusalueeseen lukuun ottamatta internetin ja/tai sähköpostin käyttämistä. Mahdollisuus käyttää internetiä tai sähköpostia oli harvinaista koko maassa. Itä- ja Pohjois-Suomen vastaajista kuitenkin joka kymmenes (10 %) oli vastausten perusteella saanut käyttää internetiä tai sähköpostia, kun muilla rikosseuraamusalueilla tätä mahdollisuutta ei juuri ollut. Kuten edelläkin on tullut esille, kyselyajankohtana tutkintavangeilla ei käytännössä ollut tarjottu mahdollisuutta käyttää internetiä tai sähköpostia vankilassa. Ainoat tilastollisesti merkitsevät alueiden eroja selittävät väittämät liittyivät toisten tutkintavankien tapaamiseen⁵⁰ ja tapaamisen asianmukaisuuteen. Kummassakin Länsi-Suomen vastaajat erottuivat myönteisemmällä vastauksillaan muista kahdesta rikosseuraamusalueesta⁵¹.

Tutkintavangeista suurin osa koki tiedonsaannin vankilan toiminnasta kohtuulliseksi. Erottelevin tiedonsaantiin liittyvä väittämä liittyi asiointilomakkeen käsittelynopeuteen, jossa Etelä-Suomen tutkintavangit antoivat muihin rikosseuraamusalueisiin verrattuna kielteisimpiä arvioita⁵²; Etelä-Suomen vastaajista 42 % oli sitä mieltä, että henkilökunnalta sai riittävän nopeasti tietoa asiointilomakkeilla esitettyihin kysymyksiin. Länsi-Suomen ja Itä- ja Pohjois-Suomen vastaajista käsittelynopeuteen oli tyytyväisiä 58 %. Länsi-Suomen tutkintavankien vastausjakaumat olivat yleisesti ottaen hieman myönteisempiä verrattuna Itä- ja Pohjois-Suomen tutkintavangeihin. Toisaalta Itä- ja Pohjois-Suomen tutkintavangit olivat kuitenkin tyytyväisempiä vankilan tulo-oppaaseen ja päiväjärjestykseen⁵³.

Aluekohtainen vertailu osoitti lisäksi, että kohtelua ja oikeuksien toteutumisesta koskevissa näkemyksissä oli hieman eroja alueiden välillä. Alueellisesti tarkasteltuna Etelä-Suomen tutkintavangit vastasivat jälleen osioon kriittisimmin. Etelä-Suomen vastaajat kokivat henkilökunnan ulkonäköön, etniseen taustaan yms. perustuvan käyttäytymisen hieman epäreilummaksi kuin kahdessa muussa rikosseuraamusalueella. Etelä-Suomen vastaajista 27 % oli sitä mieltä, että em. käyttäytyminen oli epäreilua, mutta Länsi-Suomen vastaajista tätä mieltä oli ainoastaan 13 %. Itä- ja Pohjois-Suomen vastaajien näkemykset asettuivat näiden väliin (18 %). Rikosseuraamusalueittain tarkas-

⁵⁰ ¹ $F = 4.605$; $df = 2$; $p = 0.011$.

⁵¹ ² $F = 3.332$; $df = 2$; $p = 0.038$.

⁵² Etelä-Suomi ka. 3.11; Länsi-Suomi ka. 2.58; Itä-Pohjois-Suomi ka. 2.69.

⁵³ Etelä-Suomi ka. 3.11; Länsi-Suomi ka. 2.58; Itä-Pohjois-Suomi ka. 2.69.

teltuna suurimmat vastaukset olivat väittämässä, joissa kyseltiin tunteeko vastaaja omat oikeutensa vankilassa⁵⁴ ja keskusteleeko henkilökunta asioista vastaajan kanssa⁵⁵. Näiden väittämien suhteen Etelä-Suomen tutkintavangit olivat kaikkein tyytymättöimpiä. Kurinpitorangaistukseen ja järjestyksirikkomuksiin sekä muutoksenhakua ja kantelua koskevat liittyvät väittämät eivät juuri eronneet koko maan keskiarvosta. Tutkintavankien väittämävastauksien keskiarvot ja keskihajonta rikosseuraamusalueittain on esitetty taulukossa 4.

⁵⁴ ¹ $F = 4.409$; $df = 2$; $p = 0.013$.

⁵⁵ ² $F = 6.741$; $df = 2$ $p = 0.001$. Väittäjä oli keskiarvoiltaan myös osiosta erottelvin: Etelä-Suomi ka. 2.81; Länsi-Suomi ka. 2.15; Itä-Pohjois-Suomi 2.40.

Taulukko 4 Tutkintavankien vastaukset väittämiin rikosseuraamusalueittain, keskiarvo (KA) ja keskihajonta (KH)

	Väittäjä	Etelä-Suomi		Länsi-Suomi		Itä- ja Pohjois-		Koko maa	
		KA	KH	KA	KH	KA	KH	KA	KH
toimintamahdollisuudet ja sisältö	olen voinut osallistua vankilan järjestämään/hyväksymään toimintaan (työ, koulutus tms.)	2,7	1,7	2,4	1,6	2,5	1,7	2,5	1,6
	olen saanut tehdä omaa työtä. (omaan lukuun tehtävä ty, jota voi tehdä vankilassa)	3,6	1,5	3,5	1,4	3,6	1,6	3,6	1,5
	olen saanut osallistua vapaa-ajan toimintoihin	2,3	1,5	1,9	1,3	2,1	1,5	2,1	1,4
	olen saanut katsoa televisiota ja lukea lehtiä sekä kirjoja	1,2	0,7	1,3	0,8	1,4	0,8	1,3	0,8
	olen saanut käyttää omia vaatteitani	1,7	1,1	1,5	1,0	1,6	1,1	1,6	1,1
	olen saanut harjoittaa uskontoani	2,2	1,3	1,8	1,2	1,9	1,4	2,0	1,3
	minulla on ollut mahdollisuus hankkia elintarvikkeita ja muuta henkilökohtaiseen käyttöön sopivaa tavaraa	2,3	1,3	1,7	1,2	1,9	1,2	2,0	1,3
	koen, että tarvitsemiä terveyde- ja sairaanhoitoa on järjestetty	2,9	1,4	2,5	1,5	2,6	1,6	2,7	1,5
	rangaistusajan suunnitelmani (ransu) laadinta on aloitettu suostumuksellani	3,8	1,4	3,7	1,6	3,5	1,5	3,6	1,5
	Vhetydenpito	olen saanut tavata läheisiäni	2,8	1,3	2,4	1,2	2,5	1,3	2,6
olen saanut tavata muita tutkintavankeja		2,3	1,4	1,6	1,1	2,0	1,3	2,0	1,3
tapaamisiani on valvottu asianmukaisesti		2,1	1,2	1,6	0,9	1,9	1,2	1,9	1,1
koen, että vankilan henkilökunta on toiminut lainmukaisesti kirjeenvaihtooni koskien		2,5	1,4	2,1	1,4	2,2	1,4	2,3	1,4
Tiedonsaanti	olen saanut käyttää puhelinta, kun siihen on ollut tarve	2,4	1,4	1,8	1,3	2,1	1,5	2,1	1,4
	olen saanut käyttää internetiä ja/tai sähköpostia	4,9	0,5	4,9	0,4	4,7	0,8	4,8	0,6
	kun saavuini nykyiseen vankilaan, sain riittävästi tietoa toimintatavoista tässä vankilassa	3,0	1,5	2,9	1,5	2,9	1,5	3,0	1,5
Tiedonsaanti	vankilan tai osaston järjestysäänössä olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla	2,9	1,3	2,6	1,3	2,8	1,3	2,8	1,3
	vankilan tai osaston järjestysäänö on mielestäni hyödyllinen	2,2	1,3	2,1	1,2	2,2	1,2	2,2	1,2
	vankilan tulo-oppaassa olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla	2,6	1,2	2,5	1,3	2,3	1,3	2,5	1,2
	vankilan tai osaston päiväjärjestys on mielestäni hyödyllinen tietolähde, kun tarvitsen tietoa vankilan toiminnasta	2,5	1,3	2,3	1,3	2,1	1,1	2,3	1,3
	vankilan tai osaston päiväjärjestyksessä olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla	3,1	1,3	3,0	1,5	2,9	1,5	3,0	1,4
	vankilan tai osaston päiväjärjestys on mielestäni hyödyllinen tietolähde, kun tarvitsen tietoa vankilan toiminnasta	2,2	1,2	2,0	1,2	1,9	1,1	2,0	1,2
	vankilan henkilökunta noudattaa ilmoitettua päiväjärjestystä	2,4	1,3	2,1	1,2	2,2	1,3	2,3	1,3
	vankilan tai osaston ilmoitustaululla olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla	2,6	1,3	2,4	1,3	2,5	1,4	2,5	1,3
	vankilan ilmoitustaululla on kannaltani keskeistä tietoa vankilan toiminnasta	2,5	1,2	2,3	1,2	2,5	1,3	2,4	1,2
	vankilan henkilökunnalta saa helposti tietoa vankilan toiminnasta	2,5	1,3	2,4	1,4	2,3	1,4	2,4	1,3
	muut vangit ovat tärkeä tietolähde, kun haluan tietoa vankilan toiminnasta	1,7	1,2	1,6	0,9	1,8	1,0	1,7	1,0
	minun on helppoa saada tietoa vankilan toiminnasta (kuten siitä, miten vankilassa saa tai ei saa toimia, ja mahdollisuuksista osallistua toimintoihin)	2,5	1,3	2,1	1,2	2,2	1,1	2,3	1,2
	saan yleensä henkilökunnalta riittävän nopeasti vastausten asiointiomakkeella esittämääni kysymykseen	3,1	1,4	2,6	1,4	2,7	1,5	2,8	1,4
	minulle on selvää, ketkä vankilan työntekijät vastaavat omalta kannaltani tärkeistä asioista, kuten toiminnosta ja tapaamisista	2,7	1,4	2,5	1,4	2,6	1,4	2,6	1,4
	vankilassa saa mielestäni riittävän helposti tietoa tutkintavankien toimintaa koskevien määräysten tai ohjeiden sisällön muuttumisesta	2,8	1,4	2,8	1,4	2,9	1,4	2,9	1,4
	Kohtelu ja oikeudet	kun saavuini vankilaan, vankilan työntekijä kertoi minulle riittävästi oikeuksistani ja velvollisuuksistani	3,5	1,5	3,4	1,4	3,3	1,5	3,4
tiedän, mihin perusasioihin minulla on vankilassa oikeus		2,7	1,4	2,4	1,3	2,2	1,2	2,5	1,3
koen, että saan vankilassa helposti tietoa oikeuksistani		3,1	1,3	2,7	1,3	2,9	1,4	2,9	1,4
henkilökunta huolehtii riittävästi turvallisuudestani, jotta en joudu muiden vankien painostuksen tai väkivallan kohteeksi		2,4	1,3	2,3	1,3	2,3	1,2	2,4	1,2
koen, että henkilökunta on ollut epäreilu minua kohtaan ulkonäön, etnisen taustan, uskonnon, sukupuolisen suuntautumisen tms. syyn takia		3,5	1,5	4,0	1,2	3,7	1,3	3,7	1,4
henkilökunta pyrkii selvittämään asiat kanssani keskustellen		2,8	1,3	2,1	1,2	2,4	1,2	2,5	1,3
havaintojeni mukaan henkilökunta käyttää voimakeinoja vain, kun se on perusteltua		2,5	1,3	2,4	1,3	2,3	1,2	2,4	1,3
vankilan henkilökunta pyrkii edistämään laillisten oikeuksieni toteutumista		2,9	1,3	2,8	1,3	2,8	1,3	2,8	1,3
luotan siihen, että vankilan henkilökunta noudattaa heitä koskevia lakeja ja määräyksiä		2,8	1,4	2,6	1,3	2,6	1,4	2,7	1,4
vankilan henkilökunnan toiminta on ennustettavaa eli tiedän, mitä heiltä voi eri tilanteissa odottaa		2,3	1,2	2,3	1,1	2,4	1,1	2,3	1,1
vankilan henkilökunta osaa mitoitaa minua koskevat toimenpiteensä kulloisenkin tilanteen vaatimalla tavalla asianmukaisesti	2,7	1,2	2,4	1,2	2,4	1,2	2,5	1,2	
Kurinpitöraangaistus	kun vankilassa tehdään minua koskevaa päätöstä, minulle annetaan yleensä tilaisuus kertoa mielipiteeni käsiteltävästä asiasta	2,9	1,3	2,6	1,3	2,8	1,2	2,8	1,3
	kun vankilassa tehdään minua koskeva päätös, minulle kerrotaan, mihin tosiasioihin ja lain pykäliin ratkaisu perustuu	3,1	1,3	2,6	1,4	2,8	1,4	2,9	1,4
	kurinpitöraangaistuksen olemassaolo tutkintavangeille on mielestäni hyvä asia	3,1	1,4	2,7	1,4	2,6	1,2	2,8	1,4
	olen pyrkinyt omalla toiminnallani välttelemään järjestyserikkomuksia	1,5	1,1	1,3	0,9	1,3	0,8	1,4	0,9
Muutoksenhaku ja kantelut	tiedän mistä asioista kurinpitöraangaistus voidaan minulle määrätä	2,3	1,3	2,0	1,3	2,2	1,3	2,2	1,3
	tiedän mitkä kurinpitöraangaistukset ovat mahdollisia, jos syyllistyn järjestyserikkomukseen	2,6	1,4	2,3	1,4	2,4	1,5	2,5	1,4
	tiedän, mistä päätöksistä voin hakea muutosta oikeusvaatimuksella ja edelleen hallinto-oikeuteen	3,1	1,4	3,3	1,3	2,9	1,4	3,1	1,4
Muutoksenhaku ja kantelut	tiedän, miten toimi, jos haluan hakea muutosta minua koskevaan päätökseen	3,1	1,4	3,1	1,4	2,8	1,5	3,0	1,4
	tiedän, miten toimia, jos haluan kannella vankilaviranomaisen toiminnasta (Risen sisällä tai eduskunnan oikeusasiamiehelle)	3,0	1,5	3,0	1,5	3,0	1,6	3,0	1,5
	vankilan henkilökunta suhtautuu yleisesti ottaen asiallisesti siihen, että tutkintavanki hakee muutosta tai kantelua vankilaviranomaisen toiminnasta	3,3	1,4	3,2	1,3	3,1	1,4	3,2	1,3
	muutoksen hakemisesta tai kantelemisesta voi seurata minulle kielteisiä asioita, kuten vankilan henkilökunnan asenteiden huononeminen minua kohtaan tms.	2,1	1,1	2,3	1,2	2,3	1,1	2,2	1,1
	koen, että yleisesti ottaen tutkintavankien tekemiin kanteluihin suhtaudutaan vakavasti ja ne otetaan tosissaan vankilassa, jossa olen tällä hetkellä	3,3	1,2	3,2	1,3	3,0	1,3	3,2	1,2

Vertailu vankeusvankien vastauksiin

Vankeusvangeille tehdyn kyselyn yksi keskeisimmistä tuloksista oli se, että suljettujen vankiloiden vankeusvangit olivat pääsääntöisesti kriittisempiä sääntelyn toimivuuteen ja vankilaoloihin kuin avovankilan vankeusvangit (ks. Liimatainen ym. 2015 & 2017). Tutkintavankien vastaukset asettuivat tämän tutkimuksen perusteella lähes aina suljettujen vankiloiden ja avovankiloiden vankeusvankien väliin. Suurimmat keskiarvoerot olivat tutkintavankien ja suljettujen vankiloiden avovankien vastausten välillä siinä noudattiko henkilökunta ilmoitettua päiväjärjestystä⁵⁶ ja saiko heiltä tietoa vankilan toiminnasta⁵⁷. Esimerkiksi tutkintavangeista puolet (50 %) ilmoitti, että henkilökunta noudattaa vankilan päiväjärjestystä; suljetuttujen vankiloiden vankeusvangeista vajaa kolmannes (29 %). Ryhmien väliset vastaukset olivat sen sijaan yhtenäisimpiä koskien päiväjärjestyksen ja järjestyssäännön merkittävyyttä tietolähteinä. Tutkintavangeille muut vangit (tai tutkintavangit) eivät sen sijaan olleet yhtä merkittäviä tietolähteitä kuin ne olivat vankeusvangeille⁵⁸. Ero ryhmien välillä ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

Vankeusvankien kyselylomakkeen oikeuksiin ja kohteluun liittyvät väittämät eivät olleet yhteismitallisia tutkintavankikyselyn kanssa, joten vertailuja tutkintavankien vastauksiin ei ollut mahdollista tehdä. Vankeusvankilomake ei sisältänyt vastaavia taustakysymyksiä tai väittämiä kurinpitorangaistuksesta. Sen sijaan muutoksenhakua ja kantelua koskevissa väittämässä vastausjakaumat poikkesivat osittain verrattaessa niitä suljetuissa vankilassa olleiden vankeusvankien jakaumiin. Tutkintavangit näkemykset olivat vankeusvankeihin verrattuna kriittisempiä. Tätä selitti luultavasti se, että vankeusvankien tietämys oikaisuvaatimus- tai kantelumenettelystä on parempi. Osion väittämien keskiarvoerot eivät olleet kuitenkaan tilastollisesti merkitseviä. Tutkintavangit uskoivat kuitenkin tilastollisesti merkitsevästi useammin siihen, että oikaisuvaatimuksesta tai kantelusta seuraisi kielteisiä asioita⁵⁹. Muilta osin vankeusvankien näkemykset olivat kriittisempiä kuin tutkintavankien⁶⁰.

⁵⁶ Tutkintavangit ka. 2.25; suljettujen vankiloiden vankeusvangit ka. 2.77.

⁵⁷ Tutkintavangit ka. 2.42; suljettujen vankiloiden vankeusvangit ka. 2.96.

⁵⁸ Tutkintavangit ka. 1.70; suljettujen vankiloiden vankeusvangit ka. 1.57 ($t = 1.670$; $df = 510$; $p = 0.096$).

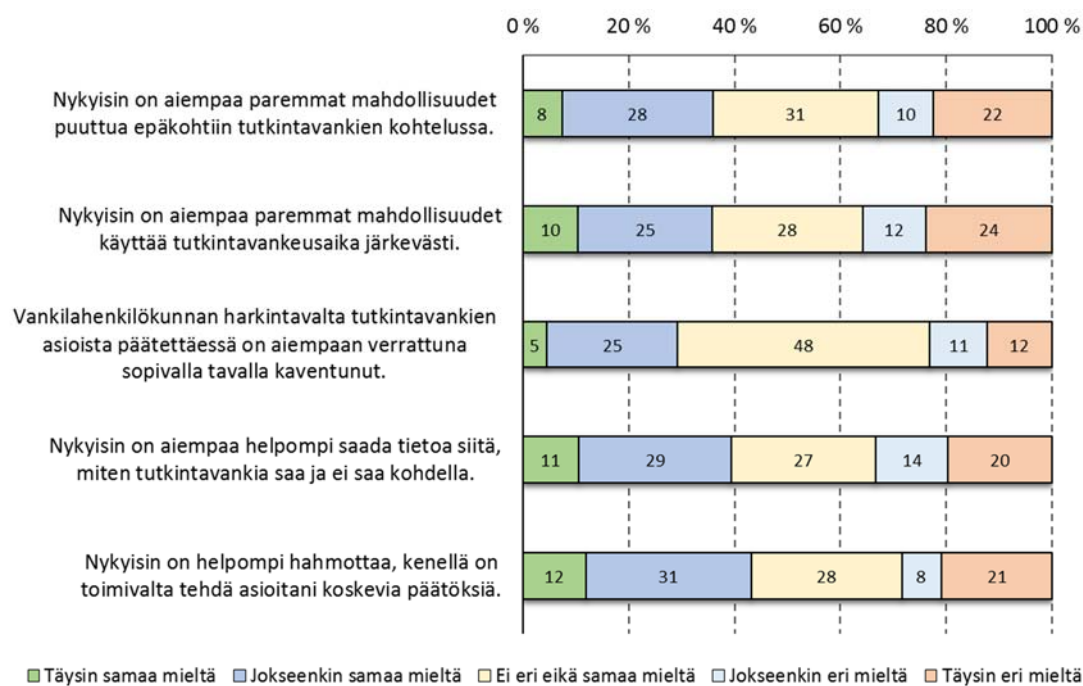
⁵⁹ Tutkintavangit ka. 2.22; suljettujen vankiloiden vankeusvangit ka. 1.96 ($t = 2,670$; $df = 533$; $p = 0.008$).

⁶⁰ Keskiarvoerot tutkintavankien ja suljettujen vankiloiden vankeusvankien välillä olivat lisäksi tilastollisesti merkitseviä.

9.3 Tutkintavankeuslain voimaantulon merkitys

Kyselylomakkeen viimeisessä osassa tutkintavangeilta tiedusteltiin, miten vuonna 2006 voimaan tulleen vankeuslain kokonaisuudistuksen tutkintavankeutta koskevat tavoitteet olivat heidän näkökulmasta toteutuneet (kuvio 12). Ainoastaan noin joka neljäs (24 %) vastaaja oli ollut vankilassa ennen vuotta 2006. Lisäksi noin kolmannes vastaajista kirjasi väittämään neutraalin vastauksen (ei eri eikä samaa mieltä). Tutkimustuloksia voidaan pitää siis korkeintaan suuntaa antavina.

Ainoastaan väite nykyisestä toimivallan hahmottamisesta tutkintavankeja koskevissa päätöksissä oli jakaantunut poikkeavammin siten, että kaksi viidestä (43 %) vastaajasta piti muutosta myönteisenä ja vajaa kolmannes (28 %) kielteisenä asiana.

Kuvio 12 Tutkintavankien mielipiteet tutkintavankeuslain voimaantulon merkityksestä vankilassa, % tutkintavangeista 2015

Suljettujen vankiloiden vankeusvangeista 46 prosenttia oli ollut vankilassa ennen vuotta 2006. Tutkintavankien ja vankeusvankien vastausjakaumat eivät juurikaan eronneet toisistaan lukuun ottamatta harkintavaltaa koskevaa väitettä. Vankeusvangit olivat useammin eri mieltä siinä, että harkintavalta oli aikaisempaan verrattuna kaventunut⁶¹.

⁶¹ Tutkintavangit ka. 3.02; suljettujen vankiloiden vankeusvangit ka. 3.39 ($t = -2,196$; $df = 154$; $p = 0.030$).

Avovastauksissa 23 tutkintavankia pohti jollain tavalla muutosta vuotta 2006 edeltäneeseen aikaan, ja jokaiselta oli yksi vastaus. Vastaukset jakaantuivat seuraavaksi: ei muutoksia tai ei juurikaan muutoksia (seitsemän vastaajaa), asiat ovat nyt huonommin, ainakin jollain tavalla (viisi vastaajaa), asiat nyt paremmin, ainakin jollain tavalla (neljä vastaajaa), toisaalta on paremmin, toisaalta huonommin (kolme vastaajaa) ja oli vaikea muistaa tai muutoin hahmottaa muutosta, tai vastaus oli epämääräinen suhteessa kysymykseen (neljä vastaajaa).

Muutosta koskevia kommentteja

Ne vastaajat, joiden mielestä tutkintavankeudessa ei ollut tapahtunut merkittäviä muutoksia joko totesivat asian neutraalin toteavasti tai esittivät tilanteen negatiiviseen sävyyn. Toisin sanoen muutaman vastaajan mielestä asiat olivat yhtä huonosti nyt kuin aiemmin. Alla on muutama tällainen vastaus; kumpikin koskee henkilökunnan kohtelua tai asennoitumista.

Täysin samanlaista tuntuu olevan eli ei tää touhu ainaka parane. Samallaisia ns eläimiä ollaan ku ennenkin vartijoille yms henkilökunnalle!

Ihan samanlaista tää on vuodesta toiseen se on ihan sama millasia lakeja on kirjoitettu vankilaviranomaiset ei niitä noudata ja terveydenhoito yhtä huonoa kuin aina ja on aivan sama jos koitat valittaa huonosta hoidosta mitään ei tapahdu ja aina katsotaan ettei lääkärit tai hoitajat ole tehnyt virheitä. Joskus kun joku valitus katsotaan aiheelliseksi ja todetaan että virheitä on tapahtunut mutta mikään ei muutu. Tuntuu ettei viranomaisten tai lääkäreiden tarvitse noudattaa lakeja/ohjeita.

Niiden vastaukset, joiden mielestä asiat olivat nyt huonommin, olivat osin ristiriidassa edellisten kanssa. Yhden mukaan sairaanhoito toimi aiemmin muttei enää, ja toisen mielestä kaikki oli ennen paremmin, jopa vankiloissa. Kolmen vastaajan mukaan etäisyys vankilahenkilökuntaan on puolestaan lisääntynyt: vuorovaikutus on muuttunut byrokraattisemmaksi tai henkilökunta kovemmaksi.

Byrokratia on lisääntynyt. Jos et ole päihdeongelmainen, sinun on hyvin vaikea saada apua/tukea mihinkään. Viranomaismerkinnät ovat syrjäyttäneet yksittäisten vankien henkilökohtaisen tilanteen selvittämisen.

Vartija henkilökunta on muuttunut kovemmaksi kuin ennen 2006. Muutoinkin asiointi. Toiminnot toimivat paljon paremmin laki 2006 huononsi vain vankilassaoloaika. Nykyisin tämä on pelkkää kopi-tusta. Aika kuluu yhtä lailla, olitko ns. matkasellissä, kerroksella, eristyksessä missä vain. Kaikki vankitoverini sanovat, että ennen oli enemmän toimintaa. Ja henkilökuntaan sai helpommin kontaktin. Kerron asian totuudenmukaisesti. Olenhan ollut viidellä eri vuosikymmenellä tutkintavankina.

Aiemmin vankiloissa oli reilumpi ja asiallisempi meininki ja vangit ja vartijat tulivat toimeen paremmin. Elämä oli inhimillisempää ja asiat sujuivat paremmin. Se on ihan sama kuinka paljon lakikirjassa on oikeuksia jos kukaan ei vahdi että niitä noudatetaan ja täällä [paikkakunnan X vankilassa] ei noudateta vankeuslakia tai mitään muitakaan lakeja vankien oikeuksista. En edes tiedä mitä eroa on tutkintavankien ja vankeusvankien oikeuksissa? Sen tiedän että [paikkakunnan X vankilassa] ei ole mitään eroa ainakaan käytännössä. Olen vankeusvankien joukossa ja samat oikeudet näyttää olevan?! Mielestäni [paikkakunnan X vankila] ei ole tutkintavankila ja täällä ei pitäisi meitä säilyttää.

Osan mielestä olosuhteet olivat kuitenkin kohentuneet. Yhden mukaan tutkintavankuus oli aiemmin pelkkää sellissä lusimista, kun taas nyt tarjolla oli enemmän virikkeitä ja tekemistä. Toisen mukaan nyt sai paremmin tietoa tutkintavangin oikeuksista, samoin tietoa siitä miten asiat etenevät. Kolmannen mukaan puhelimen käyttö ja yhteydenpito ulkomaailmaan on parantunut eli muuttunut vapaammaksi, mutta muuta edistystä ei ole tapahtunut.

Lisäksi osa kertoi sekä myönteisistä että kielteisistä muutoksista. Ohessa on niistä esimerkkejä.

Eipä juuri rajoitukset tule helpommin, mutta saa olla suljetulla muiden vakien kanssa tekemisissä mikä ei ennen mahdollista.

Ei sanottavaa eroa. Toiminnot ja hallussapitoasiat ovat vain kaventuneet vuosien saatossa (1989–2015). Ainoa positiivinen asia on poliisivankilassa säilyttämisen kesto, lyhentynyt.

Ennen vuotta 2006 olimme Kakolan vankilassa tai Turun lääninvankilassa. Täällä uudessa Saramäen vankilassa olot ovat puhtaat mutta toiminnot ovat huonontuneet huomattavasti. Esimerkiksi salilta hävisivät ns. vapaat painot jolloin treenitouhut jäi koska eivät ole enää mielekkäitä. Tätä painojen poistamista en ole ikinä ymmärtänyt, toiko se kenties liikaa sisältöä vangin elämään...

Kaiken kaikkiaan avovastauksista ei pysty vetämään selkeitä johtopäätöksiä tutkintavankeutta mahdollisesti koskevien muutosten luonteesta. Osin vastausten sisällöt ovat myös ristiriidassa keskenään. Se on tämän tarkastelun keskeisin havainto, joka on itsessään kuitenkin kiintoisa. Syy vastausten sisällölliseen hajaantumiseen lienee ainakin osin se, että vastaajien on vaikea edes antaa keskimääräistä, yleistä arviota muutoksista, koska kokemukset kiinnittyvät väistämättä aina tiettyyn tai tiettyihin vankiloihin, ja niiden välillä voi olla enemmän keskinäistä eroa kuin muutoksissa keskimäärin. Lisäksi, kuten yksi vastaajista totesi, kun on ollut usein vankilassa ja kun ikäänkin karttuu, muuttuu myös oma suhtautuminen. Hän ei tosin kertonut millä tavoin, mutta se on joka tapauksessa seikka, joka muistin mahdollisen värittymisen ohella voi vaikuttaa siihen, kuinka kukin muutoksia hahmottaa ja tulkitsee.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä viimeisessä luvussa esitellään tutkimuksen keskeiset tulokset, joiden mukaan sääntely ei toteudu kaikilta osin tarkoituksenmukaisesti. Ongelmia ja vaihtelua selitetään asiasta riippuen voimavaroilla, henkilöstön asenteilla, vankien taustoilla sekä sääntelyn luonteella. Tutkimuksen lopuksi esitellään myönteisiä uudistuksia sekä tuloksista loogisesti nousevia suosituksia. Jakson alussa palautetaan kuitenkin mieliin tutkimusasetelma: mitä tutkittiin, millä tavoin. Samassa yhteydessä esitetään myös analyysien rajoituksia ja reunaehdoja.

10.1 Tutkimusasetelma tiiviisti

Tutkimuksen tavoitteet ja toteutus

Tässä tutkimuksessa arvioidaan, miten tutkintavangit pääsevät käyttämään oikeuksiaan ja miten he ovat kokeneet olosuhteensa ja toimintamahdollisuutensa tutkinta- ja poliisivankilassa. Painopiste on kuitenkin tutkintavankilassa. Tarkemmin eriteltynä tutkimuksessa kysytään tutkintavankien kokemukseen perustuen: mitä toimintoja heille on mahdollistettu, kuinka he ovat saaneet toiminnoista ja oikeuksistaan tietoa, ovatko he pystyneet tapaamaan luottamuksellisesti oikeudellista avustajaansa ja käyttämään terveystalveta, onko heillä ollut mahdollisuus tavata läheisiään tai muita vankeja ja millä edellytyksin, missä määrin he ovat joutuneet kurinpitotoimien kohteiksi, kuinka heitä on kohdeltu ja kuinka he ovat hyödyntäneet mahdollisuuksia hakea itseään koskeviin päätöksiin muutosta tai kannella kokemastaan kohtelusta. Erityistä huomiota kiinnitetään yhteydenpitorajoituksiin vaikutuksineen.

Analyysi on osa laajaa arviointitutkimusta, jossa analysoidaan erityyppisillä aineistoilla vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen toimivuutta (Liimatainen & Rantala 2016). Uudistuksessa tutkintavankeuteen liittyviä tavoitteita olivat muun muassa tutkintavankien oikeusturvan tehostaminen ja tutkintavankien oikeuksia koskevan sääntelyn täsmentäminen perustuslain ja kansainvälisten sopimusten edellyttämälle tasolle. Tätä taustaa vasten eri näkökulmia kokoavat tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Kuinka tutkintavankeutta koskeva sääntely toteutuu ja millaista vaihtelua siinä ilmenee?

2. Miltä osin vaihtelu toteutumisessa selittyy tutkintavankien erilaisilla taustoilla (esimerkiksi epäilty rikos, kertalaisuus, yhteydenpitorajoituksen voimassa olo, rikosprosessin vaihe) ja miltä osin toimeenpanoa koskevilla seikoilla (esimerkiksi henkilöstön asenne, organisatoriset seikat tai resursoinnin riittävyys)?
3. Mitä empiiriset tulokset kertovat tutkintavankeutta koskevan sääntelyn tarkoituksenmukaisuudesta?

Analyysi perustuu tutkintavangeille suunnattuun lomakekyselyyn. Se toteutettiin loka-marraskuun vaihteessa 2015. Kysely suunnattiin tutkintavangeille, jotka olivat sijoitettuina vankiloihin kyselyn ajankohtana. Kyselyyn osallistui 11 vankilaa, jotka sijoittuivat eri puolille Suomea, eri rikosseuramusalueille. Tutkimuksen perusjoukon muodostavat 587 vankia, mikä on sama kuin tutkintavankien lukumäärä vankiloissa kyselyn ajankohtana 1.11.2015. Tutkintavangeista 298 vastasi lomakkeeseen, eli vastausprosentti oli 51. Vastaukset aiheuttivat etenkin ulkomaan kansalaiset, joista ainoastaan 69 vastasi kyselyyn huolimatta lomakkeen käännyksestä eri kielille (vastausprosentti 36). Sen sijaan suomalaisten edustavuutta voidaan pitää kohtuullisena (vastausprosentti 56). Tutkintavankeudessa olevien naisten edustavuus verrattuna naisten osuuteen kyselyajankohdan tutkintavankipopulaatiossa oli hyvä (vastausprosentti 72).

Analyysi ja sen rajoitteet

Analyysi on määrällistä ja laadullista. Eri osa-alueiden tarkastelussa kaikkia vastaajia koskevat tulokset on esitetty määrällisesti ensin yleisesti kysymys- ja väittämätasolla. Lisäksi on analysoitu taustamuuttujien vaikutuksia annettuihin vastauksiin. Aihealueissa, joita on käsitelty myös aiemmassa vankeusvankikyselyssä, on esitetty tiiviisti, miten tutkintavankien (N=298) vastaukset erosivat suljettujen vankiloiden vankeusvankien vastauksista (N=287). Lomakkeeseen kirjoitettuja avovastauksia on analysoitu laadullisesti (luokittelu sisällön mukaan). Laadullinen analyysi täydentää määrällistä analyysiä, ja samalla se on tuottanut myös uusia näkökulmia. Laadullisen analyysin merkitys on kaiken kaikkiaan keskeinen: se havainnollistaa ja konkretisoi ongelmia ja auttaa selittämään määrällisen analyysin tuloksia.

Tutkimustuloksiin on kuitenkin liitettävä joitakin varauksia. Vaikka vastaajia ohjeistettiin vastaamaan heidän senhetkisen tilanteensa perusteella, vastauksiin saattoivat vaikuttaa jossain määrin myös mahdolliset aiemmat vankeudessa vietetyt ajanjaksot. Tällainen riski on olemassa erityisesti muu-

toksenhakua, kohtelua ja kurinpitoa koskevissa kysymyksissä. Lisäksi yksittäiset, ongelmalliseksi koetut tilanteet ovat saattaneet vaikuttaa negatiivisesti yleisarvion antamiseen, ja kysymyksenasettelu on saattanut vaikuttaa osaan vastauksia. Esimerkiksi kaikilla ei välttämättä ole ollut läheisiä, joita tavata, kun on esitetty väittämä ”Olen saanut tavata läheisiäni”. Vastaavasti kaikille ei ole ollut välttämättä kirjeenvaihtoa, jonka lainmukaisuutta arvioida. Oletuksena on kuitenkin, että vastaajat olisivat tuolloin vastanneet ”ei eri eikä samaa mieltä”, ja näin on vastausten jakaumista myös pääteltävissä.

Tulosten suhteuttamista rikosseuraamusalueisiin ja vankeusvankeihin suljetuissa vankiloissa hankaloittivat sijoitteluun ja vankipopulaatioiden eroihin liittyvät tekijät (avattu tarkemmin analyysiluvuissa). Lisäksi yksi keskeinen määrällisen analyysin rajoite on tutkimusaineiston verrattain pieni koko. Verrattaessa taustamuuttujien yhteyttä väittämäkysymyksiin luokkakoot jäivät toisinaan erittäin pieniksi. Esimerkiksi naisten ja ulkomaan kansalaisten osuudet olivat vähäisiä suhteessa muuhun aineistoon. Ongelma ei poistunut, vaikka viisiportainen luokka muutettiin kolmiportaiseksi. Tutkimusaineistoon liittyvät haasteet vaikuttivat täten myös tilastollisten menetelmien valintaan.

Rajoituksena voidaan pitää myös sitä, että kyselyssä kerättyjen taustatietojen oikeellisuutta ei voinut tarkistaa vankitietojärjestelmästä. Tietojen tarkastamisen hyödyllisyyttä havainnollistaa muun muassa se, että vuonna 2004 julkaistun tutkintavankeustyöryhmän mietinnössä yhteydenpitorajoitteita arvioitiin olevan vain muutamalla prosentilla tutkintavangeista. Vaikka työryhmän kysely perustui vuonna 2002 henkilökunnalta kerättyyn kyselyyn, ero tässä tutkimuksessa esiteltyihin tutkintavankien vastauksiin vuonna 2015 oli peräti kymmenkertainen. Kummassakin tieto perustuu vastaajien arvioon; työryhmä kysyi asiaa henkilökunnalta ja tässä tutkimuksessa sitä kysyttiin tutkintavangeilta.

Avovastausten analyysistä saatuja tuloksia arvioitaessa on myös syytä tiedostaa, että avovastauksille tyypilliseen tapaan vastaukset ovat etupäässä kriittisiä. Lisäksi ne perustuvat kokemuksiin, joiden todenmukaisuutta ei ole mahdollista arvioida. Tällöin tietystä seikasta kertomisen yleisyydellä on merkitystä – joskin myös yksittäinen vastaus jostain aiheesta voi olla tärkeä, jos se ilmentää räikeää epäkohtaa suhteessa sääntelyn tavoitteisiin. Jotakin aihetta koskevien avovastausten määrästä ei voi kuitenkaan tehdä ehdottomia päätelmiä esitetyn ongelman yleisyydestä jo siksi, että avovastauksen antaminen esitetään lomakkeessa mahdollisuutena. Jos joku ei esimerkiksi raportoi jostain eksaktista ongelmasta, jota lomakkeessa ei edes kysytä sellaisenaan (kuten mahdollisuus luottamukselliseen puhelinkeskusteluun asiamiehen kanssa), se ei tarkoita, etteikö hänellä voisi olla kokemusta vastaa-

vasta tilanteesta. Toisaalta se, että moni on kuvannut kyseisiä ongelmia ilman, että sitä on suoraan edes kysytty, viittaa ongelman tosiasialliseen olemassaoloon. Vaikka avovastauksia annettiin verrattain runsaasti, niitä ei kuitenkaan ollut riittävästi siihen, että vastauksia olisi kannattanut eritellä vankiloittain. Ongelmien tarkka fyysinen paikantaminen on muutoinkin epämielikästä, sillä tutkintavankien olosuhteisiin voi vaikuttaa niin rikosseuramusalue, yksittäinen vankila kuin sen osasto käytäntöineen ja mahdollisuuksineen.

10.2 Sääntelyn toteutuminen ja vaihtelua selittävät seikat

Eri analyysilukujen lopussa on esitetty varsin perusteellinen yhteenveto kunkin temaattisen tarkastelun tuloksista. Niitä ei ole mielekästä toistaa sellaisenaan. Tässä jaksossa keskeiset tulokset pyritäänkin esittelemään tiiviimmin ja suhteessa tutkimuskysymyksiin. Aluksi esitetään yleisellä tasolla, kuinka tutkintavangit pääsevät käyttämään oikeuksiaan ja miten he ovat kokeneet olosuhteensa ja toimintamahdollisuudet tutkintavankilassa. Näitä yleisen tasoisia tuloksia selitetään osin toimeenpanoa, kuten resursseja ja henkilöstön asenteita koskevilla seikoilla. Tämän jälkeen tarkastelua syvennetään erittelemällä, miltä osin vaihtelu sääntelyn toteutumisessa selittyy tutkintavankien ja laitusrakenteiden erilaisilla taustoilla. Jakson lopuksi tuloksia suhteutetaan vallitsevaan sääntelyyn; näkökulma siirtyy samalla empiirisestä tarkastelusta vahvemmin oikeudelliseen näkökulmaan.

Keskeiset tulokset

Suurin osa vastaajista oli yleisesti ottaen tyytyväisiä oloihinsa, oikeuksiensa toteutumiseen ja toimintamahdollisuuksiin. Tämä keskeinen tulos on tärkeä pitää mielessä. Lisäksi se korostui verrattaessa tutkintavankiloiden ja poliisivankilan oloja toisiinsa. Samoin moni ulkomaalaistaustainen oli vastauksensa perusteella yleisesti ottaen tyytyväinen oloihinsa, vaikka tiedonsaannissa ilmenikin kieleen liittyviä ongelmia.

Suuri osa kysymyksistä on kuitenkin sen tyyppisiä, että kielteisten vastausten pitäisi perustua vain satunnaisiin, yksittäisiin kokemuksiin. Tutkintavankien oikeuksia ei kuuluisi rajoittaa ilman perusteltua syytä, joten perusteettomia rajoituksia tai oloihin vaikuttamista negatiivisessa mielessä ei tulisi olla niiden lisäksi. Toki vankiloissa on reunaehtonsa ja resurssinsa; siksi sallitun ja ei-sallitun – tai ymmärrettävän ja ei-ymmärrettävän – toiminnan rajaa ei ole aina helppoa vetää. Joissain tilanteissa rajan vetäminen

on kuitenkin helpompaa kuin toisissa. Moneen tutkimuksessa esille tulevasta ongelmasta esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamies on jo puuttunut, toisinaan useita kertoja eri vuosien aikana. Yksi tällainen merkittävä ongelma-kohta on poliisivankilan poikkeuksellisen ankarat olot, joihin myös CPT on raporteissaan puuttunut (tarkemmin jatkossa; ks. myös luku 5.2). Poliisin säilytystilat eivät täytä täysin myöskään tutkintavankeuslaissa edellytetyjä vaatimuksia (OM 5/2015). Lisäksi tutkintavankeuden alkuaikoihin liittyen epäselvyyttä ilmeni vangitsemisperusteiden hahmottamisessa.

Yksi selvästi esille tullut ongelma oli myös tutkintavankien heikohko tiedon saanti toiminnoista ja oikeuksista. Näin oli etenkin tutkintavankilaan saavuttaessa ja ensikertaisilla, mutta myös yleisesti. Järjestyssäännöt ja tulo-oppaat eivät olleet kaikille tutkintavangeille tuttuja, vaikka päiväjärjestys tunnettiinkin melko hyvin (vastaavista tuloksista koskien vankeusvankeja ks. Linderborg ym. 2015; myös Liimatainen & Rantala 2016). Puutteita ilmeni myös henkilökunnan alttiudessa neuvoa ja ohjeistaa sekä vastata asiointilomakkeeseen. Muut tutkintavangit korostuivatkin tiedon lähteinä.

Tutkintavangin mahdollisuudessa pitää yhteyttä asiamieheen sekä ylipäänsä että luottamuksellisesti ilmeni myös vakavia puutteita. Keskustelujen luottamuksellisuutta on vaikea taata, jos tutkintavanki joutuu soittamaan osaston yleisestä puhelimesta. Lisäksi puhelimenkäyttöön liittyvät, vahvasti esille nostetut yleiset hankaluudet (kuten rajalliset soittoaajat ja soiton kalteus) rajoittavat puhelujä asiämiehen kanssa. Mahdollisuus luottamukselliseen puhelinyhteyteen avustajan kanssa korostuu etenkin, jos tapaamisille on esteitä, kuten pitkät välimatkat. Toisaalta tapaamistilat eivät vastausten mukaan aina mahdollistaneet luottamuksellista keskustelua.

Yhteydenpitorajoituksia oli lähes joka kolmannella vastaajista, ja heistä vain joka toinen koki, että rajoitus oli annettu selkeästi tiedoksi. Avovastaukset tukevat tätä tulosta sikäli, että kaikki eivät vastaustensa perusteella ymmärtäneet, miksi heillä oli yhteydenpitorajoitus. Osa rajoituksen saaneista oli turhautuneita siitä, että rajoitus koski läheisiä. Rajoitukset olivat odotetusti yhteydessä rikosprosessin vaiheeseen. Yhteydenpitorajoitteiden katsottiin vaikeuttavan sekä vapaa-ajan toimintoihin että vankilan hyväksymään toimintaan kuten vankityöhön tai koulutukseen osallistumista.

Rikosseuraamuslaitoksella ei ole ollut riittävästi voimavaroja järjestää kaikille vankeusvangeille tarpeeksi vankitoimintoja. Tutkintavankien toimintoihin osallistuminen on siksi jo lähtökohtaisesti vähäisempää. Olikin odotettu tutkimustulos, että tutkintavangeille ei heidän mielestään ollut tarpeeksi järjestetty mahdollisuuksia osallistua vankitoimintoihin kuten vankityöhön. Mahdollisuus vapaa-ajan toimintoihin oli kiitettävää, joskin avovastauksissa tuli ilmi, että tutkintavangin taloudellinen tilanne ei välttämättä

mahdollista edes välttämättömien hygieniatarvikkeiden hankintaa tai puhe-
luja niiden kalliin hinnan takia. Myös kirjaston käytössä ilmeni ongelmia.
Osa tutkintavangeista viettää lähes koko vuorokauden eristettynä.

Määrällisissä tuloksissa noin puolet vastaajista koki henkilökunnan toi-
minnan olevan selkeää, johdonmukaista ja ennustettavaa, mutta vastaava
määrä ei siis kokenut siten. Avovastaukset tukevat ja tarkentavat asetelmaa:
vaikuttaa siltä, että vartijat olisivat valtaosin asiallisia, mutta joukossa olisi
myös henkilöitä, joiden toimintatapa on asiatonta, toisinaan jopa mielival-
taista. Vastausten perusteella perusteeton ja asiaton käyttäytyminen saattoi
liittyä niin tiedon antamiseen, kurinpitoon, syyttömänä kohteluun kuin muu-
toksenhausta tai kantelusta rankaisemiseen: säännöt ovat erilaiset eri ihmi-
sille, eikä kurinpidollisten toimien perusteita välttämättä kerrota.

Muutoksenhakua ja kantelua koskevat tulokset tukevat edellä esitettyä.
Vastausten perusteella joka viides oli kannellut tai hakenut muutosta päätök-
seen; kaksi yleisintä syytä oli se, että päätös perustui vastaajan mielestä vir-
heeseen tai vastaaja halusi virkamiehen myöntävän virheensä. Muutoksen-
hakua tai kantelua ei tehty, koska niiden ei uskottu menevän läpi, johtavan
myönteisiin muutoksiin tai niille ei nähty syytä (edellä kuvatussa järjestyk-
sessä, joskin erot olivat pienet). Tutkintavankien oikeusturvan kannalta oli
huolestuttavaa, että vastaajat eivät usein tienneet, mistä päätöksistä oli mah-
dollista hakea muutosta oikaisuvaatimuksella ja edelleen valittaa hallinto-
oikeuteen. Lisäksi osa vastaajista pelkäsi henkilökunnan kielteistä suhtautu-
mista. Avovastauksissa tuotiin vahvasti esille, että valittaminen tai kantelu
ei kannata: joko henkilökunta pitää omiensa puolta tai sitten epäkohtien
esille nostajalle koituu ikäviä seurauksia.

Kuten edellä on kerrottukin, esille tulevia ongelmia selittävät osaksi re-
surssit (koskien erityisesti toimintoja) ja osaksi henkilökunnan asenteet ja
toimintakulttuurit (koskien kohtelua). Osin ongelmia selittävät myös epätar-
koituksenmukaiset tilat ja järjestelyt (koskien esimerkiksi puheluja ja tapaa-
mistiloja). Seuraavaksi esitetään, missä määrin tuloksia selittävät vankien
erilaiset taustat, rikosseuraamusalue sekä sääntely.

Tutkintavankien taustat selittävinä tekijöinä

Tutkintavangeista erottui kaksi toisistaan poikkeavaa vastaajaryhmää.
Myönteisimmin tutkintavankeuteen suhtautuivat sellaiset vastaajat, joille
vankiloiden käytännöt ja *toimintatavat olivat jo ennestään tuttuja*. Kyseessä
olivat toisin sanoen henkilöt, jotka olivat olleet aikaisemmin vankilassa ja
jotka tiesivät vähintäänkin pääpiirteissään oikeutensa sekä vankiloiden yleis-

set käytännöt. Aikaisempi kokemus vankiloista heijastui täten myönteisempiin vastauksiin muun muassa tiedonsaantiin sekä kantelu- ja oikaisumenetelyyn liittyvissä väittämissä. *Ensi kertaa vankilassa olevat* tutkintavangit kokivat vastaavasti tiedonsaannin muita heikommaksi. Heidän ensikokemusta vankilasta voidaan kuvata eräänlaisena shokkiefektinä, jolloin vankilan käytännöt ja toimintatavat näyttäytyivät vastaajalle täysin uusina ja vieraina. He kuitenkin luottivat useammin henkilökuntaan sekä toiminnan oikeudenmukaisuuteen. Tällaiset vastaajat kokivat useammin myös, että säännöksissä oli huomioitu myös tutkintavankien erityisasema.

Toinen tutkintavankien vastausten sisältämiä eroja selittävä seikka oli usein yhteydessä *rikosprosessin vaiheeseen*: kriittisimpiä vastaajia olivat esitutkintavaiheessa tai syyteharkintavaiheessa olevat tutkintavangit. Aikaisemman vankilakokemuksen ja rikosprosessin vaiheen lisäksi tutkintavankien muiden taustatekijöiden vaikutuksen vastauksiin jäivät oletettua pienemmiksi. Joissakin lomakkeen osioissa vastauksiin oli yhteydessä tutkintavangin siviilisääty ja pääsyyte: esimerkiksi yhteydenpitoa koskeviin väitteisiin suhtautuivat kriittisimmin taustamuuttujittain tarkasteltuna ryöstöistä, pahoinpitelyrikoksista tai henkirikoksista syytetyt tutkintavangit.

Lisäksi *ulkomaalaistaustaiset* on syytä mainita omana erityisryhmänä, vaikka tutkimuksessa heidän olojensa arviointi jäikin puutteelliseksi heikon vastaamisprosentin vuoksi. Vastausten perusteella tutkintavankien joukossa on joka tapauksessa henkilöitä, jotka puhuvat ja ymmärtävät vain omaa äidinkieltään. Erityisesti tämä tuli esille venäjän kieltä puhuvien vastauksissa: he raportoivat erityyppisestä ymmärryksen puutteesta ja vaillinaisesta tiedonsaannista omalla äidinkielellä (lomake oli käännetty venäjäksi). Vaikka tutkintavanki puhuisi englantia, tiedonsaanti ei ole vastausten mukaan silloinkaan taattua. Tutkintavankeuslain mukaan tiedot oikeuksista ja velvollisuuksista tulee olla saatavana yleisimmin käytetyillä kielillä vankilassa olevien tutkintavankien tarpeiden mukaan. (TVL 2:3 §.) Tämä ei näytä kyselyn avovastausaineiston perusteella toteutuvan. Yleinen tiedon puute ja kommunikoinnin vaikeus heijastuu ymmärrettävästi kokemukseen, että tietoa ei saa myöskään itseä koskevista ratkaisuista. Samoin valitusten ja kantelun tekeminen on vaikeaa ilman kielitaitoa, jos siihen ei saa apua. Vieraskielisten tutkintavankien joukossa voi olla henkilöitä, joiden on ylipäänsä vaikea ymmärtää syitä tutkintavankeudessa oloon.

Laitosrakenteet ja vankipopulaatiot selittävinä tekijöinä

Tutkimuksessa selvitettiin lisäksi, erosivatko tutkintavankien vastaukset rikosseuraamusalueitten välillä. Periaatteessa tutkintavankien oikeudet ja oikeusturvan toteutuminen tulisi olla yhtenevät eri rikosseuraamusalueilla. Ennakko-oletuksena oli kuitenkin, että alueet eroavat laitospopulaatioiltaan ja näihin liittyvine laitossijoituksineen jo lähtökohtaisesti toisistaan, mikä vaikuttaa myös joiltain osin tutkintavankien vastauksiin. Esimerkiksi suurin osa naisvangeista sijoitetaan pääasiassa Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelle Hämeenlinnan vankilaan.

Rikosseuraamusalueiden välillä oli eroja, mutta ennako-oletuksen mukaisesti erot selittyvät usein erilaisilla laitospopulaatioilla ja tutkintavankipopulaatioilla. Vastauksia selitti muun muassa erilaiset koulutustaustat ja työtilanteet ennen vankilaa. Vastaajien pääsyytteissä tai tutkintavankeuden kestoissa ei kuitenkaan ollut eroja alueiden välillä. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen tutkintavangit vastasivat lähes pääsääntöisesti kriittisimmin kyselylomakkeen väitteisiin. Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen vastaajat olivat sen sijaan vastauksissaan myönteisempiä ja Länsi-Suomessa vastaajien kokemukset asettuivat näiden kahden väliin. Erot olivat kuitenkin harvoin tilastollisesti merkitseviä.

Tutkintavangeille ja vankeusvangeille suunnatut kyselylomakkeet sisälsivät joitakin samoja tausta- ja väittämäkysymyksiä, joten ryhmien vastauksia oli mahdollista verrata soveltuvin osin toisiinsa. Koska tutkintavankien ei sijoiteta avovankiloihin, tutkimuksessa verrattiin pääasiassa tutkintavankien ja suljettuihin vankiloihin sijoitettujen vankeusvankien vastauksia. Ryhmien välisissä vertailuissa on kuitenkin korostettava sitä, että tutkintavankeuden ja ehdottoman vankeuden täytäntöönpanon sisällöt eroavat toisistaan. Lisäksi tutkintavangit eroavat vankeusvangeista joissakin keskeisissä taustatekijöissä. Tutkintavangeilla oli esimerkiksi harvemmin ammatittutkinto, ja heistä suurempi osa oli siviilisäädyltään naimattomia. Suljettujen vankiloiden vankeusvangit olivat puolestaan olleet useammin vankilassa. Ryhmät eivät sen sijaan eronneet sukupuoli- ja ikäjakaumissa, ja vankilaa edeltävä työtilanne oli molemmilla yhtä heikko.

Vankeusvangeille tehdyn kyselyn yksi keskeisimmistä tuloksista oli se, että suljettujen vankiloiden vankeusvangit suhtautuivat pääsääntöisesti kriittisemmin sääntelyn toimivuuteen ja vankilaloloihin kuin avovankilan vankeusvangit (Liimatainen ym.). Tutkintavankien vastaukset asettuivat tämän tutkimuksen perusteella lähes aina suljettujen vankiloiden ja avovankiloiden vankeusvankien väliin. Tutkintavangit olivat muun muassa selvästi useammin sitä mieltä, että henkilökunta noudattaa päiväjärjestystä ja että heiltä saa

tietoa vankilan toiminnasta verrattuna suljettujen vankiloiden vankeusvankeihin. Tutkintavangit uskoivat kuitenkin useammin siihen, että oikaisuvaatimuksesta tai kantelusta seuraisi kielteisiä asioita. Muilta osin vankeusvankien näkemykset olivat kriittisempiä kuin tutkintavankien.

Sääntelyyn liittyviä tekijöitä

Aikaisemmissa luvuissa on käsitelty problematiikkaa, joka liittyy yhtäältä tutkintavankeuden luonteeseen ja tarkoitukseen sekä toisaalta syyttömänä pidettävän henkilön vangitsemiseen esitutinnan ajaksi. Perustuslain mukaan henkilön vapautta voidaan rajoittaa vain lailla, ja yleisten perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaan tällaisen rajoituksen on oltava täsmällinen, tarkkarajainen ja hyväksyttävä. Samoin rajoituksen tulee olla suhteellisuusperiaatteen mukainen, mikä edellyttää punnintaa rajoituksen ankaruuden ja suojeltavan oikeushyvän välillä.⁶² Juuri perusoikeusuudistukset 2000-luvulla johtivat tutkintavankeuslain säätämiseen, ja perusoikeuksien vaikutus heijastui sekä tutkintavankeuden tarkoitusta että vähimmän haitan periaatetta koskeviin pykäliin. Käsillä olevan tutkimuksen valossa voidaan kuitenkin todeta, että tutkintavankeuslakiin on jäänyt vanhakantaista laitosvalta-ajattelua mukailevia sääntöjä. Esimerkiksi vankilan järjestyksen ja turvallisuuden takaaminen toimii tutkintavangin oikeuksien rajoitusperusteena useassa pykälässä.⁶³ On selvää, että tällaiselle rajoitusperusteelle on paikkansa vankilan toiminnan tavoitteiden ja tehokkuuden kannalta. Kysymys on kuitenkin siitä, että päätöksenteon tulisi näissä tapauksissa olla avointa, johdonmukaista, ennakoitavaa ja selkeästi perusteltua.

Vaikka poliisivankilat eivät olleet tämän tutkimuksen erityinen painopiste, esille nousi olojen karuuteen ja tutkintaan liittyviä huolestuttavia seikkoja, joihin CPT:kin on raporteissaan vahvasti puuttunut, kuten tässä tutkimuksessa on tuotu esille. Viimeisessä raportissaan komitea edellytti Suomelta ripeitä toimenpiteitä järjestelmän uudelleenarvioimiseksi ja poliisivankiloiden käytön täydelliseksi lopettamiseksi.⁶⁴ Vaikka ongelmiin on reagoitu, tätä kirjoitettaessa käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä

⁶² Ks. perusoikeuksista ja niiden rajoittamisesta esim. Viljanen, Veli-Pekka: *Perusoikeudet. II Yleinen osa, Perusoikeuksien rajoittaminen*, Hallberg, et. al., Helsinki, 2011. ([http://fokus.almatalent.fi/teos/FAIBCXJTB#kohta:II\(\(20\)YLEI-NEN\(\(20\)OSA\(\(20\):3.\(\(20\)Perusoikeuksien\(\(20\)rajoittaminen\(\(20\)käyty, 18.5.2017](http://fokus.almatalent.fi/teos/FAIBCXJTB#kohta:II((20)YLEI-NEN((20)OSA((20):3.((20)Perusoikeuksien((20)rajoittaminen((20)käyty, 18.5.2017))

⁶³ Ks. esim. TVL 3:2 §, 3:3 §, 4:2 §, 5:1 § jne.

⁶⁴ CPT: *Report to the Finnish Government*, 2014, 19.

(252/2016 vp) poliisivankiloista ei pyritä kokonaan eroon vaan käytön vähentämiseen⁶⁵. On sinänsä ymmärrettävää, että resurssipulan ja vakiintuneiden käytäntöjen takia järjestelmää on vaikea muuttaa nopeasti. Suomi on kuitenkin saanut nuhteita poliisivankiloista kaikissa CPT:n raporteissa viimeisen kahden vuosikymmenen ajalta, joten mistään yllättävästä muutosvaatimuksesta tuskin voidaan puhua. Nähtäväksi jää, täyttävätkö hallituksen esityksessä ehdotetut muutokset CPT:n toiveet, vai onko Suomi ensimmäisenä Pohjoismaana julkisen kannanoton kohteena.

Esimerkiksi resurssipula ei lähtökohtaisesti oikeuta perusoikeuksista poikkeamiseen, vaan sille pitää erikseen löytyä lainmukainen rajoitusperuste. Koska tutkintavankeihin sovelletaan lakia, jonka tavoitteena on haittojen minimointi niin, ettei esitutkinta kärsi, tutkintavankien perusoikeuksia tulisi rajoittaa vain niin vähän kuin mahdollista. Tämä on normalisuusperiaatteen mukaista. Resurssipula on tietysti tosiasiallinen ongelma, ja nyt tarvittaisiinkin poliittista tahtoa vakavimpien perusoikeusongelmien korjaamiseksi. CPT:n viimeaikaisin kritiikki osoittaa, että tätä tahtoa ei ole löytenyt ja toisaalta, mistä syystä CPT:n esittämä uhkaus julkisesta kannanotosta oli perusteltu. Resurssipula on nähty selityksenä myös monissa tutkintavankilaan sijoituvissa ongelmissa, joista yksi esimerkki on monesti esille tullut toimintojen riittämättömyys.

Tutkintavangin erityisestä asemasta johtuen tutkintavangit ovat ylipäänsä epäedullisessa asemassa toimintojen järjestämisen kannalta. Valittu sääntelytapa siis priorisoi vankeusvankien osallistumista toimintoihin, eli toimintoihin liittyvä ongelma palautuu resurssien puutteen lisäksi sääntelyyn. Tutkintavangeille tarjotun vapaaehtoisuuden pitäisi sisältää myös tosiasiallinen mahdollisuus osallistua toimintaan, ei vain oikeutta toiminnasta kieltäytymiseen. Tutkimuksen mukaan erityisesti yhteydenpitorajoitteiden alaiset tutkintavangit jäävät paitsioon toimintaan osallistumisessa, mikä ei

⁶⁵ Työryhmä ehdotti, että tutkintavankien säilyttämisestä poliisin säilytystiloissa vähennettäisiin asteittain aikarajoja lyhentämällä sekä siirtämällä vastuuta suuremman määrän Rikosseuraamuslaitokselle. Lisäksi tutkinta-arestia voitaisiin soveltaa, jos pakkokeinolaissa säädetyt edellytykset täytyisivät ja rangaistus olisi vähemmän kuin kaksi vuotta vankeutta. Tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin edellytyksenä olisi muun muassa se, että rikoksesta epäilty tai tuomittu sitoutuisi noudattamaan hänelle asetettuja määräyksiä ja velvollisuuksia ja että hänen henkilökohtaisten olosuhteidensa tai muiden vastaavien seikkojen perusteella niiden noudattamista voitaisiin pitää todennäköisenä. Muutosten arvioitiin nostavan tutkintavangilla päivittäistä määrää 34–40:llä. Tehostettu matkustuskiellon tai tutkinta-arestin käyttöönoton arvioitiin sen sijaan vähentävän päivittäistä määrää 10–15 tutkintavangilla. Tällöin säilytysaikojen lyhentämisen sekä tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin yhteisvaikutuksena tutkintavankien määrä nousisi noin 25–30 tutkintavangilla päivittäin.

ole tarkoituksenmukaista tutkintavankeuden tavoitteiden ja vähimmän haitan periaatteen kannalta. Jos rajoitukset eivät nimenomaisesti koske toisia tutkintavankeja, ei tällaiselle toimintaan osallistumisen rajoitukselle ole perusteita.

Lisäksi osa yksittäisistä laeista voi olla tutkintavankien näkökulmasta vaikea ymmärtää. Asia on tärkeä, jos kyse on tutkintavangin kannalta merkittävästä oikeudesta tai rajoitteesta. Yksi tällainen vaikeasti hahmotettava sääntelykokonaisuus on pakkokeinolain vangitsemisperusteet. Yksittäisenä epäkohtana tuli myös esille, että tutkintavangilla ei ole välttämättä käytössään rahaa arjen välttämättömiin tarpeisiin. Tutkintavankien mahdollisuus saada taloudellinen tilanne turvatuksi välttämättömiä kuluja ajatellen onkin yksi seikka, johon liittyvää normistoa ja ohjeistusta olisi mielekästä selvittää tarkemmin. Tutkintavangit eivät saa toimintarahaa, jos eivät ole toiminoissa, mikä ei ole toimintojen puutteen takia aina edes mahdollista, ja käytörahaa myönnetään vain erityisistä syistä. Tutkintavangit voivat kyllä hakea yleistä toimeentulotukea, mutta sen saaminen kestää, eikä sen myöntäminen ole itsestään selvää.

10.3 Kehittämisehdotukset

Tässä tutkimuksen kuvattujen tulosten perusteella on mahdollista arvioida tutkintavankeuslain muutostarpeita sekä pohtia, miten tutkintavankien olosuhteita olisi mielekästä tulevaisuudessa pyrkiä parantamaan. Tutkimustulosten mukaan tutkintavankien oloissa ja oikeuksien toteutumisessa onkin paljon kehitettävää. Osa oikeuksien toteutumisen vaihtelusta (miksi osalla tutkintavangeista asiat ovat hyvin, osalla taas ei) selittyy laitusrakenteilla ja vakiintuneilla järjestelyillä, osa puutteellisilla resursseilla, osa sääntelyn epätarkoituksenmukaisuudella ja osa henkilökunnan asenteilla. Jossain määrin vaihtelua selittävät myös vankien taustat ja rikosseuraamusalue. Kehittäminen edellyttää siis paitsi kokonaisvaltaista tarkastelua, myös lisää voimavaroja sekä vahvaa tahtotilaa. Tutkimustuloksissa esille tullutta kritiikkiä lieventää kuitenkin se, että joihinkin tässä tutkimuksessa havaittuihin ongelmakohtiin on viime vuosina jo puututtu. Näitä tarkastellaan seuraavaksi, ja tämän jälkeen esitetään tutkimustuloksista nousevia suosituksia.

Muutokset toimintatavoissa

Rikosseuraamuslaitoksessa on käynnistetty useita toimenpiteitä, joilla on pyritty parantamaan vankien olosuhteita vankilassa. Esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen Lähityöhankkeen keskeisenä tavoitteena on lisätä vuorovaikutusta henkilökunnan ja vankien välillä. Lähityön sisältöjä ovat muun muassa vankien neuvominen, perehdyttäminen vankilan sääntöihin ja toimintaan, asioiden hoitaminen, keskustelu ja kuuntelu, vangin toimintaan puuttuminen ja ohjaaminen sekä motivointi toimintaan. Tutkintavankitutkimuksen perusteella voidaan nostaa esille etenkin perehdytykseen tai yleisimmin tiedonsaantiin ja asiointiin liittyvät haasteet, joihin hankkeella pyritään vastaamaan. Tutkintavankien olosuhteita on lisäksi käsitelty muun muassa Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan ja vankitilojen konseptihankkeessa (Rise 1/293/2017) sekä vankitiloja, vankisijoittelua sekä asiakasarviointia selvittävässä työryhmissä.

Rikosseuraamuslaitos uudisti vankipuhelujärjestelmän modernilla tekniikalla vuonna 2014. Järjestelmäuudistus pyrittiin toteuttamaan siten, että vankien yhteydenpito olisi mahdollista mahdollisimman vähäisellä valvonnalla. Vankipuhelinjärjestelmällä ja tähän liittyvällä ohjeistuksella sen käytön yhdenmukaistamiseksi (Rise 4/601/2015) on pyritty vastaamaan muun muassa tässä tutkimuksessakin havaittuihin ongelmakohtiin, kuten epätaroituksenmukaisiin soittoaikoihin. Järjestelmäuudistus tarjosi siis paremmat puitteet aikaisempaan nähden, mutta käytännön toteuttaminen jäi tältä osin edelleen tutkintavankiloiden järjestyssääntöjen varaan. Lisäksi järjestelmä on itsessään syy tuloksissa esille tulleisiin kalliisiin hintoihin. Kehittämiseen tähtäävänä uudistuksena uusi vankipuhelinjärjestelmä onkin lähtökohtaisesti ristiriitainen.

Erikseen voidaan mainita myös Rikosseuraamuslaitoksen laadun arviointia koskevat tutkimukset ja selvitykset (esim. Lindeborg ym. 2017), joissa havaitut ongelmakohdat pyritään muuntamaan kehittämistoimenpiteiksi. Lisäksi poliisivankilan ongelmallisiin oloihin kiinnitettiin huomioita oikeusministeriön tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia sekä matkustuskiellon tehostamisen mahdollisuutta selvittävässä työryhmässä (OM 5/2016; ks. myös luvut 2.4 ja 5.3). Työryhmä ehdotti, että pakkokeinolakiin lisättäisiin tutkintavankeuden vaihtoehtoiksi säännökset teknisin apuvälinein valvotusta tehostetusta matkustuskiellosta ja tutkinta-arestista⁶⁶.

⁶⁶ Ks. edellinen alaviite.

Suosituksia

Seuraavaksi esitetään tuloksista esille nousevia suosituksia. Suosituksissa ei oteta enää huomioon edellä jo moneen kertaan todettuja ongelmia poliisivankilan oloissa, koska niihin on pyritty reagoimaan, joskin esitettyjen kehittämisehdotusten riittävyttä voi legitimiä pohtia (ks. edellä jakso ”sääntelyyn liittyviä tekijöitä”).

1. Tiedon saatavuuden parantaminen

Tiedon saannin näkökulmasta erityisenä solmukohtana voidaan pitää ensimmäisiä päiviä tutkintavankilassa, jolloin informoinnin tarve on korostunut. Erityisesti tulisi huomioida ne, jotka saapuvat ensimmäistä kertaa vankilaan. Heille voitaisiin esimerkiksi järjestää tilaisuus, jossa käytäisiin videon tai luennon avulla läpi vankilan järjestyssääntö, keskeiset käytännön toiminnot ja vankien oikeudet muutoksenhaku- ja kantelumenettelyineen pääpiirteissään. Vaihtoehtoisesti tai edellä mainitun lisäksi osastoihin voisi sijoittaa tutkintavankeja varten tabletteja tai pöytätietokoneita, joihin on siirretty edellä mainittua oleellista tietoa. Tämä ei edellytä sitä, että alustoissa olisi oltava internet-yhteys.

Etenkin parisuhteessa oleville mutta kaikille yleisesti olisi hyvä varmistaa mahdollisten yhteydenpitorajoitteiden perusteet sekä vankilan tapaamiskäytännöt. Lisäksi on tärkeä varmistaa, että vieraskielisillä tutkintavangeilla on saatavilla tietoa oikeuksista ja toimintamahdollisuuksista ja että yhteydenpito läheisiin ei olisi liiaksi riippuvaista tulkin saatavuudesta. Tutkintavangeille tulisi parhaan mukaan antaa mahdollisuus kertoa näkemyksensä päätöksenteossa.

On todennäköistä, että lisäämällä tiedoksiantoa tutkintavangin oikeuksista ja velvollisuuksista sekä lyhentämällä henkilökunnan vastaamisnopeutta heille esitettyihin kysymyksiin voidaan vähentää ”turhia” kielteisiä kokemuksia. Tutkintavangeille olisi mielekästä kertoa selkeästi myös vastuuhenkilöt koskien tapaamisia ja vankilan eri toimintoja. Perusteellisella informoinnilla voidaan luultavasti myös vähentää kanteluiden ja oikaisuvaatimusten määriä varsinkin, jos tutkintavangeille annetaan myös mahdollisuus kertoa oma mielipiteensä käsiteltävään asiaan ja jos häntä ratkaisun jälkeen informoitaisiin tosiasiasta ja lainpykälästä. Kurinpitorangaistuksien määräkin saattaisi vähentyä selvemällä ohjeistuksella ja informoinnilla.

2. *Sähköisten viestintämahdollisuuksien lisääminen*

Valitettavasti tutkintavankien sähköiseen asiointiin liittyy hallinnollisia ongelmia. Sähköisen asioinnin ripeä edistäminen olisi kuitenkin tärkeää. Parantamalla mahdollisuuksia nykyaikaisten palveluiden käyttöön (esim. nettipankki, em. VoIP-palvelut) tutkintavankeuden ei-toivottuja vaikutuksia voitaisiin varmasti vähentää. Myös tutkimuksessa esille tulleita ongelmia yhteydenpidossa asiamieheen saataisiin oletettavasti vähennettyä lisäämällä mahdollisuuksia luottamukselliseen sähköiseen kirjeenvaihtoon asiamiehen kanssa tai esimerkiksi laajentamalla voice-over-internet-protocol (Skype jne.) -tyyppisten tietoteknisten ratkaisujen käyttöä.

3. *Tietojärjestelmän kehittäminen*

Tutkintavankeutta ja ehdotonta vankeusrangaistusta koskeva sääntely tulisi huomioida tietojärjestelmiä kehitettäessä. Parhaimmillaan tietojärjestelmistä voidaan saada arvokasta tietoa toiminnan kehittämistä varten. Vankitietojärjestelmästä ei tällä hetkellä ole esimerkiksi mahdollista saada tilastoja tutkintavankien yhteydenpitorajoitteiden määrästä tai kohteista. Tuomioistuimen poistaessa yhteydenpidon rajoitukset niitä koskeva tieto poistetaan lähtökohtaisesti myös vankitietojärjestelmästä. Yhteydenpitorajoituksia koskevat vankikohtaiset tiedot ovat jälkikäteen saatavissa arkistosta, mikä on kuitenkin työlästä ja ongelmallista toiminnan kehittämisen näkökulmasta. Vankitietojärjestelmän korvaava Roti-järjestelmä on suunniteltu toteutettavaksi niin, että tieto yhteydenpitorajoituksista olisi saatavissa myös sähköisesti jälkikäteen.

4. *Puuttuminen henkilöstön epäasialliseen toimintaan*

Kuten edellä on tullut ilmi, osa henkilökunnasta toimii asiallisesti vuorovaikutustilanteissa tutkintavangin kanssa, mutta osa ei vaikuta toimivan niin. Epäsuotuisa käytös voi liittyä niin tiedottamiseen kuin ylipäänsä toiminnan epäloogisuuteen, jopa mielivaltaisuuteen. Tällaiset syyt siihen, että tutkintavankeutta koskeva sääntely toteutuu vaihtelevasti, eivät ole mitenkään hyväksyttäviä. Hallinnon tulisikin kehittää keinoja puuttua henkilöstön epäkunnioittavaan asenteeseen ja toimintaan; vastaavasti olisi mielekästä luoda henkilöstölle selkeät linjaukset ja ohjeistukset sekä positiivisia toimintamalleja tilanteisiin, joissa esiintyy ongelmia.

5. *Yksittäisten käytännön järjestelyihin liittyvien epäkohtien korjaaminen*

Tutkimuksessa on tullut esille lukuisia yksittäisiä epäkohtia, joiden yleisyyttä on vaikea arvioida, mutta joiden esiintyminen on joka tapauksessa ongelmallista. Tällaisia ovat muun muassa puheluihin liittyvät ongelmat (soittoajat ja kalleus) sekä asiamiehen tapaamiseen ja kirjaston käyttöön liittyvät ongelmat. On hyvin mahdollista, että tällaiset ongelmat ovat vähentyneet tai ehkä osin poistuneetkin kyselyn toteuttamisen jälkeen. Olisi joka tapauksessa hyvä varmistaa, vieläkö niitä ilmenee joissain vankiloissa tai osastoissa ja korjata ongelmat esille tulevan tilanteen mukaan.

6. *Lainsäädännön ja muun normiston kehittäminen*

Tutkimuksessa tuli edellä esille, että sääntelyn luonne saattaa osaltaan ylläpitää joitain ongelmia siten, että se jättää yksittäisille laitoksille ikään kuin liikaa harkintavaltaa. Tämä olisi syytä ottaa huomioon, kun tutkintavankeutta koskevaa sääntelyä uudistetaan seuraavan kerran kokonaisvaltaisesti. Lisäksi yksittäisinä uudistusta kaipaavina seikkoina esille tuli muun muassa vangitsemisperusteita koskevan sääntelyn monimutkaisuus ja tutkintavankien riski jäädä vaille vankila-arjen tarpeisiin nähden riittäviä käyttörahoja.

7. *Syventäviä jatkotutkimuksia*

Tämän kaltaista tutkimusta tutkintavankien oloista ja oikeuksien toteutumisesta ei ole aiemmin tehty Suomessa, ja tutkimuksessa tulikin esille monia seikkoja, joiden tarkastelua olisi mielekästä syventää jatkotutkimuksissa. Tällaisia aiheita ovat esimerkiksi tutkintavangin olot ja esitutkinta poliisivankilassa, ulkomaalaisten ja vieraskielisten tutkintavankien asema, yhteydenpitorajoitukset eri näkökulmista ja tutkintavankien taloudellinen tilanne. Olisi myös hyvä selvittää erillisellä tutkimuksella, perustelevatko vangitsemisesta päättävät tuomioistuint päätöksensä riittävällä tarkkuudella siten, että tutkintavangilla on tosiasiallinen tieto siitä, miksi hän on menettänyt vapautensa.

LÄHTEET

Virallislähteet

- Eduskunnan oikeusasiamiehen verkkosivut, Usein kysyttyä. Saatavilla: (<http://www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/ea/useinkysyttya.htm>)
- EOA (2016) Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2015. K 11/2016 vp.
- EOA (2015) Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2014. K 3/2015 vp.
- EOA (2014) Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2013. K 2/2015 vp.
- eoak 1901/2011 Päätös vankien sellin ulkopuolella viettämää aikaa koskevaan omaan aloitteeseen.
- eoat 4397/2016 Tarkastuspöytäkirja: Mikkelin vankila.
- Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999).
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2015) 25th General Report of the CPT.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2014) Report to the Finnish Government.
- Pakkokeinolaki (22.7.2011/806).
- Tutkintavankeuslaki (23.9.2005/768).
- Vankeuslaki (23.9.2005/767).
- Rikosseuraamuslaitoksen ajankäyttötilastot 2015.
- OM 1336/2011. Oikeusministeriön asetus tutkintavankiloina toimivista vankiloista. 13.12.2011/1336.
- OM 5/2016. Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 5/2016. Saatavilla: (http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1455190709219/Fi-les/OMML_5_2016_Tutkintavankeus_124_s.pdf).
- OM 34/2016. Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen: lausuntoyhteenveto. Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 34/2016.
- Rise 1/293/2017. Pääjohtajan päätös vankiloiden toiminnan ja palveluiden kehittämistä sekä vankilakonseptin jatkohankkeesta. Rikosseuraamuslaitos, 29.12.2016.
- Rise 4/601/2015. Ohje vankipuhelujärjestelmän käytön yhdenmukaistamiseksi.
- Rise 3/004/2014. Rikosseuraamuslaitoksen ohje. Kurinpitörangaistuksen määrääminen, 4.6.2014. Päivitetty 26.4.2016.
- Rise 6/2012. Vankitilojen luokittelu valvonnan intensiivisyyden mukaan. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 6/2012.

Tutkimuskirjallisuus

- Alvesalo, Anne & Ervasti, Kaijus (2006) Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Helsinki: Edita.
- Coyle, Andrew (2002) Human Rights Approach to Prison Management. Teoksessa Handbook for prison Staff. Lontoo: International Centre for Prison Studies.

- Crewe, Ben (2005) Codes and conventions: the terms and conditions of contemporary inmate values. Teoksessa Alison Liebling & Shadd Maruna (toim.) *The Effects of Imprisonment*, 177–208. Devon: Willan Publishing.
- Ervasti, Kaijus (2012) *Laki, konflikti, tuomio. Oikeus yhteiskunnallisena ilmiönä*. Helsinki: Edita.
- Haney, Craig (2009) The Social Psychology of Isolation: Why Solitary Confinement is Psychologically Harmful. *Prison Service Journal*, 181, 12–20.
- Hartoneva, Anne & Mohell, Ulla & Pajujoja, Jussi (2015) *Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus*. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Helminen, Klaus & Fredman, Markku & Kanerva, Janne (2014) *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Helsinki: Talentum.
- Huhta, Helena (2010) Selvitys etnisestä yhdenvertaisuudesta vankiloissa 2010. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2010.
- Irwin, John & Owen, Barbara (2005) Harm and the contemporary prison. Teoksessa Alison Liebling & Shadd Maruna (toim.) *The Effects of Imprisonment*, 94–117. Devon: Willan Publishing.
- Jackson, Jonathan & Tyler, Tom R. & Bradford, Ben & Taylor, Dominic & Shiner, Mike (2010) Legitimacy and procedural justice in prisons. *Prison service journal*, 191, 4–10.
- Joukamaa, M. (2010) Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti. Matti Joukamaa ja työryhmä. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Rikosseuraamuslaitos, Helsinki.
- Junninen, Mika (2008) Suomalaisten vankiloiden turvallisuus. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 5/2008; Heuni, Publication Series No. 58.
- Karapuu, Heikki (2011) Perusoikeuksien käsite ja luokittelu. Teoksessa Hallberg Pekka ym. (toim.) *Perusoikeudet*. Helsinki: Talentum.
- Keinänen, Anssi & Väättänen, Ulla (2015) Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? *Edilex* 2015/7.
- Leppälä Jussi & Rantala Kati (2008) Perheen sisäinen lähestymiskielto – oikeudellisia ongelmakohtia. *Oikeus* 2008:3, 294–321.
- Liebling, Alison & Durie, Linda & Stiles, Annick & Tait, Sarah (2005) Revising prison suicide: the role of fairness and distress. Teoksessa Alison Liebling & Shadd Maruna (toim.) *The Effects of Imprisonment*, 209–231. Devon: Willan Publishing.
- Liimatainen, Anu & Mäkipää, Leena & Rantala, Kati (2014) Kysely vankiloiden ja arviointikeskusten henkilökunnalle. Helsinki: OPTL:n verkkokatsauksia 42/2014.
- Liimatainen, Anu & Rantala, Kati & Paasonen, Jyri & Mäkipää, Leena (2015) Kyselytutkimus vankeusvangeille sääntelyn toimivuudesta ja vankilaoista. Katsauksia 6/2015. Helsinki: HY, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Liimatainen, Anu & Rantala, Kati (2016) Vankeuslakiuudistuksen arviointitutkimuksen yhteenveto. Katsauksia 17/2016. Helsinki: HY, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Liimatainen, Anu & Rantala, Kati & Mäkipää, Leena & Tyni, Sasu (2017) Porkkanaa ja keppiä. – Rangaistusajan suunnitelmat osana vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Tutkimuksia 1/2017. Helsinki: HY, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

- Linderborg, Henrik & Blomster, Peter & Tyni, Sasu & Muiluvuori, Marja-Liisa (2012) Laatuaikaa vankilassa? Tutkimus vankilaelämän laatuun vaikuttavista tekijöistä. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja (1/2012).
- Linderborg, Henrik & Blomster, Peter & Muiluvuori, Marja-Liisa & Tyni, Sasu & Laurila, Tuomas (2015) Yhtenäinen organisaatio – yhtenäinen laatu? Tutkimus vankeuden ja yhdyskuntaseuraamusten laatutekijöistä Rikosseuraamuslaitoksessa. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2015.
- Linderborg, Henrik & Blomster, Peter & Tyni, Sasu & Muiluvuori, Marja-Liisa, Laurila, Tuomas (2017) Rikosseuraamuslaitoksen laatu. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita X/2017. Toimittamaton käsikirjoitus.
- Mäkipää, Leena (2013) Vankiloiden järjestyssääntöjen sisällönanalyysi vankeuslakiuudistuksen näkökulmasta. Helsinki: OPTL:n tutkimustiedonantoja 120.
- Mäkipää, Leena (2015) Vangit jälkikäteisten oikeusturvakeinojen käyttäjinä. Lakimies 1 54.
- Mohell, Ulla (2000) Nuori tutkintavanki: tutkimus tutkintavankeuden käytöstä ja tutkintavangin kohtelusta. Oikeusministeriö.
- Murdoch, Jim (2006) The Treatment of Prisoners: European Standards. Council of Europe, Strasbourg.
- Ojala, Harri (2009) Vankien muutoshaku, laillisuusvalvonta ja oikeusturva. Teoksessa Riitta-Leena Paunio (toim.) Oikeusasiamies 90 vuotta -juhlakirja, 221–234. Sastamala: Vammalan kirjapaino.
- Pajujoja, Jussi (2016) Kansainväliset tarkastuselimet haastavat ylimmän laillisuusvalvonnan. Edilex, 371–384. (www.edilex.fi/artikkelit/16167).
- Pellonpää, Matti (2012) Euroopan Ihmisoikeussopimus. Helsinki: Talentum.
- Rantala, Kati (2010) Perheen sisäinen lähestymiskielto ja oikeus oikeuksiin. *Sosiologia* 47 (2), 112-128.
- Snacken, Sonja (2005) Forms of violence and regimes in prison: report of research in Belgian prisons. Teoksessa Alison Liebling & Shadd Maruna (toim.) The Effects of Imprisonment, 306–339. Devon: Willan Publishing.
- Ruckenstein, M. & Teppo, A. (2005) Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2005.
- Tala, Jyrki (2010) Sääntelytarkkuus lainlaadinnan ongelmana. Teoksessa Jyrki Tala (toim.) Sääntelytarkkuuden ongelmia, 91–122. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 251.
- Tala, Jyrki (2001) Lakien vaikutukset. Lakiuudistusten tavoitteet ja niiden toteutuminen lainsäädäntöteoreettisessa keskustelussa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 177.
- Tolvanen, Matti (2006) Muuttuva tutkintavankeus. *Defensor Legis* 5/2006, 775–785.
- Vedung, Evert (2017) Implementering i politik och förvaltning. Lund: Studentlitteratur.

KYSELYLOMAKE TUTKINTAVANGEILLE:

TUTKINTAVANKEUTTA KOSKEVIEN LAKIEN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
Helsingin yliopisto

TUTKIMUS TUTKINTAVANKEUTTA KOSKEVIEN LAKIEN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMISESTA

KYSELYLOMAKE TUTKINTAVANGEILLE

Tutkimus kohdistuu kaikkiin tutkintavankeusvankeihin, jotka ovat sijoitettuina tutkimukseen valittuihin vankiloihin (11 suljettua vankilaa). Tutkimuksen perusjoukko on noin 600 tutkintavankia.

Tutkimuksella halutaan selvittää, miten vuonna 2006 voimaan tulleen vankeuslain kokonaisuudistuksen tavoitteet ovat tutkintavankien näkökulmasta toteutuneet. Näitä tavoitteita olivat mm. tutkintavankien oikeusturvan tehostaminen ja tutkintavankien oikeuksia koskevan sääntelyn täsmentäminen perustuslain ja kansainvälisten sopimusten edellyttämälle tasolle.

Tutkimuksen tulokset raportoidaan tieteellisissä julkaisuissa; tuloksia käytetään vain tutkimuksellisiin tarkoituksiin ja tutkintavankeuden täytäntöönpanon kehittämiseen. Tutkimuksen toteuttaa Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Kyselytutkimuksen toteutuksesta vastaa projektikoordinaattori Anu Liimatainen. Tutkimuksen vastuullinen johtaja on tutkimusjohtaja Kati Rantala.

Vastaaminen on vapaaehtoista. Toivomme kuitenkin, että otat osaa tutkimukseen ja autat siten saamaan uutta tietoa sääntelyn tavoitteiden toteutumisesta ja kehittämään tutkintavankeuden täytäntöönpanoa. Sinun näkemyksesi on tässä ensiarvoisen tärkeä.

Kyselyyn vastaamiseen on varattu kaksi tuntia aikaa. Vastaukset palautetaan nimettöminä palautuskirjekuoressa, jonka voit itse sulkea ennen sen luovuttamista yhdyshenkilölle. Yhdyshenkilöt eivät avaa palautuskuoria. He ainoastaan toimittavat kuoret tutkijalle.

Kysely on luottamuksellinen. Tiedot kootaan, käsitellään ja raportoidaan siten, ettei yksittäistä vastaajaa voida tunnistaa.

Projektikoordinaattori Anu Liimatainen ja tutkimusjohtaja Kati Rantala
Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
Valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos
PL 10, Pitkäsillanranta 3 A
00014 Helsingin yliopisto

Lisätietoja tutkimuksesta antaa:

Anu Liimatainen
p. 050 408 7534
anu.liimatainen@helsinki.fi

Ohjeita vastaajalle

- Vastaa tämän hetkisen kokemuksesi ja tilanteesi perusteella ja sen mukaan, miten asiat ovat siinä vankilassa, jossa olet tällä hetkellä.
- Valitse jokaisessa kysymyksessä vain yksi vastausvaihtoehto, ellei muuta ohjetta anneta.
- Joissakin kysymyksissä voit vastata vapaasti kirjoittamalla omin sanoin. Jos tila ei riitä, voit jatkaa vastaustasi kysymyslomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan.
- Jos haluat kertoa aiemmista kokemuksistasi esimerkiksi muista vankiloista tai tarkentaa vastauksiasi, voit kirjoittaa kysymysosion lopussa olevaan vapaaseen vastaustilaan.

OSA 1 – Taustatiedot

1 Sukupuolesi?

- mies nainen

2 Ikäsi?

_____ vuotta

3 Mikä on äidinkielesi?

- suomi
 ruotsi
 viro
 venäjä
 muu, mikä? _____

4 Minkä maan kansalainen olet? Jos olet usean maan kansalainen, merkitse nämä maat kohtaan muu, mikä.

- Suomi
 Ruotsi
 Viro
 Venäjä
 Liettua
 muu, mikä? _____

5 Mikä koulutus sinulla on?

- perus-, keski- tai kansalaiskoulu
 ylioppilastutkinto
 ammattikoulututkinto
 ammatillinen opistotutkinto tai ammattikorkeakoulu
 korkeakoulututkinto
 muu, mikä? _____
 en ole suorittanut mitään näistä

6 Mikä on nykyinen/viimeisin ammattisi? Kirjoita tähän ammattinimike, esim. "kirvesmies", älä yrityksen tai työpaikan nimeä.

7 Mikä on pääasiallinen työtilanteesi?

- kokopäiväinen palkkatyö
 osa-aikainen palkkatyö
 yrittäjä
 työtön
 eläkkeellä
 opiskelemassa

muu tilanne, mikä? _____

8 Mikä on perhesuhteesi?

- avioliitossa naimaton leski
 avoliitossa eronnut

9 Millaiseen rikokseen liittyen olet tutkintavankeudessa? Jos tutkintavankeus liittyy useampaan rikokseen, ilmoita vain vakavin rikos (eli jossa on ankarin rangaistusasteikko); arvele jos et tiedä tarkasti.

- ryöstö
 muu omaisuusrikos (esim. varkaus, petos)
 talousrikos
 henkirikos
 muu väkivaltarikos (esim. pahoinpitely, tapon yritys)
 seksuaalirikos
 huumausainerikos
 liikennerikos
 ympäristö- tai työrikos
 muu rikos, mikä? _____

10 Missä vaiheessa **rikosprosessia** olet tällä hetkellä?

- esitutkinnassa/syyteharkinnassa
 kärjäoikeuden käsittelyssä
 olen valittanut kärjäoikeuden tuomiosta
 hovioikeuden käsittelyssä

11 Vangitseminen on mahdollista tiettyjen, pakkokeinolakiin kirjattujen edellytysten perusteella. Tiedätkö, mikälaisin perustein sinut on vangittu?

- tiedän; syynä on (kirjoita alle omin sanoin)

- perusteet on annettu minulle tiedoksi, mutta en muista niitä
 en tiedä, perusteita ei ole annettu minulle tiedoksi

12 Onko sinut aiemmin tuomittu vankeuteen?

- ei ole
 kerran
 kaksi kertaa
 kolme kertaa
 neljä kertaa
 enemmän kuin neljä kertaa, monettako kertaa? _____

13 Kuinka pitkän ajan olet nyt ollut tutkintavankeudessa?

_____ kuukautta _____ viikkoa

en osaa sanoa

14 Tutkimukseen on valittu seuraavat vankilat. Missä niistä sinä olet tutkintavankina tällä hetkellä?

Etelä-Suomen alue

Riihimäen vankila

Vantaan vankila

Jokelan vankila

Länsi-Suomen alue

Hämeenlinnan vankila

Kylmäkosken vankila

Vaasan vankila

Turun vankila

Itä- ja Pohjois-Suomen alue

Oulun vankila

Pyhäselän vankila

Kuopion vankila

Mikkelin vankila

15 Oletko ollut poliisivankilassa ennen nykyiseen vankilaan sijoittamista?

en ole

olen, kuinka monta vuorokautta olit poliisivankilassa? _____ vuorokautta

16 Voit halutessasi täydentää tähän kohtaan omin sanoin edellä antamiasi vastauksia

OSA 2 – Yhteydenpito, toiminnot ja toimeenpanon sisältö vankilassa

17 Onko sinulla **yhteydenpitorajoituksia**?

kyllä

ei → Siirry kysymykseen nro 23.

18 Millaisia **yhteydenpitorajoituksia** sinulla on tällä hetkellä; mihin ne liittyvät? Voit valita useamman vaihtoehdon.

kirjeenvaihtoon

puhelimen käyttöön

läheisten/lähiomaisten tapaamisiin

yhteyksiin vankilan ulkopuolelle (muu kuin läheinen/lähiomainen)

yhdessäoloon tietyn tutkintavangin tai tiettyjen tutkintavankien kanssa

yhdessäoloon tietyn vangin tai tiettyjen vankien kanssa

jokin muu (kuvaile vapaasti omin sanoin)

19 Kuinka kauan **yhteydenpitorajoitus tai -rajoitukset** ovat kestäneet?

20 Onko **yhteydenpitoa rajoittava päätös** annettu sinulle selkeästi tiedoksi?

kyllä

ei

en osaa sanoa

21 Oletko **kannellut** yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä?

en ole

kyllä olen, mistä syystä kantelit?

22 Haluatko kommentoida jotenkin **yhteydenpitorajoitusta** tai jotakin siihen liittyviä asioita? Kirjoita tähän vapaasti. Voit halutessasi jatkaa vastaustasi lomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan

23 Pitävätkö seuraavat väitteet **vankilan toiminnoista ja toimeenpanon sisällöstä** paikkansa? (Jos et ole kokenut mainitulle toiminnolle tarvetta, jätä kyseinen kohta tyhjäksi).

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Olen voinut osallistua vankilan järjestämään/hyväksymään toimintaan (työhön, koulutukseen tms.)	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut tehdä omaa työtä . (Omaan lukuun tehtävä työ, jota voi tehdä vankilassa.)	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut osallistua vapaa-ajan toimintoihin .	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut katsoa televisiota ja lukea lehtiä sekä kirjoja .	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut käyttää vankilassa omia vaatteitani .	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut harjoittaa uskontoani .	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on ollut mahdollisuus hankkia elintarvikkeita ja muuta henkilökohtaiseen käyttöön sopivaa tavaraa .	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että tarvitsemani terveyden- ja sairaanhoito on järjestetty.	☐	☐	☐	☐	☐
Rangaistusajan suunnitelmani (ransu) laadinta on aloitettu suostumuksellani.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että olen joutunut osallistumaan vankilan järjestämään toimintaan.	☐	☐	☐	☐	☐

24 Oletko saanut tavata oikeudellista avustajaasi luottamuksellisesti?

kyllä

en

kyllä, mutta järjestelyissä on ollut ongelmia. Millaisia?

25 Pitävätkö seuraavat väitteet **yhteydenpidosta** vankilassa paikkansa?

Jos sinulla on **tällä hetkellä yhteydenpitorajoituksia**, älä vastaa tähän → Siirry kysymykseen nro 26.

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä samaa mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Olen saanut tavata läheisiäni .	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut tavata muita tutkintavankeja	☐	☐	☐	☐	☐
Tapaamisiani on valvottu asianmukaisesti.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että vankilan henkilökunta on toiminut lainmukaisesti kirjeenvaihtoani koskien.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut käyttää puhelinta , kun siihen on ollut tarve.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut käyttää internetiä ja/tai sähköpostia .					

26 Haluatko kommentoida jotenkin **toimintoja tai toimeenpanon sisältöä vankilassa, yhteydenpitoa** tai muita käsiteltyjä aiheita? Kirjoita tähän vapaasti. Voit halutessasi jatkaa vastaustasi lomakkeen lopussa olevaan vastustilaan.

OSA 3 – Tiedon saaminen vankilan toiminnasta

27 Onko vankilan **järjestyssääntö** sinulle tuttu? (Olet vähintään silmäillyt sitä.)

kyllä

ei

28 Onko vankilan **tulo-opas** sinulle tuttu? (Olet vähintään silmäillyt sitä.)

kyllä

ei

29 Onko vankilan tai osaston **päiväjärjestys** sinulle tuttu? (Olet vähintään silmäillyt sitä.)

kyllä

ei

30 Onko vankilan **säännöissä ja ohjeissa** huomioitu tutkintavangin asema?

kyllä

en ole kiinnittänyt asiaan huomiota

ei, millaisia puutteita tältä osin on?

31 Pitävätkö seuraavat väitteet **tiedon saamisesta vankilan toiminnasta** paikkansa? (Jos et ole tutustunut järjestyssääntöön, tulo-oppaaseen tai päiväjärjestykseen, jätä kyseinen kohta tyhjäksi.)

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Kun saavuin nykyiseen vankilaan, sain riittävästi tietoa toimintatavoista tässä vankilassa.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston järjestyssään- nössä olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston järjestyssääntö on mielestäni hyödyllinen . (Sen avulla tiedän, miten vankilassa saa ja ei saa toimia.)	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tulo-oppaassa olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tulo-opas on mielestäni hyö- dyllinen tietolähde, kun tarvitsen tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston päiväjärjestyk- sessä olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston päiväjärjestys on mielestäni hyödyllinen tietolähde, kun tarvitsen tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan henkilökunta noudattaa ilmoitettua päiväjärjестystä .	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston ilmoitustaululla olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston ilmoitustaululla on kannaltani keskeistä tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Vankilan henkilökunnalta saa helposti tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Muut vangit ovat tärkeä tietolähde, kun haluan tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Minun on helppoa saada tietoa vankilan toiminnasta (kuten siitä, miten vankilassa saa tai ei saa toimia, ja mahdollisuuksista osallistua toimintoihin).	☐	☐	☐	☐	☐
Saan yleensä henkilökunnalta riittävän nopeasti vastauksen asiointilomakkeella esittämäni kysymykseen.	☐	☐	☐	☐	☐
Minulle on selvää, ketkä vankilan työntekijät vastaavat omalta kannaltani tärkeistä asioista, kuten toiminnoista ja tapaamisista.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilassa saa mielestäni riittävän helposti tietoa tutkintavankien toimintaa koskevien määräysten tai ohjeiden sisällön muuttumisesta (koskien esim. järjestyssääntöä, muita ohjeita ja määräyksiä tai osaston päiväjärjestystä).	☐	☐	☐	☐	☐

OSA 4 – Tutkintavankien oikeudet ja tutkintavankien kohtelu

Tutkintavangeilla on tutkintavankeuslain mukaan oikeus esimerkiksi pitää hallussaan kohtuullinen määrä henkilökohtaista omaisuutta, oikeus kirjeenvaihtoon, oikeus tavata vieraita tietyin edellytyksin ja oikeus ulkoilla vähintään tunti päivässä. Esimerkiksi poistumislupaan tutkintavangilla ei ole tällaista ehdotonta oikeutta, vaan vankilaviranomainen päättää poistumisluvasta ja tietyistä muista asioista harkintansa mukaan (lain osoittamissa rajoissa).

Seuraavat kysymykset koskevat **tutkintavankien oikeuksia ja tutkintavankien kohtelua**.

33 Mistä saat mielestäsi parhaiten tietoa **tutkintavankien oikeuksista**? Valitse enintään kaksi tärkeintä.

- henkilökunta, suullinen neuvonta
- muut tutkintavangit
- muut vankeusvangit
- läheiset
- asiamies
- vankilan tai osaston järjestyssääntö
- vankilan tulo-opas
- vankilan kirjastossa saatavilla oleva materiaali
- muu, mikä?

34 Koetko, että sinua on kohdeltu vankilassa tutkintavankiaikana syyttömänä (syyttömyysolettaman mukaisesti)?

- kyllä
- en osaa sanoa
- ei, voit halutessasi perustella vastaustasi

35 Pitävätkö seuraavat väitteet **tutkintavankien kohtelusta ja tutkintavankien oikeuksien toteutumisesta** paikkansa?

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä samaa mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Kun saavuin vankilaan, vankilan työntekijä kertoi minulle riittävästi oikeuksistani ja velvollisuuksistani.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, mihin perusasioihin minulla on vankilassa oikeus .	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että saan vankilassa helposti tietoa oikeuksistani .	☐	☐	☐	☐	☐
Henkilökunta huolehtii riittävästi turvallisuudestani , jotta en joudu muiden vankien painostuksen tai väkivallan kohteeksi.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että henkilökunta on ollut epäreilu minua kohtaan ulkonäön, etnisen taustan, uskonnon, sukupuolisen suuntautumisen tms. syyn takia.	☐	☐	☐	☐	☐
Henkilökunta pyrkii selvittämään asiat kansani keskustellen .	☐	☐	☐	☐	☐
Havaintojeni mukaan henkilökunta käyttää voimakeinoja vain, kun se on perusteltua.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan henkilökunta pyrkii edistämään laillisten oikeuksieni toteutumista.	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan siihen, että vankilan henkilökunta noudattaa heitä koskevia lakeja ja määräyksiä.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan henkilökunnan toiminta on ennustettavaa eli tiedän, mitä heiltä voi eri tilanteissa odottaa.	☐	☐	☐	☐	☐

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei eri eikä samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Henkilökunta noudattaa johdonmukaisesti selkeää linjaa tehdessään ratkaisuja, jotka koskevat minua ja muita vastaavassa tilanteessa olevia tutkintavankeja.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan henkilökunta osaa mitoittaa minua koskevat toimenpiteensä kulloisenkin tilanteen vaatimalla tavalla asianmukaisesti. (Esimerkiksi lievää puuttumista edellyttävässä tilanteessa ei käytetä liian ankaraa keinoa.)	☐	☐	☐	☐	☐
Saan vankilan henkilökunnalta pyytäessäni lisätietoja oikeuksistani tai opastusta siitä, mistä tietoa löytää.	☐	☐	☐	☐	☐
Kun vankilassa tehdään minua koskevaa päätöstä, minulle annetaan yleensä tilaisuus kertoa mielipiteeni käsiteltävästä asiasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Kun vankilassa tehdään minua koskeva päätös, minulle kerrotaan, mihin tosiasioihin ja lain pykäliin ratkaisu perustuu.	☐	☐	☐	☐	☐

36 Haluatko kommentoida jotenkin oikeuksiesi toteutumista tai kohteluasi vankilassa? Kirjoita tähän vapaasti. Voit halutessasi jatkaa vastaustasi lomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan.

OSA 5 – Kurinpitorangaistus

37 Seuraavat kysymykset koskevat **kurinpitorangaistusta**. Pitävätkö seuraavat väitteet kurinpitorangaistuksesta paikkansa?

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Kurinpitorangaistuksen olemassaolo tutkintavangeille on mielestäni hyvä asia.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen pyrkinyt omalla toiminnallani välttämään järjestyksikkouksia.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän mistä asioista kurinpitorangaistus voidaan minulle määrätä.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän mitkä kurinpitorangaistukset ovat mahdollisia, jos syyllistyn järjestyksikkoukseen.	☐	☐	☐	☐	☐

38 Oletko saanut tutkintavankeuden aikana kurinpitorangaistuksen?

kyllä

en → Siirry kysymykseen nro 41.

39 Millä perusteella olet saanut kurinpitorangaistuksen? (Jos useampi, mainitse kaikki.)

40 Mikä oli kurinpitorangaistuksesi? (Jos useampi, mainitse kaikki.)

varoitus

oikeuksien menetys

yksinäisyysrangaistus

muu, mikä? _____

OSA 6 – Muutoksenhaku ja kantelut

Tutkintavanki voi tutkintavankeuslain mukaan hakea muutosta tiettyihin laissa lueteltuihin päätöksiin, kuten päätöksiin kurinpitovirheistä tai esineen tai aineen hallussapidosta. Muutosta haetaan ensin oikaisuvaatimuksella, ja tämän jälkeen on mahdollista valittaa hallinto-oikeuteen. Tutkintavanki voi lisäksi kannella kohtelustaan Rikosseuraamuslaitoksen sisällä tai eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Seuraavat kysymykset koskevat **muutoksenhakua ja kanteluiden tekemistä** tutkintavankeuden täytäntöönpanoon liittyen. (Tässä ei siis tarkoiteta muutoksen hakemista tutkintavankeuspäätökseen liittyen.)

42 Oletko tutkintavankeudessa ollessasi hakenut muutosta itseäsi koskevaan päätökseen tai kannellut vankeinhoitoon liittyvistä, itseäsi koskevista asioista?

kyllä

en → Siirry kysymykseen nro 44.

43 Miksi hait muutosta tai teit kantelun? Valitse enintään kaksi tärkeintä.

minua koskeva päätös perustui virheelliseen tietoon

halusin virkamiehen myöntävän virheensä

halusin, että minulle aiheutunut harmi tai vahinko korvataan

halusin, että käytäntöjä muutetaan

muu syy, mikä? _____

→ Siirry kysymykseen nro 45.

44 Miksi et ole hakenut muutosta tai tehnyt kantelua? Valitse enintään kaksi tärkeintä.

ei ole ollut syytä tai tarvetta

en tiedä, miten muutosta haetaan tai miten kantelu tehdään

en usko muutoksenhaun tai kantelun menevän läpi

en usko, että muutoksen hakemisesta tai kantelemisesta seuraa kannaltani myönteistä muutosta asioihin

muutoksenhaun ja kantelun käsittely kestää liian pitkään

en ole jaksanut

koen, että vankilahenkilökunta suhtautuu muutoksen hakemiseen ja kantelun tekemiseen kielteisesti

muu syy, mikä? _____

45 Pitävätkö seuraavat väitteet **muutoksenhakuun ja kanteluihin** liittyen paikkansa?

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Tiedän, mistä päätöksistä voin hakea muutosta oikaisuvaatimuksella ja edelleen hallinto-oikeuteen.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, miten toimia, jos haluan hakea muutosta minua koskevaan päätökseen .	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan siihen, että jos haen muutosta itseäni koskevaan päätökseen, viranomaiset käsittelevät asiani puolueettomasti .	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, miten toimia, jos haluan kannella vankilaviranomaisen toiminnasta (Rikosseuraamuslaitoksen sisällä tai eduskunnan oikeusasiamiehelle).	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan siihen, että jos kantelen oikeusasiamiehelle vankilan toiminnasta, asiani käsitellään puolueettomasti oikeusasiamiehen kansliassa.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan henkilökunta suhtautuu yleisesti ottaen asiallisesti siihen, että tutkintavanki hakee muutosta tai kantelee vankilaviranomaisen toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Muutoksen hakemisesta tai kantelemisesta voi seurata minulle kielteisiä asioita , kuten vankilan henkilökunnan asenteiden huononeminen minua kohtaan tms.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että yleisesti ottaen tutkintavankien tekemiin kanteluihin suhtaudutaan vakavasti ja ne otetaan tosissaan vankilassa, jossa olen tällä hetkellä.	☐	☐	☐	☐	☐

OSA 7 – Tutkintavankeuslain voimaantulon merkitys

Tutkintavankeuslaki tuli voimaan 1.10.2006. Uudistuksella pyrittiin muun muassa parantamaan tutkintavangin asemaa siten, että tutkintavankeja koskevat oikeudet määriteltiin täsmällisesti laissa. Myös tutkintavankien muutoksenhakuoikeutta laajennettiin.

47 Oletko ollut tutkintavankina **ennen vuotta 2006**?

kyllä

ei → Siirry kysymykseen nro 50 .

48 Muistele mahdollisuuksien mukaan **aikaa ennen vuotta 2006** ja vastaa sen perusteella, pitävätkö seuraavat väitteet paikkansa.

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Nykyisin on aiempaa paremmat mahdollisuudet puuttua epäkohtiin tutkintavankien kohtelussa.	☐	☐	☐	☐	☐
Nykyisin on aiempaa paremmat mahdollisuudet käyttää tutkintavankeusaika järkevästi .	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilahenkilökunnan harkintavalta tutkintavankien asioista päätettäessä on aiempaan verrattuna sopivalla tavalla kaventunut .	☐	☐	☐	☐	☐
Nykyisin on aiempaa helpompi saada tietoa siitä, miten tutkintavankia saa ja ei saa kohdella.	☐	☐	☐	☐	☐
Nykyisin on helpompi hahmottaa , kenenellä on toimivalta tehdä asioitani koskevia päätöksiä.	☐	☐	☐	☐	☐

**Kati Rantala, Sasu Tyni,
Lauri Koskenniemi, Anu Liimatainen
and Henri Kääriäinen**

SUMMARY

Institute of Criminology and Legal Policy

Research Report No. 4
Helsinki 2017

THE OBJECTIVES AND THE IMPLEMENTATION OF THE RESEARCH

As part of a comprehensive reform of legislation on imprisonment that entered into force in 2006, the aim was, among other things, to enhance the legal safeguards of remand prisoners and to clarify the regulations concerning their rights. This research assesses how remand prisoners can realize their rights and how they have experienced the conditions of their imprisonment in police custody and in prisons. The main focus is on prisons. The research questions are as follows:

1. How is regulation of remand imprisonment realized, and what kind of variation does this realization include?
 - a. To what extent is the variation explained by the different backgrounds of remand prisoners (e.g. suspected crime, restrictions on communication, the phase of the criminal process)
 - b. To what extent is the variation explained by aspects of implementation (e.g. staff's attitude, organizational aspects or the adequacy of resources)?
2. What do the empirical results of this study tell about the appropriateness of the regulations concerning remand imprisonment?

The empirical analysis is based on a survey conducted in the autumn of 2015. The questionnaire was directed to remand prisoners from 11 different prisons. The survey population consists of 587 remand prisoners, which is also their number in prisons at the time of the data collection. Of these 587 people, 298 replied to the questionnaire, making the response rate 51 % in total. As a specific sub group, foreign remand prisoners had a low answer-rate to the questionnaire (36 %) despite its translation into different languages.

Quantitative analyses produced overviews of the distribution of responses. They were supplemented by qualitative analyses on replies to open-ended questions. Register data on remand prisoners were also used, in order to provide empirical background. The results were interpreted against a legal framework.

Key results

A significant part of the respondents viewed their circumstances in a positive manner. This was particularly emphasized when comparing the conditions of the police prisons and the “normal” prison. Likewise, many respondents with foreign backgrounds expressed satisfaction in their responses, even though several had problems with understanding due to language issues.

However, not everyone was happy. In this respect, the results are not satisfactory as the general theme of the research was the realization of remand prisoners’ rights. In fact, the parliamentary Ombudsman has intervened in a number of issues asked about in the research, sometimes several times over the years. One such significant problem is the exceptionally harsh conditions in police prisons, which the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) has also emphasized in its reports. In addition, police facilities do not fully meet the requirements of the Remand imprisonment act.

One of the clearly highlighted issues among the respondents was the weak access to information on rights and possible activities. This was especially the case upon entering the prison, and for first timers. The rules of conduct and basic guidelines were not familiar to all remand prisoners. There were also deficiencies in the readiness of the staff to advise and respond to inquiries. Other prisoners were emphasized as important sources of information.

The results also revealed serious shortcomings in the possibility of confidential communication with one’s legal representative. Confidentiality is difficult to guarantee when one has to use public phones. In addition, limited call times, and the high prizes of calls appeared problematic. Access to confidential communication via telephone is especially important if face-to-face meetings are limited due to long distances. Then again, meeting rooms weren’t always adequate for confidential discussion either.

Nearly every third of the respondents had restrictions on contacts and communication, and only half of them felt that the restriction had been given in a clear manner. Not everyone was able to understand the justification for

restrictions. Some felt disappointed for to not being able to communicate with family members or partners.

According to the responses, remand prisoners had inadequate access to prison activities, such as working. The opportunities for recreational activities were viewed more positively, although responses showed that the financial situation of the remand prisoner may not allow purchasing necessary toiletries or making calls due to their expensive cost. There were also problems with the use of the libraries. Furthermore, some remand prisoners spend almost 24 hours per day in isolation.

Approximately half of the respondents felt that the staff's conduct was clear, consistent and predictable, but the other half had a different view of the situation. Based on the responses, improper and unjustified behavior could be related to provision of information, disciplining, handling of appeals or punishments: the rules seem to be different for different people, and disciplinary actions are not necessarily justified or uniform.

One in five respondents had filed a complaint or appealed a decision. According to the responses there were two common situations where remand prisoners resorted to either one of the available complaints' procedures: firstly, the decision was based on a mistake, and secondly, the prisoner wanted the official to acknowledge his mistake. Reasons for not appealing a decision or filing a complaint were the lack of trust in obtaining positive change or simply finding no need for the re-evaluation of the issue at hand. Furthermore, the appeals procedure and the legal rules detailing the filing of a complaint were obscure for many. In addition, some respondents were afraid of the possible negative attitude of the staff resulting from appeals and complaints, which might further lead to unpleasant consequences for the prisoner in question.

The backgrounds of remand prisoners as explanatory factors

Those remand prisoners for whom prison policies and practices were familiar from earlier sentences, expressed most positive responses in general whereas first timers experienced problems in gaining information. However, first timers were more likely than others to rely on staff and their fairness. The third explanation to differences in experiences was related to the criminal process: those at the pre-trial stage or in the prosecution phase gave most critical responses.

There are people among the respondents, who speak and understand only their own mother tongue. In particular, several Russian-speaking remand prisoners reported a lack of understanding and poor access to information in

their native language (the questionnaire was translated into Russian). It seems that there was no guarantee that information was provided even if the remand prisoner spoke English. The general lack of information and communication difficulties are reflected in the experience that one does not receive information on decisions that concern oneself. Similarly, obtaining change via the legal routes of appeals and complaints is difficult without proper language skills. Among those who only spoke foreign languages, there were people who found it difficult to understand why they were held on remand in the first place.

Regulating remand imprisonment – selected issues

The enactment of the Remand imprisonment act was a direct consequence of the constitutional reforms of the 2000s. As described in the study, the shift in emphasis in favor of fundamental rights imposed a demand to legislate more accurately on the rights of remand prisoners. For example the sections dealing with the function of remand imprisonment and the principle of harm minimization reflect the aims and values articulated in the reformed constitution. According to this study however, some elements of the old fashioned doctrine of institutional powers still remain relevant e.g. pertaining to issues relating to the security of the prisons. Although understandable and maybe necessary for the efficient operation of the prisons, decisions taken according to these inarguably vast and vague powers should be transparent, coherent, and well-reasoned.

It needs to be stated that even though police prisons were not a point of focus in this study, the criticism repeatedly voiced by the CPT regarding their use is by no means something to be ignored. Following said criticism, significant steps have been taken in order to reduce the number of remand prisoners held in police facilities. However, it is not clear if the goals set in the government bill (252/2016 vp) are enough in the eyes of the committee, and it remains to be seen, whether Finland will be the first Nordic country to be the target of the CPT's public statement.

According to the principles defining legitimate restrictions on fundamental rights, a lack of resources is not per se a valid reason to deviate from their realization. However, the scarcity of resources is a factual problem, and probably one of the biggest obstacles in improving the conditions of remand prisoners. In order to remedy some of the pressing fundamental and human rights issues relating to remand imprisonment, significant political will and determination is needed.

One major issue arising from this study was the de facto limited right to participate in different activities in the prisons. As the status of the remand prisoner differs radically from the “regular” prisoner, and as the chosen mode of legislation prioritizes the *duty* of the regular prisoners to partake in activities in prison over the remand prisoners’ *right* to participate in the activities, the latter are often disadvantaged in this regard. Furthermore, prisoners subjected to restrictions on contact with the outside world seem to be often even worse off compared to prisoners without said restrictions when it comes to participating in activities offered by the prisons. This certainly is not in accordance with the principle of harm minimization and the function and aims of remand imprisonment.

In addition to the issues described above, some of the laws relating to remand imprisonment might be difficult to understand for the prisoners. If such laws concern substantive, or otherwise important rights or duties of the prisoners, this is a significant problem. An example of complex regulatory solutions are the prerequisites for arrest specified in the Coercive measures act.

Recommendations

Some of the variation that takes place in the realization of remand prisoners’ rights is explained by institutional structures, some by inadequate resources or inappropriate regulation, and some by the attitudes of the staff. To some extent, the variation is also explained by the background of the remand prisoners and the criminal sanctions area.

Some of the criticism arising from this research is, however, mitigated by the fact that they have been acknowledged and addressed, to some extent at least. Taking this into account, the recommendations that emerge from the research results are presented below. The recommendations do not include the problems in the police prison conditions, for example, due to ongoing attempts to address them.

1. Improving access to information in general, and to specific groups in particular
2. Increasing opportunities for electronic communication
3. Developing statistics, especially on restrictions on communication
4. Intervening on the misconduct of prison staff
5. Correcting deficiencies related to individual practical arrangements
6. Development of legislation and other norms
7. Extensive follow-up studies

